

VRG - Folder_0196 - Pt. 1

ТАБЛИЦА II (TABLE II)

5

6

7

8

9

ЛАЗАРОВ — АМФОРНИТЕ ПЕЧАТИ ОТ ОДЕСОС...

Bull. du Musée de Varna vol. XXV 1974

РР. 19-56

ТАБЛИЦА I (TABLE I)

1.01

15

copy. (Lazarov) Kasm filios

16

17

19

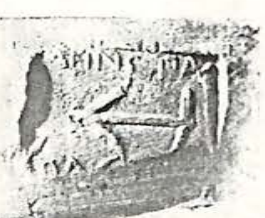
20

22

23

25

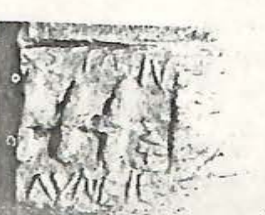
26

28

29

31

32

33

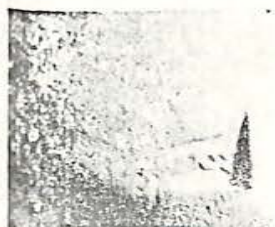
34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

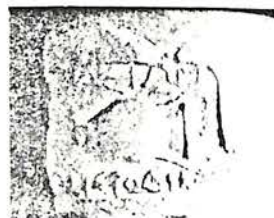
45

16

17

19

20

22

23

25

26

28

29

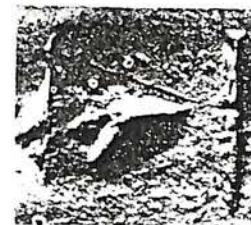
32

33

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

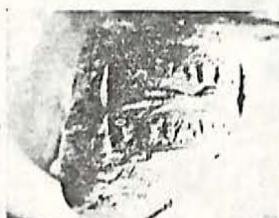

45

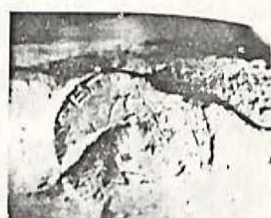
ТАБЛИЦА IV (TABLE IV)

46

47

48

49

50

51

52

53

54

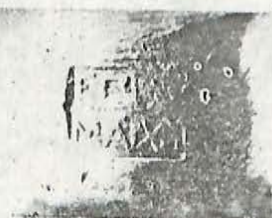
55

56

57

58

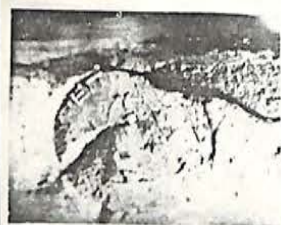

59

60

IV (TABLE IV)

48

51

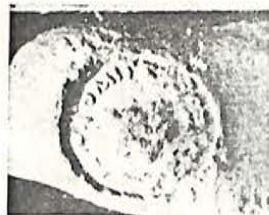
54

57

60

61

64

67

70

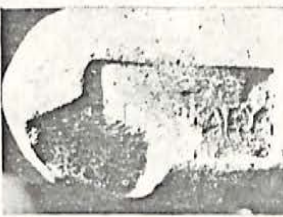
73

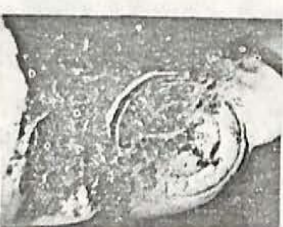
62

65

68

71

74

63

66

69

72

75

ТАБЛИЦА (TAFEL) V

ТАБЛИЦА (TAFEL) VI

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

ЛИЦА (TAFEL) VI

ТАБЛИЦА (TAFEL) VI

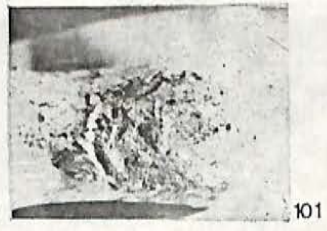
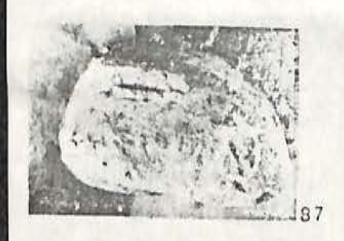
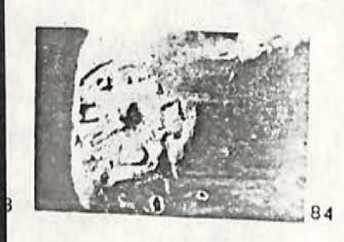
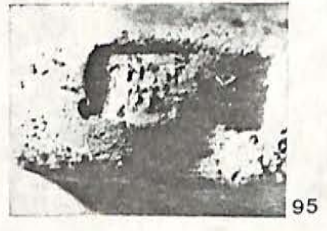
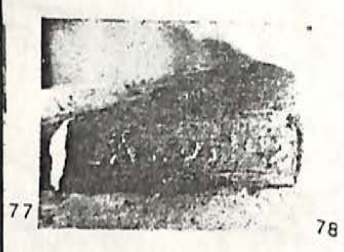
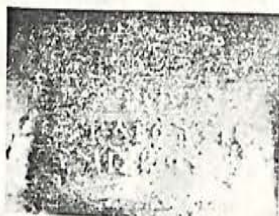
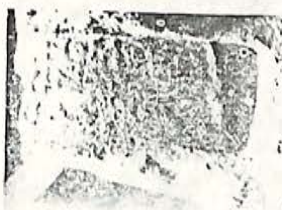

ТАБЛИЦА VIII (TABLE VIII)

106

107

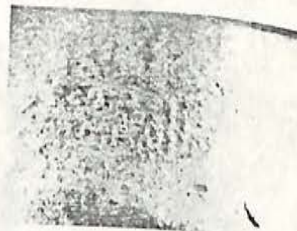
108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

On m. 126 ITTOKD92

Negative strip (note)

[2]

Apparently of double handle which was broken and only one half of the handle preserved.

Found in Varna in a building lot for a bank

From Bouzha, 15th road from the Bulgarian.

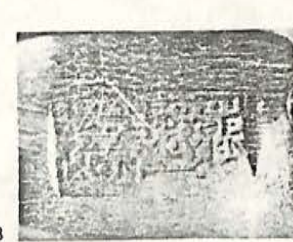
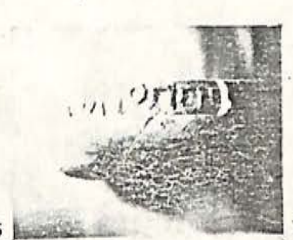
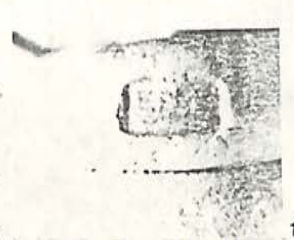
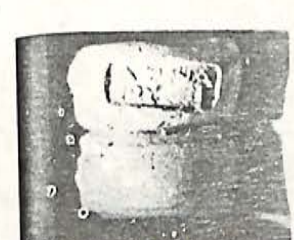
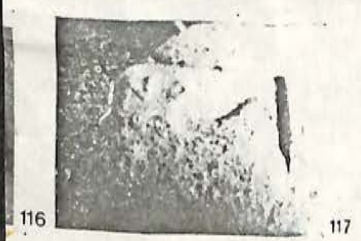
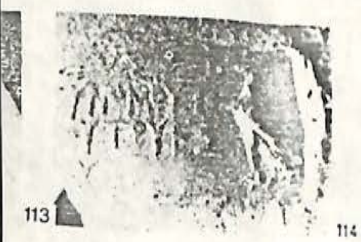
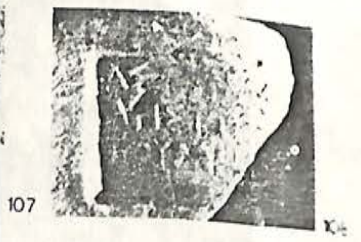
Can take 4.14.80

~~Not~~ photographs of these 3

VI. 80 Lazarov brought photo and he agreed that it is not a double handle

VIII (TABLE VIII)

ТАБЛИЦА IX (TABLE IX)

koan
Rhodra

it is not with see photo
for 127

new

filed not get copies

ТАБЛИЦА (TAFEL) X

136

137

138

139

140

141

142

143

144

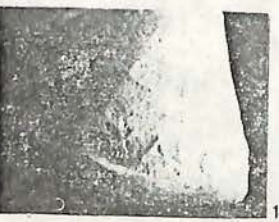
145

146

147

148

149

150

BULGARIA
THASSIMU

11. IX. 79

S

Here are the duplicates, made (2000 1974)
 in 1976, and cards have not
been made for the NEW.

PO

+ A D to

4

22. X. 79

As it says this has all been
 attended to, except that
 perhaps M. Garland will
 bring or send some photos,
 taken on his Bulgaria-Poland
 trip.

After we leave (or know
 we will not leave) the
 photos, this can be
 separated.

made

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9

22. X. 79

USIT says this has all been
attended to, except that
perhaps M. Garland will
bring or send some photos,
taken on the Bulgarian-Poland
trip.

After we have (or know
we will not have) the
photos, this can be
separated.

BULGARIA
THASIMU

11. IX. 79

5

Here are the duplicates, made
in 1976, and cards have not
been made for the NEW.

~~done~~
X. 79

Please give to AD to
get this done. ✓

The Early Th. type with
#6 bee gives a mark for
the stamp on a whole
jar in Pluckis, which
I had been trying in
vain to read -

Ná jinav kauriyeas rapus
mai já rá Kuvira 124, 126, 128 made

Odessos (Lazarou 1974)

~~Demetrias 19-49~~

0
1
2
3
4
5

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes), K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.02

1 p. 45, pl. I inv. no. II 4984 Λεωχ(Θασι(Κιρω(<u>PH</u> filia T	2 inv. no. II 4978 p. 45, pl. I, 2 Κζυσι(Θασιω(v) Θρω(v) <u>Bon 23</u> filia T
3 inv. no. II 3553 p. 45, pl. I, 3 Θα δωκε Μεσι(λυρε Κχεα((retro) <u>PH</u> <u>Bon 924</u> T	4 inv. II 3566 p. 45, pl. I, 4 Αχρυς/Θασιων/Πρω(flower, pellet <u>PH</u> see KGA 1853 filia T
5 inv. no. II 3568 p. 45, pl. I, 4 Πυλ(δ)/δν/Θασ/ι(Φα/ροκ(turtle <u>PH</u> <u>Bon 1507</u> filia T	6 inv. no. II 3571 p. 45, 6, pl. I, 6 Φιχωνιδης/Θασιων/Κχεοφω(see <u>new card made</u> T
7 inv. no. II 4980 p. 45, pl. I, 7 Λ 12	8 inv. no. II 4992 p. 45, pl. I, 8 not read

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.03

1 p. 45, pl. I inv. no. II 4984 Λεωγ(Θασ(Κίρω(<u>PH</u> filia T	2 inv. no. II 4978 p. 45, pl. I, 2 Κενσι(Θασ(ω(ν) Θρασ(ω(ν) <u>Bon 23</u> filia T
3 inv. no. II 3553 p. 45, pl. I, 3 Θα δενει Μεσι lyre Κηλα[(retr) <u>PH</u> <u>Bon 924</u> T	4 inv. no. II 3566 p. 45, pl. I, 4 Α? θυμη Θασ(ων Πρω- [C flower, pellet see KGA 1853 T
5 inv. no. II 3568 p. 45, pl. I, 4 Πυλ[α] δν Θασ ι(Φα vor(turtle <u>PH</u> <u>Bon 1507</u> filia T	6 inv. no. II 3571 p. 45, 6, pl. I, 6 Φ. χωνιδος Θασ(ων Κηλοφω see <u>new</u> T
7 inv. no. II 4980 p. 45, pl. I, 7 12 T	8 inv. no. II 4992 p. 45, pl. I, 8 T

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.04

1
p. 45, pl. I
inv. no. II 4924
ΛΓ-α/β
Θασι/ν
Κίρρ/α

T

PH

filia

2
inv. no. II 4975
p. 45, pl. I, 2
Κενοί/α
Θασι/ν
Θρακί/α

T

Binn 23

filia

3
inv. no. II 3553
p. 45, pl. I, 3
Θασι/ν
Λοκί/α
Κίρρ/α
(αυτ/α)

T

PH

Binn 924

4
inv. no. II 3560
p. 45, pl. I, 4
ΑΧ-α/β
Θασι/ν
Περρ/α
[1/1]
filia, pellet

T

see KGA 1853

5
inv. no. II 3568
p. 45, pl. I, 4
Πυλ-α/β
Θασι/ν
Κίρρ/α
turtle

T

PH

Binn 1507

filia

6
inv. no. II 3571
p. 45, 6, pl. I, 6
Φ. Χανδ/α
Θασι/ν
Κίρρ/α
kee

T

new

7
inv. no. II 4980
p. 45, pl. I, 7
12/1

8
inv. no. II 4982
p. 45, pl. I, 8

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.05

9 inv. no. II 3559 p. 45, pl. I, 9 Θ Tn[x]παχο[s]Θασ ιν v T triskeles ↓ filad	10 inv. no. II 3556 p. 45, pl. I, 10 Θασ ιν v star, shell, pellet K[εοο] Bon 950
11 inv. no. II 3551 p. 45, pl. I, 11 Θασ ιν v phiale, tripod Πυ, & Δ[ns] filad Bon 1504	12 inv. no. II 3554 Θασ ιν v phiale, lyre [] PH Bon 1807
13 inv. no. II 3588 p. 45, pl. I, 13 not read	14 inv. no. II 4041 p. 45, pl. I, 14 not read
15 inv. no. II 3545 p. 46 pl. I, 15 Θασ ιν v phiale +	16 inv. no. 3566 p. 46 pl. II, 16 Θασ ιν v (inv) vase VIII Αἰσχροπυρος PH filad

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.06

9
inv. no. II 3559
p. 45, pl. I, 9

Θ Tη[χ]μαχο[s]θας | ιω v T
triskles

filat

10
inv. no. II 3556
p. 45, pl. I, 10

Θ ασιω v
star, shell, pellet
K[εοφ]

Bon 950

11
inv. no. II 3551
p. 45, pl. I, 11

Θ ασιω v
phiale, tripod
Πυ x δ[ns]

filat

Bon 1504

12
inv. no. II 3554

Θ ασιω v
phiale, lyre
[]

PH

Bon 1807

13
inv. no. II 3588
p. 45, pl. I, 13

not read

14
inv. no. II 4041
p. 45, pl. I, 14

not read

15
inv. no. II 3545
p. 46 pl. I, 15

Θ ασιω v
phiale +

16
inv. no. 3566
p. 46 pl. II, 16

Θ ασιω v (inv)
vase VIII
Αἰε x πωρος

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.07

9
inv. no. II 3559
p. 45, pl. I, 9

Θ Tη[χ] / παχ[ο]ς / πα[ρ] / μ[ε] / T
bushy

black

10
inv. no. II 3556
p. 45, pl. I, 10

Θα[ρ] / μ[ε] / T
sh. shell, pallet
K[α] / ο[ρ]

Box 950

11
inv. no. II 3557
p. 45, pl. I, 11

Θα[ρ] / μ[ε] / T
ph. shell, pallet
Tη[χ] / πα[ρ] / μ[ε] / T

black

Box 1500

12
inv. no. II 3554

Θα[ρ] / μ[ε] / T
ph. shell, pallet
[]

14

Box 1800

13
inv. no. II 3550
p. 45, pl. I, 13

14
inv. no. II 4101
p. 45, pl. I, 14

15
inv. no. II 3545
p. 46, pl. II, 15

Θα[ρ] / μ[ε] / T
ph. shell, pallet

16
inv. no. II 3566
p. 46, pl. II, 16

Θα[ρ] / μ[ε] / T
vase III
Aix x[α] / ο[ρ]

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes), K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.08

17 inv. no. II 3566 p. 46, pl. II, 17 Θασιων caduceus ΑΧΚΕΙΔ[ΥΣ] <u>PH</u> <u>Bon 162</u> T file	18 inv. II 3552 p. 46, pl. II, 18 Θασιων ithyphalic herm ΑΡΙΣ[ΤΟΓΑΛ] <u>PH</u> <u>Bon 396</u> T file
19 inv. no. 5130 p. 46, pl. II, 19 Θασιων vase VII ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟΣ <u>PH (top line)</u> <u>Bon</u> T file	20 inv. no. II 3536 p. 46, pl. II, 20 Θασιων helmet ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΙ[ΥΣ] <u>PH</u> <u>Bon 342</u> T file
21 inv. no. II 3567 p. 46, pl. II, 21 Θασιων ladle ΑΡΧΗ[ΡΑΙΣ] <u>PH</u> <u>Bon 441</u> T file	22 inv. no. II 3562 p. 46, pl. II, 22 Θασιων[Υ] helmet ΔΕΥΚΛΟΣ master card not in place <u>PH</u> <u>Bon 538</u> T file
23 inv. no. II 3546 p. 46, pl. II, 23 Θασιων lane head ΔΕΥΚΛΟΣ <u>PH</u> <u>Bon 547</u> T file	24 inv. no. II 3565 p. 46, pl. II, 24 ΔΕΥΚΛΟΣ anchor l. Θασιων <u>PH</u> <u>Bon 561</u> T master card not in place XII. 76 filed in temp card

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.09

17 inv. no. II 3566 p. 46, pl. II, 17 PH Bon 162 Θασίωv caduceus ΑΧΚΕΙΔ[υς] T file	18 inv. II 3552 p. 46, pl. II, 18 Θασίωv ithyphalic herm ΑΡΙΣ[τοφα] T file Bon 396
19 inv. no. 5130 p. 46, pl. II, 19 PH (2 pl. lines) Bon Θασίωv rose VII ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟ[ς] T file	20 inv. no. II 3536 p. 46, pl. II, 20 PH Bon 342 Θασίωv helmet ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟ[ς] T filed
21 inv. no. II 3567 p. 46, pl. II, 21 Bon 441 Θασίωv lance ΑΡΧ[α]ΚΑ[ς] T file	22 inv. no. II 3562 p. 46, pl. II, 22 Bon 538 Θασίω[v] helmet ΔΕΥΚΑ[ς] T file
23 inv. no. II 3546 p. 46, pl. II, 23 Bon 517 Θασίωv lance head ΔΕΥΚΑ[ς] T file	24 inv. no. II 3565 p. 46, pl. II, 24 PH Bon 561 ΔΕΥΚΑ[ς] anchor l. Θασίωv T master card not in place XII. 76 filed

Indications in the upper right corners classify handle an/dor stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers. 6.10

17 inv. no. II 3556 p. 46, pl. II, 17 FH Box 102	18 inv. II 3552 p. 46, pl. II, 18 Box 106
19 inv. no. 5130 p. 46, pl. II, 19 Box	20 inv. no. II 3536 p. 46, pl. II, 20 Box 342
21 inv. no. II 3517 p. 46, pl. II, 21 Box 211	22 inv. no. II 3562 p. 46, pl. II, 22 Box 518
23 inv. no. II 3546 p. 46, pl. II, 23 Box 517	24 inv. no. II 3567 p. 46, pl. II, 24 PH Box 501

Indications in the upper right corners classify handle an/dor stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.11

25 inv. no. II 3555 p. 46, pl. II, 25 Θασίων star ΕΘ[?]Κ[Ιδης] 27 PH Boy 653, 1st stage	26 inv. no. II 5131 p. 46, pl. II, 26 Ηγούσιος ear of corn Θασίων folia Boy 677
27 inv. no. II 3570 p. 46, pl. II, 27 Θασίων (inv.) cluster. Ηρογῶρεος PH Boy 763	28 inv. no. 3563 p. 46, pl. 2, 28 Κροκόνη caduceus [Θασίων] MEW card made folia
29 inv. no. II 3548 p. 46, pl. II, 29 Θασίων Ποσειδών folia Boy 1361	30 inv. no. 3561 p. 47, pl. II, 30 Θασίων Ποσειδών folia
31 inv. no. II 5132 p. 47, pl. III, 31 Ποσειδών αφλάστον Θασίων (inv.) MEW card made	32 inv. no. II 5133 p. 47, pl. III, 32 Θασίων Zeus, bird Φε! δισπτο[ς] folia Boy 1648

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.12

25
inv. no. II 3555
p. 46, pl. II, 25

Θασίων
star
ΕΘΛΚ[ΙΩΝ] 28

T

PH

Bon 653, 1st stage

26
inv. no. II 5131
p. 46, pl. II, 26

Ηγασίπ[ΙΣ]
ear of ~~corn~~
Θασίων

folia

Bon 677

27
inv. no. II 3570
p. 46, pl. II, 27

Θασίων (inv.)
cluster.
Ηρογάρτος

T

PH

Bon 763

folia

28
inv. no. 3563
p. 46, pl. 2, 28

Κεογάρτος
caduceus
[Θασίων]

T

MEW

29
inv. no. II 3548
p. 46, pl. II, 29

Θασίων

Πολυεῖκ/ης

T

Bon 1361

folia

30
inv. no. 3561
p. 47, pl. II, 30

Θασίων
HH
Πολυεῖκ/ης

T

folia

31
inv. no. II 5132
p. 47, pl. III, 31

Πολυεῖκ/ης
αφλάστον
Θασίων (inv.)

T

MEW

32
inv. no. II 5133
p. 47, pl. III, 32

Θασίων
Zeus 2, bird
Φεῖδιστοπ[ΙΣ]

T

folia

Bon 1648

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.13

25
inv. no. II 3505
p. 46, pl. II, 25

Θασιων
star
[Ε]χ[δ]ns

T

PH

Boy 653, 1st stage?

26
inv. no. II 5131
p. 46, pl. II, 26

Ηγυσιον[ns]
ear of ~~ear~~
Θασιων

file

Boy 647

27
inv. no. II 3570
p. 46, pl. II, 27

Θασιων (inv.)
cluster.
Ηγογιωνος

T

PH

Boy 763

28
inv. no. 3563
p. 46, pl. II, 28

Κασιων
cardu cens
[Θασιων]

T

NEW

file

29
inv. no. II 3548
p. 46, pl. II, 29

Θασιων

Ποχυνικ/ns

T

Boy 1361

file

30
inv. no. 3561
p. 46, pl. II, 30

Θασιων

Ποχυνικ/ns

T

file

31
inv. no. II 5132
p. 47, pl. III, 31

Ποσιων
αφελιστον
Θασιων (inv.)

T

NEW

32
inv. no. II 5133
p. 47, pl. III, 32

Θασιων
Zevs. but
Φε[δ]ιππ[ns]

T

file

Boy 1648

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

614

33 inv. no. II 3569 p. 47, pl. III, 33 Θ α σ [device]	34 inv. no. II 3605 p. 47, pl. III, 34 Θ α σ, ω ν [device] NEW card made
35 inv. II 3580 p. 47, pl. III, 35 not recognized	36 inv. II 3593 p. 47, pl. III, 36 [device] ns ?
37 inv. no. II 4996 p. 47, pl. III, 37 [] []] os	38 inv. II 3558 p. 47, pl. III, 38 [caduceus]
39 inv. no. II 4979 p. 47, pl. III, 39 [Λ Χ Ι] inf	40 inv. II 3577 p. 47, pl. III, 40

Indications in the upper right corners classify handle and/or stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.15

33 inv. no. II 3569 p 47, pl. III, 33 Θαδ[device [	34 inv. no. II 3605 p 47, pl. III, 34 Θαδ, wv device [K] NEW
35 inv. II 3580 p 47, pl. III, 35 not recognized	36 inv. II 3593 p 47, pl. III, 36 [device] [] no ?
37 inv. no. II 4996 p 47, pl. III, 37 [] [] Jos	38 inv. II 3558 p 47, pl. III, 38 [caduceus]
39 inv. no. II 4979 p 47, pl. III, 39 [AXI]	40 inv. II 3577 p 47, pl. III, 40

Indications in the upper right corners classify handle an/dor stamp, distinguishing 1) place of origin when known - T(hasos), R(hodes) K(nidos), etc.; 2) type of stamped vessel if not an amphora; 3) language if not Greek; 4) shape of stamp if not a plain (unframed) rectangle; retrograde inscription (indicated by an arrow). Inventory numbers and any other documentation go to the left, any descriptive comment to the right, dimensions unless otherwise specified being width by thickness of handle where stamped. Numbers in the middle are negative numbers.

6.16

33
inv. no. II 3564
p. 47, pl. III, 33

Gaul
line

T

34
inv. no. II 3605
p. 47, pl. III, 34

On a line
line

T

35
inv. no. II 3580
p. 47, pl. III, 35

T

36
inv. no. II 3573
p. 47, pl. III, 36

line
line

T

37
inv. no. II 4996
p. 47, pl. III, 37

[]
[]
line

T

38
inv. no. II 3558
p. 47, pl. III, 38

[]
caduceus

T

39
inv. no. II 4979
p. 47, pl. III, 39

line

T

40
inv. no. II 3577
p. 47, pl. III, 40

May 30th, 1979

M. Yvon Garlan,
Rue de C'hastel-Erek,
Ile-Grande,
22560 Pleumeur Bodou,
France

Dear M. Garlan,

Would you mind being asked to check one more thing for us on your Bulgarian trip?

We have had a letter from Dr. Mihail Lazarov at the Musée Archéologique at Varna concerning three stamps which we thought might be Koan; I gather that he thinks they are not Koan, and he says that two of the stamps appear 'sur une anse unique'. However, it often happens with the Koan double handles, which were made by putting two pieces of clay together to make one 'double-barreled' handle, that one section is lost, leaving a small, apparently single, fragment; along the side of the remaining fragment it is sometimes possible to see a scar where the other half has broken off, and we would like to be sure that none of these three show any such indication of having been part of a double handle. They are:

no. 288	ἡεκηίδης
296	Μενίσκου ←
297	Μενίσκου ←

The numbers are from
M. Mirčev's publication,
Timbres amphoriques du
Musée de Varna

I hope you have a pleasant, and profitable, trip to Bulgaria; I was glad to have a chance to meet you in Athens.

Yours sincerely,

Philippa MW Matheson

30th May, 1979

Dr Mihail Lazarov,
Musee Archeologique,
9000 Varna,
5, rue Seinovo
Bulgaria

Dear Dr Lazarov,

Thank you for your letter of February 5, 1979, which I was very interested to see on my recent return to Greece.

Thank you, too, for kindly sending us the off-print of your article from the Bulletin du Musee National de Varna, 1977, which Miss Grace is pleased to have.

We were indeed glad to have your information on all the three handles from Mircev which I asked you about, and, of course, your profile sketch of no. 296. Perhaps, however, I did not ask quite specifically enough for your assurance that none of these handles, even if now apparently single, show marks or scars along one side such as they might have if they were originally part of a double handle of which one half has broken off.

We hear that you will be seeing M. Yvon Garlan sometime this summer (in July?); perhaps you would not mind clarifying this for us with him when he is there?

Yours sincerely,

Philippa MW Matheson

Mrs Philippa M W Matheson
 American School
 of Classical Studies
 54 Souidias Street
 Athena 140
 GREECE

Dr Mihail Lazarov
 Musée Archéologique
 9000 Varna
 5, rue Seinovo
 Bulgarie

5.II, 1979

Chère Mme Matheson,

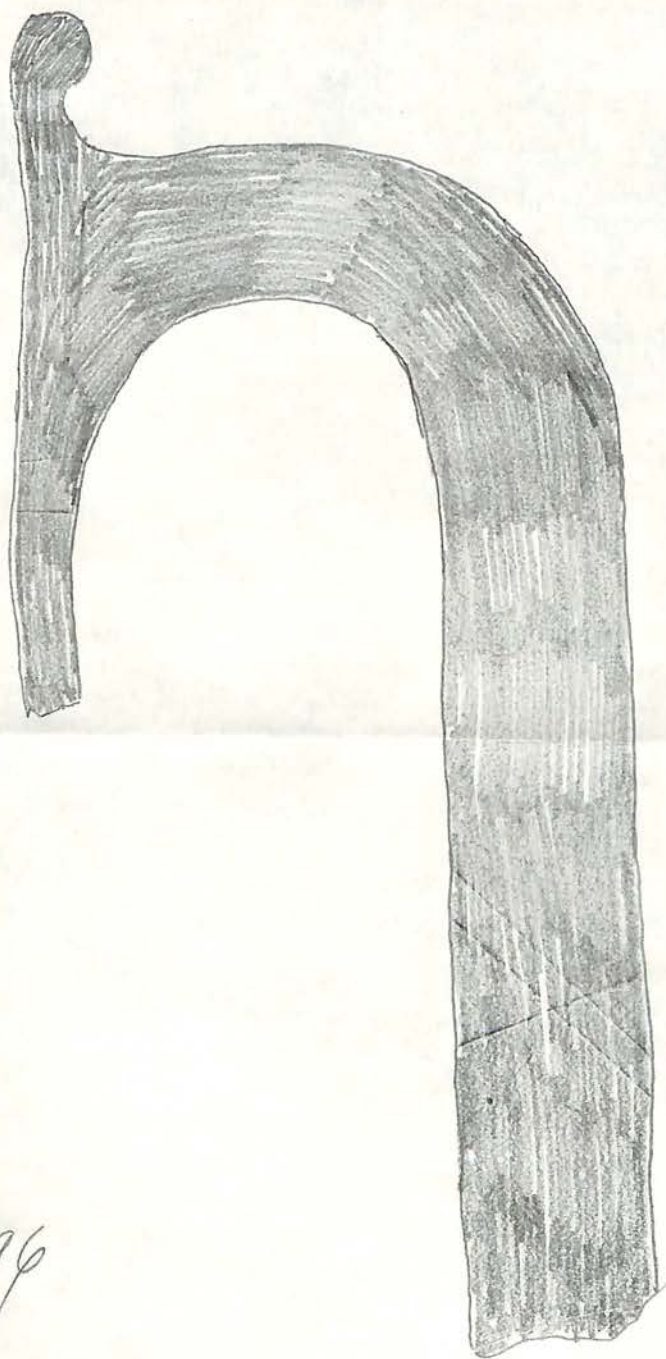
Une absence de plus que de trois mois ~~m'a~~ empêché de Vous ~~mê~~^{me} au courant tout de suite sur les timbres amphoriques, qui vous intéressent. Le nom d' Heraclei-
 dés (Mirčev, n.288) - c'est un nom de producteur sinopien. Il est attesté très souvent sur les timbres amphoriques de Sinope. La pâte d'anse, sur la quelle se trouve ce timbre est aussi caractéristique pour la production de Sinope.

Les deux autres timbres (nos.296 et 297 chez Mirčev), avec le nom *Μενόρου* , ~~se~~ se trouvent sur une anse unique et à mon avis ce n'est pas une production de Cos. ~~Il s'agit d'un timbre de Sinope~~ L'anse de n.296 est bien conservé et je Vous envoie un dessin, faite à la hâte.

J'espère, chère Madame, que ces brèves notes vous seront utiles dans Votre travail. Je me permets de Vous envoyer un article sur les rapports commerciaux de Rhodes avec les cités Ouest-Pon-
 tiques à l'époque hellénistique.

En finissant je Vous prie d'agréer, chère collègue, l'assurance de mes sentiments les meilleurs.

n. 296

11
American School of Classical
Studies,
54 Souldias Street,
Athens 140, GREECE

18 October, 1978

Dr. M. Lazarov,
Musée Archeologique,
5, rue Seinobo,
Varna

Dear Dr. Lazarov,

I am writing to thank you, on behalf of Miss Grace, for your article 'Amphores antiques (VI - I s. av. n. e.) du littoral bulgare de la Mer Noire', which she is very glad to have; she wonders if there is an article of hers of which you would care to have an offprint sent to you. Also, she much enjoyed the visit of the Bulgarian scholars who recently came to see her here, Mrs. Ognenova Marinova and Miss Tsimbouleva.

I am helping Miss Grace with a volume of Koan stamped amphora handles, and we would be interested to have confirmation that ~~the~~ three handles which appear in M. Mirčev's Timbres amphoriques du Musée de Varna, no. 288 (Μεγκλειδης) and nos. 296 and 297 (Μενεγκου ←), are in fact fragments of double handles, of which the other portion, the unstamped half, is missing. Would it be possible for you to give us this information?

Yours sincerely,

(Mrs) Philippa M W Matheson

for Dr. Frel

14. VII. 69
12

M. Minčev, "Collection of T.C. in a Museum of
Stalin - Varna," Bulletin de la Société Archéologique à Varna, 10, 1956², pp. 16 pp., no. 94,
p. 42, pl. 21, fig. 94 a-b.

Grotesque mask. Neck of amphora of
pink clay. Ht. 0.175; inv. no. II 3402.

On both sides of the neck of the amphora
there is in relief a grotesque mask of a
man's face, clearly a satyr, of 0.10 ht.
Both sides are identical, same treatment. They
represent a face with beard but without
mustache. The details of the beard and hair
are indicated by incised circles. The eyes are
wide open and have pupil indicated in
circles also. The only difference is in the
mouth of the masks: on one side the nose
is turned up and sharper and the mouth
wide opened. Traces of other features are
on neck of amphora.

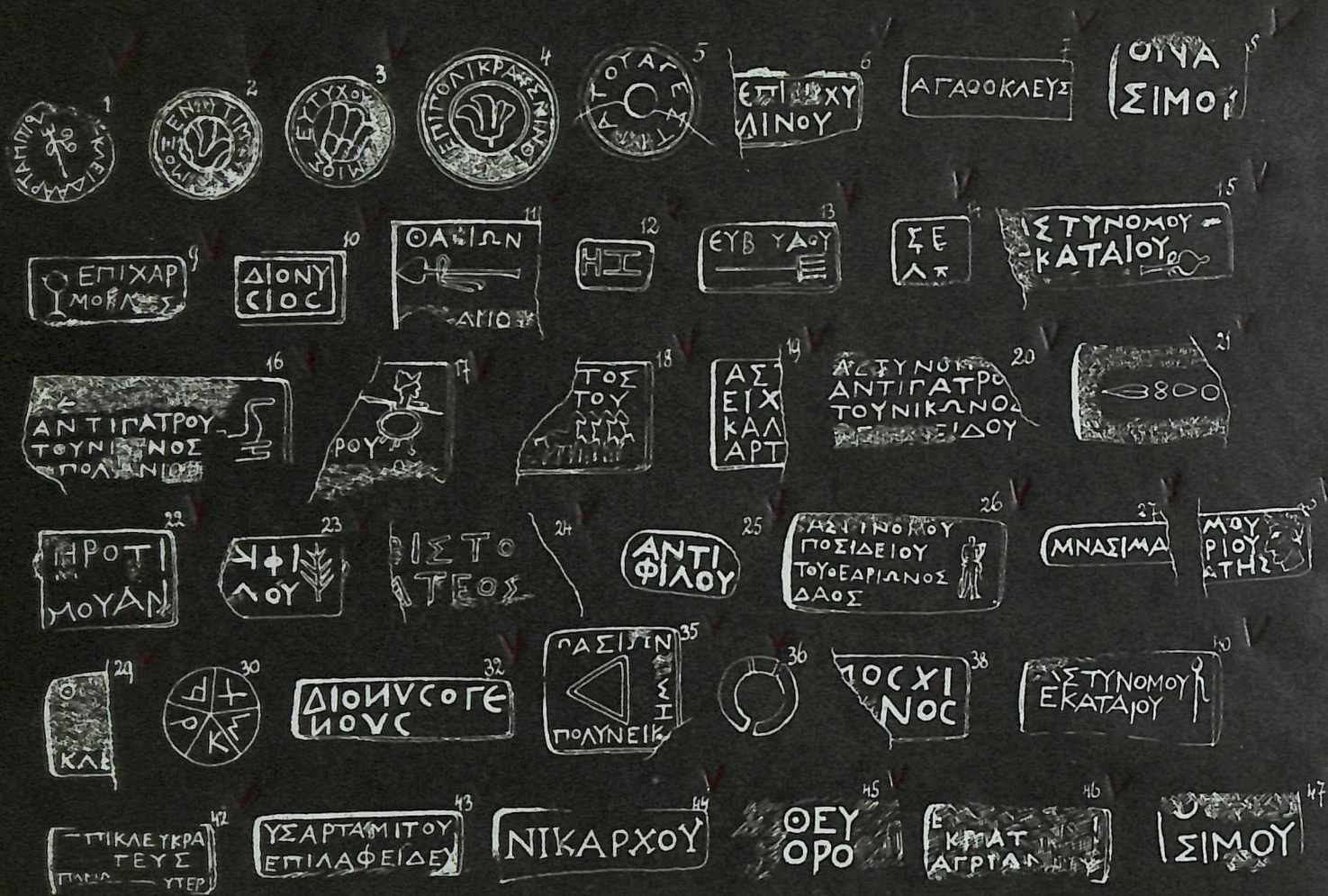
Mrs Dr. G. Tončeva, Arch. Mus. Varna, Bulg.
G. TONČEVA
Г. ТОЧЕВА

Dr. Frel refers us to Et. Thes. VII (ill.)
pl. LVIII, 1

24. III. 76

13

MST has the Varma catalogue
with its translation typescript -

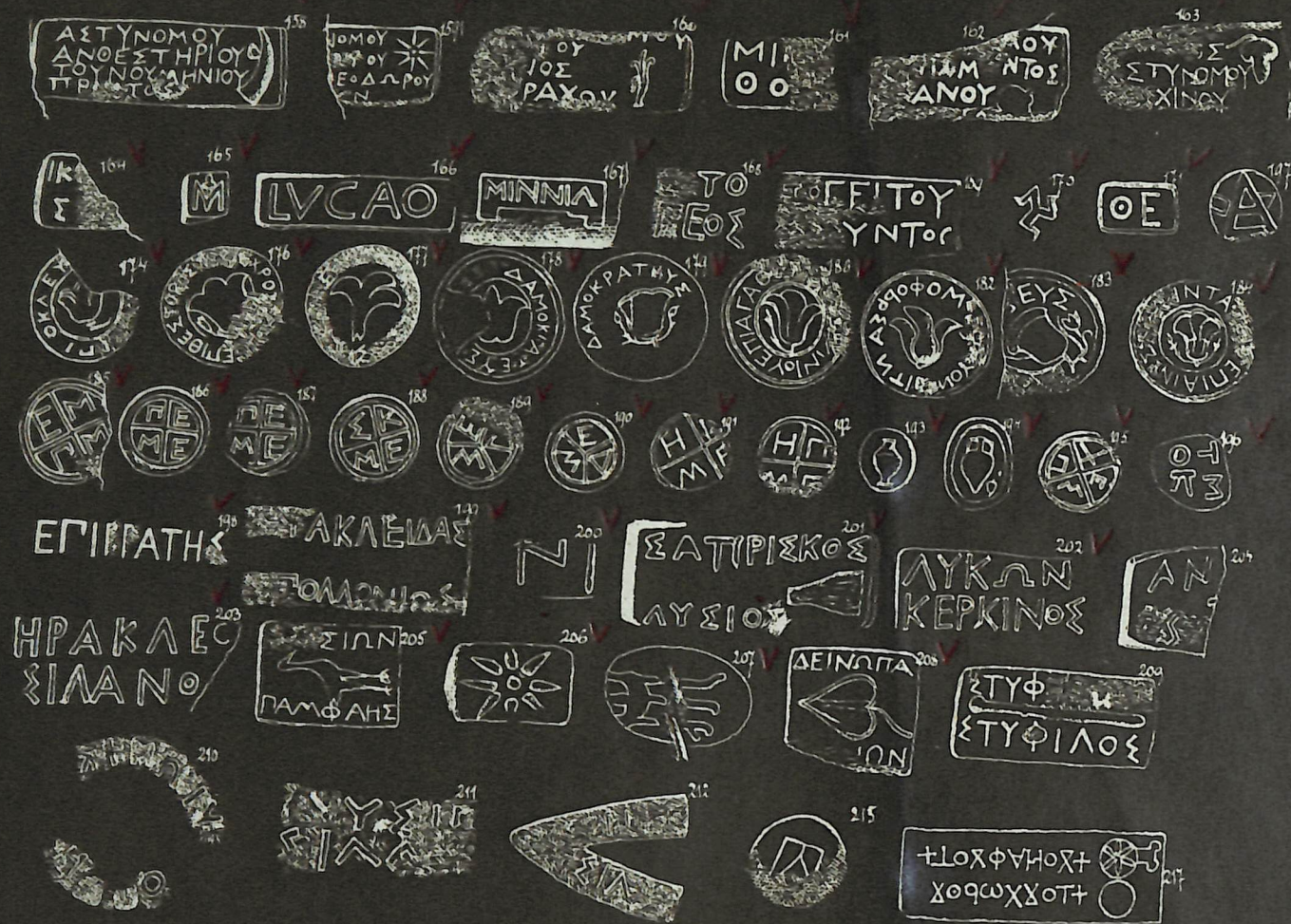
Обр. 18. — Амфорни печати отъ Черноморското крайбрежие.
Fig. 18. — Timbres amphoriques du littoral de la Mer Noire.

Обр. 19. — Амфорни печати отъ Черноморското крайбрежие.
Fig. 19. — Timbres amphoriques du littoral de la Mer Noire.

Обр. 20. — Амфорни печати отъ Черноморското крайбрежие.
Fig. 20. — Timbres amphoriques du littoral de la Mer Noire.

Обр. 21. — Амфорни печати отъ Черноморското крайбрѣжие.
Fig. 21. — Timbres amphoriques du littoral de la Mer Noire.

7. IV. 60

Handles published by Múčev:

	found in Varna (Odessa)	in Kavarna (Bisome)	Total
Thasian	41 (3)	7	51
Rhodian	83	19	102
Sinopean	21 (2)	24	47
Chersonesos	4 (1)	2	7
Knidian	6	2	8
Parian	2	1	3
Heraklian	12	21	33
Unknown orig.	34 (3)	8	45
Bosporian	10	—	10
Zygroz	3	1	4
Parmenids	1	—	1
Koan	2	—	2
Roman	1	—	1
	220 (9)	85	314

7.V.60

Handles in Mercer^{books} neither from Varna nor Kavarna

no. 14	Галата, Варненско	Thasian (from the same place as Tatcheva in Bop. 55)
no. 23	Балчик	"
no. 34	Варненско	Thasian
no. 68	" " etc. ?	Unknown orig.
no. 188	Балчишко	Simezean
no. 221	Кицево, Варненско	"
no. 228	Шабла, Балчишко	Chernomors
no. 284	Силистренско	Unknown orig.
no. 314	finding place is not given	"

- 14 Galata Varnensko
 23 Balčik ✓
 34 Varnensko
 68 Varnensko (entr. to village Hrsakovo, Vardisla ^{no})
 188 Balčiško
 221 Kičero, Varnensko
 228 Šabla, Balčiško
 284 Silistrensko
 314

Handles in Varna Museum

Mircev p. 5 :

Thasian	80	cat. no. 1-80
Rhodian	96	81-176
Sinopean	47	177-223
Chersonesean	7	224-230
Knidian	2	231-232
Parian	3	233-235
Herakleian	33	236-268
Kean	2	269-270
Unknown origin	44	271-314

314 of which (translation) 225 found in Varna (Odessos)
and 85 in Kavarna (Bisone)

p. 39 : of the 47 Sinopean he groups them by finding place
p. 24 Rhodian " " "
p. 11 Thasian " " "

New Classification

Thasian	51 [✓]	Roman	1
Rhodian	102 [✓]		
Knidian	8 [✓]	total	314
Unknown	45 [✓]		
Bosporian	10 [✓]		
Zu gr.	4 [✓]		
Pamernisks	1 [✓]		
Sinopean	47 [✓]		
Herakleian	33 [✓]		
Chersonesean	7 [✓]		
Parian	3 [✓]		
Kean	2	total	

7. V. 60.

18.04

SAH in Varna Museum (publ. Mircev)

	Take off	Add	Total
Thasian 1-80.	no. 52-60 (Bosp.), 61 (Rh.) 62-65 (Zugr.) 66-69 (Unkn. Orig.) 70 (Bosp.) 71-79 (Apr.) 80 (Pannen.)		51
Rhodian no. 81-176	no. 118 (old mirror characteristic of Mirus Kn.)	no. 277, 292, 298 299, 305, 61.	102
Unknown no. 271-314 origin	no. 302 (Kn.) 277 (Rh.) 285 (Kn.) <u>288</u> no. 287 (Kn.) 292 (Rh.) 295 (EK) 298 (Rh.) 299 (Rh.) 303 (EK) 305 (Rh.) 312 (EK) 313 (Roman) = (12)	no. 66-9, 71- 79 = (13)	45
Kindian no. 231-232		no. 302, 285, 287 no. 295, 303, 312	8
Bosporian		no. 52-60, 70	10
"Zugr."			4
"Panneniski"			1
Roman			1

7. V. 60

18.05

Handles found in Kavarna

Thasian:	Miscer cat.	no. 1, 5, 16, 17, 33, 43, 44, 63, 79 ^(2nd q.) (Agv.)	+
Rhodian	"	no. 86, 87, 92, 93, 98, 105, 117, 120, 125, 134, 135	
		no. 139, 148, 154, 156, 159, 161, 165, 173	19
Sinopian:	Miscer cat.	no. 180, 181, 182, 183, 185, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196	24
		202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 215	
		222	
Chersonese	Miscer cat.	no. 225, 226	2
Parian	Miscer	no. 235	1
Heraklian	Miscer	no. 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247	
		no. 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 258, 260, 262, 264	21
Unknown:	Miscer cat.	no. 275, 287 ^(K₂) , 288, 289, 290, 296, 297, 303 ^(K₂) , 304 + 17	8
Knidian			2
"Zu gr"			1

Total

85

9.V.60

18.06

Skorpi (Bull. Bulg., 1934 pp. 36-29) publication numbers
 not included in Mircov: no. 4, 5, 30, [31], [33], [34], [37], 38, [39], [41],
~~50~~, ~~[51]~~, ~~[54]~~, ~~[64]~~, ~~[77]~~, ~~82~~, ~~[86]~~, ~~91~~, ~~95~~, [106], [123], [132], [142],
~~[151]~~, 156, [172], [173], [75], ~~179~~, ~~[181]~~, ~~183~~, ~~191~~, 204, 209, 210,
 211, 212, 215, [216], 217

Corrections in Mircov:

Under no: 157 the corresponding number in Skorpi is 82 not 72

172	→	"	"	183 not 162
132	→	"	"	179 not 79
274	→	"	"	95? not 92

with letter of 14.5.61
from A. Bon
published in 1901
Revue des Études
Journées
VI.61

MIRCEV (Milko), Timbres amphoriques du Musée de Varna (en bulgare, avec résumés en russe et en français), Académie bulgare des Sciences, Institut archéologique, Série épigraphique n° 4. Sofia, 1958. 1 vol. in-8°, 80 p., xl pl.

Les sites antiques situés le long des côtes de la Mer Noire en Bulgarie, comme en Roumanie et en Russie, ont fourni un grand nombre de fragments d'amphores dont les anses portent des estampilles. M. M. Mircev publie le catalogue de 314 estampilles conservées au Musée national de Varna, dont la majorité, 225, ont été trouvées à Varna même, l'antique Odessos, et 85 près de Kavarna, sur le site de l'antique Bisone. En réalité près des deux tiers de ces documents étaient connus par un article de K. Skorpil paru dans le B I A B, VIII, 1934, pp. 24-43, qui avait réuni 26 timbres provenant de Bisone (n° ~~229~~ 1-26), 177 ~~XXXX~~ d'Odessos-Varna (n° 42-208), 15 d'autres lieux près de la Mer Noire (n° 27-41), enfin 8 (n° 209-216) des régions situées au Sud du Mont Balkan, en particulier d'Apollonie-Sozopol, ce dernier groupe non repris par Mircev. Celui-ci a donc le mérite de faire connaître une centaine de timbres inédits, en particulier 59 trouvés à Bisone; de plus il donne pour chacun une reproduction photographique, alors que son prédécesseur s'était contenté d'une série incomplète de dessins au trait, à petite échelle. Enfin il a pu utiliser les études parues depuis 1934 surtout en Russie.

Après une introduction générale sur l'utilisation des amphores et sur le timbrage (pp. 3-8), les timbres sont présentés classés non par lieu de trouvaille, comme l'avait fait Skorpil, mais par provenance des amphores. Pour chacun des groupes, l'auteur donne des indications sur la forme et les dimensions des vases, les caractéristiques des estam-

19.02

pilles, et, se fondant sur les études antérieures, il réunit les éléments permettant d'interpréter ~~leur~~ la signification des timbres et de proposer une chronologie. Les documents sont énumérés en suivant l'ordre alphabétique des noms qui y figurent et, s'il y en a deux, de celui des deux qui peut être considéré comme désignant un éponyme.

En premier sont placés les timbres de Thasos au nombre de 80, dont 21 inédits: en effet c'est dans cette île que l'usage de l'estampillage des amphores est le plus ancien; 51 sont sûrement thasiens: ils sont rectangulaires, portent l'ethnique, deux noms ou un emblème accompagné d'un ou de deux noms. De ces deux noms, comme Miss V. Grace et B. N. Grakov, Mircev admet que l'un désigne un magistrat éponyme, l'autre un producteur ou un fabricant, il rejette la possibilité que les deux représentent des fabricants associés en une "double firme"; s'il n'y a qu'un nom, il désigne le fabricant et l'emblème représente l'éponyme. Puis viennent des timbres ronds à monogramme généralement attribués à Thasos où l'on en a trouvé un certain nombre, mais que Pridik considère comme provenant d'Olbia, - des timbres portant une ou deux lettres ou un emblème ou un nom, et que la nature de la terre ou la similitude avec certains types monétaires invite à regarder comme thasiens.

Les timbres rhodiens sont au nombre de 96, dont 33 inédits. Ici comme partout, Rhodes est le centre exportateur représenté par le plus grand nombre de documents: il faut cependant se rappeler que ^des amphores de cette île étaient estampillées sur les deux anses de marques de type différent, un timbre donnant l'éponyme (n°s 81-119), l'autre le fabricant (n°s 120-176); au point de vue date, le timbrage rhodien se place entre 220 et 150. Le 3e groupe est celui des timbres

19.03

portant le nom d'un astynome et que Grakov a reconnus comme provenant de Sinope; ils peuvent se répartir en trois étapes chronologiques entre 180 et 70 av. J.C.; ils sont au nombre de 47, dont 21 inédits. Chersonesos, Cnide, Paros, Cos sont représentés respectivement par 7, 2, 3 et 2 timbres. Mais ^(dont 25 inédits,) 32 proviennent d'Héraclée du Pont, dont les deux tiers ont ~~été~~ été trouvés à Bisone. Il faut ajouter encore 44 estampilles d'origine inconnue. L'ouvrage est complété, en guise d'index, par un tableau donnant la liste alphabétique des noms d'homme et indiquant pour chacun s'il s'agit d'un patronymique, d'un éponyme ou d'un fabriquant, la provenance et, s'il y a lieu l'emblème qui l'accompagne. Les photographies ~~xxx~~ groupées en quarante ⁿplanches sont en général bonnes. On peut regretter que l'auteur n'ait pas dressé la liste des titres des travaux dont il s'est servi: cette bibliographie ferait d'ailleurs ressortir qu'il n'a eu à sa disposition aucun des livres ou articles publiés récemment en Occident, à l'exception d'un article de V. Grace (A J A, L, 1946, p. 37)

Pour juger de la valeur de la publication, nous présentons quelques remarques sur la série des timbres thasiens, celle que nous connaissons le mieux; l'auteur n'a pu utiliser le catalogue que nous avons nous-même publié en 1957. Nous ne discuterons pas l'interprétation donnée par lui des noms et des emblèmes. Nous signalons qu'il a corrigé plusieurs lectures de Skorpil, avec raison, comme on peut le vérifier à l'aide des photographies: il a lu ou restitué p. ex. n° 6 ^{[Aeist[o] dikou} où Skorpil (107) n'avait pas relevé de lettres, n° 9 ^{Aeist[o] pav} au lieu de ^{H[e]l[ai]st[ivos]} (Skorpil 113), n° 29 ^{Nawson} au lieu de ^{Au[son]} (Skorpil ¹⁰⁴), n° 31 ^{Nawson[ins]} au lieu de -δυσ- (Skorpil 105); mais des comparaisons avec les séries que nous avons publiées ou la consultation de la prosopographie dressée par J. POUILLOUX lui auraient

- mais il faut lire aussi Nawson sur le n° 28 -

évité des lectures inexactes comme Βάττων pour Βάτων, Βίττων pour Βιτίων, ou des restitutions très improbables comme Κετίστω-
να(ς), [Εὐεὺς]ημος ~~le n° 20~~, où Skorpil a ~~vu~~ lu
Ἀεχίδα(μος) et Mirčev Ὑαεχίδα(ς), appartient en fait à Τιμαεχίδα(ς).

Malgré ces corrections nécessaires, nous accueillons avec plaisir cette publication: elle marque non seulement un enrichissement mais un progrès sur celle de Skorpil; on souhaiterait qu'après l'exemple de V. Canarache en Roumanie et de Mirčev, les archéologues russes mettent à la disposition ^{tous} des archéologues les nombreux timbres amphoriques qui ont été exhumés dans leurs fouilles(1).

(1) Nous remercions M. Nicolov, lecteur de bulgare à la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Lyon, qui a bien voulu nous aider à lire l'ouvrage dont nous rendons compte.

Paris le 14 juin 1961.

20.01

Chère Miss Grace,

nous avons été très heureux d'avoir de vos nouvelles et nous vous remercions beaucoup de nous communiquer la traduction du texte de E. B. Zeest, sur les amphions thasiens; cette publication m'était encore inconnue; votre envoi est donc tout particulièrement utile. Je vais essayer de trouver le volume, pour pouvoir en effet lire votre traduction avec les notes et les figures du livre. De toute façon, nous lirons la traduction, et prendrons des notes dès que les vacances, qui sont très proches maintenant, nous permettront de le faire et je vous la renverrai. J'ai pris note des remarques que vous avez eu l'occasion de faire sur nos nos 320 et 662. Quant à la revue de la Société d'Odessa, je n'ai jamais pu la trouver: j'y ai cherché, pour les articles de Jurgévitch, les "Zapiski de la Société pour l'histoire et les antiquités d'Odessa" 1895: je suppose que c'est la même publication. Je consulterai certainement l'exemplaire que vous avez du volume de 1910, quand je le pourrai, c'est-à-dire quand nous retournerons à Athènes: ce ne sera pas cet été. Je pense que nous passerons la plus grande partie de nos vacances à la campagne; notre seul projet est d'aller en Yougoslavie pour le Congrès byzantin, en septembre: mais nous n'avons pas encore de précision sur la réalisation de ce projet. Pour le moment il faut que je me

remette à mon travail sur le Péloponèse médiéval.

Je joins à ma lettre une copie du compte-rendu que nous avons fait du livre de Mircev : je l'avais conservée pour vous, le compte rendu a paru maintenant dans la Rev. des Etudes grecques : mais peut-être vous sera-t-il commode d'avoir cette copie.

Nous aimons à voir que votre santé est bonne. Quels sont vos projets pour cet été? Restez-vous à Athènes?

Merci encore et croyez bien, chère amie, à nos sentiments de très fidèle amitié.

A. Bon

Si vos desirs nous écrivire pendant l'été, jusque vers le 20 septembre, voulez-vous adresser votre lettre à la Faculté des Lettres, 72, Rue Pasteur, à Lyon. Ce sera plus sûr que de l'envoyer ici.

N. Lazarov. 21

Musée Historique
VARNA

Annuaire

~~528~~ 48
61
288 | 36.
- 0 | 8

1909

W

30
10
МИЛКО МИРЧЕВ

6, —
229

АМФОРНИТЕ ПЕЧАТИ

ОТ МУЗЕЯ ВЪВ ВАРНА

5
пави Харзи

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
1958

AMERICAN
SCHOOL

Jo
10

226

MIRCEV

LES TIMBRES AMPHORIQUES DU
MUSÉE DE VARNA

AMERICAN
SCHOOL

LAZAROV
canded

23

US

ACADÉMIE DES SCIENCES SOCIALES ET POLITIQUES
DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

INSTITUT D'ARCHÉOLOGIE DE BUCAREST

rec. 1
22.1.82

ACTES DU IIe CONGRÈS INTERNATIONAL DE THRACOLOGIE

(Bucarest, 4-10 septembre 1976)

II

HISTOIRE ET ARCHÉOLOGIE

TIRAGE À PART

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Bucureşti, 1980

A Mrs V. Greve
avec compl^{te} aff^{ect}
V^{otre} Mme
22.11.54

Mihail LAZAROV

◆ BULGARIE ◆

Le commerce de Thasos avec la côte thrace du Pont à l'époque préromaine

Bien qu'elle n'ait jamais joué un important rôle politique dans l'histoire du bassin égéen, l'île de Thasos participait activement à la vie économique de la Grèce antique et des pays voisins, y compris les cités échelonnées sur la rive thrace du Pont-Euxin. Les données écrites et épigraphiques faisant presque défaut (nous ne connaissons à l'heure actuelle qu'une inscription à Histria de Πεισιστράτος Μνησιστράτου thasien, qui avait construit au IIIe s. av. n. è. un temple au Θεός μέγας¹), les monuments archéologiques se chargent à leur tour de mettre en lumière les échanges de Thasos avec les cités ouest-pontiques.

Thasos disposait de riches gisements en or et en argent qui avaient été d'ailleurs la cause de la colonisation au VIIe s. av. n. è., de l'île et de la montagne Pangée située sur la côte thrace en face de l'île². Il faut noter également les gisements en argile qui se prêtaient bien à la fabrication d'objets en céramique; nous verrons d'ailleurs, dans une époque postérieure, que cette argile sera utilisée pour la production des fameuses amphores de Thasos³. Le marbre de Thasos était devenu célèbre à cause de sa bonne qualité⁴.

A ces richesses minérales s'ajoutent celles d'une végétation dont tous les voyageurs ont noté la luxuriance et la variété. On y cultivait des olives, du blé, de l'orge et surtout des vignes dont la culture mérite la plus grande attention⁵.

Le vin de Thasos était l'un des plus célèbres du monde grec antique. Les écrivains de l'antiquité le comparent aux vins de Chios et de Lesbos. L'importance du vin dans la vie économique de l'île est bien illustrée par l'existence de plusieurs lois de l'Etat qui réglementaient la vente et le commerce du vin dans l'île; ces lois datent du Ve s. av. n. è.⁶.

Toutes ces richesses ont favorisé le développement de Thasos, depuis une époque très ancienne, comme centre commercial important tant de

¹ D. M. Pippidi, *Scythica Minora: Pour une histoire des cultes d'Istros*, București—Amsterdam, 1975, p. 92.

² Hérodote, VI, 47.

³ J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos: I, Études Thasiennes*, III, 1954, p. 12.

⁴ *Guide de Thasos*, Paris, 1968, p. 176.

⁵ *Ibidem*.

⁶ J. Pouilloux, *op. cit.*

transit que d'exportation de la production propre dans le cadre de la Méditerranée. Au cours des VIe—Ve s. av. n. è. le commerce de Thasos est très actif. L'argent de l'île sous la forme de monnaies est largement répandu dans le bassin de la Méditerranée⁷. Cette première étape de l'essor économique de Thasos manque de témoignages sur la côte occidentale de la mer Noire.

Nous disposons principalement de deux espèces de monuments donnant la possibilité de suivre l'évolution de la participation de Thasos aux marchés du Pont occidental à l'époque préromaine — ce sont les amphores (entières ou fragmentaires) et les monnaies. Il nous faudra noter également la présence du marbre thasien dans les villes de la côte occidentale du Pont⁸.

À l'heure actuelle la science dispose de plus de 1000 amphores et anses à timbres, thasiennes, provenant de la côte occidentale de la mer Noire et de l'intérieur du pays. Ce matériel important, étant publié dans des ouvrages différents et très souvent par hasard⁹, n'est pas encore analysé à fond et c'est pourquoi il n'est pas exploité précisément pour l'étude des relations de Thasos avec la côte thrace du Pont pendant l'époque classique et hellénistique. Les conclusions tirées jusqu'à présent sont d'un caractère général et, en plus, le cadre chronologique en est tracé assez arbitrairement en situant l'importation thasienne au littoral au cours des IIIe—IIe s. av. n. è.¹⁰

Le progrès de l'épigraphie céramique au cours des dernières années écoulées font possible une étude plus précise de l'emballage d'argile thasien. Parmi les centres connus qui ont exporté des vins dans des amphores c'est Thasos qui avait commencé le premier à timbrer son emballage d'argile. Les timbres thasiens contiennent dans leur légende l'ethnicon et grâce à ce fait ils ont formé assez tôt un groupe à part¹¹. C'est sur la base des amphores timbrées et de l'image frappée sur les monnaies ou gravée sur d'autres monuments que les amphores thasiennes ont constitué un groupe spécifique, d'après lequel ont été effectuées les premières tentatives de typologie. En effet, la grande variété de types constitue la principale difficulté dans la systématisation des timbres amphoriques thasiens. Le problème de la typologie des amphores thasiennes n'a pas encore trouvé sa solution définitive. À la différence de plusieurs autres centres, Thasos présente une très grande variété de type d'amphores, dont une partie considérable ne possède pas de timbres, ce qui rend difficile la définition de leur origine. Jusqu'à maintenant on a essayé plusieurs

⁷ Ibidem.

⁸ D. M. Pippidi, G. Bordenache, BCH, 83, 1959, 2, p. 455—456; G. Bordenache, *Sculture greche e romane del Museo Nazionale di Antichità di Bucarest*, Bucarest, 1969, p. 126, n° 280, et p. 130, n° 291.

⁹ M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, Dacia, N. S., 13, 1969, p. 128—129 et n. 5—21; I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj-Napoca, 1974, p. 181 et suiv.; M. Lazarov, Izvestija Varna, 10 (25), 1974, p. 22 et suiv. avec la littérature.

¹⁰ Ch. M. Danov, Izvestija Sofia, 12, 1939, p. 230—231; K. Žuglev, dans *Thracia*, III, 1974, p. 310—IIe—Ier s. av. n. è.; V. Eftimie, Dacia, N. S., 3, 1959, p. 200—Ve—Ier s. av. n. è.

¹¹ Pour la littérature sur les timbres amphoriques thasiens, parue jusqu'en 1957, cf. A. M. Bon et A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, dans *Etudes Thasiennes* IV, Paris, 1957, p. 49—55; sur la littérature soviétique, cf. J. B. Brašinsky, Eirene, 11, 1973, p. 133.

fois de dresser la typologie des amphores thasiennes; les résultats réunis de ces essais déterminent trois variétés principales¹²:

1. Amphores biconiques — c'est le type le plus répandu;
2. Amphores à corps conique;
3. Amphores oviformes.

Des amphores entières de Thasos, timbrées ou non, sont connues depuis longtemps sur la côte occidentale de la mer Noire et à l'intérieur de la Thrace. Elles ont été découvertes tant dans la mer, près des côtes, que sur la terre ferme. Une grande partie des amphores de Thasos conservées entières ont été trouvées lors des fouilles archéologiques terrestres et ceci dans des complexes archéologiques bien datés. Cette circonstance donne la possibilité de mieux préciser la date, d'une part, et d'autre part, elle en fait un document plus digne de foi lors de l'étude des relations commerciales de la région citée avec le monde antique.

Les amphores de Thasos provenant du littoral et de l'intérieur de la Thrace peuvent être divisées en quelques groupes. Par leur forme elles ne se distinguent pas des types déjà connus (Bon et Zeest).

A. *Amphores du Ve s. av. n. è.* (Pl. 1/1) — Elles se caractérisent par une panse massive, conique, des épaules arrondies. Le col est bas, en forme de cône sectionné qui n'est pas séparé d'une manière assez nette des épaules obliquement. Le goulot est large avec un rebord massif, en saillie vers l'extérieur et avec un profil triangulaire. Le corps est disposé sur un pied cylindrique haut, élargi en forme de disque, concave à la partie inférieure. L'impression générale est d'une certaine lourdeur dans les proportions (Zeest, p. 80, Pl. 6/16).

Des amphores de ce type proviennent de la nécropole tumulaire d'Histria, datée par les autres objets au milieu du Ve s. av. n. è. (P. Alex., p. 166, Pl. 22/8); également d'Histria, du quartier archaïque, proviennent des fragments (S. Dim., N° 431—435) et la partie supérieure d'une amphore avec des timbres sur les deux anses — l'un du 2e groupe et l'autre du 8e groupe (C. Domăneanu, 1); de la nécropole d'Apollonie d'une sépulture indéterminée (Laz. 1, N° 99) et de la mer Noire, découvertes pendant la pêche pas loin de Nessébre et de cap Emine (Laz. 1, N° 98 et 97).

B. *Amphores biconiques de la fin du Ve s. — début du IVe s. av. n. è.* (Pl. 1/2). C'est le corps conique aux épaules arrondies qui caractérise ce type. La moitié supérieure du vase est considérablement plus basse que la partie inférieure. Par leur forme elles se rapprochent de celles du type précédent, mais elles présentent un développement ultérieur vers des proportions mieux équilibrées — ainsi le col est considérablement plus haut et plus svelte (Bon, fig. 3/5, Zeest, type 20-a).

Elles nous sont connues de la nécropole d'Apollonie (Laz. 1, N° 120; T. Iv. 3, N° 751); du site antique près de « Sladkie kladenci » de Bourgas dans un magasin ancien avec des amphores, qui est daté à la fin du Ve — début du IVe s. av. n. è. (Laz. 1, N° 100—113, 116—117, 119) ou de trouvailles fortuites (Laz. 1, N° 114, 118) et encore de la mer Noire, région du cap « Maslen nos », avec un timbre du 1er groupe (Laz. 3, N° 2).

¹² Sur les formes diverses des amphores thasiennes cf. Bon, p. 14—26, fig. 1—8 et Zeest, p. 80—88, Pl. VI—IX.

C. Amphores biconiques du IVe s. — début de IIIe s. av. n. è. (Pl. 1/3). Elles se distinguent par leurs proportions mieux effilées. Le rebord est caractéristique pour les amphores de Thasos : il est coupé par le haut et en saillie vers l'extérieur sans pour autant être aussi massif que celui des amphores précédentes. Le col est un large cône sectionné dont les parois sont presque droites, légèrement recourbé vers l'intérieur de

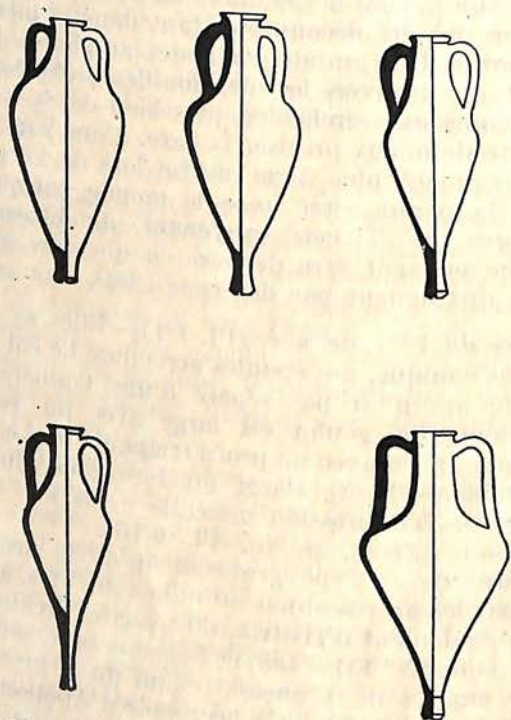

PLANCHE I. Types des amphores thasiennes provenant de Thrace.

façon qu'il est complètement uni aux épaules. Entre les épaules et le corps se forme un rebord arrondi. Le pied est très effilé et avec un profil composé — sur sa partie large passe une ceinture en forme de bracelet (Bon, fig. 3/4 et 6/1—3, Zeest, type 20_{a,e}). Ce sont les amphores thasiennes les plus répandues. Nous les rencontrons en Thrace dans des complexes archéologiques bien datés : Apollonie — dans un tombeau de pierre de la 2e moitié du IVe s. av. n. è. (inf. M. Caneva), Histria — dans le tumulus N° XXI — 3e quart du IVe s. (P. Alex., 21/13) et dans la sépulture N° 5 — le milieu du IVe s. (P. Alex., M. 5,1); Braničevo, dép. de Šumen — dans une sépulture tumulaire 2 exemplaires de la fin du IVe s. — début de IIIe s. (Drems. 1, p. 175, 185, fig. 1); Brezovo, dép. de Plovdiv — 2 exemplaires avec un matériel funéraire très riche de la fin du Ve s. — début du IVe s. (Filov 1, p. 13, fig. 13 a, b); Ivanski (Zlokučene), dép. de Šumen — 2e moitié du IVe s. (Iv. Velkov 1, p. 253, fig. 182); Kalojanovo, dép. de Sliven

— 2e quart du IVe s. (Čičikova, p. 78—79, fig. 32); Murighiol, dép. de Tulcea (Bujor, p. 134, fig. 61); Panagjurište — 2 exemplaires de la 2e moitié du IVe s. (Filov 1, p. 27, fig. 27_{a,b}); Skalica, dép. de Jambol — 2e moitié du IVe s. (T. Iv. 2, p. 45—46, fig. 7) et aussi de Sozopol, Varna, Balčik, Kavarna (Laz. 1, 127, 129, 121—124, 128, 126), Constanța — 4 exemplaires, Dunărea et Ion Corvin, dép. de Constanța (inf. M. Irimia), Cochirleni, Medgidia, Nic. Bălcescu, Rasova — dép. de Constanța (M. Irimia 1, p. 15, p. 42, Pl. 20/5, p. 44, Pl. 20/4, p. 15, Pl. 18/6), Nuntași, dép. de Constanța (A. Răd.), dép. de Tulcea — Enisala (G. Simion, p. 100, fig. 22 d), Jurilovca (Can. p. 35, fig. 17, V. Bauman, 19), Malcoci et Parcheș (V. Bauman, 10, 11, 30 — avec timbre 15), Galați (Dragomir, fig. 4/1), Dobroudja de Nord (V. Bauman, 1, 2, 3), Krân et Nikolaevo, dép. de Kazanlâk (Tabakova, p. 60, fig. 5_v et p. 56, fig. 5_a) et de la mer Noire (Laz. 1, 125, 130).

D. Amphores biconiques de la fin du IVe s. — IIIe s. av. n. è. Ce sont aussi des types d'amphores de Thasos très répandus, caractérisés par des proportions plus allongées. Ici les épaules forment une saillie considérable vers l'extérieur, tandis que le col a les parois recourbées vers l'intérieur. Une particularité caractéristique est le pied, assez haut, déjà sans ceinture en forme de bracelet (Zeest, type 20_{i et k}).

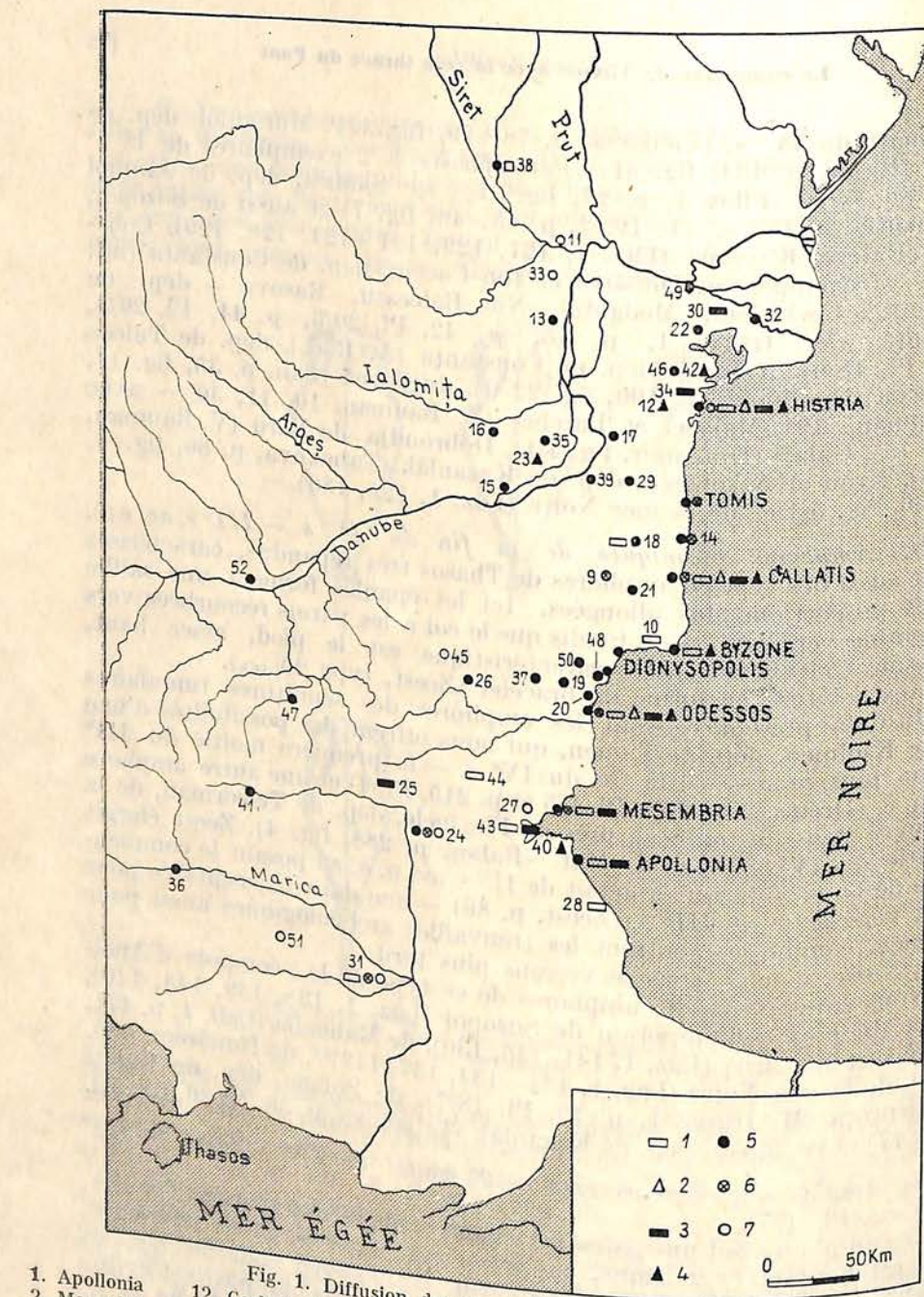
Jusqu'à présent ce sont les amphores des sépultures tumulaires près de Kjolmen, dép. de Šumen, qui nous offrent des possibilités d'une datation plus précise — la fin du IVe s. — la première moitié du IIIe s. av. n. è. (Drems. 2, p. 209, Pl. 1/5 et p. 215, Pl. 4) et une autre amphore — trouvée dans un tombeau près de Fintinele, dép. de Teleorman, de la 2e moitié du IVe s. av. n. è. (Mat.—Babeș, p. 288, fig. 4). Zeest élargit la date de ce type jusqu'au début de IIe s. av. n. è. en posant le commencement vers la fin du IIIe s. (Zeest, p. 86) — une date inacceptable pour la Thrace, comme le montrent les trouvailles archéologiques aussi pour la mer Noire, comme nous le verrons plus tard.

Nous connaissons des amphores de ce type de la nécropole d'Apollonie et du port contemporain de Sozopol (Laz. 1, 138, 139, 143, 140), de Balčik et Kavarna (Laz. 1, 141, 135, 136), de Mangalia (Call. 4, p. 471, fig. 66), de la mer Noire (Laz. 1, 131—134, 137, 142)¹³, de Dunăreni, dép. de Constanța (M. Irimia 1, p. 13, Pl. 18/7), de Poiana, dép. de Galați (Glod., 77) et de Šipka, dép. de Kazanlâk (Tabakova, p. 58, N° 20, fig. 5_b).

E. Amphores à corps conique — 2e moitié du IVe — début du IIIe s. av. n. è. (Pl. 1/5).

Ces amphores ont une panse nettement conique, assez large d'épaules. Le col est haut et cylindrique, pas très élargi dans sa partie inférieure. Le rebord est arrondi en forme d'anneau. Les épaules sont inclinées et la transition vers le col se fait par une courbe élégante. Le pied est cylindrique, élargi vers le bas, ressemblant plutôt à un cône sectionné et se terminant en forme de disque (Bon, type II; Zeest, p. 87, type 21).

¹³ Les amphores de l'épave trouvée près du village 2 Mai au sud de Mangalia, présentées comme des amphores thasiennes, ressemblent par leur forme aux amphores d'Héraclee Pontique. Cf. V. Cosma, *Amphoras from Callatis (Romania) dans The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration*, 2, 1973, 1, p. 54—58, fig. 7—9; idem, *BMI*, 1973, 1, p. 37—38.

- Fig. 1. Diffusion des amphores thasiennes en Thrace.
1. Apollonia	12. Cochirleni	22. Kjolmen	32. Parches	41. La mer Noire -
2. Mesembria	13. Dunărea	23. Krän	33. Poiana	Laz. 1, 97
3. Odessos	14. Dunăreni	24. Malcoci	34. Rasova	42. La mer Noire -
4. Bizone	15. Enisala	25. Medgidia	35. Skalica	Maslen nos
5. Callatis	16. Fintinele	26. Mezek	36. Sl. Kladenci	43. La mer Noire -
6. Tomis	17. Galați	27. Murighiol	37. Šipka	Laz. 1, 125
7. Histria	18. Ion Corvin	28. Nicolae Bălcescu	38. Tulcea	44. La mer Noire -
8. Dionysopolis	19. Ivanski	29. Nikolaevo	39. Vojvodovo	Laz. 1, 131-134
9. Braničevo	20. Jurilovca	30. Nuntași	40. La mer Noire -	Laz. 1, 137, 142
10. Brezovo	21. Kalojanovo	31. Panagjurište		

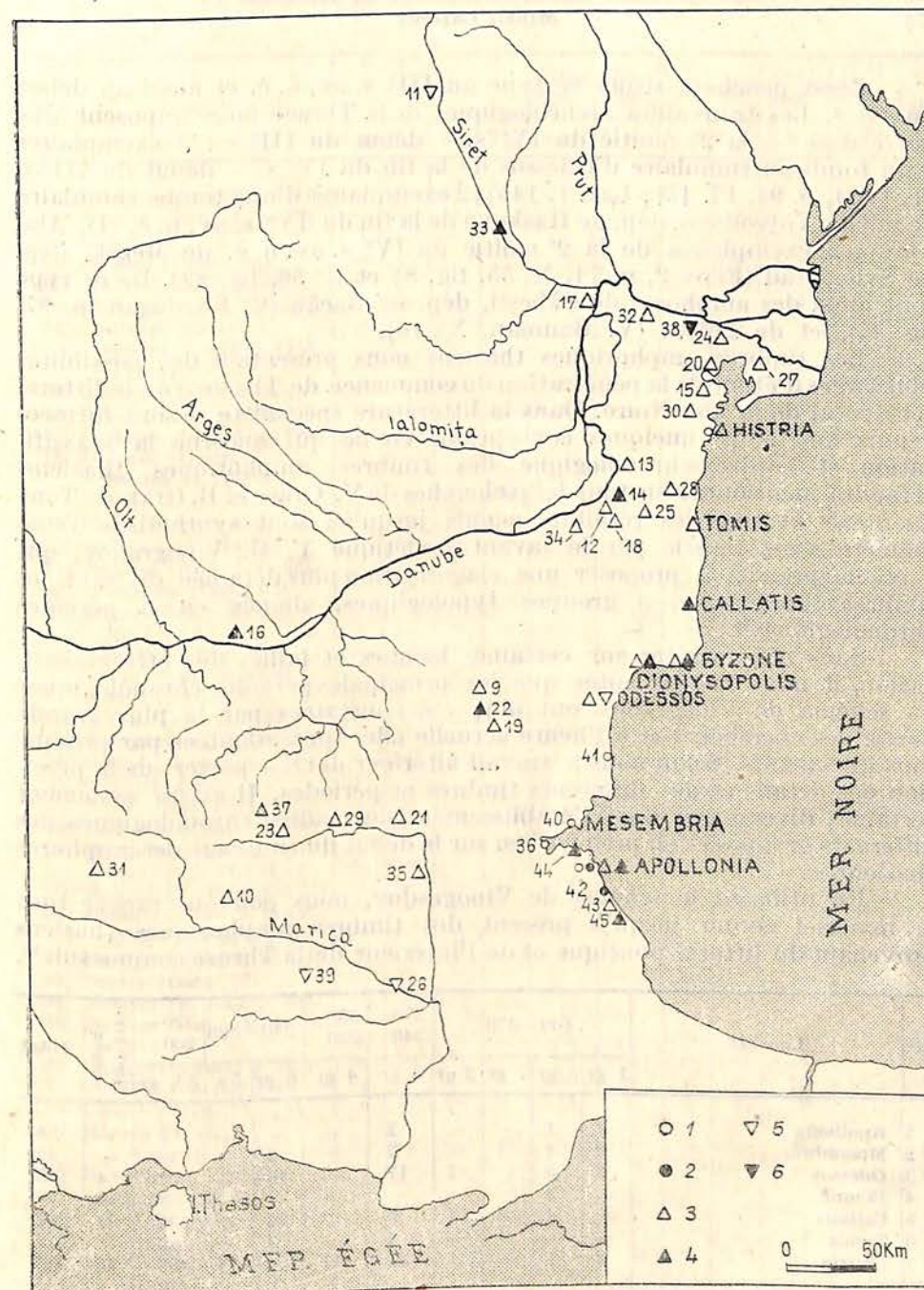

Fig. 2. Diffusion des timbres amphoriques thasiens en Thrace.

N°	Localité	400-370				370-340	350-330	340-320		320-200	Indéterminés	Total
		1 gr	8 gr	7 gr	2 gr	3 gr	4 gr	6 gr	5 a	5 b gr		
47	Tărnovo (Angelov, 1)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
48	Topolite (Laz. 3, 6)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
49	Tulcea (V. Bauman, 16, 21, 22)	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
50	Vladislavovo (Laz. 3, 7)	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
51	Vojvodovo (D. Aladjov, 1, 2)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
52	Zimnicea (D. Tud., 125, 126)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Total :		16	18	2	4	55	31	71	8	640	61	906

- Apollonia : 1 groupe — *T. Iv.* 3, 762 ; 3 groupe — *T. Iv.* 1, p. 44-46, fig. 54 a *T. Iv.* 3, 766 ; 5-b groupe — *T. Iv.* 3, 763, 765 ; 8 groupe — *Laz.* 3, 9.
- Mesembria : 1 groupe — *Ness.* 1, 2 ; 3 groupe — *Ness.*, 3 et inédit ; 5-b groupe — *Ness.* 4-15 ; 6 groupe — *Ness.* — 16-17 ; 7 groupe — *Ness.* 18 ; 8 groupe — *Ness.* 19-22.
- Odessos : 1 groupe — *Mir.*, 49, *Laz.* 2, 1 et 2 ; 2 groupe — *Laz.* 2, 3 et inédit ; 3 groupe — *Mir.*, 48, 47, 50, 51 et 35, *Laz.* 2, 4-8, *Laz.* 1, 121-122 et 5 inédits ; 4 groupe — *Mir.*, 31 et 20, *Laz.* 2, 9 ; 5-a groupe — *Laz.* 2, 10-15 ; 5-b groupe — *Mir.*, 2-4, 6-13, 15, 18, 19, 21, 22, 24-30, 32, 34, 36-41, 45, 46, *Laz.* 2, 16-37, *Ton.* 2, 36, 39-43 et 6 inédits ; 6 groupe — *Mir.*, 52-61, 70, 71, *Laz.* 2, 41-44 ; 8 groupe — *Mir.* 72-75, *Laz.* 2, 38 ; Indéterminés — *Mir.*, 42, *Laz.* 2, 39 et 40, *Ton.* 2, 37.
- Bizone : 4 groupe — *Ton.* 1, 19 ; 5-b groupe — *Mir.*, 1, 5, 16, 17, 43, 44, *Ton.* 1, 18 ; 8 groupe — *Mir.*, 33, *Laz.* 3, 8.
- Callatis : 2 groupe — *Gram.* — *Bordea* 1, 249 ; 3 groupe — *Call.* 1, 17, 18, *Call.* 2, 1 et 3, *Gram.* — *Bordea* 1, 6 et 128 ; 4 groupe — *Call.* 1, 2, *Gram.* — *Bordea* 1, 119, 120, 205, 61, 194 et 230 ; 5-b groupe — *Call.* 1, 3, *Call.* 2, 2, *Call.* 3, c et g, *Call.* 5, 1-5, *Call.* 6, 1-6 et 10, *Call.* 7, 5, 11, 55-65 et 89, *G. Cant.* 1, 18-21, *G. Cant.* 2, A, B et C, *O. Tafr.* 1, 19, *O. Tafr.* 2, 1-4, 11 et 12, *O. Tafr.* 3, 11-14, *Gram.* — *Bordea* 1, 1-5, 7-60, 62-118, 121-127, 129-193, 195-204, 206-229, 231-248, 250-293 ; 6 groupe — *Call.* 6, 54, *G. Cant.* 3, p. 323, *Gram.* — *Bordea* 1, 961-989, 991-993 ; 7 groupe — *Call.* 1, 5 ; 8 groupe — *Gram.* — *Bordea* 1, 296-200 ; Indéterminés — *Gram.* — *Bordea* 1, 294-296.
- Tomis : 3 groupe — *Gram.* — *Bordea* 2, 8 ; 5-b groupe — *Gram.* — *Bordea* 2, 1-7, 9-14, *C. Iconomu*, p. 236, *Bordea*, 2 ; 6 groupe — *Gram.* — *Bordea* 2, 92-94.

Histria :

1 groupe — *Can.*, 54 et 77 ; 2 groupe — *C. Domăn.* 1 ; 3 groupe — *Can.*, 203, 131, 209, 146, 49, 60, 28, 37, 20, 36, 90, 40, 89, 14, 53, 52, 51, 58 ; 4 groupe — *Can.*, 50, 59, 87, 142, 21, 24, 22, 61, 198, *C. Domăn.* 2, 5-a groupe — *Can.*, 128 ; 5-b groupe — *Can.*, 1-13, 16, 18, 19, 25-27, 29-34, 38, 39, 41-48, 57, 63, 65-75, 79-86, 88, 90-94, 96, 98-101, 104, 107-111, 113, 114, 116, 117, 120-127, 130, 134-138, 153, 160, 161, 163, 165, 166, 168, 170-175, 177, 181, 183, 184, 186, 187, 190, 191, 196, 199, 200-202, 206, 207, 208, 211, *C. Domăn.* 2, 1 ; 6 groupe — *Can.*, 801, 803-808, *Pârcan*, 25 ; 8 groupe — *C. Domăn* 1, Indéterminés — *Can.*, 17, 56, 97, 102, 103, 105, 106, 112, 115, 118, 119, 129, 132, 133, 139-141, 143-145, 147, 148, 150-152, 154-157, 159, 162, 164, 167, 169, 176, 182, 185, 188, 192-195, 197, 204, 205, 210.

L'examen chronologique des amphores entières et des timbres amphoriques thasiens impose quelques conclusions : la plus ancienne apparition du fameux vin de Thasos sur le marché du Pont occidental remonte vers le Ve s. av. n. è. et plus précisément vers la moitié du siècle. C'est à peine vers la fin du Ve s. et le début du IVe s. que nous voyons une croissance des importations thasiennes sur le littoral occidental du Pont Euxin. Ces faits s'expliquent par les événements historiques : Thasos fait partie de la Première Union Maritime d'Athènes de 477. Les premières années ont comme résultat la destination de Thasos par Athènes et ceci dans des points qui jusqu'alors étaient considérés comme appartenant traditionnellement à Thasos — tel le cas du littoral thrace de la Mer Egée. Or, toute l'histoire de l'île montre que la force et la puissance de Thasos ont toujours été étroitement liées à l'influence exercée sur le littoral thrace voisin. La tentative de réaction de la part de Thasos en 465 a comme résultat la bataille navale entre la flotte d'Athènes commandée par Cimon et celle de Thasos ; lors de cette bataille navale Thasos fut vaincue, privée de sa flotte, ses forteresses furent détruites et l'île dut renoncer à ses possessions sur le continent et aux mines.

Thasos n'avait pratiquement d'autre issue que de suivre une politique de collaboration avec Athènes. Ce n'est que vers la fin du siècle que l'île a pu reprendre ses forces.

Au cours du IVe s. av. n. è. l'importation de Thasos vers le littoral occidental de la mer Noire augmente. Nous pouvons distinguer deux périodes dans ce processus : l'une, depuis le début du siècle jusqu'à l'année 340, date à laquelle Philippe II conquiert l'île et l'autre qui commence à partir de cette dernière date et va jusqu'à la dernière décennie du IVe s. On constate alors que le total des importations thasiennes sur le littoral avait augmenté. Des trois premières décennies ne sont connus que 40 timbres thasiens. Pendant les trois décennies suivantes (370-340) nous remarquons une croissance des importations thasiennes — 55 timbres du troisième groupe. Cette croissance est plus sensible dans le matériel d'Odessos et d'Histria.

Pendant les premières décennies après la conquête de Thasos et du littoral occidental de la mer Noire par Philippe on constate une augmentation sensible des importations thasiennes — 110 timbres des

côte thrace voisine tomba sous la domination d'Athènes pendant le Ve s. et des souverains hellénistiques à la fin du IIIe s. et au début du IIe s. av. n. è., la puissance commerciale de Thasos diminua. Telle fut la situation vers la fin du IIIe s. av. n. è. Pour Thasos il ne resta d'autre possibilité que de devenir l'auxiliaire fidèle de Rome, en attendant une prospérité nouvelle sous la paix romaine. Mais cette fidélité lui a coûté les rapports futurs avec les côtes de la mer Noire.

D'ordinaire, on indique comme témoignage de l'importation thasienne en Thrace (y compris le littoral occidental de la mer Noire) la grande dispersion des tétradrachmes de Thasos portant l'inscription caractéristique : Ἡρακλέους Σωτήρος Θασίων. On connaît à l'heure actuelle plus de 170 trésors de monnaies du type indiqué, provenant de la Thrace ancienne. Mais aucune de ces trouvailles ne provient de la région de la mer Noire¹⁸. Le dernier fait est intéressant et mérite la recherche d'une explication.

On admettait encore récemment que le début de la frappe de cette émission de monnaies thasiennes devait se situer au plus tard vers l'année 148 av. n. è. Dernièrement, M. Thompson, en analysant quelques nouvelles trouvailles de monnaies, est arrivé à la conclusion que le début de la frappe des tétradrachmes de Thasos doit être situé vers l'année 180 av. n. è.¹⁹. C'est en effet l'époque immédiate après la conquête de Thasos par les Romains. Depuis ce moment Thasos demeure fidèle à Rome. Mais cette même époque, notamment les premières décennies du IIe s. av. n. è., marque le début d'une coalition contre l'expansion romaine; cette coalition avait à sa tête certains souverains du royaume du Pont, tel le cas de Pharnace Ier (190/189–170/169). Il y a lieu de considérer que vers cette coalition antiromaine étaient attirées les villes du Pont occidental : ainsi le traité de paix de 170 av. n. è. entre Pharnace et Eumène mentionne, aux côtés de Pharnace, la cité de Mesembria du Pont occidental²⁰. Une inscription trouvée à Varna laisse entendre qu'Odessos était en relations amicales avec Pharnace Ier 21.

Les faits cités indiquent clairement que, menacées par l'expansion romaine, les cités de la côte ouest du Pont Euxin étaient entrées en relations amicales avec les souverains du royaume du Pont. Par le même fait ces villes ne sauraient être très favorables aux relations commerciales avec Thasos qui était à l'époque entièrement pour Rome. D'ailleurs, Thasos même n'aurait pu diriger ses monnaies vers la mer Noire, parce qu'elles étaient indispensables à la pénétration des Romains en Thrace. Telle pourrait être aussi l'explication du manque de tétradrachmes thasiens non seulement sur au littoral occidental de la mer Noire, mais aussi tout au long de ce rivage.

Les sentiments antiromains trouvent leur manifestation la plus marquée à l'époque de Mithridate VI Eupator quand, sous sa direction, se réalise une forte coalition antiromaine des villes du littoral de la mer

¹⁸ Sur la dispersion des tétradrachmes thasiennes cf. dernièrement Ioana Bogdan-Cătănciu, SCN, 6, 1975, p. 183–187, les notes 19, 20, et la carte N° 4.

¹⁹ M. Thompson, MN, 12, 1966, p. 60–63.

²⁰ Polybe, 26, 6.

²¹ IGB, I², N° 40. Sur les liens des cités ouest-pontiques avec les rois pontiques cf. Chr. M. Danov, Izvestija Sofia, 14–15, 1937, p. 54–70; K. M. Kolobova, VDI, 1949, 3, p. 27–34.

Noire²². Justement à cette époque on frappa une série de tétradrachmes au type d'Héraklès Sôter avec un monogramme des lettres SR — le monogramme du *legatus proquaestore Quintus Bruttius Sura*²³, qui était à la tête de l'armée romaine pendant la guerre contre Mithridate²⁴.

En effet, à notre avis, la plus grande partie des trésors de tétradrachmes thasiennes devrait se situer vers cette époque, soit la fin du IIe s. et la première moitié du Ier s. av. n. è.²⁵. Une telle conclusion vient s'appuyer sur le fait que la plus grande partie de tétradrachmes thasiens sont trouvés avec des monnaies romaines républicaines. On les rencontre plus souvent au nord du Balkan et au nord du Danube qu'au sud, ce qui est caractéristique aussi pour la dispersion des deniers républicains. Tout cela nous amène à penser qu'en effet les tétradrachmes en question ne sont que de l'argent de Thasos, reproduit sous forme de monnaies propres à Thasos, mais répandues sous la direction des Romains. Car, en effet, après la conquête de l'île, les Romains avaient mis la main sur les gisements de Thasos. Afin de profiter de l'influence dont jouissait Thasos auprès des terres thraces au cours de l'époque précédente, les Romains avaient eu recours à cette ruse économique. Cette pénétration avait eu lieu par des voies terrestres, la voie maritime du bord de la mer Noire ne pouvant être exploitée.

En ce qui concerne les voies de pénétration de l'importation thasienne vers l'intérieur de la Thrace à l'époque précédente (V^e–IIIe s. av. n. è.), on ne saurait donner pour le moment une réponse complète à ce problème. Des études plus complexes du matériel en amphores devraient être mises au point, y compris du matériel en provenance des cités de l'intérieur de la Thrace. Ceci constituera l'objet des études futures.

ABRÉVIATIONS UTILISÉES DANS LE TEXTE

- Aladjov = D. Aladjov, *Trakijska grobnica v s. Vojvodovo*, Haskovsko Arheologija Sofia 8, 1966, 4, p. 53–55, fig. 1, 2.
- Al.—Bal.1 = A. Aleksieva, *Amforni pečati ot Burgaskija muzej*, Bull. du Musée historique de Burgas, 1, 1950, p. 44–51.
- Al.—Bal.2 = A. Aleksieva, *Amforni pečati ot Koprinka*, Godišnik Plovdiv, 2, 1950, p. 185–190.
- Al.—Bal.3 = A. Balkanska, *Die Handelsbeziehungen von Seuthopolis*, Acta AntPhilippo-politana, 1963, p. 49–58.
- P. Alex. = P. Alexandrescu, *Necropola tumulară, Histria, II*, 1966, p. 133–294.
- Angelov = N. Angelov, *Kulturni plastove predi izrađdanelo na dvoreca*, Sb. Carevgrad Târnovo, I, 1973, p. 266–269.
- V. Bauman = V. Henrich Bauman, *Considerații asupra importului de amfore grecești în nordul Dobrogei*, Peuce, 4, 1975, p. 29–47.
- Bujor = E. Bujor, *O geto-dakijskoj Kulture v Murigiole*, Dacia, N. S., 2, 1958, p. 134.
- 22 Chr. M. Danov, *Zapadnijat brjag na Černomora v drevnostta*, Sofia, 1947, p. 129.
- 23 Chr. Dunant et J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos*, dans *Etudes Thasiennes*, V, 1957, p. 6–7.
- 24 Th. Reinach, *Mithridate Eupator, roi de Pont*, Paris, 1890, p. 153.
- 25 G. Kacaro, *Izvestija Sofia*, 27, 1964, p. 131–152; I. Mitrea, SCIV, 23, 1972, 4, p. 641–646.

- Bon = A.-M. Bon et A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos, Etudes thasiennes*, IV, Paris, 1957.
- Bordea = Gh. Poenaru Bordea, *Însemnări privind amforele șampilate*, SCIV, 22, 1971, p. 501-505.
- L. Bot. = L. Botușarova et V. Kolarova, *Kupolna grabnica pri Plovdiv dans Izledovanija v pamet na K. Škorpil*, Sofia, 1961, p. 279-297.
- C. Buzdugan = C. Buzdugan, *O nouă așezare getică în Bazinul Zeletinului, Carpica*, 1, 1968, p. 97, fig. 1/3.
- Call.1 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis: Rapport préliminaire sur les fouilles*, Dacia, 1, 1924, p. 108-165.
- Call.2 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis, Rapport préliminaire*, Dacia, 2, 1925, p. 104-137.
- Call.3 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, Dacia, 3-4, p. 427-430.
- Call.4 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, Dacia, 3-4, p. 458-462, a-n.
- Call.5 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, Dacia, 5-6, p. 250-259.
- Call.6 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, Dacia, 5-6, p. 290-304.
- Call.7 = Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis*, Dacia, 7-8, 1937-1940, p. 354-370.
- Can. = V. Canarache, *Importul amforelor șampilate la Istria, București*, 1957.
- G. Cant.1 = G. Cantacuzino, *Timbres amphoriques trouvés à Callatis*, RHSEE, 1935, p. 298-313.
- G. Cant.2 = G. Cantacuzino, *Trois sceaux thasiens de Callatis concernant les cultes de Thasos*, Dacia, 7-8, p. 283-291, A-C.
- G. Cant.3 = G. Cantacuzino, *Nouveaux timbres amphoriques trouvés à Callatis*, Dacia, 5-6, p. 321-327.
- Čičikova = M. Čičikova, *Trakijska grobnica ot s. Kalojanovo, Sliven Okrag*, Izvestija Sofia, 31, 1968.
- Con.-Muș. = N. Conovici și Cr. Mușeleanu, *Cîteva torți șampilate de amfore elenistice din județul Ialomița și sud-vestul Dobrogei*, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 541-550.
- Dečev = D. Dečev, *Antični nadpisi, Madara*, I, 1934, p. 166.
- S. Dim. = S. Dimitriu, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății în epoca arhaică, Săpături 1955-1960, Histria*, II, 1956.
- C. Domăn.1 = C. Domăneanțu, *O amforă thasiană dublu șampilată*, SCIV, 25, 1974, 3, p. 435-441.
- C. Domăn.2 = C. Domăneanțu, *Moneda histriană de argint descoperită la Histria*, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 405.
- Dragomir = I. T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și pînă la întemeierea orașului, Danubius*, 1, 1967, p. 200, fig. 4/1.
- Drems.1 = Cv. Dremsizova, *Mogilnijat nekropol pri s. Braničevo (Kolarovgradsko)*, Izvestija Sofia, 25, 1962, p. 165-186.
- Drems.2 = Cv. Dremsizova-Nelčinová, *Trakijski mogilni pogrebenija kraj. s. Kăolman Šumenski okrag*, Izvestija Sofia, 32, 1970, p. 215, Pl 1/5.
- Drems.-Ant. = Cv. Dremsizova i V. Antonova, *Prinos kăm naj-starata istorija na Šumen i šumenskoto plato*, Šumen-Kolorovgrad, I, 1960, p. 7.
- Filov 1 = B. Filov, *Pamelnici na trakijskogo izkustvo*, Izvestija Sofia, 6, 1916/1918 p. 2-56.
- Filov 2 = B. Filov, *Kupolnitate grobnici pri Mezek*, Izvestija Sofia, 11, 1937, p. 1-116.
- Glod. = I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj-Napoca, 1974, le catalogue des amphores, p. 181-202, NN 1-117.
- Gram.-Bordea 1 = M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia, N. S., 13, 1969, p. 127-282.
- Gram.-Bordea 2 = M. Gramatopol et Gh. Poenaru Bordea, *Amfore șampilate din Tomis*, SCIV, 19, 1968, 1, p. 41-61.
- C. Icon. = C. Iconomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, Pontica, 1, 1968, p. 235-268.
- Irim.1 = M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î. e. n.)*, Pontica, 6, 1973, p. 7-71.
- Irim.2 = M. Irimia, *Cercetările arheologice de la Rasova-Malul Roșu. Raport preliminar*, Pontica, 7, 1974, p. 129, fig. 7/7, 27/8.
- T. Iv. 1 = T. Ivanov, *Keramika ot nekropola na Apoloniya, Razkopki i proučvanija*, I, 1948, p. 31-50.

- T. Iv. 2 = T. Ivanov, *Trakijsko mogilno pogrebenie pri s. Skalica, Jambolsko*, Arheologija Sofia, 2, 1960, 2, p. 40-41.
- T. Iv. 3 = T. Ivanov, *Antična Keramika ot nekropola na Apoloniya*, Apoloniya, Sofia, 1963, p. 65-273.
- T. Iv. 4 = T. Ivanov, *Trakijski mogilni pogrebenija v Odessos i okolnostta mu prez rannoelenistička*, Izvestija Varna, 10, 1956, p. 94.
- Laz.1 = M. Lazarov, *Antični amfori (VI-I v. pr. n. e.) ot Bălgarskoto Černomorie*, Izvestija Varna, 9 (24), 1973, p. 3-52.
- Laz.2 = M. Lazarov, *Amfornite pečati ot Odesos*, Izvestija Varna, 10 (25), 1974, p. 19-58.
- Laz.3 = M. Lazarov, *Nepublikovani antični amfori i amforni pečati ot Bălgarskoto Černomorie*, Izvestija Varna, 11 (26), 1975, p. 128-136.
- Mat.-Babeș = G. N. Mateescu și M. Babeș, *Cercetări arheologice și săpături de salvare la Fintinele*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 288, fig. 74.
- Mir. = M. Mirčev, *Amfornite pečati ot muzeja vav Varna*, Sofia, 1958.
- Ness. = M. Lazarov, *Timbres amphoriques de Nesebar, Nessèbre II*.
- Părvan, = V. Părvan, *Histria VII*, ARMSI, série III, 2, 1924, p. 32-33.
- Al. Popeea = Al. Popeea, *Cîteva toarte de amfore șampilate descoperite la Medgidia*, SCIV, 18, 1967, 3, p. 511.
- Popov = Z. Popov, *Amforni pečati ot antičnija grad Kabile*, Arheologija Sofia, 9, 1967, 3, p. 46-49.
- A. Rad. = A. Rădulescu, *Noi mărturii arheologice din epoca elenistică la Nuntași*, SCIV, 12, 1961, 2, p. 388.
- G. Simion = G. Simion, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei în lumina descoperirilor de la Enisala, Peuce*, 2, 1971, p. 63-130.
- Tabakova = G. Tabakova-Canova, *Antična keramika ot Kazanlăškija muzei*, Arheologija Sofia, 3, 1961, 1, p. 52-61.
- O. Tafr.1 = O. Tafrali, *La cité pontique de Callatis*, AArch, 1, 1927, 1, p. 17-55.
- O. Tafr.2 = O. Tafrali, *Noi achizițiuni ale Muzeului de anticități din Iași*, AArch, 2, 1930, 4, p. 29-32.
- O. Tafr.3 = O. Tafrali, *Notes sur la Petite Scythie*, AArch, 9-10, 1933-1934, p. 6-8.
- Tan. = N. Tančeva, *Pečati i grafiti vărhu amfori ot Kabile*, Arheologija Sofia, 17, 1975, 3, p. 23-30.
- Ton.1 = M. Mirčev, G. Tončeva i D. Dimitrov, *Bizone - Karvuna*, Izvestija Varna, 13, 1962, p. 37-42.
- Ton.2 = G. Tončeva, *Nekropolât kraj svetilišeto na Heros Karabazmos v Odesos*, Izvestija Varna, 10 (25), 1974, p. 291-300.
- T. Tud. = D. Tudor, *Răspindirea amforelor grecești șampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, ArhMold, 5, 1967, p. 37-79.
- Velkov 1 = Iv. Velkov, *Mogilna grobna nahodka ot Elokučene*, Izvestija Sofia, 6, 1930/1931, p. 251-256.
- Velkov 2 = Iv. Velkov, *Razkopkite okolo Mezek i gara Svilengrad*, Izvestija Sofia, 11, 1933, p. 117.
- Zeest = I. B. Zeest, *Keramičeskaja tara Bospora*, MIAMoskva, 83, 1963.

ТЪРГОВСКИТЕ ВРЪЗКИ НА РОДОС СЪС ЗАПАДНОПОНТИЙСКИТЕ ГРАДОВЕ ПРЕЗ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА

МИХАИЛ ЛАЗАРОВ

Въпросът за ролята на Родос в търговията със Западния Понт все още не е бил предмет на детайлно изследване. След едно активно начало (края на VII в. — първата половина на VI в. пр. н. е.), когато островът заедно с редица други центрове на Източна Гърция взема дейно участие в основаването на колонии по крайбрежието и търговията с тях през архаическата епоха, връзките на Родос прекъсват за един период от около два века. Гръко-персийските войни и последвалите след това икономически прегрупирувания под егидата на Атина оставили Родос настрана от голямата търговия на V и IV в. пр. н. е. Едва след завоеванията на Александър Македонски и настъпилите в резултат на това икономически промени в средиземноморския свят значението на Родос отново нараснало. Разположен на важния морски път, свързващ новосъздадените големи елинистически градове в Източното Средиземноморие с древния гръцки свят в западната част на Средиземноморския басейн и Черноморието, Родос израснал като един от най-големите центрове на елинистическата търговия.¹ Тъкмо през тази епоха се засилват отново и неговите връзки с Черноморието.

Пръв Хр. Данов направи опит за проучване на търговските връзки на Родос със западния бряг на Понта през елинистическата епоха в един общ преглед на икономическата история на крайбрежието в предримския период, базирайки се предимно на историческите извори.² Въпросът за участието на Родос на западнопонтийските пазари през елинистическата епоха е засяган и в други съчинения на съвременни историци на Западното Черноморие, без обаче да надхвърля рамките на заключения от най-общ характер, ту преувеличавайки, ту омаловажавайки значението на Родос

¹ M. I. Rostovtzeff. The Social and Economic History of Hellenistic World, v. II. Oxford, 1941, p. 675; А. Б. Ранович. Эллинизм и его историческая роль. М. — Л., 1950, с. 109—110 и passim.

² Хр. М. Данов. Из древната икономическа история на Западното Черноморие до установяването на римското владичество. ИБАИ, XII, 1939, с. 227—230.

в икономическия живот на крайбрежието през разглежданата епоха.³ Защото още работата на Данов показва колко е рисковано да се пренебрегват археологическите паметници при изключителната оскъдност на сведения в древната литература.

Не са по-щедри и епиграфските паметници. През еллинистическата епоха ние не срещаме и известната от архаичния период родоска керамика. Сега обаче Родос наред с другите стоки внася и голямо количество вино и зехтин в амфори, значителна част от които подпечатани. През последните няколко десетилетия находките от родоски амфори и амфорни печати се увеличила многократно почти по цялото западно крайбрежие на Черно море. Излязоха и специални работи, в които наред с останалия амфорен материал, открит в отделните селища на крайбрежието или цели райони от вътрешността на Тракия, бяха подложени на проучване и родоските амфорни печати.⁴ Не липсват и опити за известни обобщения, отнасящи се за родоския амфорен материал, предимно амфорните печати по цялото Западно Черноморие.⁵ Разпръснат обаче в различни издания, публикуван по различни поводи, без авторите на публикациите да са се съобразили с последните постижения в изучаването на родоския амфорен амбалаж, този ценен материал все още не е достатъчно анализиран и използван детайлно за проучване на връзките на Родос със Западния Понт през еллинистическата епоха.

Едновременно с това тъкмо тези последни десетилетия, когато се извърши основното натрупване на родоски амфорни печати по крайбрежието, са период и на значителни успехи в изучаването на родоския амфорен амбалаж. Всичко това дава основание въпросът за участието на Родос в икономическия живот на тракийския бряг на Понта през еллинистическата епоха да бъде поставен отново, използвайки предимно единствения засега археологически материал — амфорите и печатите.

Систематизирането на родоските амфори и амфорни печати и разработването на тяхната хронология е съпроводено с редица трудности. В легендата си родоските печати съдържат три основни елемента: името на епонима, съпроводено от предлога «ἐπί», а понякога и от титулатурата «ἱερέως»; името на владетеля на амфорната работилница (наричан в съвременната литература за амфорните печати — фабрикант) в родителен и рядко в именителен падеж и на края названието на един от месеците от родоския календар.⁶ Два от основните елемента обаче — името на епонима и името на фабриканта — обикновено са разделени върху двете дръжки на една амфора, като третият елемент — названието на месеца — се среща ту върху единия, ту върху другия печат. В редки случаи името на епонима и на фабриканта се поставя върху един и същ печат. Тогава върху другата

³ Т. В. Блаватская. Западнопонтские города в VII—I веках до н. э. М., 1952, с. 138; К. Жуглев. Экономические связи фракийских земель с Эгейским миром и Древним Востоком в доримское время. *Thracia III*, 1974, с. 310; V. Părvan. *Dacia, an outline of the early civilisation of the Carpatho-Danubian Countries*. Cambr., 1928, p. 94; D. M. Pippidi. *D. Berceiu. Din istoria Dobrogei*. Bucureşti, 1965, p. 239.

⁴ Литературата у М. Лазаров. Антични амфори (VI—I в. пр. н. е.) от Българското Черноморие. ИИМБ IX (XXIV), 1973, с. 3; M. Gramatopol. *Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja. Dacia*, XIII, 1969, p. 128—133.

⁵ M. Gramatopol. *Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps...* p. 137.

⁶ C. Schuchardt. *Die Inschriften von Pergamon*, II. Berlin, 1895, S. 429.

дръжка на амфората се поставя само съответният месец. Тъкмо разделянето на двата основни елемента върху двете дръжки затруднява особено много класифицирането и хронологизирането на родоските амфори и амфорни печати, като се има пред вид, че намирането на запазени подпечатани амфори или поне фрагменти от шийките с двете дръжки е твърде рядко явление.

Обикновено родоските амфорни печати са с правоъгълна или кръгла форма, в много редки случаи те са ромбовидни или листовидни. Като правило кръглите печати (епонимни и фабрикантски) имат емблема: основно място заема цветът на нар, по-рядко се срещат глава на Хелиос, венец, рог на изобилието. При правоъгълните печати емблемите са редки и се срещат предимно в печатите на фабрикантите.

При някои кръгли печати отделно от тях, на страничната горна част на дръжката, се срещат малки допълнителни печати. Понякога допълнителни знаци (обикновено във вид на монограми) се поставят в рамките на основния печат.⁷

Засега като най-надежден метод за хронологическото подреждане на родоските амфорни печати се приема изучаването на отделните епоними, чието разпределение в отделни групи се извършва главно въз основа на намирането на родоски печати в отделни затворени археологически комплекси.

Най-рано е открит и публикуван керамичният комплекс от Пергам, който по общоисторически съображения е поставен в границите между 220 и 180 г. пр. н. е.⁸ Това е позволило на Блекман да определи групата на епонимите и фабрикантите, чиито печати са намерени в Пергамския комплекс и чиито дейност се свързва именно с периода 220—180 г. пр. н. е.⁹ Малко по-късно е открит подобен археологически комплекс в развалините на Картаген. Обстоятелството, че Картаген е разрушен в 146 г. пр. н. е., дало възможност на Блекман да отдели втора група печати, по-късни от тях от Пергамския комплекс и датирани в периода 180—146 г. пр. н. е.¹⁰ В следващите години се откриват някои други комплекси, спомагащи за определянето на отделни епоними и фабриканти. От особено значение е откриването на забележителния склад на амфори във Виланова на о-в Родос, от който са придобити 500 родоски амфори. Значението на това откритие се засилва от обстоятелството, че то дава възможност въз основа на запазените цели амфори с двата печата върху тях да се синхронизира голяма група епоними и фабриканти. В по-ново време бе открит още един комплекс при разкопките на агората в Олбия, който допринесе съществено за доуточняването на някои епоними и по-специално за установяването на периода на дейност на редица фабриканти.¹¹

⁷ Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма на родоских амфорах. *Melanges offerts A. K. Michaelowski*. Warszawa, 1966, p. 663—668; Ю. С. Бадальян. Дополнительные и «курсивные» клейма на амфорах эллинистического Родоса. ВДИ, 1973, № 4, с. 48—64.

⁸ C. Schuchardt. *Op. cit.*
⁹ F. Bleckmann. *De inscriptionibus quae leguntur in vasculis Rhodii*. Goettingen, 1907, p. 34, et suiv.

¹⁰ Idem.

¹¹ A. Mauri. Una fabbrica di anfore rodii. *Annuario della scuola archeologia di Atene e della missione italiani in Oriente*. IV—V, 1924, p. 249—269; Е. И. Левин. Керамический комплекс III—II вв. до н. э. из раскопок ольвийской агоры. Сб. Олвия. Теменос и агора. М. — Л., 1964, с. 225—280.

Безспорно най-големи успехи в класифицирането и хронологическото подреждане на родоските амфорни печати и родоските амфори има V. Grace. Като използва направените преди нея открития, предимно археологическите комплекси в Пергам, Картаген и Виланова, опирайки се на материали от добре датирани стратиграфски разкопки на Делос, Атина и Тарсос, тя предложи една класификация, състояща се от 6 групи, разположени от последната четвърт на IV в. пр. н. е. до първите десетилетия на I в. пр. н. е.¹²

В основата си тези групи съвпадат с предложените от Граков за синопските печати хронологически групи.¹³ Всъщност общата хронология на родоските печати е била разработена още от Граков в неговата непубликувана докторска дисертация,¹⁴ който определя хронологическите рамки на родоските амфорни печати в границите на 331 — 40 г. пр. н. е. До същите изводи по-късно и независимо от него достига и В. Грейс.

В основата на класификацията на В. Грейс са легнали двете групи от Пергам и Картаген. По-ранните епоними тя определя въз основа на находките от Атина, Тарсос и Делос, които са добре стратиграфски датирани в периода преди 220 г. пр. н. е. Най-ранните епоними са определени въз основа на печатите от полуостров Корони.¹⁵ Амфорните печати от втората половина на II в. и първите десетилетия на I в. пр. н. е. се определят обикновено въз основа на липсата им в по-ранните комплекси. Особено значение са родоските печати, намерени в слоя от разрушението на Атина от Сула. Пак за определянето на тези късни епоними се използват находките в Алба Фуценс и Коза — Италия.¹⁶

В една последна работа върху амфорните печати от «къщата на комендианта» в Делос В. Грейс заедно с М. Саватияну-Петропулаку отново измени и допълни класификацията на родоските печати, променяйки хронологическите рамки на някои от съществуващите досега 6 групи, предизначение за изследването на печатите в нашата работа, тъй като родоските амфорни печати от 6-та група на В. Грейс са твърде редки по тракийското крайбрежие на Понта. По такъв начин класификацията на родоските епонимни печати в последната работа на В. Грейс и М. Саватияну-Петропулаку добива следния вид:

¹² V. Grace. The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps. *Hesperia*, XXII, 1953, 2, pp. 116—128; *Timbres amphoriques trouvés à Délos*. BCH LXXVI, 1952, p. 514—540.

¹³ Б. Н. Граков. Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов. М., 1929.

¹⁴ Б. Н. Граков. Клейменная керамическая тара эпохи эллинизма как источник для истории производства и торговли. Архив ИА АН СССР, д. № 538 — с. 50, бел. 19.

¹⁵ V. Grace. Stamped Wine Jar Fragment. *Phyx*, p. 140; The Stamped Amphora Handles. *Tarsus*, I, p. 135; Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula. *Hesperia*, XXXII, 1963, p. 319—334.

¹⁶ D. M. Taylor. Cosa: Black-Glaze Pottery. *Memoirs of the American Academy in Rome*, XXV, 1957, p. 68—193; J. Mertens. Marques d'amphores. In *foilles d'Alba Fucens (Italie central) de 1951 à 1953 (3e partie)*. L'antiquité classique, XXIV, 1955, p. 51—119.

¹⁷ V. Grace, M. Savvatiannou-Petropoulakou. Les timbres amphoriques grecs. *Exploration archéologique de Délos*, XXVII, 1970, p. 287, 301—302.

I група: 331—275 г. пр. н. е.

II група: 275—220 г. пр. н. е.

III група: 220—180 г. пр. н. е. (Пергамския комплекс)

IV група: 180—150 г. пр. н. е.

V група: 150—108 г. пр. н. е.

VI група: 108—76/75 г. пр. н. е.

VII група: 76/75 — 3-та четвърт на I в. пр. н. е.

Постоянното променяне на датировката на отделните групи показва, че и до настоящия момент е трудно да се говори за надеждно установени хронологически граници в родоското амфоропечатане. В последната си работа върху амфорните печати от Танаис Д. Б. Шелов изказва съмнение във възможността за разделяне на шестата група на две и изваждане в отделна седма група на някои епоними.¹⁸ Още по-труден и нерешен е въпросът с разпределянето на отделните епоними в хронологическите групи. В Грейс публикува списък на родоските епоними, срещани върху печатите, намерени в Делос, разпределени по групи, но с изричната уговорка, че това разпределение се отнася само за Делос.¹⁹ Тази трудност се засилва от обстоятелството, че са възможни твърде много омоними сред родоските жреци за период от близо три века.

Намерените по западния бряг на Черно море родоски амфорни печати не могат да допринесат нещо съществено за изясняване на общата хронология на родоските печати. В отделни случаи, където е било възможно, е била използвана като средство за датирание формата на дръжката, върху която е поставен съответният печат. По този признак твърде добре се отделят ранните (от I тип амфори) родоски печати и благодарение на това можаха да се определят значителен брой ранни родоски печати от тракийското крайбрежие на Понта, с което да се постави в нова светлина началото на родоския внос в амфори в този район на античния свят. Пренебрегването на този метод обаче в почти всички публикации на родоски амфорни печати от крайбрежието и вътрешността на Тракия ограничава възможността за отделянето на подобни ранни амфорни печати и разширяване на нашите представи за началото на родоския внос по крайбрежието. Морфологическият метод е особено ценен при разграничаването на отделните омоними както при епонимните, така и при фабрикантските печати.

Разработката на еволюцията на различните типове амфори (т. нар. от Б. Н. Граков «морфологически» метод) принадлежи пак на В. Грейс. Тя различава три типа родоски амфори, разграничени главно по формата на дръжките: I тип, характерен за края на IV в. до средата на III в. пр. н. е., при който дръжките се извиват плавно нагоре; II тип — от средата на III до II в. пр. н. е., при който дръжките правят остра, почти под прав ъгъл извивка надолу; III тип — от края на II до I в. пр. н. е., със силно ъгловато извити дръжки, като ъгълът е издигнат нагоре.²⁰ Впоследствие В. Грейс детайлизира типологията на родоските амфори, като отдели и

¹⁸ Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Танаиса III—I веков до н. э. М., 1975, с. 19. Шелов се въздържа да приеме също така и някои промени в последната класификация на V. Grace, придържайки се към по-ранното групиране на родоските печати, поставяйки I група в рамките от края на IV в. до средата на III в. пр. н. е. и оставяйки по такъв начин за II група само 30 години между 250 г. приблизително и 220 г. пр. н. е.

¹⁹ V. Grace. *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, p. 528.

²⁰ V. Grace. The Eponyms Named, p. 116—128, tabl. 42.

един нов, по-ранен тип, наречен от нея «протородоски», отнесен към последната четвърт и самия край на IV в. пр. н. е.²¹

За разлика от продукцията на другите средиземноморски и черно-морски центрове по тракийското крайбрежие на Понта са намерени съвсем малко цели родоски амфори. Още по-малко са намерените цели подпечатани амфори или шийки от амфори с двете дръжки. В досега открития материал по крайбрежието и вътрешността на района са застъпени и четирите типа родоски амфори.

Още по-труден е въпросът с датирането на фабрикантските печати. И тук се използва наличието на дадено име в един или друг добре датиран комплекс (Пергамския, Картагенския, Олбийския и т. н.), но най-надежден в случая се оказва методът на установяване на синхронността на фабриканти и епоними, засвидетелствувани върху двата печата на една и съща амфора или, което е твърде рядко, върху един и същ печат. Този метод се използва фактически още от самото начало на изучаването на родоските амфори печати. С течение на годините двойките печати са се увеличавали, за да се достигне в последно време до значителна цифра.²²

Като спомагателно средство за датиране могат да се използват и т. нар. «допълнителни» печати.²³ Това са малки вдлъбнати квадратчета, съдържащи една буква или монограм, поставени едновременно с основния кръгъл епонимен или фабрикантски печат, встрани от него върху извивката на дръжката. Съществуват и допълнителни знаци, поставяни в рамките на основния печат, кръгъл или правоъгълен, едновременно с главната легенда на печата.²⁴

Решаването на въпроса за принадлежността на тези допълнителни знаци върху родоските амфори все още си остава в рамките на хипотетичните предположения. Твърде рано е отпаднало предположението, че в буквите на допълнителните печати могат да се четат названията на месеците, както поради обстоятелството, че в редица букви и монограми не могат да се открият никакви общи признаци с названието на някой месец от родоския календар, а така също и поради факта на намирането на допълнителни знаци върху дръжки, чиито основни печати съдържат в легендата си названието на месеца.²⁵ Към това остаряло предложение за предназначението на допълнителните печати се придържат и издателите на печатите от Томи и Калатис.²⁶ Д. Б. Шелов изказва предположението, че обичаят да се поставят допълнителни знаци върху родоските амфори е започнал в самия край на III в. пр. н. е. и е продължил почти през целия II в., но по-редовно поставяне на допълнителни печати е ставало само през първата четвърт на II в. пр. н. е.²⁷ Що се отнася до допълнителните знаци, поставяни в рамките на основния печат, те вероятно са предшествували отделните допълнителни печати и са били поставяни от края на IV в. до

²¹ V. Grace. Notes on the Amphoras from the Koroni, p. 322 et suiv.

²² Ю. С. Бадальянц. Хронологическое соответствие имен эпонимов и фабрикантов на амфорах Родоса. СА, 1976, 4, с. 32—41.

²³ Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма... с. 48—64; С џ ѝ ѝ ѝ т. Керамические клейма из раскопок Фанагории. МИА, 57, 1956, с. 136 и сл., рис. 2.

²⁴ Ю. С. Бадальянц. Дополнительные и «курсивные»... с. 54 и сл.

²⁵ Ю. С. Бадальянц. Пак там.

²⁶ М. Grammatopoul, Gh. Roepaugh Bordea. Amphora Stamps, № 716.

²⁷ Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма... с. 667; Керамические клейма из Танаиса... с. 22—24.

последното десетилетие на III в. пр. н. е.²⁸ Последното предположение не може да се приеме с абсолютна сигурност и уточняването на хронологическите рамки на този вид допълнителни знаци в родоските амфори печати е една от задачите на бъдещите открития и проучвания.

От наличния родоски амфорен материал от западното черноморско крайбрежие и вътрешността на района могат да се посочат два отделни допълнителни печата върху дръжки с кръгли печати и шест печата, в рамките на които има поставени допълнителни знаци (вж. приложението към Католага в края на настоящата работа).

Хронологическото определяне на родоските амфори печати, открити по западния бряг на Черно море, е съпроводено с редица трудности, които идват от няколко посоки. Първата е, че ние не притежаваме печати, които да произхождат от добре датирани археологически комплекси. Дори обратно, в редица случаи наличието на родоски амфори печати в даден археологически обект се използва за неговото датиране. В такъв случай не остава нищо друго освен да се подходи към сравняването на имената върху печатите (епонимни и фабрикантски) с известните вече и класифицирани в различните хронологически групи епоними и фабриканти. Но тук се стига до втората трудност: сред родоските епоними и фабриканти са установени вече много омоними. Уточняването на различните епоними или фабриканти, носещи едно и също име, в печатите от крайбрежието в редица случаи е невъзможно да се извърши, без да се изследва формата на дръжката, за да се приближим към съответната хронологическа група, и оттам да намерим най-подходящия епоним или фабрикант или пък без да изследваме шрифта на печата. Но както вече се отбеляза, почти във всички публикации е пренебрегнат морфологическият метод (изключение у Ал.-Бал. и у Лаз. 2 и Лаз. 3), а в някои основни публикации (Dac. и Gr.-Bog.) липсват и илюстрации. Последното обстоятелство затруднява и уточняването, и прочитането на някои непрочетени или неправилно определени имена. Всичко това намалява възможността за едно по-прецизно определяне на хронологията на родоските печати от западното черноморско крайбрежие и в редица случаи поставянето на даден епоним или фабрикант в съответната група е условно.

Използвайки описаните вече начини за датиране, известните досега родоски амфори печати могат да се подредят в една обща хронологическа таблица (табл. I). Установени са общо 872 печата, от които 371 епонимни, 378 фабрикантски, 7 само с названието на месеца, 1 анепиграфен и 115 в такова състояние, че не може да се определи със сигурност дали са епонимни или фабрикантски. Известни са 4 епонимно-фабрикантски печата (с името на епонима и фабриканта върху един и същ печат), които сме поставили при епонимните в общата хронологическа таблица на печатите от крайбрежието.

Така класифициран, родоският материал от Западния Понт дава възможност за някои интересни заключения, касаещи търговията на Родос с градовете от крайбрежието през елинистическата епоха. Първото впечатление е ранното включване на Родос в търговията с крайбрежието — към последната четвърт на IV в. — първата четвърт на III в. пр. н. е. могат да се отнесат 46 епонимни и 58 фабрикантски печата, което прави

²⁸ Ю. С. Бадальянц. Дополнительные и «курсивные» клейма... с. 53, 58.

ТАБЛИЦА I

Хронологическо разпределение на родоските амфори печати*

Вид печати	Ано- лония	Месем- ярия	Одесос	Бизанте	Кала- тис	Томи	Истрия	Южна Бъл- гария	Север- на Бъл- гария	До- бруджа	Румъ- ния сев. от Дунава	Общо
А. Епонимни печати												
I група	3-3	9-10	36-70	6-6	26-43	20-27	54-93	6-6	4-4	23-39	37-70	115-371
II група	—	1-1	8-21	1-1	6-8	3-3	6-9	—	—	1-2	1-1	16-46
III група	—	2-2	5-5	1-1	2-2	—	7-10	—	—	2-5	1-1	14-26
IV група	2-2	3-3	12-25	—	6-7	8-10	20-32	4-4	3-3	11-22	13-20	31-128
V група	—	2-2	2-2	3-3	3-4	2-2	9-15	1-1	1-1	7-7	7-13	15-50
VI група	1-1	—	6-6	1-1	5-6	4-6	7-10	—	—	2-2	12-21	22-53
Недатирани	—	1-1	1-2	—	4-4	2-2	3-3	1-1	—	—	2-2	9-11
Нечетливи	—	—	2-7	—	12	1-3	2-2	—	—	—	1-1	8-10
												47
Б. Фабрикантски печати												
I група	1-1	11-13	55-84	12-13	40-69	13-14	42-80	5-5	3-3	25-41	30-55	124-378
II група	—	3-3	10-20	5-6	9-20	1-1	3-3	2-2	—	1-1	2-4	16-60
III група	—	—	2-2	—	1-1	—	1-2	—	—	—	—	4-5
IV група	1-1	2-2	26-42	3-3	14-21	6-7	18-44	2-2	3-3	15-28	15-23	43-176
V група	—	2-3	1-1	—	2-3	3-3	6-6	—	—	7-8	4-6	12-30
VI група	—	—	5-5	—	1-3	—	3-3	—	—	1-2	6-8	10-18
Недатирани	—	—	4-4	—	4-6	1-1	3-3	—	—	—	3-1	9-18
Нечетливи	—	4-4	7-7	4-4	9-11	2-2	12-16	1-1	—	1-1	—	30-46
												25
В. Печати само с името на месеца												
Г. Неопределени печати	—	2	4	—	—	—	2	—	—	—	—	8
	—	13	30	3	9	4	30	2	—	8	16	115
Всичко	4	38	188	22	121	45	205	13	7	88	141	872

* Първото число във всяка графа означава броя на епонимите (фабрикантите), второто — количеството печати.

съответно 12,4 и 15,3% от общия брой определени печати от тази група. Очевидно е спадането в следващия период от 55 години (275—220 г. пр. н. е.) — само 26 епонимни и едва 6 фабрикантски печати — и значителното засилване на родоския внос в края на III в. и нач. на II в. пр. н. е. — 128 епонимни и 175 фабрикантски печати от III хронологическа група.

Последното явление е характерно не само за западния бряг на Черно море, но и за родоския износ въобще в това число и за Северното Черноморие.²⁹ Специално за Черноморския басейн нарастването на родоската търговска активност в последните две десетилетия на III в. и началото на II в. пр. н. е. може да се приеме като израз на успешно приключилия за Родос спор с Бизантион по въпроса за транзитните мита в Черноморските протоци.³⁰ Все в този период се отнася и нарастването на политическата активност на Родос в Черноморския басейн — в 220 г. пр. н. е. островът изпраща 10 000 амфори вино, 300 таланта обработено влакно и 100 таланта обработени жили за метателни оръжия, 1000 комплекта тежко въоръжение, 3000 златни статера и 4 метателни машини на заплашения от Митридат III Понтийски Синопе,³¹ а към 182 г. пр. н. е. защитава пред Рим интересите на Синопе от Фарнак Понтийски.³²

През следващите десетилетия след 180 г. родоският внос спада, но все пак остава равномерен докъм последното десетилетие на века, след което намалява чувствително, за да заглъхне в началото на I в. пр. н. е.

Така очертаната крива на развитието на родоския внос по крайбрежието (вж. схема 1) е характерна в главните си направления за всички селища по крайбрежието. Но в отделните детайли могат да се забележат чувствителни различия. Така например значително по-деен е Одесос в сравнение с другите центрове по крайбрежието в ранната фаза на търговията с Родос: епонимните печати от този период тук представляват 30% от всички родоски епонимни печати, открити досега в града, а фабрикантските — 23,8% (табл. II). Още по-чувствително изпъква това предимство на Одесос, ако сравним дела му в търговията с Родос през този период с останалите центрове по крайбрежието — 45,6% от всички епонимни печати от I група, открити по крайбрежието и вътрешността, се падат на Одесос. За фабрикантските печати това съотношение е 33,4%.³³ Втори по активност след Одесос през този ранен период е Калатис, където епонимните печати от I период са 17,5% от общия брой за крайбрежието, а фабрикантските, както на Одесос — 33,4% от общия брой фабрикантски печати за I група.

Спадането през следващия период — 2-та и 3-та четвърт на III в. — е твърде чувствително за Одесос, макар че той е на второ място в общия дял на родоския внос през този период. Спадане се забелязва и в Кала-

²⁹ Ю. С. Бадалъян и ц. Из истории Боспоро-Родосских торговых взаимоотношений в III—II вв. до н. э. Сб. Древний Восток и античный мир. М., 1972, с. 129 и сл.; Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Таианса. . . , с. 27—28.

³⁰ Polub., IV, 47—50. Подробно по този въпрос у В. П. Невская. Византий в классическую и эллинистическую эпохи. М., 1953, с. 141—145.

³¹ Polub., IV, 56; М. И. Максимова. Античные города Юго-восточного Причерноморья. М. — Л., 1956, с. 178—179.

³² Polub., XXIII, 9; М. И. Максимова. Цнт. съч., с. 180.

³³ Отбелязаното превъзходство на Одесос може да се дължи и на обстоятелството, че при хронологическото определяне на родоските печати от Одесос е използван и морфологическият метод. Твърде е възможно при едно по-детайлно проучване на родоските печати от останалите западнопонтийски центрове делът на ранния родоски амбалаж да се увеличи и там.

тис, докато в Истрия тенденцията е към покачване — 38,6% от внесената през това време родоска продукция по крайбрежието и вътрешността на тракийските земи е била пласирана на пазара в Истрия (табл. III).

През третия, Пергамския период (220—180 г. пр. н. е.) покачването е чувствително за всички центрове (липсата на епонимни печати в Бизоне от третия период се компенсира до известна степен от наличието на фабри-

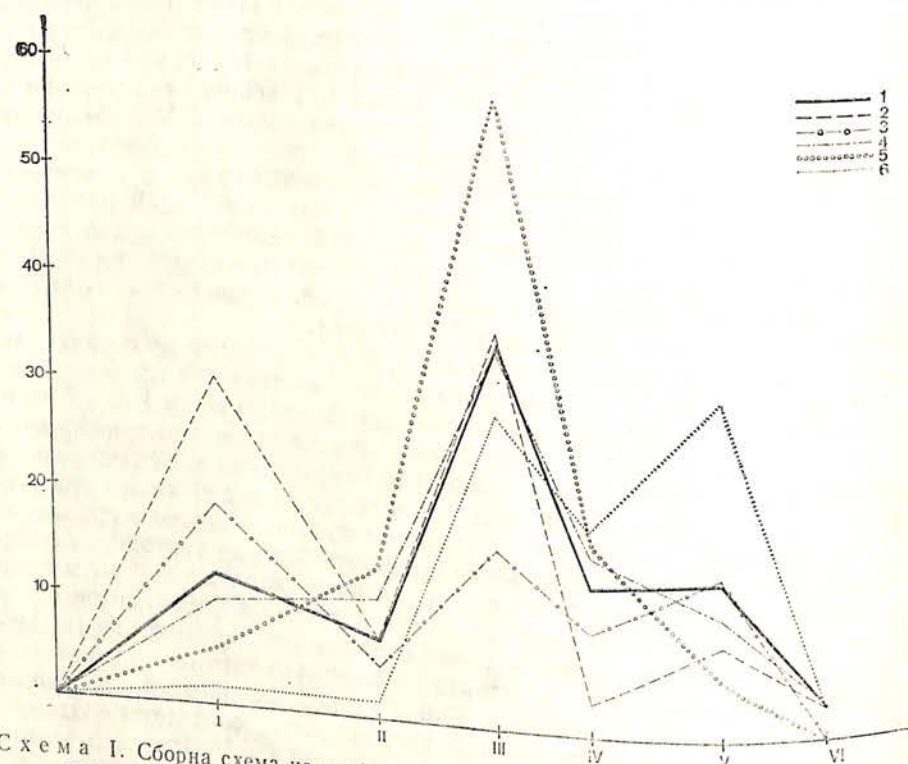

Схема I. Сборна схема на графиките за развитието на родоския внос в отделните центрове и райони (по табл. II). 1 — Общо за цялото крайбрежие; 2 — Одесос; 3 — Калатис; 4 — Истрия; 5 — Добруджа; 6 — Румъния северно от Дунава

кантски печати, чийто процент — 21,4 — от общия брой фабрикантски печати не е малък). При изготвянето на подобни статистически таблици трябва да бъдем извънредно предпазливи, особено при използването и обяснението на извлечените от тях данни. Това се отнася с по-голяма сила за ония антични центрове, където количеството на намерените печати от дадена група все още е извънредно малко (напр. Аполония, районите на днешна Южна и Северна България, също и Месемврия, Бизоне и Томи). Винаги трябва да имаме пред вид, че боравим само с основа количество печати, които са открити до момента на изследването, и че бъдещите археологически разкопки или случайните открития ще увеличат това количество и изненади в такъв случай не са изключени. При това положение, ако нашите изводи се базират на по-голямо количество материал, те ще бъдат по-сигурни и обратно. Защото обстоятелството, че досега от Аполония имаме само 4 родоски печата, създава потенциалната възможност всеки

Таблица II
Процентно разпределение на родоските печати по групи за всеки район поотделно

Местонамиране	I група		II група		III група		IV група		V група		VI група		Недатирани и нечетливи		Всичко, %	
	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.	эпон.	фабр.
1. Аполония	—	—	—	—	66,6	100	—	—	33,4	—	—	—	—	—	100	100
2. Месемврия	10,0	23,1	20,0	—	30,0	15,4	20,0	23,1	—	—	10,0	—	10,0	38,4	100	100
3. Одесос	30,0	23,8	7,1	2,4	35,7	50,0	2,9	1,2	8,6	7,1	2,9	3,6	12,8	11,9	100	100
4. Бизоне	16,7	46,1	16,7	—	—	23,1	50,0	—	16,6	—	—	—	—	30,8	100	100
5. Калатис	18,6	29,0	4,6	1,5	16,3	30,4	9,3	4,3	14,0	4,3	—	8,7	37,2	21,8	100	100
6. Томи	11,2	7,1	—	—	37,0	50,0	7,4	21,5	22,2	—	7,4	7,1	14,8	14,3	100	100
7. Истрия	9,7	3,8	10,8	2,5	34,4	55,0	16,2	7,5	10,8	—	3,2	3,7	15,0	27,5	100	100
8. Ю. България	—	—	—	—	66,6	40,0	16,7	—	—	—	16,7	—	—	20,0	100	100
9. С. България	—	—	—	—	75,0	100,0	25,0	—	—	—	—	—	—	—	100	100
10. Добруджа	5,1	2,4	12,8	—	56,5	68,3	17,9	19,5	5,1	4,9	—	—	2,6	4,9	100	100
11. Румъния сев. от Дунава	1,5	7,3	1,5	—	28,6	41,8	18,7	10,9	30,0	14,6	2,5	7,3	17,2	18,1	100	100
Общо	12,4	15,9	7,0	1,3	34,5	46,5	13,4	7,9	14,3	4,8	3,0	4,8	15,4	18,8	100	100

Таблица III

Процент дял на отделните центрове и райони от общия родоски внос

Местонамиране	I група		II група		III група		IV група		V група		VI група		Недатирани и нечетливи		Общо от цялото количество
	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	
1. Аполония	—	—	—	—	1,5	0,5	—	—	1,9	—	—	—	—	—	0,5
2. Месемврия	2,2	5,0	7,7	—	2,4	1,2	4,0	10,0	—	—	9,1	—	1,7	7,0	4,3
3. Одесос	45,6	33,4	19,1	40,0	19,4	23,9	4,0	3,0	11,3	27,8	18,2	22,2	15,8	14,1	21,6
4. Бизоне	2,2	10,0	3,9	—	—	1,7	6,0	—	1,9	—	—	—	—	5,6	2,5
5. Калатис	17,5	33,4	7,7	20,0	5,5	12,0	8,0	10,0	11,3	16,6	—	33,4	28,1	21,2	13,9
6. Томи	6,5	1,6	—	—	7,8	4,0	4,0	10,0	11,3	—	18,2	5,5	7,1	2,8	5,2
7. Истрия	19,5	5,0	38,6	40,0	25,0	25,0	30,0	20,0	18,9	—	27,2	16,7	24,6	31,0	23,5
8. Ю. България	—	3,4	—	—	3,4	1,1	2,0	—	—	—	9,1	—	—	1,4	1,5
9. С. България	—	—	—	—	2,3	1,7	2,0	—	—	—	—	—	—	—	0,8
10. Добруджа	4,3	1,6	19,1	—	17,1	15,9	14,0	26,7	3,8	11,1	—	—	1,7	2,8	10,1
11. Румъния сев. от Дунава	2,2	6,6	3,9	—	15,6	13,0	26,0	20,0	39,6	44,5	18,2	22,2	21,0	14,1	16,1
Всичко	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

новонамерен родоски печат да измени многократно съотношението между дадените групи. Поради тази причина се въздържахме от някои по-определени изводи за отделните центрове или райони.

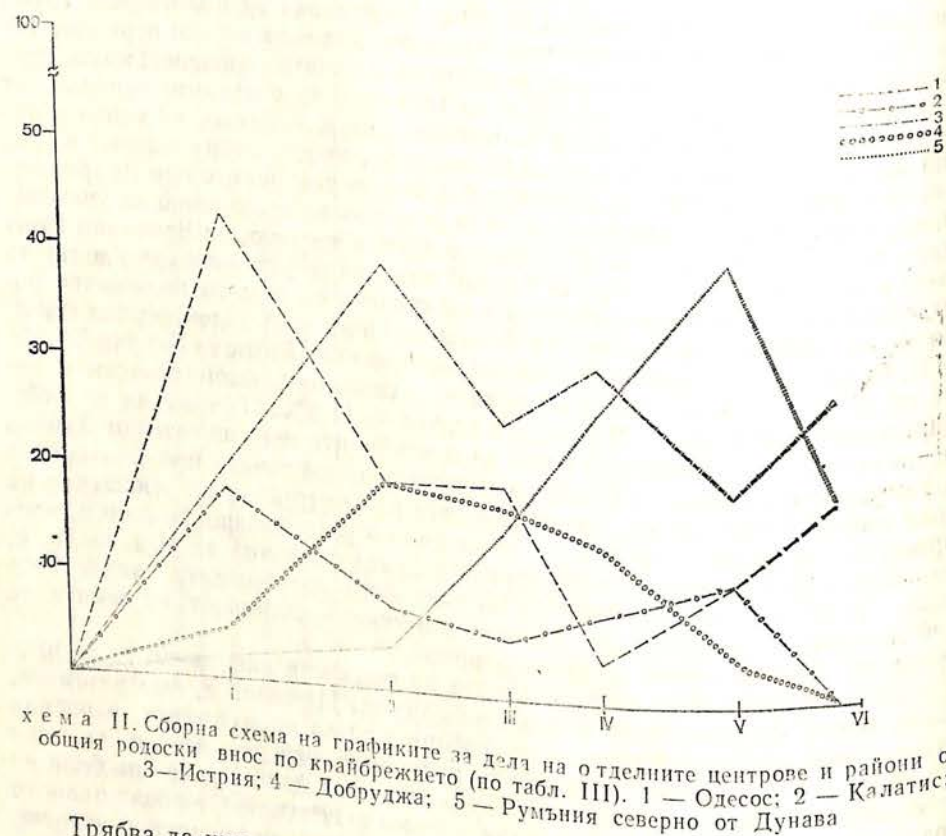
Интерес представлява установяването на интензивността на родоския внос по крайбрежието въобще и в отделните центрове. Някои автори (Шелов, Танаис, с. 26) използват т. нар. годишен коефициент, който се получава, като се раздели броят на печатите от всяка хронологическа група на броя на годините, определящи отделните хронологически периоди. Такъв начин може да се използва, разбира се, с цялата условност, която произтича от несигурността на броя на годините за отделните периоди, от невъзможността за датирането на всички печати — факти, на които обръща внимание и сам Шелов, само за центрове, където натрупването на родоски амфорен материал е значително и където разкопките или са приключени, или бъдещите открития не биха допринесли съществено за увеличаване на общото количество амфорни печати. Очевидно, за Западния Понт това е все още мечта. В нашия случай може да се установи само дялът на отделните центрове или райони в пласирането на общото количество родоска продукция, постъпила на Западния Понт през даден период (табл. III). Видно е, че основните търговски партньори на Родос са Истрия (23,5% от общото количество родоски печати — епонимни, фабрикантски и неопределени), Одесос — 21,6% и Калатис — 13,9%. Трябва да се отбележи веднага чувствителният дял на тракийските земи на север от Дунава в търговията с Родос — 16,2% от всички родоски печати произхождат от този район. Интересно е, че активността на този район по отношение на приемане на родоска продукция е постоянно увеличаваща се линия, която достига най-високото си ниво през втората половина на II в. пр. н. е. (табл. II и III). Установяването на този факт потвърждава направеното наблюдение за увеличаване на икономическата активност на земите на север от Дунава тъкмо през това време.³¹

За установяването на редовността на родоския внос може да се проследи броят на епонимите в отделните групи. Известно е, че епонимите, отговарящи за производството на амфори или за продукцията, изнасяна в амфори, чиито имена стоят върху родоските амфорни печати, са били избирани за една година. В такъв случай техният брой е равен на броя на годините, включени във всяка група поотделно. Вземайки за база пълното число на епонимите за всяка група (и тук трябва да боравим с условни понятия, тъй като точното установяване на броя на годините, а оттам и на епонимите за всяка група е все още непълно), можем да изчислим процента на редовност на родоския внос през отделните периоди както за цялото крайбрежие, така и за отделните центрове (табл. IV).

Сега става ясно, че родоският внос по западния бряг на Черно море не е бил спорадично явление, а резултат на сравнително редовни връзки. Така количеството печати, датирани в последната четвърт на IV в. и първите три четвърти на III в. пр. н. е., са постъпили по крайбрежието в продължение на 30 различни години (16 епонима за I и 14 за II хронологическа група). Още по-редовен е вносът през следващия период: 31 епонима от възможните 40 за тази група (220—180 г.), което прави 77,5%, показват, че посещенията на родоски кораби е станало почти постоянно явление.

³¹ H. Daicoviciu. Dacia de la Burebista la cucerea romană. Cluj, 1972, p. 11—16 et suiv.

Не е малък процентът и за II в. — 50 за IV група (15 епонима за 30 години) и 52 за V група (22 епонима за 42 години), което е в дисонанс с общото впечатление за намаляване на родоската активност в периода след 180 г. Очевидно, бъдещите разкрития могат да доведат до коригиране на извода за чувствително намаляване на интензивността на родоския внос през този период.

Трябва да имаме пред вид, че досега придобитите родоски печати от цялото крайбрежие и вътрешността на Тракия са, очевидно, само малка част от общото количество на родоския амбалаж, внесен в този район. Приблизително 450 родоски амфори (приемаме едно средно количество, като разделяме общия брой на печатите на две) са само една десета част от възможния товар на родоски кораб през тази епоха. И древните автори, и подводните археологически проучвания ни показват, че 3000—5000 амфори е бил нормалният товар на един родоски кораб.³⁵ Ако разделим 450 амфори, с които можем да оперираме в момента, на броя на годините, през които те са били внесени — приблизително около 250, — ако вземем целия хронологически период на родоската търговска активност по крайбрежието или още по-добре около 120, вземайки пред

³⁵ F. Benoit. Architecture navale et tonnage des navires à l'époque hellénistique et romaine. Atti del II Congresso internazionale de Archeologia sotomarine. Bordighera, 1961, p. 347—357.

вид броя на установените епоними — 114 + малък брой за евентуални нови епоними сред количеството непрочетени и неопределени родоски печати, — ще получим в първия случай 1,8, а във втория 3,7 броя родоски амфори годишно, и то за цялото крайбрежие — цифра, която явно е далеч под възможния оптимален брой на годишния родоски внос. Защото съвсем очевидно е, че едва ли родоски кораб ще се е отбивал в съответното пристанище, за да остави 1—2 амфори с вино или зехтин.

Таблица IV
Съотношение между броя на установените епоними и възможния брой епоними за всяка група, в %

Местонамиране	I гр.	II гр.	III гр.	IV гр.	V гр.	VI гр.
1. Аполония	—	—	5,00	—	2,38	—
2. Месемврия	1,78	3,63	7,50	6,66	—	3,12
3. Одесос	14,28	9,09	30,00	6,66	14,28	3,12
4. Бизоне	1,78	1,81	—	10,00	2,38	—
5. Калатис	10,71	3,63	15,00	10,00	11,90	—
6. Томи	5,35	—	20,00	6,66	9,52	6,25
7. Истрия	10,71	12,73	50,00	30,00	16,66	9,37
8. Ю. България	—	—	10,00	3,33	—	3,12
9. С. България	—	—	7,50	3,33	—	—
10. Добруджа	1,78	3,63	27,50	23,33	4,76	—
11. Румъния сев. от Дунава	1,78	1,81	32,50	23,33	28,57	6,25
12. Общо за целия район	28,57	25,45	77,50	50,00	52,38	28,12

Всъщност ние сме в състояние да посочим и при това състояние на нещата, че през някои години количеството на внесените родоски амфори е било далеч над така изчисления среден годишен коефициент. Така през годината на Агемах са били внесени 11 амфори (Каталога № 1), по времето на Клеоним — също 11 (№ 70), на Хиерон (№ 64) — 9, на Ксенофан (№ 79) — 8, на Ксенофант — също 8 (№ 80). Така че имайки пред вид сравнително не малкия брой различни епоними, засвидетелствувани върху родоските печати от крайбрежието, можем да се надяваме, че с бъдещите открития на нови родоски печати ще се увеличава възможността за уплътняване на интензивността на родоския внос.

Едно сравнение с родоския внос по Северното Черноморие, направено на табл. V, ни показва, от една страна, по-малкия дял на тракийския

Таблица V
Съотношение между родоските печати от Западното и Северното Черноморие (в %)³⁶

Район	I гр.	II гр.	III гр.	IV гр.	V гр.	VI гр.
Сев. Черноморие	400—9,1	470—10,8	1900—43,1	890—20,1	680—15,2	60—1,7
Зап. Черноморие	44—14,6	26—8,3	128—40,8	50—15,9	53—16,9	11—3,5

³⁶ Данните за Северното Черноморие са взети от Ю. С. Бадалъц. Из истории Боспоро-Родоских. . . , с. 133, табл. II.

бръг на Понта в търговията с Родос, а, от друга, дава възможност за съпоставяне на хода на търговската активност на средиземноморския остров в течение на III—II в. пр. н. е.

Разликата е безспорна. Но едва ли по-голямата активност на Северното Черноморие в търговията с Родос през еллинистическата епоха е най-правдоподобното обяснение. От важно значение е обстоятелството, че там археологическите разкопки се водят от много по-продължително време и са в значително по-разгърнати мащаби, което не може да не доведе в крайна сметка и до натрупването на по-голямо количество печати.

Второто сравнение обаче, което може да се направи въз основа на тази таблица, е твърде интересно — еднаквият ритъм на развитието на родоската търговия в двата района, отразено в процентното съотношение на броя на печатите във всяка група въз основа на общия брой на датирани епонимни печати, намерени в двете области. Сходството в някои групи е почти пълно. Така в трета група на 43% за Северното Черноморие отговарят почти 41% за Западното, в пета група — съответно 15,2% при Северното и почти 17% за Западното. Съществуват обаче и известни разлики. Така в първата фаза на развитието на родоската търговия Западният Понт има преимущество, което се изразява с 5,5% повече. Очевидно е, че проникването на Родос на черноморските пазари е започнало от Западното Черноморие и е продължило постепенно на север.

Този извод може да се потвърди, ако разгледаме родоския внос по Северното Черноморие по-детайлно. Така например ранният родоски внос в Олбия (и в първия, и във втория период — края на IV в. — първите три четвъртини на III в. според датировките на съветските учени) надвишава повече от два пъти този в района на боспорските градове,³⁷ а в самата Олбия процентът на печатите от първия период, сравнен с този на общото количество на датирани епонимни печати, намерени там, прави 12,2 — приблизително колкото в Томи например.

Трудно е да се предложи точна дата за началото на родоския внос в Черноморието, като се има пред вид, че в определянето на общата хронология на родоското амфоропечатане тъкмо началото предизвиква най-много спорове. Специално за Западното Черноморие, струва ми се, че не бива да отминаваме без внимание годината 305/4 пр. н. е., когато Лизимах изпратил на обсадения от Деметрий Полиоркет Родос 40 000 медимни ечемик и толкова пшеница.³⁸ Нямаме основание да твърдим с пълна сигурност, че това количество е било изнесено чрез пристанищата на западнопонтиските градове, но в този факт можем да видим косвено свидетелство за добри отношения между Родос и Тракия въобще. Едва ли може да се приеме като правдоподобно твърдението, че това е личен щедър подарък от страна на Лизимах³⁹ и че той е бил направен безвъзмездно само за да уязви своя противник. Очевидно, владетелят на Тракия е имал някакви ние сме склонни да виждаме наличието на зараждаща се търговска активност от страна на Родос към Тракия въобще и по-специално към нейното поитийско крайбрежие. Не бива да пренебрегваме факта, че тъкмо по това време и малко по-рано Лизимах се е настанил по западнопонтий-

ското крайбрежие и поддържал своето влияние там с цената на всички средства. Още едно съображение в полза на западнопонтийското произхождение на Лизимаховия дар е слабото му влияние по егейския бръг на Тракия.⁴⁰ За това свидетелствува и фактът, че по време на войната на Лизимах с останалите диадохи по време на битката в Ипсос през 301 г. пр. н. е. една войска от 12 000 пехотинци и 5000 конника, изпратена му от Касандър, е трябвало да се натовари на кораби не в някои от североегейските центрове, а в пристанището на Одесос.⁴¹

Що се отнася до финалната фаза, и в двата района се забелязва твърде чувствително спадане на родоската активност. Определянето на крайната дата на родоското амфоропечатане не е по-леко, отколкото определянето на неговото начало. Обстоятелството, че и по Западното, и по Северното Черноморие броят на родоските печати от края на II в. и нач. на I в. пр. н. е. е спаднал до почти еднакво ниска граница, показва, че причините трябва да се търсят общо за двата района — вероятно в промененото политическо положение в Черноморския басейн с встъпването на политическата сцена на Митридат VI Евпатор.

Интересна база за сравнение с други центрове, търгували с Родос, ни предоставя проследяването на родоските печати с отбелязан месец върху тях (табл. VI). Въпросът за целта на отбелязването на месеца от родоския календар върху амфорните печати все още не е намерил своето окончателно

Таблица VI

Разпределение на печатите с означен месец от родоския календар

Месеци	Аполония	Месемерия	Одесос	Бизонте	Калатис	Томи	Истрия	Ю. България	С. България	Добруджа	Рум. сев. от Дунава	Общо	
												бр.	%
Ἀργιάνιος	—	2	8	2	4	1	14	1	—	4	13	49	19,2
Ἀρταμίτιος	—	—	9	1	—	3	9	—	—	1	5	28	11,0
Βυδρόριος	—	2	2	—	1	—	—	—	—	3	1	9	3,5
Δάλιος	1	1	3	—	2	3	14	—	—	—	6	30	11,8
Διδόριος	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	0,8
Θεσμοφόριος	—	1	2	1	1	1	5	—	—	4	2	17	6,7
Θευδαίσιος	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	3	1,2
Καρνεῖος	—	2	—	—	—	1	2	—	—	1	3	9	3,5
Πάναμος	1	1	7	—	3	2	10	1	—	4	11	40	15,7
Πάναμος δεύτερος	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	—	5	1,9
Πεδαγείτινος	—	1	—	—	1	—	1	—	1	1	—	5	1,9
Σμίνθιος	—	—	5	—	5	1	5	—	2	1	8	27	10,6
Υακίνθιος	—	1	6	—	2	2	9	1	—	5	5	31	12,2
Всичко	2	11	45	4	20	15	70	4	3	26	55	255	100

³⁷ Ю. С. Бадальянц. Пак там.
³⁸ Вж. за този факт у Хр. М. Данов. Из древната икономическа история...
³⁹ Хр. М. Данов. Пак там.
⁴⁰ Хр. М. Данов. Към историята на Беломорска Тракия през еллинистическата епоха. ИИП., III, 1946—1947, кн. 2, с. 133—139.
⁴¹ Diod., XX, 112.

разрешение.⁴² Материалът от Западното Черноморие едва ли може да внесе нещо съществено в изясняването на този проблем. И тук, както и в останалите места динамиката на годишната продукция на Родос е еднаква — най-активно са изготвяни амфори през месеците *Ἀργείαιος*, *Ἀρταρίτιος*, *Δάλιος*, *Πάναμος*, *Ῥαχίδιος*, *Σμύδιος*.⁴³

Извършеният анализ на родоските амфорни печати, намерени по западното черноморско крайбрежие, показва, че началото на търговските връзки с о-в Родос трябва да се постави в последното десетилетие на IV в. пр. н. е. След едно спадане на неговата активност Родос засилва вноса си, който достига най-високия си връх в самия край на III в. и първите две десетилетия на II в. пр. н. е., когато той фактически измества Тасос от пазарите на Западния Понт. Едно съпоставяне с известните досега тасоски печати показва, че преди 220 г. пр. н. е. господството на Тасос на западнопонтийския пазар е неоспоримо — 640 тасоски печата за периода 320 г. — средата или третата четвърт на III в. пр. н. е. срещу 72 епонимни родоски печата от I и II период на неговото амфоропечатане, които се вметват в същите хронологически рамки.⁴⁴ Но Родос не е можал да господства самостоятелно в този район. На пазарите на западнопонтийските градове се появява продукцията на Синопе, и то твърде чувствително, особено в по-северно разположените центрове като Истрия и Калатис. В последния град синопските амфорни печати достигат значителното количество от 537 броя.⁴⁵ Съпоставянето обаче между родоския и синопския внос не би могло да се извърши без специално проучване на синопските амфорни печати, намерени по западнопонтийското крайбрежие, което очевидно трябва да бъде задача на друго изследване.

Значителна част от внесената родоска продукция (28,55% от всички родоски печати) е намирала пласмент чрез западнопонтийските центрове във вътрешността на тракийските земи. Установяването на пътищата на проникване на тази продукция сред траките от вътрешността на страната (на юг и на север от Дунава) би могло да се извърши обаче само паралелно с другите стоки, които са били обект на търговията на градовете от Западния Понт. Това, което трябва да се подчертае, е значително по-големият дял на северните райони — Добруджа и земите, разположени северно от Дунава. Ако отделим намеренията във вътрешността на Тракия печати като отделна група — 249 печата, — то 56,62% от тях произхождат от земите северно от Дунава, 35,34% — от Добруджа и останалите — от Северна и Южна България.

⁴² Вж. по този въпрос последно у Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Танаиса. . . с. 14—15.
⁴³ Д. Б. Шелов. Пак там, с. 11—14.
⁴⁴ М. Lazarov. Le commerce de Thasos avec la côte thrace du Pont à l'époque preromaine. Actes du IIe Congrès International de Thracologie. Bucarest (sous presse).

⁴⁵ Вж. публикациите у V. Canarache. Importul amforelor, p. 87—188 за Истрия и у М. Стаматорол, Gh. Роепагу Вогдеа. Amphora Stamps, p. 180—228 и посочената на стр. 131 по-голяма литература за публикации на синопски печати от Калатис.

КАТАЛОГ

В каталога са включени всички публикувани родоски амфори и амфорни печати, намерени на територията на България и Румъния. При описанието на печатите са използвани само двата основни елемента на легендата — името на епонима и името на фабриканта, като са изпуснати признаци като предлога «ἐπί» или титулатурата. Емблемата е отбелязвана само в случаите, когато тя не е обикновената за кръглите родоски печати — цвят на нар.

Броят на печатите за всеки отделен център е означаван с броя на номерата в съответната публикация. Бележки и корекции на неправилно прочетени или определени печати са направени в края на каталога, като препратката се посочва със звездичка вдясно горе над номера на публикацията.

При датирането на печатите е посочвано само последното изследване, което обема изказваните преди това мнения. В отделни случаи, където е било необходимо и възможно, са изказвани и наши съображения.

СЪКРАЩЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНИ В КАТАЛОГА

А. Кирилица

- Ангелов = Н. Ангелов. Културни пластове преди изграждането на двореца. Сб. Царевград Търнов, I, С., 1973, с. 266—269.
Ал. — Бал. 1 = А. Алексиева. Амфорни печати от Бургаския музей. ИНМ Бургас, I, 1950, с. 44—51.
Ал.-Бал. 2 = А. Балканска. Новооткрити амфорни печати във Варна. Археология, IV, 1962, кн. 4, с. 61—65.
Бад. = Ю. С. Бадалънц. Хронологическое соответствие имен эпонимов и фабрикантов на амфорах Родоса. СА, 1976, кн. 4, с. 32—41.
Бадалънц, 73 = Ю. С. Бадалънц. Дополнительные и «курсивные» клейма на амфорах эллинистического Родоса. ВДИ, 1973, 4, с. 48—64.
Брашински = И. Б. Брашинский. V. Canarache. Importul amforelor stampilate la Istria. ВДИ, 1959, 2, с. 183—188.
Вн. = Археологически музей Варна, инв. №
Кон. = Археологически музей Констанца, инв. №
Лаз. 1 = М. Лазаров. Антични амфори (VI—I в. пр. н. е.) от Българското Черноморие. ИНМВ, IX (XXIV), 1963, с. 3—52.
Лаз. 2 = М. Лазаров. Амфорните печати от Одесос. ИНМВ, X (XXV), 1974, с. 19—58, №№ 46—103.
Лаз. 3 = М. Лазаров. Непубликувани антични амфори и амфорни печати от Българското Черноморие. ИНМВ, XI (XXVI), 1975, с. 128—136, №№ 10—20.
Миков = В. Миков, Н. Джамбазов. Деветашката пещера. С., 1960, с. 173.
Мир. = М. Мирчев. Амфорните печати от музея във Варна. С., 1958.
Попов = Ж. Попов. Амфорни печати от античния град Кабиле. Археология, IX, 1967, кн. 3, с. 46—49, № 9.

Тан. = Н. Танчева. Печати и графити върху амфори от Кабиле. Археология, XVII, 1975, кн. 3, с. 23—30, № 12—14, 17.
 Т. Ив. = Т. Иванов. Антична керамика от некропола на Аполония. Сб. Аполония. С., 1963, с. 65—273, № 770, 771, 871-а.
 Тон. 1 = М. Мирчев, Г. Тончева и Д. Димитров. Бизоне-Карвуна. ИВАД, XIII, 1962, с. 37—42, № 20.
 Тон. 2 = Г. Тончева. Некрополът край светилището на Херос Карабазмос в Одесос. ИИМВ, X (XXV), 1974, с. 291—300, № 1—35.
 Чангова = Й. Чангова. Разкопки на Ловешката крепост. Археология, VIII, 1966, кн. 2, с. 32—41.
 Шел. = Д. Б. Шелов. Керамическите клейма из Танаиса III—I веков до н. э. М., 1975.

Б. Латиница

P. Alex. = P. Alexandrescu. Necropola tumulara. Histria, II 1966, p. 133—294.
 A. Atan. = A. Atanasiiu. Descoperirea unor amfore grecești în județul Jalemița în anii 1960—1961. Rev. muzeelor, 1968, 2, p. 162—163, fig. 1—3.
 Al. Barnea = Al. Barnea. Descoperiri arheologice noi în preajma cetății Dinogetia. SCIVA, 25, 1974, 1, p. 509, fig. 42.
 I. Barnea = I. Barnea. Date noi despre Axiopolis. SCIV, 11, 1960, 1, p. 72, № 1—2.
 Baumann = V. Henrich Baumann. Considerații asupra importului de amfore grecești în Nordul Dobrogei. Peuce IV, 1975, p. 29—47, № 1—31.
 Call. 1 = Th. Sauciu-Săveanu. Raports préliminaires sur les fouilles. Dacia, I, 1924, p. 108—165.
 Call. 6 = Th. Sauciu-Săveanu. Dacia V—VI, 1935/36, p. 290—304.
 Call. 7 = Th. Sauciu-Săveanu. Dacia VII—VIII, 1937/40, p. 354—370.
 Can. = V. Canarache. Importul amforelor ștampilate la Istria București, 1957.
 Cant. 1 = G. Cantacuzino. Timbres amphoriques trouvés à Callatis. RHSEE, 1935, p. 298—313.
 Cant. 2 = G. Cantacuzino. Nouveaux timbres amphoriques trouvés à Callatis. Dacia, V—VI, p. 321—327.
 Con.-Mus. = N. Conovici și Cr. Mușeteanu. Cîteva torți ștampilate de amfore elenistice din județul Jalemița și Sud-Vestul Dobrogei. SCIVA, 26, 1975, 4, p. 541—550.
 Dac. = M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja. Dacia, XIII, 1969, p. 127—282.
 Delos = V. Grace. Timbres amphoriques trouvés à Delos. BCH, LXXVI, 1952, p. 514—540.
 Glod. = I. Glodariu. Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană. Cluj, 1974, Le catalogue des amphores, p. 181—202, Nn. 1—117.
 Grace, Koroni = V. Grace. Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula. Hesperia, XXXII, 1963, p. 319—334.
 Grace-Savv. = V. Grace, M. Savvatiianou-Petropoulakou. Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, XXVII, Paris, 1970, p. 277—382, № E—E₄₉.
 Gr.-Bor. = M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. Amfore ștampilate din Tomis. SCIV, 19, 1968, 1, p. 41—61.
 C. Icon. = C. Iconom. Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun. Pontica I, 1968, p. 235—268.
 Ness. = M. Lazarov. Timbres amphoriques de Nessébre. Nessébre, II (sous pres.)
 N. Ion. = N. C. Ionescu. Cîteva toarte de amforă ștampilate descoperite în apropierea troesmisului. Pontica III, 1970, p. 361—363, № 1—5.
 Par. = V. Părvan. Histria VII. Academia Română. Memorie Secțiunii Istorice, Serie III, II, Mem. I. București, 1924, p. 32—33.
 Popea = Al. Popea. Cîteva toarte de amfore ștampilate descoperite la Medgidia. SCIV, 18, 1967, 3, p. 511.
 Rosetti = D. V. Rosetti. Santierul arheologic Cetățeni (r. Muscel, reg. Arges), MCA, VIII, 1962, p. 86, fig. 72.
 Taf. = O. Tafrali. Noi achiziții ale Muzeului de antichități din Iași. AArch. II, 1930, 4, p. 29—32.
 D. Tud. = D. Tudor. Răspîndirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia. Arh. Moldovei, V, 1967, p. 37—79, № 1—139.

Цели или фрагментирани родоски амфори. Съответствия между епоними и фабриканти

№ по- ред	Печати		Дата	Тип на амфората	Местонамиране	Публикация	Паралели	Каталог
	епонимен	фабрикантски						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ἀγέστρατος II	Ἀγαθολῆς	220—180	II	Провадия	—	Бад., с. 39	а—3; в—1
2	Ἀγρίος	Εὐφρωνος	331—275	I	Одесос	Ал.—Бал. 2, 2	Бад. с. 38	б—1
3	Ἀριστῆδαμος	Θιάσω	220—180	II	Калатис Спаншов	Dac. 698, 699 Glad. 94	Бад. с. 39	а—25; в—60
4	Ἀρίστου	Ἐριμῶ	220—180	II	Одесос	(Сав., р. 223) Мир. 88, 89	Бад., с. 39	а—32; в—45
5	Εὐφρανοῦ	Ἀλκίος	331—275	II	Томис	Gr.—Вор. 50	Бад., с. 38	б—2
6	Πυθδωρος	Διοχλείας	180—150	II	Малкочи, район Ваупан	№ 8	Бад., с. 40	а—90; в—34а
7	Τυμῆδικος	Нечетлив	150—108	III	Тулча Кумпана, район Непубликувана Констанца	(Сав., р. 377)	—	а—102
8	Λιπса дръжката	Δαριλῆς	220—180	III	Налбант, район Ваупан	18	—	в—29
9	Нечетлив	Ἡρακλείτης	220—180	II	Калараш	A. Atan., fig. 2	—	в—52
10	Нечетлив	Нечетлив	—	II	Черно море, в района между нос Емине и Несебър	Лаз. 1, 195	—	—
11	Нечетлив	Нечетлив	—	III	с. Хотинца	—	—	—
12	—	—	—	III	Протородоска	—	—	—
13	—	—	—	I	Черно море, в района на Созопол	Лаз. 1, 215	—	—
13	—	—	—	I	Черно море, в района между нос Емине и Несебър	Лаз. 1, 195	—	—
14	—	—	—	I	Енисала, район Тулча В погребен-	—	—	—
15	—	—	—	II	Протородоска нис М 2—В	—	—	—
16	—	—	—	II	район Тулча Полещи, район Букуреш	—	—	—
								</

G. Simeon, p. 109
 fig. 26
 Bauman, № 13
 R. Vulpe, MCA, III,
 p. 238, fig. 7.

а) Родоски емонимни печати

№ по- ред	Съдържание на печата	Дата	Месем- брия	Одесос	Бизоне	Калатис	Томп	Истрия	Тракия	Илия
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ἀγέμαχος Шелов. Та- наис, 29	220—180	—	Мир. 81,82	—	Дас. 696	Gr.—Вог. 33	Сап. 534, 535	Кабиле Попов, 9	11
2	Ἀγέστρατος I Отличава се от по-късния си съимен- ник по типа на дръжката	331—275	—	Лаз. 2, 46, 47 Тон. 2, 14, 15 Ал. Бал. 2, 4*	—	—	—	—	—	5
3	Ἀγέστρατος II Grasse- Savv., p. 324	220—180	—	—	—	Gr.—Вог. 34	Сап. 536	Провадия	4	
4	Ἀγρίων Grasse, Koroni, p. 324	331—275	—	—	Call. 7, 40 Дас. 697	—	—	—	—	2
5	Ἀγλώκριτος Шелов. Танаис, с. 30	275—220	—	Мир. 83	—	—	—	—	—	1
6	Ἀγριος Grasse- Savv., p. 301, n 1	331—275	—	—	Дас. 700	—	—	—	—	1
7	Ἀθανάδοτος Шелов.	220—180	—	—	—	Gr.—Вог., 35	—	—	—	1

Продължение										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Танаис, с. 30										
8	Ἀνεσίδαμος I Шелов. Танаис, с. 31. Отделяме го по типа на дръжката и стила на надписа	331—275	—	Мир. 84, Тон. 2, 16, 17, 18	—	—	—	Сап. 538, 539*	—	6
9	Ἀνεσίδαμος II Шелов. Танаис, с. 31	220—180	—	Мир. 85, 119* Лаз. 2, 48, 49	—	—	—	Сап. 508	—	5
10	Ἀνίπτορ Grasse, Delos, p. 528	220—180	Ness. 28	—	—	—	—	—	Кръшани Соп.—Mus. 2	2
11	Ἀισχίνας Шелов. Танаис, с. 31	150—108	—	Лаз. 2, 50	—	—	—	Сап. 509 540	Стоянещи D. Tud. 11	4
12	Ἀισχολίνος Grasse- Savv., p. 293	180—150	—	—	Мир. 86	—	—	—	Мап. тепе Ал. Бал. 1, 8	2
13	Ἀλεξιάδας Шелов. Танаис, с. 32	150—108	—	—	—	—	Gr.—Вог. 36, 37	Сап. 541	Трезмис N. Ion. 3 Търнещи D. Tud. 114*	5
14	Ἀλεξιμαχος Шелов. Танаис, с. 33	180—150	—	Тон. 2, 19	—	—	—	Сап. 542, 543	—	3
15	Ἀνάξανδρος Шелов. Танаис, с. 33	150—108	—	—	Лаз. 3, 10	Call. 7, 25	Gr.—Вог. 38, 39	—	—	5
16	Ἀναξίβουλος	220—180	—	—	—	—	Gr.—Вог., 40	Сап. 544	—	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
17	Шелов Танаис, с. 33 "Αυδρίας Шелов. Танаис, с. 34 "Αυδρύχис Бад., ВДИ, 1976, с. 40	150—108	—	—	—	Дас. 703	—	—	—	1
18	"Αυδρύχис Бад., ВДИ, 1976, с. 40	150—108	—	—	—	—	—	—	—	4 Аполония Т. Ив., 771 Стоянеши Туд. 12, 13*, 14 — 1
19	"Αυτλέωυ Grace- Savv., p. 301, п. 2	331—275	—	—	—	Дас., 704	—	—	—	1
20	"Απολλώνιος Grace- Savv., E ₁₇	108—80	—	—	—	—	—	—	—	1 Мънъстиря Glod. 63-a
21	"Αρατοφάνης I Шелов. Танаис, с. 35	200—180	—	—	—	Дас., 705 Gr.—Bor., 41	Cap., 545	—	—	5 Стоянеши D. Tud. 15 Синое, Cap. 546 1
22	"Αρίσταχος Шелов. Танаис, с. 37	150—108	—	—	—	Дас., 707	—	—	—	—
23	"Αριστείδας II Grace- Savv., p. 291	220—180	—	—	—	—	Cap., 547	—	—	3 Късноарелс Glod., 22-a Стоянеши D. Tud. 16 Стоянеши 2 D. Tud., 17, 18
24	"Αριστογένης Шелов. Танаис, с. 39	150—108	—	—	—	—	—	—	—	5 Чюря D. Tud., 2
25	"Αριστείδας Шелов. Танаис, с. 40	200—180	—	—	—	Дас., 710 Gr.—Bor., 42, 43	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
26	"Αριστάμαχος Шелов. Танаис, с. 41	108—80	Ness.27	—	—	—	—	Cap. 548	—	2 Сланцов Glod. 94
27	"Αριστοβροτίδας Шелов. Танаис, с. 41	150—108	—	—	—	—	—	—	—	1 Стоянеши D. Tud. 19
28	"Αριστομένης Grace- Savv., E ₃₉	108—80	—	—	—	—	—	Cap. 549	—	1
29	"Αριστόπολις Шелов. Танаис, с. 42	150—108	—	—	—	—	—	Cap. 729*	—	1
30	"Αριστοφάνης Шелов. Танаис, с. 42	150—108	—	—	—	—	—	Cap. 550	—	1
31	"Αριστράτος Шелов. Танаис, с. 43	150—108	—	—	—	—	—	—	—	1 Стоянеши D. Tud., 20
32	"Αρίστωυ Шелов, с. 43	200—180	—	Мир. 88, Тон. 2, 23	—	—	—	Cap. 551	—	5 Стоянеши D. Tud., 21, 22*
33	"Αρмσλας Шелов. Танаис, с. 43	275—220	—	—	—	Дас., 712	—	—	—	1
34	"Αρχέμβροτος Известни са двама спо- ними с това име — от V и от VI	150—108	—	—	—	—	Gr.—Bor., 44	—	—	2 Зимнич D. Tud. 127

Продължение 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	период. Grase, 529 Delos, p. 529									
35	Ἀρχατοράτος Gaertg., Rhodos, 88	ок. 100	—	—	—	—	Gr.—Bor., 45	—	—	1
36	Ἀρχιδάριος Grase, Delos, p. 529	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 553	—	1
37	Ἀρχοκράτης Шелов. Танаис, с. 46	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 554— 556*	Аполония Т. Ив. 770 Синое; Cap. 552* 554—2 бр. Ловеч	7
38	Ἀστυρίδης Шелов. Танаис, с. 47; известни са трима епоними с това име— от II, IV период и средата на I в. Прием- маме втория по шрифта	170—150	—	—	—	—	—	Cap. 557	Чангова* Четъци Glod., 25 ₁₀	3
39	Ἀυτοκράτης Шелов. Танаис, с. 48	180—150	—	—	—	Call. 7, 23, Dac. 714	—	—	Синое, Сан. 558	3
40	Γέρων Шелов. Танаис, с. 49	150—108	—	—	—	—	Gr.—Bor., 46	Cap. 513, 514, 559	Четъци Glod. 25 ₁₈₋₁₉ Бая де Флер D. Tud. 121	4
41	Ἀμαράντος Шел., 49	180—150 Ness.29	—	—	—	—	—	Cap. 560	Четъци	4
42	Ἀμύδαμος Delos, p. 530	220—180	—	—	—	—	Gr.—Bor. 47	—	—	2

Продължение 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
43	Ἀμολή Бад., с. 39	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 561, P. Alex. XXVI ₁₈	Синое, Сан. 562	3
44	Ἀμοκράτης II Шел., 50	108—80	—	—	—	—	Gr.—Bor. 48	—	—	1
45	Ἀμωγ Delos, 529	180—150	—	—	—	—	—	Cap. 563	—	1
46	Ἀνξίτακис II	—	—	—	—	Dac. 716*	—	—	—	1
47	Ἀουάσιος Grase- Savv., п. 3	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 733* —2 бр.	—	2
48	Ἐπιχарис; Шел., 51	нач. III в.	—	—	—	Dac. 717	—	Cap. 736	—	2
49	Ἐσπεῖος; Шел., 51	150—108	—	Мир. 91*	—	—	—	—	—	1
50	Ἐδάγюр Шел. 52	150—108	—	—	—	Dac. 718	—	—	—	1
51	Ἐδάμος; Шел., 52	180—150	—	—	—	—	—	Cap. 565	Стоянеши D. Tud. 24 Търчане D. Tud 117 Сев. Добруджа Ваупанп, 5	4
52	Ἐυκράτης	—	—	—	—	—	Gr.—Bor. 49*	Cap. 566*	—	2
53	Ἐυφράγюр II Шел. 53	180—150	—	—	—	—	—	—	Стоянеши, Tud. 25 Зимнич, Tud. 130	2
54	Ἐχέβουλος Бад. 40	108—80	—	Мир. 90* Вн. 5163	—	—	—	—	—	2
55	Ζηρόδοτος Grase- Savv., Евр., п. 3	108—80	—	—	—	—	—	—	Кръшани Соп.—Муш., 8	1
56	Ἡρακλῆος Шел. 54	180—150	—	—	—	Мир. 92	Dac. 736*	—	—	2
57	Θαΐδωτος Бад. 39	220—180	—	—	—	—	—	—	Веселие, Ал. — Бал. 1, 6, Гарван, Glod. 48-а Чюря, Tud. 6	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
58	Θέμιον, 55	220—180	—	Лаз. 2, 51	—	—	—	—	—	1
59	Θέμιον, 55	220—180	—	Мир. 94	—	—	—	—	—	2
60	Θεόδωρος, Grace, Delos, 529	275—220	—	Лаз. 252	—	—	—	—	Костиница, Дас. 1141	2
61	Θεοφάνης, Шел. 55	275—220	—	Мир. 95	—	—	—	—	Рунку, Glod. 87	1
62	Θρασύδαμος, Бад. 39	275—220	—	Мир. 96	—	—	—	Сан. 567	—	2
63	Θрасиархъ, Шел. 55	225—220	—	—	—	—	—	Сан. 568	—	1
64	Ιέρων I Шел. 55	200—180	Ness. 30	—	—	Call. 6, 43 Dac. 721	—	Сан. 519 569	Стояница, Tud. 9 26, Синос, Сан. 570, 571 С. Добр.	9
65	Καλλιμάχης II Шел. 56	200—180	—	Мир. 97	—	—	—	Сан. 520	Стояница, Ваптан, 4	6
66	Καλλιμάχης II Grace—Savv. p. 295	220—180	—	Тон. 2, 25 Тон. 2, 9	—	Tafr. 2, 13 Gr.—Bor. 51, 52	—	572, 680* Сан. 521	Туд. 27 Остров.	7
67	Κλέαρχος Delos, 529	275—220	—	Лаз. 2, 53	—	—	—	—	Соп.—Mus., 23 Турну Северин Glod., 111	1
68	Κλετάρхос Шел. 59	220—180	Ness. 31	—	—	—	—	Сан. 573	—	2
69	Κληρυμάχης Шел. 58	200—180	—	Мир. 99	—	—	—	—	Деветакли, Миков	2
70	Κλεώρυμος, Delos, p. 529, Бад. 39	220—180	—	Лаз. 2, 54 Тон. 2, 50	—	—	—	Сан. 574 —578, 580	Българово 11 Ал.—Бад. 1, 7 Меджидия Ал. Порееа, 6 Хаманджия, Сан. 579	11
71	Κληρύστρατος Шел. 59	150—108	—	—	—	—	—	—	Ваду Санут Glod. 113 Понени, Glod. 79a	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
72	Κρατίδας Бад. 39 Grace—Savv., p. 294	200—180	—	—	—	—	—	—	Стояница, Tud. 28 Аксиполис I. Вагна	1
73	Δαφειδης Шел. 60	150—108	—	Мир. 100	—	—	—	Сан. 581	Стояница, D. Tud., 29, 30	4
74	Δεοντίδας Шел. 60	150—108	—	—	—	—	—	Сан. 582	—	1
75	Μαρίων Шел. 61	275—220	—	—	—	Icon. 3	—	Сан. 522	—	2
76	Νικασαγόρας Шел. 61	220—180	—	—	—	—	—	—	Стояница, D. Tud. 37—39 Четъени, Rosseti, p. 86	4
77	Νίκων Шел. 62	331—275	—	—	—	Dac. 723*	—	—	—	1
78	Ξενοστратос Шел. 63	275—220	Ness. 35	—	—	—	—	Сан. 583*, 584	—	3
79	Ξενοφάνης II Шел. 63	220—180	—	Мир. 102, 103, 149* Лаз. 2, 55	—	—	—	Сан. 585	Стояница, D. Tud. 40 Тополог, Ваптан, 28 В. Търново	8
80	Ξενοφάντος Шел. 64—65—KBM 180 г.	180—150	—	Мир. 104	Мир. 105	—	—	Сан. 524 525, 586 —2 бр. 681*	Ангелов, 3* Костиница Дас. 1144	8
81	Ξενοφών Шел. 65	200—180	—	—	—	—	—	Сан. 587	Чюря, Tud. 7*	2
82	Πανσалиας I Шел. 66	331—275	—	Мир. 106, 107	—	—	—	—	—	2
83	Πανсалиας II Шел. 66	180—150	—	—	—	—	Gr.—Bor. 53	Сан. 588	Стояница D. Tud. 41 Трезмис N. Топ. 1	4
84	Πεισίστρατος Шел. 66—	180—150	—	—	—	Dac. 726	—	—	Синос, Сан. 589	5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
67—към 170 г. пр. н. е.										
85 Πολυκλής	331—275	—	—	Мир. 108 Тон. 228	—	—	—	Сap. 746*	—	Стоянешни D. Tud. 42, 43 Четъци Glod. 2538
86 Πολυκράτης Delos, p. 530; Grace — Savv., p. 293	331—275	—	—	—	—	—	—	Сap. 590 591 D. Tud. 44	—	Стоянешни D. Tud. 44
87 Πολύκαρμος	220—180	—	—	—	—	—	—	—	—	—
88 Πρατοφάνης; Шел. 69	220—180	—	—	—	—	—	—	—	—	—
89 Πυθουγένης; Шел. 69	180—150 Ness. 32	—	—	—	—	—	—	Сap. 592	—	—
90 Πυθιδωρος; Шел. 70	180—150	—	—	—	—	—	—	Сap. 526, Малкочи, 527 Ваишап. 8	—	—
91 Σιρόλιно; Бад. 39	275—220 Ness. 33	—	—	—	—	—	—	—	—	—
92 Σύμμαχο; Бад. 39	220—180	—	—	—	—	—	—	Сap. 594 Аполония, Лаз. 3, 12	—	—
93 Σώδαхро; Шел. 70— в края на периода	275—220	—	—	—	—	—	—	Сap. 595	—	—
94 Σωκράτης; Шел. 70	150—108	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95 Σωκратής; Бад. 39	275—220	—	—	—	—	—	—	Сap. 596, Черна вода, 658, 660* I. Barnes, 2	—	—
96 Σωκратος; Шел. 71	275—220	—	—	—	—	—	—	Сap. 747* Хаманджия, 3	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
97 Σωχάρης; Grace — Savv., p. 293	331—275 Ness. 31	Лаз. 2, 56	—	—	—	—	—	—	—	Сap. 597 Синос, Сap. 593
98 Τεσσαμένιο; Шел. 72	150—108	—	—	—	—	—	—	—	—	Стоянешни, Tud. 48, 49
99 Τιμαρχо; Шел. 75	331—275	—	—	—	—	—	—	Сap. 598, 599	—	Костинешни, Dac. 1152*1153*
100 Τιμασαγόρας; Шел. 73	220—180	—	—	—	—	—	—	—	—	Междия, Рорее, 7, 8 Българово, Лаз. 3, 13 Синос, Сap. 600, 601
101 Τιμασίθεος	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
102 Τιμόδичος; Шел. 74	150—108	—	—	—	—	—	—	Сap. 602	—	Кумпана, Кон. 4624
103 Τιμόθεος; Шел. 75	150—108	—	—	—	—	—	—	—	—	Стоянешни, Tud. 50, 51
104 Τιμοκλείδας; Бад. 38	331—275	—	—	—	—	—	—	—	—	—
105 Τιμοκλής II; Шел. 76	150—108	—	—	—	—	—	—	—	—	—
106 Τιμοστράτος	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
107 Τιμοδρόδος; Шел. 76	180—150	—	—	—	—	—	—	—	—	—
108 Φιλόδαμος	220—180	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
109	Delos 530 Φιλοκράτης Grace—E33 p. 293	108—80	—	—	—	—	—	—	Сap. 604 Кабиле, Тан. 12
110	Φιλωνίδας Grace— Savv., p. 293, п. 1	331—275	—	—	—	Gr.—Bor. 55	Сap. 605	—	2
111	Φωκίων Шел. 77	—	—	—	—	Дас. 733	—	—	1
112	Χαρμολής Шел. 77	275—220	—	—	—	Мир. 117	—	—	1
113	Χρυσάωρ Шел. 77	108—80	—	—	—	—	Сap. 606	—	1
114	Χρυσόστρατος Grace— Savv., p. 301	331—275	—	—	—	Gr.—Bor. 56	—	—	1
Нечетливи	—	Ness. 36	Мир. 118 112 Лаз. 2, 64 65, 66, 67	—	—	Сall. 1, 4, 57—59	Сap. 672, 682—687, 689, 695, 704, 706, 707	Кръсани, Glod. 37a Попеш Glod. 79v Синное, Сap. 693 Стойнеши, Tud. 33, 35, 52, 55—58 Цюря, Tud. 129 Чегъценн, Glod. 253a	47
Всичко	—	10	69	6	41	26	93	122	367

б) Родоски епонимо-фабрикански печати

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	"Αγριος + Εὐφρωνος Grace— Savv., p. 301, n. 2 Grace, Stamped Wine.p. 141	331—275	—	Ал.—Бал. 2. 2*	—	Das. 698, 699	—	—	—	3
2	Εὐφρανорίδος + "Αξιος Бадальянц, 1973, с. 57, табл. 1 ₁₂ Бад. 38	331—275	—	—	—	—	Gr.—Bog., 50	—	—	1

В с н ч к о

в) Родоски фабрикантски печати

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ἀγαθοκλής	220—180 Шел.81	—	Лаз. 2, 68	Мир. 120	—	Gr.—Вог. 61	Сап. 607— 2 бр. 608—2бр.	Костиници Дас. 1145	10
2	Ἀγάθων	—	—	—	—	Дас. 742, 743	—	—	Мошени Дас. 1175	2
3	Ἀγρίων	—	—	—	—	Дас. 745	—	—	Провадия	1
4	Ἀγοράναξ	220—180 Бад. 39	—	Лаз. 2, 69, 70	—	—	—	Сап. 610	Синое, Сап. 609, 700*	6
	Grace— Savv., E ₄ —2 пол. на на III в.	—	—	—	—	—	—	—	Хаманджия, Сап. 611	
5	Αἰνέας	220—180 Шел. 82	—	—	—	Дас. 701*	—	Сап. 504— 506	Синое, Сап. 507 5	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6	Ἀρύταξ Бад. 39	220—180 Шел. 83	—	—	—	—	—	Сап. 612, 613	Стоянеши, D. Tud. 68	3
7	Ἀντῆρουξ Шел. 80, 84—85	220—180 Бад. 39	—	Мир. 121	—	—	—	Сап. 510, 511	Меджидия Al. Poreca, 2	4
8	Ἀντῆμαχῶξ Калуцей	220—180 Шел. 85	—	Тон. 2, 20	—	—	Gr.—Bor. 62	—	—	2
9	Ἀπολλώνιος	220—180 Шел. 86	—	—	—	Дас. 746	—	—	Изгрев, Ал.—Бал. 1, 9 Стоянеши, D. Tud. 70	3
10	Ἀξιος	331—275 Бад. 38	—	Мир. 169	—	—	—	—	—	2
11	Ἀρίσταρχος	220—180 Шел. 87	—	Тон. 2, 11 Мир. 122	—	Дас. 747	Gr.—Bor. 63	Сап. 614, 615	Чюря, Tud. 1	7
12	Ἀριστείδας; Осмольтычна звезда	220—180 Бад. 39	—	Мир. 123	—	Дас. 708*, 709*	—	—	Синос, Сап. 615 Меджидия Al. Poreca, 4	4
13	Ἀριστίων	220—200 Шел. 88	—	Мир. 124 Тон. 2, 22	Дас. 748	Gr.—Bor. 64	Сап. 616	—	В. Търново Ангелов, 2 Малкочи Ваимани, 29 Кокони, Glod. 31a	8
14	Ἀριστογέιτος	220—180	Ness. 37	—	—	—	—	—	Синос, Сап. 512—3 бр.	2
15	Ἀριστόδαμος	220—180 Шел. 88	—	Мир. 128	—	—	—	—	—	1
16	Ἀριστοκλῆς	Бад. 39	—	Лаз. 2, 71 Тон. 2, 1—3 Тон. 2, 21	—	—	—	—	—	8
17	Ἀριστοκράτης	220—180 Шел. 89	—	—	—	—	—	Сап. 618, 728*	—	3
18	Ἀριστόμαχος	220—180 Шел. 89	—	—	—	—	—	Сап. 619	—	1
19	Ἀριστοει	—	—	—	—	Call. 6, 11—13	—	—	—	4
	Бад. 39	—	—	—	—	Dас. 749	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
20	Ἀρίσιων	220—180 Бад. 39	—	Мир. 127	—	—	Gr.—Bor. 65	Сап. 620, 763*, 621— 2 бр. 622	—	7
21	Ἀρεμίδоро;	1 пол. III в. Шел. 90	—	Мир. 129	—	—	—	—	—	1
22	Ἀρχοκράτης;	—	—	—	—	—	—	Сап. 623, 624	—	2
23	Ἀφροδίσιо;	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	—	—	Зимнич, Tud. 129	1
24	Βοῖσιо	331—275 Бад. 38	—	—	—	Сант. 3, IV Дас. 750— 752	—	—	—	4
25	Βρόμιο;	180—150 Шел. 91	Ness. 38	—	—	—	—	Сап. 765*	Търнчене, D. Tud. 115	3
26	Γαλέστη;	150—108 Шел. 91—92	—	Мир. 131	—	—	—	—	—	1
27	Γλαυκία;	150—108 Шел. 91—92	—	—	—	—	—	—	Стоянеши, Tud. 72, 73	2
28	Grace—Savv., E ₄₅ Δαήμων	—	—	—	—	Call. 7, 67 Дас. 754	—	—	—	2
29	Δαμοκλῆς;	220—180 Бад. 29	—	—	—	—	—	—	Налбант, Baum, 18	1
30	Δαмоκράτης I	220—180 Шел. 92	—	Мир. 132 133 Лаз. 2, 72, 73	Мир. 134	—	—	Сап. 515— 5 бр.	Айтос, Лаз. 3, 16 Меджидия Al. Poreca, 3 Синос, Сап. 516 —3 бр., 517 Трезмис Iоп. 54 Чюря, Tud. 3 Тулча, Baum. 27*	19
31	Δαмоκράτης II	нач. I в. Шел. 92—93	—	—	—	—	Gr.—Bor. 66	—	—	1
	Grace—Savv. E ₁₅ p. 295, n. 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32	Δαμόνοχο;	1 пол. III в.	—	Лаз. 2, 74	—	Дас. 715	—	—	—	2
	Grace—Savv., E ₁₂ Бад. 38—39	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
33	Δαμόφιλος Grave—Savv., E. 15	150—108	—	Лаз. 2, 75	—	—	—	—	Чюря, Tud. 10	2
34	Δίδωτος	220—180 Шел. 94	—	—	—	—	—	—	Стоянени, Tud. 74—76	3
34a	Δισκλείας	180—150 Бад. 40	—	—	—	—	—	—	Малкоци, Baum, 81	1
35	Διονύσιος	331—275 Шел. 95 Ness. 39	Мир. 136	—	—	—	—	—	Синое, Sap. 732	5
36	Διос	220—180 Шел. 96	—	—	—	Дас. 756	—	—	Синое, Sap. 625, Аполония, 767* Т. Ив. 3, 771	10
								Рег. 28	Годени, Glod., 52a	
									Междия Al. Poreea, 5	
									С. Добруджа, Baum, 6	
									Чюря, Tud. 4, 5	
37	Δίσκος II	220—180 Шел. 97	—	Мир. 137	—	—	—	—	Гряка, Tud. 120	3
38	Δρακοντίδα;	150—108 Шел. 97	—	—	—	—	—	—	Костинени, Dac. 1146*	
									Мошени, Dac. 1176	
39	Δωρόθεος	220—180 Шел. 98	—	—	—	Дас. 757	—	—	Попеши,	2
40	Δώρος	108—80 Шел. 98	—	—	—	—	—	—	Glod. 79—с Стоянени, Tud. 78	
									—	4
41	Ελλάγιος	—	Лаз. 2, 76	—	—	Дас. 753	—	Син.	—	
								518—2 бр.	—	
42	Επίγονος	275—220 Бад. 38	—	—	—	—	—	Син.	—	2
	Шел. 99—1 пол.— средата на III в.							626, 627	—	
43	Ερμάιος	—	—	—	—	—	—	Син. 628	—	1
44	Ερμάιος	180—150 Шел. 99—100	—	—	—	—	Gr.—Вог. 67	Син. 629	Търчени, Tud. 116	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
45	Ερμων	220—180 Бад. 39	—	Мир. 89	—	Дас. 759	—	—	Хаманджия Син. 630	3
46	Ευκλείτος	170—150 Шел. 100	—	—	—	—	—	—	Стоянени, Tud. 80, 81	2
47	Ευτολιος	—	—	Мир. 138	—	—	—	—	—	1
48	Ευφράνор	150—108 Шел. 101	—	Тон. 2, 8*	—	—	—	—	—	1
	Глава на Хелиос									
49	Ζηνέδοτος	1 пол. II в. Шел. 102	—	—	—	—	—	Син. 631	Синое, Sap. 632	2
50	Ζήνων I	331—275 Шел. 102 Ness. 40	—	—	—	Дас. 762	—	—	—	2
51	Ζήνων II	220—180 Шел. 103	—	—	—	—	—	—	Диногения Al. Bag. 1	1
									Калараш, A. Atan. 2	3
52	Σεραклеῖτος	220—180 Шел. 103	—	Тон. 2, 24	—	—	—	—	Мънѣстиря, Glod. 64b	
									—	
53	Σφασιών	180—150	—	—	—	—	—	Син. 633	—	1
	Grave—Savv., E. 12									
54	Θάλης	—	Ness. 41	—	—	—	—	—	—	1
55	Θеудикос	—	—	—	—	Дас. 719	—	—	—	1
56	Θеудωρος I	331—275	—	Мир. 140	—	—	—	—	—	3
	Отделяме го по типа на дръжката, характерна за протородоските амфори.									
57	Θеудωρος II	—	—	Мир. 139	—	—	—	—	—	2
58	Θеурнастос	180—150? Шел. 103	—	—	—	—	—	Син. 635	Налбант, Baum 23*	1
									—	
59	Θέων	Шел. 104	Ness. 42	—	—	—	—	Син. 634*	—	2
60	Θιζών	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	—	—	Сланцов, Glod. 94	1
61	Θρασίδης	—	—	—	—	—	Gr.—Вог. 68	—	—	1
62	Ίδас	220—180 Шел. 104	—	Лаз. 2, 78	—	—	—	—	—	1
63	Ιεροκλής	108—80 Бад. 40	—	Лаз. 2, 77	—	—	—	—	Кръсани,	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Grace—Savv., E ₂₄ , E ₄₃ , 48									
64	Περσέλης	около 300 г.				Dac. 763				1
65	Grace—Savv., E ₂ Πέρων	220—180 Шел. 104								2
66	Πμάς	180—160 Шел. 105					Gr.—Bor. 69			3
67	Grace—Savv., E ₇ — I пол. на II в. Γητοχλῆς	331—275		Мир. 126		Cant. 1, 13			Иезеру, Cop.—Mus. 12	3
68	Grace, Koroni..., p. 320, fig. 14 Γσιδωρος	180—150 Шел. 106							Костинешн, Dac. 1149	1
69	Καλλικράτης							Par. 34		1
70	Καλλίστης						Gr.—Bor. 70			1
71	Κάλλων Χερма	150—108							Синос, Cap. 636	1
72	Κάρτος							Cap.		2
73	Κότης	200—180 Шел. 108				Dac. 765		637—26р. Cap. 638		2
74	Κράτων			Лаз. 2, 79						1
75	Κρέων		Ness. 43	Лаз. 2, 80				Cap. 639		3
76	Δίως Грозд	200—180							Попешн, Glod. 79-b	3
77	Μαρσύας	220—180 Шел. 109	Ness. 44	Мир. 142		Dac. 766		Cap. 640	Мошнени, Tud. 83, 84	11
78	Μευεχράτης	220—180 Шел. 110		Тон. 2, 27		767 C. 1 con. 2 Call. 7, 3		641—36р. Dac. 1177		2
79	Μέντωρ		Ness. 48	Тон. 2, 26		Dac. 768				2
80	Μένων	215—220		Мир. 143						1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Grace—Savv., E ₅									
81	Μιρόθο;	331—275 Шел. 111		Мир. 298*, 299* Тон. 1, 20		Dac. 769*				4
82	Μόσλος	220—180. Шел. 112		Мир. 144, 145		Dac. 770				3
83	Μουσαῖος Грозд	108—80		Мир. 146		Dac. 771				2
84	Νάγης	220—180 Шел. 113		Тон. 2, 29				Cap. 691*, 701* Канлия, Cop.—Mus., 25		4
85	Grace—Savv., E ₁₁ —вер. 2 четв. II в. Νιάρχης	220—180 Шел. 113					Gr.—Bor. 71, 72	Cap. 642 P. Alex. XXV 17 Cap.		4
86	Νίκαρχος	108—80 Шел. 114		Мир. 147				643—26р.		3
	Grace—Savv., E ₄₆ — ок. 100 г.									
87	Νιχίας	108—80 Бад. 40				Call. 7, 47				2
88	Grace—Savv., E ₃₀ Νίτων					Dac. 772				1
89	Νύστος	180—150 Шел. 114				Dac. 773				3
90	Ευότυμος			Лаз. 2, 81		Dac. 774		Cap. 644	Костинешн, Dac. 1150	3
91	Όλμπρο;	220—180 Шел. 115		Мир. 150		Мир. 148			Синос, Cap. 523	3
92	Όγδάμιος	331—275	Ness. 45	Тон. 2, 30 Мир. 151, 152, 153, 155		Dac. 775		Cap. 645	Стоянешн, D. Tud. 88	5
93	Όνзасіаіος	200—150 Шел. 115,								7
	Бад. 40									
94	Παγχάρης	Двойна бродна Шел. 116				Dac. 761*				1
95	Πασών	275—220 г. Бад. 39				Dac. 776				1
96	Πανσкаіас	331—275 Шел. 116		Мир. 157, Тон. 2, 31 Лаз. 2, 82, 83		Dac. 777	Gr.—Bor. 73	Cap. 647	Неизвестно мест. Бс	11

г) Родоски печати само с пмето на месеца или анигرافی

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ἀρχιεπίσκοπος			Лаз. 2, 96				Сap. 667		
2	Δάσκιος									
3	Θεοφύλακτος		Ness. 52							
4	Πεδογυφίδης			Мир. 167						
5	Σπύριδης							Сap. 652		
6	Ἰωάννης			Лаз. 2, 98						
7	Глава на Хелиос		Ness. 53	Мир. 176						
Всичко										
				2	4			2		8

д) Родоски неопределени печати

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ness. 49, 51	Мир. 101, 168	Мир. 98, 173	Call. 1:21	Gr.-Vor. 60,	Сap. 532, 653—	Албени, Дас. 1178			
2	54—64	170—172, 174,	Лаз. 3:18	Call. 7:66	75—77	657, 659, 661—	Зимни, Tud. 128			
3	175, 306	Лаз. 2:88, 93—95, 97				666, 668—671,	Glod. 117d			
4	99, 100—103;	Тон. 2:6, 12, 13;				673—679,	Незеру, Con.—			
5	Ал.—Бал. 2:3, 5, 7	Вн. 5040, 5155,				688, 696, 697,	Mus., 13			
6	5159, 5162					702, 710, 711	Костиница, Дас.			
7	5169, 5170						1142, 1154, 1155			
							Ман. тене, Лаз.			
							3: 19, 20			
							Сев. Добруджа,			
							Вацман, 7			
							Стоянени, Tud.			
							23, 34, 36, 54,			
							59—65			
							Трезмис,			
							N. Iop., 5			
							Цюра, Tud.,			
							9, 9—bis.			
							Синос, Сap.			
							694, 705			

Всичко

115

Допълнителни печати

№ по-ред	Допълнителен печат	Форма и вид на основния печат. № в Кат.	Публикация	Паралели	Дата
----------	--------------------	---	------------	----------	------

а) Допълнителни печати, поставени отделно от кръгия печат

1	К	Неопределен	Мир. 101	Шелов. Фанагория, № 7	—
2	ПМ	Фабр., № 121	Тан. 17		
3	ПА	Епон., № 69	Миков, с. 174	Шелов. Фанагория, № 38	220—180

б) Допълнителни печати в рамките на основния печат

4	У	Правогълен	Лаз. 2, 79	Бадальянц, 73	331—275
5	Δ	Фабр., № 73	Дас. 785	с. 63, № 17	
6	Е	Правогълен	Дас. 786	Бадальянц, 73,	150—108
7	Н	Фабр., № 109	Лаз. 2, 73	с. 62, № 2	
8	А	Правогълен	Дас. 716	Бадальянц, 73	—
		Епон., № 46	Gr.-Vor., 50	с. 62, № 12	331—275
		Кръгъл. Епон.-			
		Фабр., № 2			

КОРЕКЦИИ И ДОБАВКИ

а) Епонимни печати

№ 2 — У Ал.-Бал. 2, 4 печатът е останал недопълнен. Вж. корекцията у Лаз. 2, с. 30.

№ 8 — Сap. 539 възстановява легендата с титулатурата «ἱερέως». Струва ми се, че по-вероятното е само с предлога «ἐπί», с което печатът от Истрия се доближава до печата от Одесос у Тон. 2, 16.

№ 9 — У Мир. 119 е останал недопълнен. Възстановяването е безспорно, особено когато се гледа оригиналният печат.

№ 18 — У Tud. 12 и 13 името е под формата 'Αυδρουέικος.

№ 29 — У Сap. 729 неправилно допълнен в именителен падеж. Безспорна е нуждата от родителен, подсказана от предлога «ἐπί». Поставянето на печата при книдоските е неоснователно.

№ 32 — У Tud. 22 е под формата 'Αστώ. Най-вероятно е, че тук имаме грешка на печаторезача, който е изпуснал ρ. Както отбелязва и сам Tudor, епоним 'Αστώ не е известен сред родоските жреци на Хелиос.

43

№ 37 — Сап. 552 възстановен под формата $\alpha[\rho\mu]οκράτης$, което очевидно е неприемливо. Приемането на $\alpha[\rho\chi]οκράτης$ е направено и въз основа на останалите намерени в Истрия печати с името на същия епоним. Приемането на $\alpha[\rho\chiοκρ]ά/τε [υς]$ у Сап. 556 е несигурно. Сравни възможността за $\alpha[\upsilonτοκρ]ά/της$. Но и тук е надделяло съображението за наличието на печати от същия епоним.

№ 38 — У Чангова печатът е с недопълнена начална А.

№ 46 — Такъв епоним е непознат сред родоските жреци и естествено възбужда съмнение в правилното прочитане на печата. Липсата на илюстрация обаче у Дас. 716 ни лишава от възможността за евентуална корекция.

№ 47 — Печатът правилно е възстановен у Сап. 733, но неоснователно поставен при книдоските.

№ 49 — У Мир. 91 — $\epsilon\sigma\tau\iota\alpha\lambda\omicron\varsigma$.

№ 52 — Възстановяването на името като $\epsilon\delta\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$ у Сап. 566 предизвиква съмнение у Брашински (ВДИ, 1959, кн. 2, с. 187), който предлага четенето $\epsilon\pi\iota$ Κράτεος. Струва ми се, че в случая е прав Сап. — рисунок. Едх.

№ 54 — У Мир. 90 името на епонима е възстановено под формата $\alpha\rho\chi\eta\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ — непознат сред родоските жреци. Очевидна е възстановката на $\epsilon\chi\eta\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma$, подсказана и от другия печат от Одесос.

№ 56 — Липсата на илюстрация у Дас. 736 не дава възможност за правилно допълване на първия ред от легендата на печата.

№ 65 — Възстановяването на печата от Истрия (Сап. 680) е направено по Брашински, с. 187.

№ 77 — Поставянето на този печат в началото на IV в. пр. н. е. у Дас. 725 очевидно е недоразумение. Срв. за това също и у Шел. 62.

№ 78 — Приемането от нас на $\epsilon\upsilon\beta\omicron\sigma\tau\rho\alpha\tau\omicron\varsigma$ е направено въз основа на останалите печати от този епоним, които се срещат в Истрия. Възстановката на Сап. 583 под формата $\epsilon\upsilon\alpha\rho\acute{\epsilon}[\tau\omicron\varsigma]$ е съвсем произволна и очевидно неприемлива.

№ 79 — Мир. 149 поставя печата при фабрикантските. По-приемливо е причисляването на печата към епонимните родоски печати.

Ангелов, 3 — месецът е написан под неправилната форма $\pi\epsilon\delta\alpha\chi\iota\pi\iota\upsilon\delta\omicron\upsilon$.

№ 80 — У Сап. 681 печатът е невъзстановен.

№ 81 — Приемането на $\epsilon\upsilon\omicron\phi\omicron\upsilon$ у Tud. 7 не е съвсем приемливо по ради възможната възстановка $\epsilon\epsilon[\gamma\acute{o}\phi\alpha\chi\iota]\tau\omicron\varsigma$ — факт, на който е обърнал внимание и Tudor.

№ 85 — Печатът от Истрия (Сап. 746) е неправилно поставен при книдоските амфорни печати.

№ 95 — Печатите у Сап. 660 и 703 — невъзстановени. Поправката у Брашински, с. 187.

№ 96 — Поставянето на печата у Сап. 747 при книдоските очевидно е неоснователно.

№ 99 — И двата печата от Костинеци (Дас. 1152 и 1153) неоснователно са поставени при фабрикантските.

№ 104 — У Мир. 93 и Тон. 2,7 печатите неправилно допълнени под името $\eta\epsilon\rho\alpha\chi\lambda\epsilon\iota\delta\alpha\varsigma$ — непознат сред родоските епоними.

б) Епонимно-фабрикантски печати

№ 1 — У Ал. Бал. 2, 2 печатът е останал неразчетен. Допълването е очевидно както от подобния печат у Дас. 693 и 699, така и у V G r a s e. Stamped Wine Jar Fragment, № 70, датиран в края на IV в. или началото на III в. пр. н. е.

в) Фабрикантски печати

№ 4 — У Сап. 700 — невъзстановен.

№ 5 — У Дас. 701* след името на фабриканта са посочени още много неразбираеми букви. Липсата на илюстрация лишава от възможността за коригиране или допълване. Вероятно тук трябва да търсим само името на месеца?

№ 12 — Печатите у Дас. 708 и 709 по необясними причини са поставени при епонимните печати. Както липсата на предлога $\epsilon\pi\iota$, така и наличието и у двата печата на емблема — осмолъчна звезда, характерна предимно за фабрикантските печати — подсказват, че тук наистина имаме два печата на фабриканта $\alpha\rho\iota\sigma\tau\epsilon\lambda\delta\alpha\varsigma$.

№ 17 — У Сап. 728 поставен при книдоските. Формата на печата и шрифтът подсказват за родоска принадлежност.

№ 20 — У Сап. 763 поставен при печатите от неопределени центрове.

№ 25 — Печатът от Истрия (Сап. 765) поставен при печатите от неопределени центрове.

№ 30 — Ваишап, 27027 е склонен да постави печата при епонимните. Струва ми се, че прочитането му без предлога $\epsilon\pi\iota$ е правилно и печатът трябва да се постави тъкмо при фабрикантските печати.

№ 36 — Печатът у Сап. 767 е поставен при неопределените центрове. За родоската му принадлежност вж. и у Брашински, с. 187.

№ 38 — Безспорно печатът от Костинеци (Дас. 1146) трябва да се допълни на $\Delta\rho\alpha\chi\omicron\upsilon\tau\iota\delta\alpha\varsigma$.

№ 48 — Тон. 2,8 публикува печата като епонимен, като чете $\epsilon\pi[\iota]$ $\Phi\iota\lambda\alpha[\iota\gamma\iota\omicron\upsilon]$ съвсем произволно върху един кръгъл печат с емблема глава на Хелиос. При внимателно гледане на оригинала не е трудно да се дойде до естественото възстановяване на $\epsilon\upsilon\phi\rho\acute{\alpha}\chi\omega\rho$. Вж. по-подробно у Лаз. 2, с. 31—33.

№ 58 — Съмнението на Ваишап за книдоски печат е излишно. Печатът от Налбант е с рядко срещаната, но известна сред родоските печати листовидна форма.

№ 59 — У Сап. 634 фабрикантът прочетен като $\theta\acute{\epsilon}[\omega\rho] \omicron\varsigma$. Корекцията вж. у Шел, с. 104.

№ 81 — У Мир. 298 и 299 печатите са поставени при неизвестните, а у Дас. 769 името е прочетено неправилно като $\mu\iota\chi\omicron\upsilon\kappa$.

№ 84 — Печатите от Истрия (Сап. 691 и 701), макар и поставени при родоските, са недопълнени.

№ 94 — Печатът у Дас. 761 е прочетен невярно. Вж. корекцията у Шел., с. 16, бел. 23.

№ 103 — Печатът у Сап. 528 е възстановен с непознатото $\Sigma\delta\alpha\upsilon\upsilon\delta\alpha$.

№ 113 — Печатът у Call. 6,42 — невъзстановен, у Дас. 735 — също, поставени при печатите от неустановени центрове.

а у Glod. 25¹⁰⁰ и 101¹⁰¹ — Тан. 17 тълкува допълнителния печат ПМ като начални

№ 121 —

букви на съкратеното име на епонима ΠΜ[αϛΧος] и съвсем произволно поставя печата при херсонеските.

№ 123 — Печатът непълнен у Тан. 13.

Нечетливи — Възстановката на Tud. 123 за печата от Гюргево на [Τιμαρ]χιδης ни се струва неприемлива.

LES RAPPORTS COMMERCIAUX DE RHODES AVEC LES CITÉS OUEST-PONTIQUES À L'ÉPOQUE HELLÉNISTIQUE

Mihail Lazarov

Résumé

En raison de l'extrême pénurie de données fournies par la littérature de la Grèce ancienne et les monuments épigraphiques, seules les amphores et les timbres amphoriques nous permettent d'étudier l'évolution des relations commerciales de l'île de Rhodes, un des plus grands centres du commerce hellénistique avec les villes du littoral occidental de la Mer Noire.

L'étude a porté sur 872 timbres rhodiens au total dont 371 d'éponymes, 378 de fabricants, 7 seulement avec la marque du mois, 1 anépygraphique et 115 indéterminés, découverts sur le littoral occidental de la Mer Noire et à l'intérieur de l'ancienne Thrace. En se servant des méthodes de datation déjà connues, l'auteur a ordonné les objets dans un tableau chronologique général (tabl. I).

Le schéma I, élaboré sur la base du tabl. II, indique l'évolution des importations de Rhodes pour le littoral dans son ensemble aussi bien que pour les villes et régions séparément. On y constate l'ancienneté du commerce de Rhodes avec les cités pontiques — dès le dernier quart du IVe s. av. n. è., époque où son plus actif partenaire est Odessos, la baisse des importations de Rhodes au cours des second et troisième quarts du IIIe s. et l'élévation importante à la fin du IIIe s. et des deux premières décennies du IIe s. av. n. è. Ce dernier fait, caractéristique aussi pour les cités nord-pontiques peut être considéré comme une conséquence découlant de la solution du siège entre Rhodes et Byzantion sur la question des taxes douanières pour les marchandises de transit dans les détroits de la Mer Noire.

Le tableau III indique la part des divers centres dans le placement de la totale production de Rhodes, importée dans le littoral ouest-pontique pour la période examinée. Il devient évident que les principaux partenaires de Rhodes étaient Istros, Odessos et Callatis, situés sur le littoral, et les terres situées au nord du Danube, en ce qui concerne l'intérieur du pays.

La comparaison avec les importations de Rhodes dans les cités nord-pontiques, effectuée au tableau V, nous amène à une intéressante constatation: les cadences de l'évolution du commerce de Rhodes, exprimées par les tableaux des rapports du nombre des timbres dans chaque groupe, sur la base du nombre total des timbres éponymes datés, découverts dans les deux régions, sont les mêmes pour les deux régions en question. Il devient évident, que la pénétration des Rhodes dans les marchés ponti-

ques a commencé dans les cités ouest-pontiques et s'est progressivement propagée vers le nord.

En ce qui concerne la date du début des importations de Rhodes dans le littoral pontique, et précisément sa partie occidentale, il faut retenir l'année 305/304 av. n. è., ou Lysimaque avait envoyé à Rhodes, assiégé par Demetrios Polyorket, 40 000 unités d'orges et autant de blé — fait qui aurait pu être considéré comme le début d'une activité commerciale de Rhodes avec Thrace et son littoral pontique, fait confirmé par la présence de timbres de Rhodes très anciens.

On y constate une baisse sensible de l'activité commerciale de Rhodes avec les cités nord-pontiques et ouest-pontiques, à la fin du IIe s. et au début de Ier s. av. n. è.

Une considérable partie de la production importée de Rhodes (28,44% de tous les timbres de Rhodes) était placée dans l'intérieur des terres thraces, en passant par les ports ouest-pontiques. Pourtant l'établissement des itinéraires, par lesquels cette production pénétrait dans l'intérieur du pays (au sud et au nord du Danube) ne saurait être effectué que parallèlement avec les voies de transport des autres marchandises du commerce avec les cités ouest-pontiques.

LAZAROV

2 copies

To be kept in BULGARIAN order

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ - ВАРНА

С УЧАСТИЕТО НА МУЗЕИТЕ
В ТОЛБУХИН И СИЛИСТРА

КНИГА XIII (XXVIII)

BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL DE VARNA

AVEC LA PARTICIPATION DES MUSÉES
DE TOLBUHIN ET SILISTRA

TOME XIII (XXVIII)

1977

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО «ГЕОРГИ БАКАЛОВ» — ВАРНА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Александър Кузев, Александър Минчев (секретар), Велко Тонев, чл.-кореспондент Веселин Бешевлиев, Костадин Стоянов, Любка Бобчева, Михаил Лазаров, Росен Илиев, проф. Страшимир Димитров, Янаки Сивков

СЪДЪРЖАНИЕ

М. Лазаров — Търговските връзки на Родос със западнопонтийските градове през елинистическата епоха	1
V. Beševliev — Beobachtungen über die protobulgarischen Runeninschriften bei Basarabi (Murfatlar)	49
Ал. Кузев — За имената на средновековната крепост на дунавския остров Пъкуял луй Соаре	57
К. Стоянов — Нелегалният партиен канал през Варна за Съветския съюз през 1931—1939 г.	71
Б. Росетова — Политико-просветната работа на политзатворниците във Варненския затвор (1925—1939 г.)	99
Ст. Димитрова — Шумен през Кримската война (1853—1856 г.)	117

СЪОБЩЕНИЯ И МАТЕРИАЛИ

Ив. Панайотов, П. Доневски — Съкровище от късната бронзова епоха от с. Сокол, Силистренско	131
Г. Михайлов — Антични паметници от Варна и Варненско	142
Ал. Минчев — Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианопол	166
Ив. Василчин — Статуя на Кибела от с. Ветрино, Толбухинско	169
Л. Бобчева — Грнчарски пещи за старобългарска керамика при с. Топола, Толбухинско	172
К. Ботов — Старобългарски некропол край с. Хитово, Толбухинско . .	177
Ив. Гълъбов — Нов средновековен български епиграфски паметник . .	184
Н. Тодоров — Населението на град Варна през XVI в.	190
Р. Липчев — Силистра и феодалните размирици в североизточните български земи и Добруджа в края на XVIII и началото на XIX в.	192
Д. Съботинова — Булчинското облекло на населението от Силистренско .	197
М. Николова — За липсата на елемента «гащи» в еркечката носия . .	202
Т. Иванов — Поява и развитие на социалистическото и работническото движение в Силистренски окръг до 1913 г.	205
К.-Е. Веһге (DDR) — Getreide aus Funde der neolithischen Siedlung Sava bei Varna	214
Ж. Манолов, Я. Сивков — Морфометрична характеристика на върловката — <i>Leucaspius delineatus</i> (Heckel) от река Камчия	215
Ж. Манолов, Я. Сивков — Морфометрична характеристика на една нова риба — <i>Pseudorasbora parva</i> (Schlegel) за българската ихтиофауна	219
Р. Илиев — Влияние на постоянно магнитно поле върху теглото на яйцата през време на ембрионалното развитие на домашния гълъб (<i>Columba livia</i> , var. dom. (L))	223

SOMMAIRE

Mihail Lazarov — Les rapports commerciaux de Rhodes avec les sites ouest-pontiques à l'époque Hellénistique	1
Веселин Бешевлиев — Наблюдения върху прабългарските рунически надписи при Басараби (мурфатлар)	49
Alexandăr Kuzev — Über die Namen der Mittelalterlichen Festung auf der Donauinsel Păcuiul lui Soare	57
Kostadin Stojanov — Der illegale Parteikanal über Varna nach der Sowjetunion 1913—1939	71
Bogomilka Rosetova — Politische Aufklärungsarbeit unter den Politgefangenen in Varna (1925—1939)	99
Stanka Dimitrova — Sumen während des Krimkrieges (1853—1856)	117

COMMUNICATION ET MATERIAUX

Ivan Panajotov, Peti Donevski — A Late Bronze Age Hoard from the Village of Sokol, Silistra District	131
Georgi Michailov — Monuments antiques de Varna et de sa région	142
Alexandăr Minčev — An Workshop for Immitations of Attic Lamps in Marcianopolis	166
Ivan Vasilčičin — Statue der Kybele aus der Dobrudža	169
Ljubka Bobčeva — Zwei Töpferöfen in der frühmittelalterlichen Siedlung beim Dorf Topola, Bezirk Tolbuhin	172
Kiril Botov — Altbulgarische Nekropole beim Dorf Hitovo	177
Ivan Čalabov — Ein neues Denkmal der mittelalterlichen bulgarischen Epigraphik	184
Nikolai Todorov — The Urban Population of Varna during the XVIth Century	190
Rumen Lipčev — Silistra und die feudalistischen Unruhen in den nördlichen bulgarischen Gebieten und der Dobrudža um das Ende des 18. und zu Anfang des 19. Jahrhunderts	192
Donka Šabotinova — Brauttracht aus dem Kreis Silistra	197
Maria Nikolova — Were There «knickers» in the Local Dress of the Village of Erkeč?	202
Todor Ivanov — Entstehung und Entwicklung der sozialistischen und Arbeiterbewegung im Bezirk Silistra bis 1913	205
Карл-Ернст Боре — Находки на зърна от житни растения от неолитното селище при с. Сава, Варненско	214
Živko Manolov, Janaki Sivkov — Morphometrische Charakteristik des Värlovka-Fisches — <i>Leucaspius delineatus</i> (Heckel) im Fluss Kamčija	215
Živko Manolov, Janaki Sivkov — Morphometrische Charakteristik eines für die bulgarische Ichthyofauna neuen Fisches <i>Pseudorasbora Parva</i> (Schlegel)	219
Rosen Iliev — Einfluss des ständigen Magnetfeldes auf das Eigewicht während der embryonalen Entwicklung der Haustaube (<i>Columba livia</i> var. dom. (L))	223

ТЪРГОВСКИТЕ ВРЪЗКИ НА РОДОС СЪС ЗАПАДНОПОНТИЙСКИТЕ ГРАДОВЕ ПРЕЗ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА

МИХАИЛ ЛАЗАРОВ

Въпросът за ролята на Родос в търговията със Западния Понт все още не е бил предмет на детайлно изследване. След едно активно начало (края на VII в. — първата половина на VI в. пр. н. е.), когато островът заедно с редица други центрове на Източна Гърция взема дейно участие в основаването на колонии по крайбрежието и търговията с тях през архаическата епоха, връзките на Родос прекъсват за един период от около два века. Гръко-персийските войни и последвалите след това икономически прегрупирвания под егидата на Атина оставили Родос настрана от голямата търговия на V и IV в. пр. н. е. Едва след завоеванията на Александър Македонски и настъпилите в резултат на това икономически промени в средиземноморския свят значението на Родос отново нараснало. Разположен на важния морски път, свързващ новосъздадените големи елинистически градове в Източното Средиземноморие с древния гръцки свят в западната част на Средиземноморския басейн и Черноморието, Родос израснал като един от най-големите центрове на елинистическата търговия.¹ Тъкмо през тази епоха се засилват отново и неговите връзки с Черноморието.

Пръв Хр. Данов направи опит за проучване на търговските връзки на Родос със западния бряг на Понта през елинистическата епоха в един общ преглед на икономическата история на крайбрежието в предримския период, базирайки се предимно на историческите извори.² Въпросът за участието на Родос на западнопонтийските пазари през елинистическата епоха е засяган и в други съчинения на съвременни историци на Западното Черноморие, без обаче да надхвърля рамките на заключения от най-общ характер, ту преувеличавайки, ту омаловажавайки значението на Родос

¹ М. I. Rostovtzeff. The Social and Economic History of Hellenistic World, v. II. Oxford, 1941, p. 675; А. Б. Ранович. Эллинизм и его историческая роль. М. — Л., 1950, с. 109—110 и passim.

² Хр. М. Данов. Из древната икономическа история на Западното Черноморие до установяването на римското владичество. ИБАИ, XII, 1939, с. 227—230.

в икономическия живот на крайбрежието през разглежданата епоха.³ Защото още работата на Данов показва колко е рисковано да се пренебрегват археологическите паметници при изключителната оскъдност на сведения в древната литература.

Не са по-щедри и епиграфските паметници. През еллинистическата епоха ние не срещаме и известната от архаичния период родоска керамика. Сега обаче Родос наред с другите стоки внася и голямо количество вино и зехтин в амфори, значителна част от които подпечатани. През последните няколко десетилетия находките от родоски амфори и амфорни печати се увеличиха многократно почти по цялото западно крайбрежие на Черно море. Излязоха и специални работи, в които наред с останалия амфорен материал, открит в отделните селища на крайбрежието или цели райони от вътрешността на Тракия, бяха подложени на проучване и родоските амфорни печати.⁴ Не липсват и опити за известни обобщения, отнасящи се за родоския амфорен материал, предимно амфорните печати по цялото Западно Черноморие.⁵ Разпръснат обаче в различни издания, публикуван по различни поводи, без авторите на публикациите да са се съобразили с последните постижения в изучаването на родоския амфорен амбалаж, този ценен материал все още не е достатъчно анализиран и използван детайлно за проучване на връзките на Родос със Западния Понт през еллинистическата епоха.

Едновременно с това тъкмо тези последни десетилетия, когато се извърши основното натрупване на родоски амфорни печати по крайбрежията, са период и на значителни успехи в изучаването на родоския амфорен амбалаж. Всичко това дава основание въпросът за участието на Родос в икономическия живот на тракийския бряг на Понта през еллинистическата епоха да бъде поставен отново, използвайки предимно единствения засега археологически материал — амфорите и печатите.

Систематизирането на родоските амфори и амфорни печати и разработването на тяхната хронология е съпроводено с редица трудности. В легендата си родоските печати съдържат три основни елемента: името на епонима, съпроводено от предлога «ἐπί», а понякога и от титулатурата «ἡγεμῶν»; името на владетеля на амфорната работилница (наричан в съвременната литература за амфорните печати — фабрикант) в родителен и рядко в именителен падеж и на края названието на един от месеците от родоския календар.⁶ Два от основните елемента обаче — името на епонима и името на фабриканта — обикновено са разделени върху двете дръжки на една и съща амфора, като третият елемент — названието на месеца — се среща ту върху единия, ту върху другия печат. В редки случаи името на епонима и на фабриканта се поставя върху един и същ печат. Тогава върху другата

³ Т. В. Блаватская. Западнопонтские города в VII—I веках до н. э. М., 1952, с. 138; К. Жуглев. Экономические связи фракийских земель с Эгейским миром и Древним Востоком в доримское время. *Thracia III*, 1974, с. 310; V. Rădulescu. Dacia, an outline of the early civilisation of the Carpatho-Danubian Countries. *Cambr.*, 1928, p. 94; D. M. Pippidi D. Berciu. *Din istoria Dobrogei-București*, 1965, p. 239.

⁴ Литературата у М. Лазаров. Антични амфори (VI—I в. пр. н. е.) от Българското Черноморие. ИИМВ IX(XIV), 1973, с. 3; М. Граматов. *Gh. Popenaru Bordea. Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja. Dacia*, XIII, 1969, p. 128—133.

⁵ М. Граматов. *Gh. Popenaru Bordea. Amphora Stamps...* p. 137.

⁶ C. Schuchardt. *Die Inschriften von Pergamon*, II. Berlin, 1895, S. 429.

дръжка на амфората се поставя само съответният месец. Тъкмо разделянето на двата основни елемента върху двете дръжки затруднява особено много класифицирането и хронологизирането на родоските амфори и амфорни печати, като се има пред вид, че намирането на запазени подпечатани амфори или поне фрагменти от шийките с двете дръжки е твърде рядко явление.

Обикновено родоските амфорни печати са с правоъгълна или кръгла форма, в много редки случаи те са ромбовидни или листовидни. Като правило кръглите печати (епонимни и фабрикантски) имат емблема: основно място заема цветът на нар., по-рядко се срещат глава на Хелиос, венец, рог на изобилието. При правоъгълните печати емблемите са редки и се срещат предимно в печатите на фабрикантите.

При някои кръгли печати отделно от тях, на страничната горна част на дръжката, се срещат малки допълнителни печати. Понякога допълнителни знаци (обикновено във вид на монограми) се поставят в рамките на основния печат.⁷

Засега като най-надежден метод за хронологическото подреждане на родоските амфорни печати се приема изучаването на отделните епоними, чието разпределение в отделни групи се извършва главно въз основа на намирането на родоски печати в отделни затворени археологически комплекси.

Най-рано е открит и публикуван керамичният комплекс от Пергам, който по общоисторически съображения е поставен в границите между 220 и 180 г. пр. н. е.⁸ Това е позволило на Блекман да определи групата на епонимите и фабрикантите, чиито печати са намерени в Пергамския комплекс и чиято дейност се свързва именно с периода 220—180 г. пр. н. е.⁹ Малко по-късно е открит подобен археологически комплекс в развалините на Картаген. Обстоятелството, че Картаген е разрушен в 146 г. пр. н. е., дало възможност на Блекман да отдели втора група печати, по-късни от тия от Пергамския комплекс и датирани в периода 180—146 г. пр. н. е.¹⁰ В следващите години се откриват някои други комплекси, спомагащи за определянето на отделни епоними и фабриканти. От особено значение е откриването на забележителния склад на амфори във Виланова на о-в Родос, от който са придобити 500 родоски амфори. Значението на това откритие се засилва от обстоятелството, че то дава възможност въз основа на запазените цели амфори с двата печата върху тях да се синхронизира голяма група епоними и фабриканти. В по-ново време бе открит още един комплекс при разкопките на агората в Олбия, който допринесе съществено за доуточняването на някои епоними и по-специално за установяването на периода на дейност на редица фабриканти.¹¹

⁷ Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма на родоских амфорах. *Melanges offerts A. K. Michałowski*. Warszawa, 1966, p. 663—668; Ю. С. Бадалянц. Дополнительные и «курсивные» клейма на амфорах эллинистического Родоса. *ВДИ*, 1973, № 4, с. 48—64.

⁸ C. Schuchardt. *Op. cit.*

⁹ F. Bleckmann. *De inscriptionibus quae leguntur in vasculis Rhodii*. Goettingen, 1907, p. 34, et suiv.

¹⁰ Idem.

¹¹ A. Mauri. Una fabbrica di anfore rodii. *Annuario della scuola archeologica di Atene e della missioni italiani in Oriente*. IV—V, 1924, p. 249—269; Е. И. Левин. Керамический комплекс III—II вв. до н. э. из раскопок ольвийской агоры. *Сб. Ольвия. Теменос и агора*. М. — Л., 1964, с. 225—280.

Безспорно най-големи успехи в класифицирането и хронологическото подреждане на родоските амфорни печати и родоските амфори има V. Grace. Като използва направените преди нея открития, предимно археологическите комплекси в Пергам, Картаген и Виланова, опирайки се на материали от добре датирани стратиграфски разкопки на Делос, Атина и Тарсос, тя предложи една класификация, състояща се от 6 групи, разположени от последната четвърт на IV в. пр. н. е. до първите десетилетия на I в. пр. н. е.¹²

В основата си тези групи съвпадат с предложените от Граков за сирийските печати хронологически групи.¹³ Всъщност общата хронология на родоските печати е била разработена още от Граков в неговата непубликувана докторска дисертация,¹⁴ който определя хронологическите рамки на родоските амфорни печати в границите на 331 — 40 г. пр. н. е. До същите изводи по-късно и независимо от него достига и В. Грейс.

В основата на класификацията на В. Грейс са легнали двете групи находките от Пергам и Картаген. По-ранните епоними тя определя въз основа на датирани в периода преди 220 г. пр. н. е. Най-ранните епоними са определени в половината на II в. и първите десетилетия на I в. пр. н. е. се определят обикновено въз основа на липсата им в по-ранните комплекси. От особено значение са родоските печати, намерени в слоя от разрушението на Атина от Сула. Пак за определянето на тези късни епоними се използват находките в Алба Фуценси и Коза — Италия.¹⁶

Една последна работа върху амфорните печати от «къщата на комедианта» в Делос В. Грейс заедно с М. Саватияну-Петропулаку отново измени и допълни класификацията на родоските печати, променяйки хронологическите рамки на някои от съществуващите досега 6 групи, придавайки нова 7-ма група.¹⁷ Тази последна група няма никакво съществено значение за изследването на печатите в нашата работа, тъй като родоските амфорни печати от 6-та група на В. Грейс са твърде редки по тракийското крайбрежие на Понта. По такъв начин класификацията на родоските епонимни печати в последната работа на В. Грейс и М. Саватияну-Петропулаку добива следния вид:

¹² V. Grace. The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps. *Hesperia* XXII, 1953, 2, pp. 116—128; *Timbres amphoriques trouvés à Délos*. BCH LXXXVI, 1952, p. 514—540.

¹³ Б. Н. Граков. Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов. М., 1929.

¹⁴ Б. Н. Граков. Клейменная керамическая тара эпохи эллинизма как источник для истории производства и торговли. Архив ИА АН СССР, д. № 538 — цитирано по Ю. С. Бадалянц. Дополнительные и «курсивные» клейма. ... с. 50, бел. 19.

¹⁵ V. Grace. Stamped Wine Jar Fragment. *Pnyx*, p. 140; The Stamped Amphora Handles. *Tarsus*, I, p. 135; Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula. *Hesperia*, XXXII, 1963, p. 319—334.

¹⁶ D. M. Taylor. Cosa: Black-Glaze Pottery. *Memoirs of the American Academy in Rome*, XXV, 1957, p. 68—193; J. Mertens. Marques d'amphores. In *F. D. Fisscher, F. De Ruyt, S. I. De Laet, J. Mertens. Les fouilles d'Alba Fucens (Italie central) de 1951 à 1953 (3e partie). L'antiquité classique*. XXIV, 1955, p. 51—119.

¹⁷ V. Grace, M. Savatjanou-Petropoulakou. Les timbres amphoriques grecs. *Exploration archéologique de Délos*, XXVII, 1970, p. 287. 301—302.

I група: 331—275 г. пр. н. е.

II група: 275—220 г. пр. н. е.

III група: 220—180 г. пр. н. е. (Пергамския комплекс)

IV група: 180—150 г. пр. н. е.

V група: 150—108 г. пр. н. е.

VI група: 108—76/75 г. пр. н. е.

VII група: 76/75 — 3-та четвърт на I в. пр. н. е.

Постоянното променяне на датировката на отделните групи показва, че и до настоящия момент е трудно да се говори за надеждно установени хронологически граници в родоското амфоропечатане. В последната си работа върху амфорните печати от Тананс Д. Б. Шелов изказва съмнение във възможността за разделяне на шестата група на две и изваждане в отделна седма група на някои епоними.¹⁸ Още по-труден и нерешен е въпросът с разпределянето на отделните епоними, срещани върху печатите. В Грейс публикува списък на родоските епоними, срещани върху печатите, намерени в Делос, разпределени по групи, но с изричната уговорка, че това разпределение се отнася само за Делос.¹⁹ Тази трудност се засилва от обстоятелството, че са възможни твърде много омоними сред родоските жреци за период от близо три века.

Намерените по западния бряг на Черно море родоски амфорни печати не могат да допринесат нещо съществено за изясняване на общата хронология на родоските печати. В отделни случаи, където е било възможно, е била използвана като средство за датирание формата на дръжката, върху която е поставен съответният печат. По този признак твърде добре се отделят ранните (от I тип амфори) родоски печати и благодарение на това можаха да се определят значителен брой ранни родоски печати от тракийското крайбрежие на Понта, с което да се постави в нова светлина началото на родоския внос в амфори в този район на античния свят. Пренебрегването на този метод обаче в почти всички публикации на родоски амфорни печати от крайбрежието и вътрешността на Тракия ограничава възможността за отделянето на подобни ранни амфорни печати и разширяване на нашите представи за началото на родоския внос по крайбрежието. Морфологическият метод е особено ценен при разграничаването на отделните омоними както при епонимните, така и при фабрикантските печати.

Разработката на еволюцията на различните типове амфори (т. нар. от Б. Н. Граков «морфологически» метод) принадлежи пак на В. Грейс. Тя различава три типа родоски амфори, разграничени главно по формата на дръжките: I тип, характерен за края на IV в. до средата на III в. пр. н. е., при който дръжките се извиват плавно нагоре; II тип — от средата на III до II в. пр. н. е., при който дръжките правят остра, почти под прав ъгъл извивка надолу; III тип — от края на II до I в. пр. н. е., със силно ъгловато извити дръжки, като ъгълът е издигнат нагоре.²⁰ Впоследствие В. Грейс детализира типологията на родоските амфори, като отдели и

¹⁸ Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Тананса III—I веков до н. э. М., 1975, с. 19. Шелов се въздържа да приеме също така и някои промени в последната класификация на V. Grace, придържайки се към по-ранното групиране на родоските печати, поставяйки I група в рамките от края на IV в. до средата на III в. пр. н. е. и оставяйки по такъв начин за II група само 30 години между 250 г. приблизително и 220 г. пр. н. е.

¹⁹ V. Grace. *Timbres amphoriques trouvés à Délos*, p. 528.

²⁰ V. Grace. The Eponyms Named, p. 116—128, tabl. 42.

За разлика от продукцията на другите средиземноморски и черноморски центрове по тракийското крайбрежие на Понта са намерени съвсем малко цели родоски амфори. Още по-малко са намерените цели полпечатани амфори или шийки от амфори с двете дръжки. В досега открития материал по крайбрежието и вътрешността на района са застъпени и четирите типа родоски амфори.

Като спомагателно средство в последно време до значителна цифра.²² нар. «допълнителни» печати.²³ Това са малки вдлъбнати квадратчета, съдържащи една буква или монограм, поставени едновременно с основния кръгъл епонимен или фабрикантски печат, встрани от него върху извивката на дръжката. Съществуват и допълнителни знаци, поставяни в рамките на основния печат, кръгъл или правоъгълен, с цел да се оживи легенда на печата.²⁴ Решаващи са датите на годишните двойките печати са с

21 V. Grasse. Notes on the Amphoras from the Koroni, p. 322 et suiv.
22 Ю. С. Бадалянц. Хронологическое соответствие имен эпонимов и
фабрикантов на амфорах Родоса. СА, 1976, 4, с. 32—41.
23 Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма... с. 48—64; Същият. Ке-
рамические клейма из раскопок Фанагории. МИА, 57, 1956, с. 136 и сл., рис. 2.
24 Ю. С. Бадалянц. Дополнительные и «курсивные»... с. 54 и сл.
25 Ю. С. Бадалянц. Пак там.
26 М. Gramatopoul, Gh. Roenaru Bordea. Amphora Stamps,
№ 716. ма из Танаиса... с. 22—24.
27 Д. Б. Шелов. Дополнительные клейма... с. 667; Керамические клей-

От наличния родоски амфорен материал от западното черноморско крайбрежие и вътрешността на района могат да се посочат два отделни допълнителни печата върху дръжки с кръгли печати и шест печата, в рамките на които има поставени допълнителни знаци (вж. приложението към Католага в края на настоящата работа).

Използвайки описаните вече начини за датиране, известните досега родоски амфорни печати могат да се подредят в една обща хронологическа таблица (табл. I). Установени са общо 872 печата, от които 371 епонимни, 378 фабрикантски, 7 само с названието на месеца, 1 анепиграфен и 115 в такова състояние, че не може да се определи със сигурност дали са епонимни или фабрикантски. Известни са 4 епонимно-фабрикантски печата (с името на епонима и фабриканта върху един и същ печат), които сме поставили при епонимните в общата хронологическа таблица на печатите от крайбрежието.

28 Ю. С. Бадальянц. Дополнительные и «курсивные» клейма. . . . с.
53, 58.

ТАБЛИЦА I
Хронологическо разпределение на родоските амфорни печати*

Вид печати	Апо- лония	Месем- врия	Одесос	Визонте	Кала- тис	Томи	Истрия	Южна Бъл- гария	Север- на Бъл- гария	До- бруджа	Румъ- ния сев. от Дунав	Общо
А. Епонимни печати												
I група	3-3	9-10	36-70	6-6	26-43	20-27	54-93	6-6	4-4	23-39	37-70	115-371
II група	—	1-1	8-21	1-1	6-8	3-3	6-9	—	—	1-2	1-1	16-46
III група	—	2-2	5-5	1-1	2-2	—	7-10	—	—	2-5	1-1	14-26
IV група	2-2	3-3	12-25	—	6-7	8-10	20-32	4-4	3-3	11-22	13-20	31-128
V група	—	2-2	2-2	3-3	3-4	2-2	9-15	1-1	1-1	7-7	7-13	15-50
VI група	1-1	6-6	1-1	—	5-6	4-6	7-10	—	—	2-2	12-21	22-53
Недатирувани	—	1-1	1-2	—	—	2-2	3-3	1-1	—	—	2-2	9-11
Нечетливи	—	—	2-2	—	4-4	1-1	2-2	—	—	—	1-1	8-10
	—	1	7	—	12	3	12	—	—	1	11	47
Б. Фабрикантски печати												
I група	1-1	11-13	55-84	12-13	40-69	13-14	42-80	5-5	3-3	25-41	30-55	124-378
II група	—	3-3	10-20	5-6	9-20	1-1	3-3	2-2	—	1-1	2-4	16-60
III група	1-1	—	2-2	—	1-1	—	1-2	—	—	—	—	4-5
IV група	—	2-2	26-42	3-3	14-21	6-7	18-44	2-2	3-3	15-28	15-23	43-176
V група	—	2-3	1-1	—	2-3	3-3	6-6	—	—	7-8	4-6	12-30
VI група	—	—	5-5	—	1-3	—	3-3	—	—	1-2	6-8	10-18
Недатирувани	—	—	4-4	4-4	4-6	1-1	—	—	—	3-3	—	9-18
Нечетливи	—	4-4	7-7	4-4	9-11	2-2	12-16	1-1	—	1-1	—	30-46
	—	1	3	—	4	—	6	—	—	1	10	25
В. Печати само с името на месеца												
Г. Неопределени печати	—	2	4	—	—	—	2	—	—	—	—	8
	—	13	30	3	9	4	30	2	—	8	16	115
Всичко	4	38	188	22	121	45	205	13	7	88	141	872

* Първото число във всяка графа означава броя на епонимите (фабрикантите), второто — количеството печати.

съответно 12,4 и 15,3% от общия брой определени печати от тази група. Очевидно е спадането в следващия период от 55 години (275—220 г. пр. н. е.) — само 26 епонимни и едва 6 фабрикантски печати — и значителното засилване на родоския внос в края на III в. и нач. на II в. пр. н. е. — 128 епонимни и 175 фабрикантски печати от III хронологическа група.

Последното явление е характерно не само за западния бряг на Черно море, но и за родоския износ въобще в това число и за Северното Черноморие.²⁹ Специално за Черноморския басейн нарастването на родоската търговска активност в последните две десетилетия на III в. и началото на II в. пр. н. е. може да се приеме като израз на успешно приключилия за Родос спор с Бизантион по въпроса за транзитните мита в Черноморските протоци.³⁰ Все в този период се отнася и нарастването на политическата активност на Родос в Черноморския басейн — в 220 г. пр. н. е. островът изпраща 10 000 амфори вино, 300 таланта обработено влакно и 100 таланта обработени жили за метателни оръжия, 1000 комплекта тежко въоръжение, 3000 златни статери и 4 метателни машини на заплащания от Митридат III Понтийски Синоп, а към 182 г. пр. н. е. защитава пред Рим интересите на Синоп от Фарнак Понтийски.³²

През следващите десетилетия след 180 г. родоският внос спада, но все пак остава равномерен докъм последното десетилетие на века, след което намалява чувствително, за да заглъхне в началото на I в. пр. н. е.

Така очертаната крива на развитието на родоския внос по крайбрежието (вж. схема I) е характерна в главните си направления за всички селища по крайбрежието. Но в отделните детайли могат да се забележат чувствителни различия. Така например значително по-деен е Одесос в сравнение с другите центрове по крайбрежието в ранната фаза на търговията с Родос: епонимните печати от този период тук представляват 30% от всички родоски епонимни печати, открити досега в града, а фабрикантските — 23,8% (табл. II). Още по-чувствително изпъква това предимство на Одесос, ако сравним дела му в търговията с Родос през този период с останалите центрове по крайбрежието и вътрешността, се падат на Одесос. I група, открити по крайбрежието и вътрешността, се падат на Одесос. За фабрикантските печати това съотношение е 33,4%.³³ Втори по активност след Одесос през този ранен период е Калатис, където епонимните печати от I период са 17,5% от общия брой за крайбрежието, а фабрикантските, както на Одесос — 33,4% от общия брой фабрикантски печати за I група.

Спадането през следващия период — 2-та и 3-та четвърт на III в. — е твърде чувствително за Одесос, макар че той е на второ място в общия дял на родоския внос през този период. Спадане се забелязва и в Кала-

²⁹ Ю. С. Бадальянц. Из истории Боспоро-Родосских торговых взаимоотношений в III—II вв. до н. э. Сб. Древний Восток и античный мир. М., 1972, с. 129 и сл.; Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Танаиса. . . , с. 27—28.

³⁰ Polyb., IV, 47—50. Подробно по този въпрос у В. П. Невская. Византий в классическую и эллинистическую эпохи. М., 1953, с. 141—145.

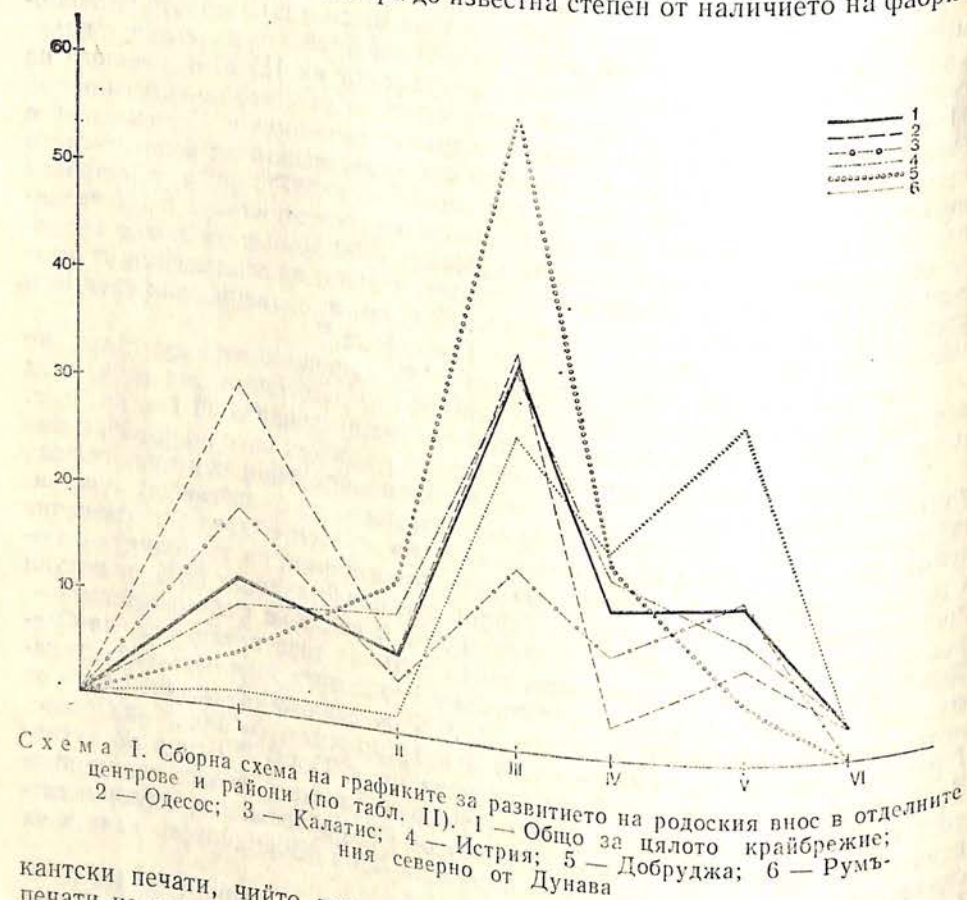
³¹ Polyb., IV, 56; М. И. Максимова. Античные города Юго-восточного Причерноморья. М. — Л., 1956, с. 178—179.

³² Polyb., XXIII, 9; М. И. Максимова. Цит. съч., с. 180.

³³ Отбелязаното превъзходство на Одесос може да се дължи и на обстоятелството, че при хронологическото определяне на родоските печати от Одесос е използван и морфологическият метод. Твърде е възможно при едно по-детайлно проучване на родоските печати от останалите западнопонтийски центрове делът на ранния родоски амбалаж да се увеличи и там.

тис, докато в Истрия тенденцията е към покачване — 38,6% от внесената през това време родоска продукция по крайбрежното и вътрешността на тракийските земи е била пласирана на пазара в Истрия (табл. III).

През третия, Пергамския период (220—180 г. пр. н. е.) покачването е чувствително за всички центрове (липсата на епонимни печати в Бизоне от третия период се компенсира до известна степен от наличието на фабри-

кантски печати, чийто процент — 21,4 — от общия брой фабрикантски печати не е малък). При изготвянето на подобни статистически таблици трябва да бъдем извънредно предпазливи, особено при използването и обяснението на извлечените от тях данни. Това се отнася с по-голяма сила за ония антични центрове, където количеството на намерените печати от дадена група все още е извънредно малко (напр. Аполония, районите на днешна Южна и Северна България, също и Месемврия, Бизоне и Томи). Винаги трябва да имаме пред вид, че боравим само с основа количество печати, които са открити до момента на изследването, и че бъдещите археологически разкопки или случайните открития ще увеличат това количество и изненади в такъв случай не са изключени. При това положение, ако нашите изводи се базират на по-голямо количество материал, те ще бъдат по-сигурни и обратни. Защото обстоятелството, че досега от Аполония имаме само 4 родоски печата, създава потенциалната възможност всеки

Таблица II

Процентно разпределение на родоските печати по групи за всеки район поотделно

Местонамиране	I група		II група		III група		IV група		V група		VI група		Недатирани и нечетливи		Всичко, %	
	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.
1. Аполония	—	—	—	—	66,6	100	—	—	83,4	—	—	—	—	—	100	100
2. Месемврия	10,0	23,1	20,0	—	30,0	15,4	20,0	23,1	—	—	10,0	—	10,0	38,4	100	100
3. Одесос	30,0	23,8	7,1	2,4	35,7	50,0	2,9	1,2	8,6	7,1	2,9	3,6	12,8	11,9	100	100
4. Бизоне	16,7	46,1	16,7	—	—	23,1	50,0	—	16,6	—	—	—	—	30,8	100	100
5. Калатис	18,6	29,0	4,6	1,5	16,3	30,4	9,3	4,3	14,0	4,3	—	8,7	37,2	21,8	100	100
6. Томи	11,2	7,1	—	—	37,0	50,0	7,4	21,5	22,2	—	7,4	7,1	14,8	14,3	100	100
7. Истрия	9,7	3,8	10,8	2,5	34,4	55,0	16,2	7,5	10,8	—	3,2	3,7	15,0	27,5	100	100
8. Ю. България	—	40,0	—	—	66,6	40,0	16,7	—	—	—	16,7	—	—	20,0	100	100
9. С. България	—	—	—	—	75,0	100,0	25,0	—	—	—	—	—	—	—	100	100
10. Добруджа	5,1	2,4	12,8	—	56,5	68,3	17,9	19,5	5,1	4,9	—	—	2,6	4,9	100	100
11. Румъния сев. от Дунава	1,5	7,3	1,5	—	28,6	41,8	18,7	10,9	30,0	14,6	2,5	7,3	17,2	18,1	100	100
Общо	12,4	15,9	7,0	1,3	34,5	46,5	13,4	7,9	14,3	4,8	3,0	4,8	15,4	18,8	100	100

Таблица III
Процент дял на отделните центрове и райони от общия родоски внос

Местонамиране	I група		II група		III група		IV група		V група		VI група		Недатирани и нечетливи		Общо от цялото количество
	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	епон.	фабр.	
1. Аполония	—	—	—	—	1,5	0,5	—	—	1,9	—	—	—	—	—	0,5
2. Месемврия	2,2	5,0	7,7	—	2,4	1,2	4,0	10,0	—	—	9,1	—	1,7	7,0	4,3
3. Одесос	45,6	33,4	19,1	40,0	19,4	23,9	4,0	3,0	11,3	27,8	18,2	22,2	15,8	14,1	21,6
4. Бизоне	2,2	10,0	3,9	—	—	1,7	6,0	—	1,9	—	—	—	—	5,6	2,5
5. Калатис	17,5	33,4	7,7	20,0	5,5	12,0	8,0	10,0	11,3	16,6	—	33,4	28,1	21,2	13,9
6. Томи	6,5	1,6	—	—	7,8	4,0	4,0	10,0	11,3	—	18,2	5,5	7,1	2,8	5,2
7. Истрия	19,5	5,0	38,6	40,0	25,0	25,0	30,0	20,0	18,9	—	27,2	16,7	24,6	31,0	23,5
8. Ю. България	—	3,4	—	—	3,4	1,1	2,0	—	—	—	9,1	—	—	1,4	1,5
9. С. България	—	—	—	—	2,3	1,7	2,0	—	—	—	—	—	—	—	0,8
10. Добруджа	4,3	1,6	19,1	—	17,1	15,9	14,0	26,7	3,8	11,1	—	—	1,7	2,8	10,1
11. Румъния сев. от Дунава	2,2	6,6	3,9	—	15,6	13,0	26,0	20,0	39,6	44,5	18,2	22,2	21,0	14,1	16,1
Всичко	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

новонамерен родоски печат да измени многократно съотношението между дадените групи. Поради тази причина се въздържа от някои по-определени изводи за отделните центрове или райони.

Интерес представлява установяването на интензивността на родоския внос по крайбрежието въобще и в отделните центрове. Някои автори (Шелов, Танаис, с. 26) използват т. нар. годишен коефициент, който се получава, като се раздели броят на печатите от всяка хронологическа група на броя на годините, определящи отделните хронологически периоди. Така начин може да се използва, разбира се, с цялата условност, която произтича от несигурността на броя на годините за отделните периоди, от невъзможността за датирането на всички печати — факти, на които обръща внимание и сам Шелов, само за центрове, където натрупването на родоски амфорен материал е значително и където разкопките или са приключени, или бъдещите открития не биха допринесли съществено за увеличаване на общото количество амфорни печати. Очевидно, за Западния Понт това е все още мечта. В нашия случай може да се установи само делът на отделните центрове или райони в пласирането на общото количество родоска продукция, постъпила на Западния Понт през даден период (табл. III). Видно е, че основните търговски партньори на Родос са Истрия (23,5% от общото количество родоски печати — епонимни, фабрикантски и неопределени), Одесос — 21,6% и Калатис — 13,9%. Трябва да се отбележи веднага чувствителният дял на тракийските земи на север от Дунава в търговията с Родос — 16,2% от всички родоски печати произхождат от този район. Интересно е, че активността на този район по отношение на приемане на родоска продукция е постоянно увеличаваща се линия, която достига най-високото си ниво през втората половина на II в. пр. н. е. (табл. II и III). Установяването на този факт потвърждава направеното наблюдение за увеличаване на икономическата активност на земите на север от Дунава тъкмо през това време.³⁴

За установяването на редовността на родоския внос може да се проследи броят на епонимите в отделните групи. Известно е, че епонимите, отговарящи за производството на амфори или за продукцията, изнасяна в амфори, чиито имена стоят върху родоските амфорни печати, са били избирани за една година. В такъв случай техният брой е равен на броя на годините, включени във всяка група поотделно. Вземайки за база пълното число на епонимите за всяка група (и тук трябва да боравим с условни понятия, тъй като точното установяване на броя на годините, а оттам и на епонимите за всяка група е все още непълно), можем да изчислим процента на редовност на родоския внос през отделните периоди както за цялото крайбрежие, така и за отделните центрове (табл. IV).

Сега става ясно, че родоският внос по западния бряг на Черно море не е бил спорадично явление, а резултат на сравнително редовни връзки. Така количеството печати, датирани в последната четвърт на IV в. и първите три четвърти на III в. пр. н. е., са постъпили по крайбрежието в продължение на 30 различни години (16 епонима за I и 14 за II хронологическа група). Още по-редовен е вносът през следващия период: 31 епонима от възможните 40 за тази група (220—180 г.), което прави 77,5%, показват, че посещението на родоски кораби е станало почти постоянно явление.

³⁴ H. Daicoviciu. Dacia de la Burebista la cucerea romană. Cluj, 1972, p. 11—16 et suiv.

Не е малък процентът и за II в. — 50 за IV група (15 епонима за 30 години) и 52 за V група (22 епонима за 42 години), което е в дисонанс с общото впечатление за намаляване на родоската активност в периода след 180 г. Очевидно, бъдещите разкрития могат да доведат до коригиране на извода за чувствително намаляване на интензивността на родоския внос през този период.

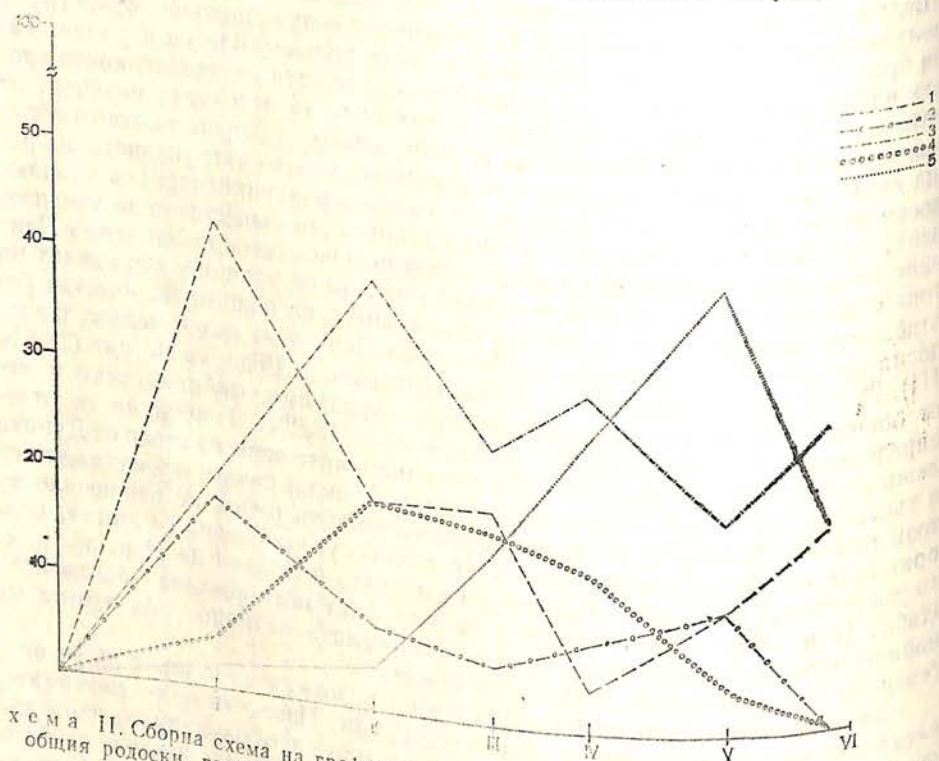

схема II. Сборна схема на графиките за дяла на отделните центрове и райони от общия родоски внос по крайбрежието (по табл. III). 1 — Одесос; 2 — Калатис; 3 — Истрия; 4 — Добруджа; 5 — Румъния северно от Дунава

Трябва да имаме пред вид, че досега придобитите родоски печати от цялото крайбрежие и вътрешността на Тракия са, очевидно, само малка част от общото количество на родоския амбалаж, внесен в този район. Приблизително 450 родоски амфори (приемаме едно средно количество, като разделяме общия брой на печатите на две) са само една десета част от възможния товар на родоски кораб през тази епоха. И древните автори, и подводните археологически проучвания ни показват, че 3000—5000 амфори е бил нормалният товар на един родоски кораб.³⁵ Ако разделим 450 амфори, с които можем да оперираме в момента, на броя на годините, през които те са били внесени — приблизително около 250, — ако вземем целия хронологически период на родоската търговска активност по крайбрежието или още по-добре около 120, вземайки пред

³⁵ F. Benoit. Architecture navale et tonnage des navires à l'époque hellénistique et romaine. Atti del II Congresso internazionale de Archeologia sotomarina. Bordighera, 1961, p. 347—357.

вид броя на установените епоними — 114 + малък брой за евентуални нови епоними сред количеството непрочетени и неопределени родоски печати, — ще получим в първия случай 1,8, а във втория 3,7 броя родоски амфори годишно, и то за цялото крайбрежие — цифра, която явно е далеч под възможния оптимален брой на годишния родоски внос. Защото съвсем очевидно е, че едва ли родоски кораб ще се е отбивал в съответното пристанище, за да остави 1—2 амфори с вино или зехтин.

Таблица IV

Съотношение между броя на установените епоними и възможния брой епоними за всяка група, в %

Местонамиране	I гр.	II гр.	III гр.	IV гр.	V гр.	VI гр.
1. Аполония	—	—	5,00	—	2,38	—
2. Месемврия	1,78	3,63	7,50	6,66	—	3,12
3. Одесос	14,28	9,09	30,00	6,66	14,28	3,12
4. Бизоне	1,78	1,81	—	10,00	2,38	—
5. Калатис	10,71	3,63	15,00	10,00	11,90	—
6. Томи	5,35	—	20,00	6,66	9,52	6,25
7. Истрия	10,71	12,73	50,00	30,00	16,66	9,37
8. Ю. България	—	—	10,00	3,33	—	3,12
9. С. България	—	—	7,50	3,33	—	—
10. Добруджа	1,78	3,63	27,50	23,33	4,76	—
11. Румъния сев. от Дунава	1,78	1,81	32,50	23,33	28,57	6,25
12. Общо за целия район	28,57	25,45	77,50	50,00	52,38	28,12

Всъщност ние сме в състояние да посочим и при това състояние на нещата, че през някои години количеството на внесените родоски амфори е било далеч над така изчисления среден годишен коефициент. Така през годината на Агемах са били внесени 11 амфори (Каталога № 1), по времето на Клеоним — също 11 (№ 70), на Хиерон (№ 64) — 9, на Ксенофан (№ 79) — 8, на Ксенофант — също 8 (№ 80). Така че имайки пред вид сравнително не малкия брой различни епоними, засвидетелствувани върху родоските печати от крайбрежието, можем да се надяваме, че с бъдещите открития на нови родоски печати ще се увеличава възможността за уплътняване на интензивността на родоския внос.

Едно сравнение с родоския внос по Северното Черноморие, направено на табл. V, ни показва, от една страна, по-малкия дял на тракийския

Таблица V

Съотношение между родоските печати от Западното и Северното Черноморие (в %)³⁶

Район	I гр.	II гр.	III гр.	IV гр.	V гр.	VI гр.
Сев. Черноморие	400—9,1	470—10,8	1900—43,1	890—20,1	680—15,2	60—1,7
Зап. Черноморие	44—14,6	26—8,3	128—40,8	50—15,9	53—16,9	11—3,5

³⁶ Данните за Северното Черноморие са взети от Ю. С. Бадалъц. Из истории Боспоро-Родоских... с. 133, табл. II.

бряг на Понта в търговията с Родос, а, от друга, дава възможност за съпоставяне на хода на търговската активност на средиземноморския остров в течение на III—II в. пр. н. е.

Разликата е безспорна. Но едва ли по-голямата активност на Северното Черноморие в търговията с Родос през еллинистическата епоха е най-правдоподобното обяснение. От важно значение е обстоятелството, че там археологическите разкопки се водят от много по-продължително време и са в значително по-разгърнати мащаби, което не може да не доведе в крайна сметка и до натрупването на по-голямо количество печати.

Второто сравнение обаче, което може да се направи въз основа на тази таблица, е твърде интересно — еднаквият ритъм на развитието на родоската търговия в двата района, отразено в процентното съотношение на броя на печатите във всяка група въз основа на общия брой на датирани епонимни печати, намерени в двете области. Сходството в някои групи е почти пълно. Така в трета група на 43% за Северното Черноморие отговарят почти 41% за Западното, в пета група — съответно 15,2% при Северното и почти 17% за Западното. Съществуват обаче и известни разлики. Така в първата фаза на развитието на родоската търговия Западният Понт има преимущество, което се изразява с 5,5% повече. Очевидно е, че проникването на Родос на черноморските пазари е започнало от Западното Черноморие и е продължило постепенно на север.

Този извод може да се потвърди, ако разгледаме родоския внос по Северното Черноморие по-детайлно. Така например ранният родоски внос в Олбия (и в първия, и във втория период — края на IV в. — първите три четвъртини на III в. според датировките на съветските учени) надвишава повече от два пъти този в района на боспорските градове,³⁷ а в самата Олбия процентът на печатите от първия период, сравнен с този на общото количество на датирани епонимни печати, намерени там, прави 12,2 — приблизително колкото в Томи например.

Трудно е да се предложи точна дата за началото на родоския внос в Черноморието, като се има пред вид, че в определянето на общата хронология на родоското амфоропечатане тъкмо началото предизвиква най-много спорове. Специално за Западното Черноморие, струва ми се, че не бива да отминаваме без внимание годината 305/4 пр. н. е., когато Лизимах изпратил на обсадения от Деметрий Полиоркет Родос 40 000 медимни ечемик и толкова пшеница.³⁸ Нямаме основание да твърдим с пълна сигурност, че това количество е било изнесено чрез пристанищата на западнопонтитските градове, но в този факт можем да видим косвено свидетелство за добри отношения между Родос и Тракия въобще. Едва ли може да се приеме като правдоподобно твърдението, че това е личен щедър подарък от страна на Лизимах³⁹ и че той е бил направен безвъзмездно само за да уязви своя противник. Очевидно, владетелят на Тракия е имал ние сме склонни да виждаме наличието на зараждаща се търговска активност от страна на Родос към Тракия въобще и по-специално към нейното понтийско крайбрежие. Не бива да пренебрегваме факта, че тъкмо по това време и малко по-рано Лизимах се е настанил по западнопонтий-

³⁷ Ю. С. Бадальянц. Пак там.
³⁸ Вж. за този факт у Хр. М. Данов. Из древната икономическа история...

³⁹ Хр. М. Данов. Пак там.

ското крайбрежие и поддържал своето влияние там с цената на всички средства. Още едно съображение в полза на западнопонтитското произхождение на Лизимаховия дар е слабото му влияние по егейския бряг на Тракия.⁴⁰ За това свидетелствува и фактът, че по време на войната на Лизимах с останалите диадохи по време на битката в Ипсос през 301 г. пр. н. е. една войска от 12 000 пехотинци и 5000 конника, изпратена му от Касандър, е трябвало да се натовари на кораби не в някои от североегейските центрове, а в пристанището на Одесос.⁴¹

Що се отнася до финалната фаза, и в двата района се забелязва твърде чувствително спадане на родоската активност. Определянето на крайната дата на родоското амфоропечатане не е по-леко, отколкото определянето на неговото начало. Обстоятелството, че и по Западното, и по Северното Черноморие броят на родоските печати от края на II в. и нач. на I в. пр. н. е. е спаднал до почти еднакво ниска граница, показва, че причините трябва да се търсят общо за двата района — вероятно в промененото политическо положение в Черноморския басейн с встъпването на политическата сцена на Митридат VI Евпатор.

Интересна база за сравнение с други центрове, търгували с Родос, ни предоставя проследяването на родоските печати с отбелязан месец върху тях (табл. VI). Въпросът за целта на отбелязването на месеца от родоския календар върху амфорните печати все още не е намерил своето окончателно

Таблица VI

Разпределение на печатите с означен месец от родоския календар

Месеци	Аполония	Месемврия	Одесос	Бизон	Калатис	Томи	Истрия	Ю. България	С. България	Добруджа	Рум. сев. от Дунава	Общо	
												бр.	%
Ἀργιάνιος	—	2	8	2	4	1	14	1	—	4	13	49	19,2
Ἀρταμίτιος	—	—	9	1	—	3	9	—	—	1	5	28	11,0
Βηδρόμιος	—	2	2	—	1	—	—	—	—	3	1	9	3,5
Δάλιος	1	1	3	—	2	3	14	—	—	—	6	30	11,8
Διόσθιος	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	0,8
Θεομοφόριος	—	1	2	1	1	1	5	—	—	4	2	17	6,7
Θευδαίσιος	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	3	1,2
Καρνεῖος	—	2	—	—	—	1	2	—	—	1	3	9	3,5
Πάναμος	1	1	7	—	3	2	10	1	—	4	11	40	15,7
Πάναμος δευτέρος	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	—	5	1,9
Πεδαγεῖτνος	—	1	—	—	1	—	1	—	1	1	—	5	1,9
Σμίνδιος	—	—	5	—	5	1	5	—	2	1	8	27	10,6
Υακίνθιος	—	1	6	—	2	2	9	1	—	5	5	31	12,2
Всичко	2	11	45	4	20	15	70	4	3	26	55	255	100

⁴⁰ Хр. М. Данов. Към историята на Беломорска Тракия през еллинистическата епоха. ИПр., III, 1946—1947, кн. 2, с. 133—139.

⁴¹ Diod., XX, 112.

разрешение.⁴² Материалът от Западното Черноморие едва ли може да внесе нещо съществено в изясняването на този проблем. И тук, както и в останалите места динамиката на годишната продукция на Родос е еднаква — най-активно са изготвяни амфори през месеците ²Ἀπρίλιος, ³Ἀρχαρίτιος, ⁴Δάλιος, ⁵Πάυλιος, ⁶Υακίνθιος, ⁷Σεινίδιος.⁴³

Извършеният анализ на родоските амфорни печати, намерени по западното черноморско крайбрежие, показва, че началото на търговските връзки с о-в Родос трябва да се постави в последното десетилетие на IV в. пр. н. е. След едно спадане на неговата активност Родос засилва вноса си, който достига най-високия си връх в самия край на III в. и първите две десетилетия на II в. пр. н. е., когато той фактически измества Тасос от пазарите на Западный Понт. Едно съпоставяне с известните досега тасоски печати показва, че преди 220 г. пр. н. е. господството на Тасос на западнопонтийския пазар е неоспоримо — 640 тасоски печата за периода 320 г. — средата или третата четвърт на III в. пр. н. е. срещу 72 епонимни родоски печата от I и II период на неговото амфоропечатане, които се вметват в същите хронологически рамки.⁴⁴ Но Родос не е можал да господства самостоятелно в този район. На пазарите на западнопонтийските градове се появява продукцията на Синопе, и то твърде чувствително, особено в по-северно разположените центрове като Истрия и Калатис. В последния град синопските амфорни печати достигат значителното количество от 537 броя.⁴⁵ Съпоставянето обаче между родоския и синопския внос не би могло да се извърши без специално проучване на синопските амфорни печати, намерени по западнопонтийското крайбрежие, което очевидно трябва да бъде задача на друго изследване.

Значителна част от внесената родоска продукция (28,55%) от всички родоски печати) е намирала пласмент чрез западнопонтийските центрове във вътрешността на тракийските земи. Установяването на пътищата на проникване на тази продукция сред траките от вътрешността на страната (на юг и на север от Дунава) би могло да се извърши обаче само паралелно с другите стоки, които са били обект на търговията на градовете от Западна Понт. Това, което трябва да се подчертае, е значително по-големият дял на северните райони — Добруджа и земите, разположени северно от Дунава. Ако отделим намеренията във вътрешността на Тракия печати като отделна група — 249 печата, — то 56,62% от тях произхождат от земите северно от Дунава, 35,34% — от Добруджа и останалите — от Северна и Южна България.

⁴² Вж. по този въпрос последно у Д. Б. Шелов. *Керамические клейма из Танаиса...* с. 14—15.
⁴³ Д. Б. Шелов. *Пак там*, с. 11—14.
⁴⁴ М. Лазаров. *Le commerce de Thasos avec la côte thrace du Pont à l'époque préromaine. Actes du 11-e Congrès International de Thracologie. Bucarest (sous presse).*
⁴⁵ Вж. публикациите у V. Canarache. *Importul amforelor*, p. 87—188 за Истрия и у М. Сгатаматорол, Gh. Роепагу Вогдеа. *Amphora Stamps*, p. 180—228 и посочената на стр. 131 по-ранна литература за публикации на синопски печати от Калатис.

КАТАЛОГ

В каталога са включени всички публикувани родоски амфори и амфорни печати, намерени на територията на България и Румъния. При описанието на печатите са използвани само двата основни елемента на легендата — името на епонима и името на фабриканта, като са изпуснати признаци като предлога «ἐπί» или титулатурата. Емблемата е отбелязвана само в случаите, когато тя не е обикновената за кръглите родоски печати — цвят на нар.

Броят на печатите за всеки отделен център е означаван с броя на номерата в съответната публикация. Бележки и корекции на неправилно прочетени или определени печати са направени в края на каталога, като препратката се посочва със звездичка вдясно горе над номера на публикацията.

При датирането на печатите е посочвано само последното изследване, което обема изказваните преди това мнения. В отделни случаи, където е било необходимо и възможно, са изказвани и наши съображения.

СЪКРАЩЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНИ В КАТАЛОГА

А. Кирилица

- Ангелов = Н. Ангелов. *Културни пластове преди изграждането на двореца. Сб. Царевград Търнов*, I, С., 1973, с. 266—269.
Ал. — Бал. 1 = А. Алексиева. *Амфорни печати от Бургаския музей. ИНМ Бургас*, I, 1950, с. 44—51.
Ал.-Бал. 2 = А. Балканска. *Новооткрити амфорни печати във Варна. Археология*, IV, 1962, кн. 4, с. 61—65.
Бад. = Ю. С. Бадальянц. *Хронологическое соответствие имен эпонимов и фабрикантов на амфорах Родоса. СА*, 1976, кн. 4, с. 32—41.
Бадальянц, 73 = Ю. С. Бадальянц. *Дополнительные и «курсивные» клейма на амфорах эллинистического Родоса. ВДИ*, 1973, 4, с. 48—64.
Брашински = И. Б. Брашинский. *V. Canarache. Importul amforelor stampilate la Istria. ВДИ*, 1959, 2, с. 183—188.
Вн. = Археологически музей Варна, инв. №
Кон. = Археологически музей Констанца, инв. №
Лаз. 1 = М. Лазаров. *Антични амфори (VI—I в. пр. н. е.) от Българското Черноморие. ИНМВ, IX (XXIV)*, 1963, с. 3—52.
Лаз. 2 = М. Лазаров. *Амфорните печати от Одесос. ИНМВ, X (XXV)*, 1974, с. 19—58, №№ 46—103.
Лаз. 3 = М. Лазаров. *Непубликувани антични амфори и амфорни печати от Българското Черноморие. ИНМВ, XI (XXVI)*, 1975, с. 128—136, №№ 10—20.
Миков = В. Миков, Н. Джамбазов. *Деветашката пещера. С.*, 1960, с. 173.
Мир. = М. Мирчев. *Амфорните печати от музея във Варна. С.*, 1958.
Попов = Ж. Попов. *Амфорни печати от античния град Кабиле. Археология*, IX, 1967, кн. 3, с. 46—49, № 9.

Тан. = Н. Танчева. Печати и графити върху амфори от Кабиле. Археология. XVII, 1975, кн. 3, с. 23–30, № 12–14, 17.
Т. Ив. = Т. Иванов. Антична керамика от некропола на Аполония. Сб. Аполония. С., 1963, с. 65–273, № 770, 771, 871-а.
Тон. 1 = М. Мирчев, Г. Тончева и Д. Димитров. Бизонс-Карвуна. ИВАД, XIII, 1962, с. 37–42, № 20.
Тон. 2 = Г. Тончева. Некрополът край светилището на Херос Карабазмос в Одосос. ИИМВ, X (XXV), 1974, с. 291–300, № 1–35.
Чангова = Й. Чангова. Разкопки на Ловешката крепост. Археология. VIII, 1966, кн. 2, с. 32–41.
Шел. = Д. Б. Шелов. Керамические клейма... М., 1975.

Б. Латиница

P. Alex. = P. Alexandrescu. Necropola tumulara. Histria, II 1966, p. 133—294.
 A. Atan. = A. Atanasiu. Descoperirea unor amfore grecești în județul Jălomița în anii 1960—1961. Rev. muzeelor, 1968, 2, p. 162—163, fig. 1—3.
 Al. Barnea = Al. Barnea. Descoperiri arheologice noi în preajma cetății Dinogetia. SCIVA, 25, 1974, 1, p. 509, fig. 42.
 I. Barnea = I. Barnea. Date noi despre Axiopolis. SCIV, 11, 1960, 1, p. 72, № 1—2.
 Baumann = V. Henrich Baumann. Considerații asupra importului de amfore grecești în Nordul Dobrogei. Peuce IV, 1975, p. 29—47, № 1—31.
 Call. 1 = Th. Sauciu-Săveanu. Rapports préliminaires sur les fouilles. Dacia, I, 1924, p. 108—165.
 Call. 6 = Th. Sauciu-Săveanu. Dacia V—VI, 1935/36, p. 290—304.
 Call. 7 = Th. Sauciu-Săveanu. Dacia VII—VIII, 1937/40, p. 354—370.
 Can. = V. Canarache. Importul amforelor ștampilate la Istria București, 1957.
 Cant. 1 = G. Cantacuzino. Timbres amphoriques trouvés à Callatis. RHSEE, 1935, p. 298—313.
 Cant. 2 = G. Cantacuzino. Nouveaux timbres amphoriques trouvés à Callatis. Dacia, V—VI, p. 321—327.
 Con.-Mus. = N. Conovici și Cr. Mușeteanu. Citeva torti ștampilate de amfore elenistice din județul Jălomița și Sud-Vestul Dobrogei. SCIVA, 26, 1975, 4, p. 541—550.
 Dac. = M. Gramatopol and Gh. Poenaru Bordea. Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja. Dacia, XIII, 1969, p. 127—282.
 Delos = V. Grace. Timbres amphoriques trouvés à Delos. BCH, LXXVI, 1952, p. 514—540.
 Glod. = I. Glodariu. Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană. Cluj, 1974, Le catalogue des amphores, p. 181—202, Nn. 1—117.
 Grace, Koroni = V. Grace. Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula. Hesperia, XXXII, 1963, p. 319—334.
 Grace-Savv. = V. Grace, M. Savvatiannou-Petropoulakou. Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, XXVII, Paris, 1970, p. 277—382, № E—E⁴⁹.
 Gr.-Bor. = M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea. Amfore ștampilate din Tomis. SCIV, 19, 1968, 1, p. 41—61.
 C. Icon. = C. Iconomu. Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun. Pontica I, 1968, p. 235—268.
 Ness. = M. Lazarov. Timbres amphoriques de Nessébre. Nesebre, II (sous pres.)
 N. Ion. = N. C. Ionescu. Citeva toarte de amforă ștampilate descoperite în apropierea troesmisului. Pontica III, 1970, p. 361—363, № 1—5.
 Par. = V. Părvan. Histria VII. Academia Română. Memorie Secțiunii Istorice. Serie III, II, Mem. I. București, 1924, p. 32—33.
 Popea = Al. Popea. Citeva toarte de amfore ștampilate descoperite la Medgidia. SCIV, 18, 1967, 3, p. 511.
 Rosetti = D. V. Rosetti. Santierul arheologic Cetățeni (r. Muscel, reg. Arges). MCA, VIII, 1962, p. 86, fig. 72.
 Taf. = O. Tafrali. Noi achizițiuni ale Muzeului de antichități din Iași. AArch. II, 1930, 4, p. 29—32.
 D. Tud. = D. Tudor. Răspîndirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia. Arh. Moldovei, V, 1967, p. 37—79, № 1—139.

Цели или фрагментирани родоски амфори. Съответствия между споними и фабриканти

№ по- ред	Печати		Дата	Тип на амфора	Местонамиране	Публикация	Паралели	Каталог
	епонимен	фабрикантски						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ἀγέστρατος II	Ἀγαθολῆς	220—180	II	Провадия	—	Бад., с. 39	а—3; в—1
2	Ἀγρίος	Εὐφρόνης	331—275	I	Одесос	Ал.—Бал. 2, 2	Бад. с. 38	б—1
3	Ἀριστέδωρος	Θιάσω	220—180	II	Калатис Спанизов	Das. 698, 699 Glad. 94 (-Cap., p. 223) Мир. 88, 89	Бад. с. 39	а—25; в—60
4	Ἀρίστω	Ἐριων	220—180	II	Одесос	Gr.—Vor. 50	Бад., с. 39	а—32; в—45
5	Εὐφρανорίσις	Ἀξίος	331—275	II	Томи	—	Бад., с. 38	б—2
6	Πυθέδωρος	Διοκλείας	180—150	II	Малкоч, район Вапман, № 8	—	Бад., с. 40	а—90; в—34а
7	Τιρόδικος	Нечетлив	150—108	III	Тулча Кумпана, район Непубликувана Констанца	(Cap., p. 377)	—	а—102
8	Липса дръжката	Δαμοκλῆς	220—180	III	Налбант, район Вапман, 18 Тулча	—	—	в—29
9	Нечетлив	Ἡερακλείτος	220—180	II	Калараш	А. Атан., fig. 2	—	в—52
10	Нечетлив	Нечетлив	—	II	Черно море, в района между нос Емине и Несебър	Лаз. I, 195	—	—
11	Нечетлив	Нечетлив	—	III	с. Хотница	—	Лаз. I, 215	—
12	—	—	I	Протородоска	Черно море, в района на Созопол	—	—	—
13	—	—	I	—	Черно море, в района между нос Емине и Несебър	—	Лаз. I, 195	—
14	—	—	I	—	Енисада, район Тулча В погреб-	—	—	—
15	—	—	II	Протородоска	ние М 2—В Караорман район Тулча	—	—	—
16	—	—	—	—	Πεπεши, район Букуреш	—	—	—

а) Редоски еконимни печати

№. по- ред	Съдържание на печата	Дата	Месам- брия	Одесос	Визонте	Калатис	Томи	Истрия	Тракия	Всичко
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ἀγέμεχος Шелов. Та- нанс, 29	220—180	—	Мир, 81, 82	—	Дас. 696	Gr.—Bor. 33	Сap. 534, 535	Кабиле Попов, 9	11
2	Ἀγέστρατος I Отличава се от по-късния си съимен- ник по типа на дръжката	331—275	—	Лаз. 2, 46, 47 Тон. 2, 14, 15 Ал. Бал. 2, 4*	—	—	—	—	—	5
3	Ἀγέστρατος II Grasse- Savv., B ₄₅	220—180	—	—	—	Gr.—Bor. 34	Сap. 536	Провадия 537	—	4
4	Ἀγήμεω Grasse, Koroni, p. 324	331—275	—	—	Call. 7, 40 Дас. 697	—	—	—	—	2
5	Ἀγλώκритος Шелов. Танаис, с. 30	275—220	—	Мир, 83	—	—	—	—	—	1
6	Ἀγριος Grasse- Savv., p. 301, n ¹	331—275	—	—	Дас. 700	—	—	—	—	1
7	Ἀθακίδотос Шелов.	220—180	—	—	—	Gr.—Bor., 35	—	—	—	1

Продължение I

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8	Ἀνεσίδαμος I Шелов. Танаис, с. 31. Отделяме го по типа на дръжката и стила на надписа	331—275	—	Мир, 84, Тон. 2, 16, 17, 18	—	—	—	Сap. 538, 539*	—	6
9	Ἀνεσίδαμος II Шелов. Танаис., с. 31	220—180	—	Мир, 85, 119* Лаз. 2, 48, 49	—	—	—	Сap. 508	—	5
10	Ἀνήτορ Grasse, Delos, p. 528	220—180	Ness. 28	—	—	—	—	—	Кръшани Сop.—Mus. 2	2
11	Ἀταχίνας Шелов. Танаис, с. 31	150—108	—	Лаз. 2, 50	—	—	—	Сap. 509 540	Стоянеши D. Tud. 11	4
12	Ἀταχλίνος Grasse- Savv., p. 293	180—150	—	—	Мир, 86	—	—	—	Ман. тепе Ал. Бал. 1, 8	2
13	Ἀλεξιάδотос Шелов. Танаис, с. 32	150—108	—	—	—	Gr.—Bor. 36, 37	Сap. 541	Трезмис N. Ion. 3 Търнчени D. Tud. 114*	—	5
14	Ἀλεξίμαχος Шелов. Танаис, с. 33	180—150	—	Тон. 2, 19	—	—	—	Сap. 542, 543	—	3
15	Ἀναξάνδотос Шелов. Танаис, с. 33	150—108	—	—	Лаз. 3, 10	Call. 7, 25	Gr.—Bor. 38, 39	—	—	5
16	Ἀναξίβουλος	220—180	—	—	—	—	Gr.—Bor., 40	Сap. 544	—	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Шелов Танаис, с. 33										
17 ² Αυδρίας Шелов. Танаис, с. 34	150—108	—	—	—	—	Dac. 703	—	—	—	1
18 ² Αυδρίας Бад., ВДН, 1976, с. 40	150—108	—	—	—	—	—	—	—	Аполония Т. Ив., 771 Стоянеши Tud. 12, 13*, 14 —	4
19 ² Αντιλέω Grace- Savv., p. 301, п. 2	331—275	—	—	—	—	Dac., 704	—	—	—	1
20 ² Απολλώνιος Grace- Savv., E ₁₇	108—80	—	—	—	—	—	—	—	Мъльстиря Glod. 63-а	1
21 ² Αρατοφάνης I Шелов. Танаис, с. 35	200—180	—	—	—	—	Dac., 705 Gr.—Bor., 41	Cap., 545	—	Стоянеши D. Tud. 15 Синос, Cap. 546	5
22 ² Αρίστακος Шелов. Танаис, с. 37	150—108	—	—	—	—	Dac., 707	—	—	—	—
23 ² Αρίστειδας II Grace- Savv., p. 291	220—180	—	—	—	—	—	—	Cap., 547	Късноореле Glod., 22-а Стоянеши D. Tud. 16	3
24 ² Αρίστογένης Шелов. Танаис, с. 39	150—108	—	—	—	—	—	—	—	Стоянеши D. Tud., 17, 18	2
25 ² Αρίστωδαμος Шелов. Танаис, с. 40	200—180	—	—	—	—	Dac., 710	Gr.—Bor. 42, 43	—	Цюря D. Tud., 2	5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Спандов Glod. 94										
26 ² Αριστάμαχος Шелов. Танаис, с. 41	108—80	Ness.27	—	—	—	—	—	Cap. 548	—	2
27 ² Αριστομβροτείδας Шелов. Танаис, с. 41	150—108	—	—	—	—	—	—	—	Стоянеши D. Tud. 19	1
28 ² Αριστομένης Grace- Savv., E ₂₉	108—80	—	—	—	—	—	—	Cap. 549	—	1
29 ² Αριστόπολις Шелов. Танаис, с. 42	150—108	—	—	—	—	—	—	Cap. 729*	—	1
30 ² Αριστοφάνης 31 ² Αριστράτος Шелов. Танаис, с. 42	150—108	—	—	—	—	—	—	Cap. 550	—	1
32 ² Αρίστω Шелов, с. 43	200—180	—	—	—	—	—	—	—	Стоянеши D. Tud., 20	1
33 ² Αριστέλας Шелов. Танаис, с. 43	275—220	—	—	—	—	Dac., 712	—	—	—	1
34 ² Αρχεμβροτος Известни са двама спо- ними с това име — от V и от VI	150—108	—	—	—	—	—	Gr.—Bor., 44	—	Зимниш D. Tud. 127	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
период. Гласе, Delos, p. 529										
35	Ἀρχεστράτης Gasterg., Rhodos, 88	ок. 100	—	—	—	—	Gr.—Bor., 45	—	—	1
36	Ἀρχίδαμος Glasce, Delos, p. 529	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 553	—	1
37	Ἀρχοκράτης Шелов, Танаис, с. 46	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 554—556*	Аполония Т. Ив. 770 Синос; Сан. 552*	7
38	Ἀστυίδης Шелов, Танаис, с. 47; известни са трима епоними с това име—от II, IV период и средата на I в. Приемат втория по шрифта	170—150	—	—	—	—	—	Cap. 557	Ловеч Чангова* Четъци Glod., 25 ₁₀	3
39	Ἀυτοκράτης Шелов, Танаис, с. 48	180—150	—	—	—	Call. 7, 23, Dac. 714	—	—	Синос, Сан. 558 3	4
40	Γόργων Шелов, Танаис, с. 49	150—108	—	—	—	—	Gr.—Bor., 46	San. 513, 514, 559	Четъци Glod. 25 _{18, 19} Бая де Фьер D. Tud. 121	4
41	Δαρμόνετος Шел., 49	180—150	Ness. 29	—	—	—	—	Cap. 560	Четъци	4
42	Δαρμόνετος Delos, p. 530	220—180	—	—	—	—	Gr.—Bor. 47	—	—	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
43	Δαμοκλής Бад., с. 39	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 561, P. Alex. XXVI ₁₈	Синос, Сан. 562 3	1
44	Δαμοκράτης II Шел., 50	108—80	—	—	—	—	Gr.—Bor. 48	—	—	1
45	Δάμων Delos, 529	180—150	—	—	—	—	—	Cap. 563	—	1
46	Δηξίταγас II	—	—	—	—	Dac. 716*	—	—	—	1
47	Διούσιος Grace- Savv., 299, п. 3	220—180	—	—	—	—	—	Cap. 733* —2 бр.	—	2
48	Ἐπ'χαρμ; Шел., 51	нач. III в.	—	—	—	Dac. 717	—	Cap. 736	—	2
49	Ἐσταίος; Шел., 51	150—108	—	Мир. 91*	—	—	—	—	—	1
50	Ἐυάνωρ Шел. 52	150—108	—	—	—	Dac. 718	—	—	—	1
51	Εὐδαμ; Шел., 52	180—150	—	—	—	—	—	Cap. 565	Стоянещи D. Tud. 24 Търчане D. Tud 117 Сев. Добруджа Ваушап, 5	4
52	Εὐκράτης	—	—	—	—	—	Gr.—Bor. 49*	Cap. 566*	—	2
53	Εὐφράνωρ II Шел. 53	180—150	—	—	—	—	—	—	Стоянещи, Tud. 25 2 Зимнич, Tud. 130	2
54	Ἐχέβουλος Бад. 40	108—80	—	Мир. 90* Вн. 5163	—	—	—	—	—	1
55	Ζηνέδοτος Grace- Savv., Егр, p. 299, п. 3	108—80	—	—	—	—	—	—	Кръшани Cop.—Mus., 8	1
56	Ἡραγόρας Шел. 54	180—150	—	—	—	Мир. 92	Dac. 736*	—	—	2
57	Θεатόντος Бад. 39	220—180	—	—	—	—	—	—	Веселие, Ал. — 3 Бал. 1, 6, Гарван, Glod. 48-а Чюря, Tud. 6	3

Продължение 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
58	Θέμιχ/ε									
59	Θέστωρ Шел. 55	220—180	—	Лаз. 2, 51 Мир. 94	—	—	—	—	—	1
60	Θεόδωρος Grace, Delos, 529	275—220	—	Лаз. 252 Мир. 95	—	—	—	—	—	2
61	Θεοφάνης Шел. 55	275—220	—	—	—	—	—	—	—	2
62	Θρασύδαμος Бад. 39	275—220	—	Мир. 96	—	—	—	—	—	1
63	Ίασηκράτης Шел. 55	225—220	—	—	—	—	—	—	—	2
64	Ίέρων I Шел. 55	200—180	Ness. 30	—	—	Call. 6, 43 Dac. 721	—	—	—	1
65	Καλλικράτης II Шел. 56	200—180	—	Мир. 97	—	—	—	—	—	6
66	Καλλικратίδας II Grace—Savv. p. 295	220—180	—	Тон. 2, 25 Тон. 2, 9	—	Tafr. 2, 13	Gr.—Bor. 51, 52	Cap. 520 572, 680* Cap. 521	Tud. 27 Остров, Соп.—Муш., 23 Турну Северин Glod., 111	7
67	Κλέαρχος Delos, 529	275—220	—	Лаз. 2, 53	—	—	—	—	—	1
68	Κλειτόμαχος Шел. 59	220—180	Ness. 31	—	—	—	—	—	—	2
69	Κληνκράτης Шел. 58	200—180	—	Мир. 99	—	—	—	—	—	2
70	Κλεώγυρος Delos, p. 529, Бад. 39	220—180	—	Лаз. 2, 54 Тон. 2, 50	—	—	—	—	—	11
71	Κληρόστρατος Шел. 59	150—108	—	—	—	—	—	—	—	3

Продължение 7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
72	Κρατίδας Бад. 39	200—180	—	—	—	—	—	—	—	1
	Grace—Savv., p. 294									
73	Δαφειδης Шел. 60	150—108	—	Мир. 100	—	—	—	—	—	4
74	Δεοντίδας Шел. 60	150—108	—	—	—	—	—	—	—	1
75	Μοτίων Шел. 61	275—220	—	—	—	Icon. 3	—	—	—	2
76	Νικασαγόρας Шел. 61	220—180	—	—	—	—	—	—	—	4
77	Νίκων Шел. 62	331—275	—	—	—	—	—	—	—	1
78	Ξенόστρατος Шел. 63	275—220	Ness. 35	—	—	Dac. 725*	—	—	—	3
79	Ξενοφάνη II Шел. 63	220—180	—	Мир. 102, 103, 149* Лаз. 2, 55	—	—	—	—	—	8
80	Ξενοφанτος Шел. 64—65—към 180 г.	180—150	—	Мир. 104	Мир. 105	—	—	—	—	8
81	Ξενοφών Шел. 65	200—180	—	—	—	—	—	—	—	2
82	Παυταγίας I Шел. 66	331—275	—	Мир. 106, 107	—	—	—	—	—	2
83	Παυσανίας II Шел. 66	180—150	—	—	—	—	—	—	—	4
84	Πεисίστρατος Шел. 66	180—150	—	—	—	Dac. 726	—	—	—	5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
67—кѣм 170 г. пр. н. е.										
85 Πολυλῆς	331—275	—	—	Мир. 108 Тон. 228	—	—	—	Сап. 746*	—	Стоящи D. Tud. 42, 43 Четъци Glod. 2538
86 Πολυκράτης p. 530; Grace Savv., p. 293	Delos, 331—275	—	—	—	—	—	—	Сап. 590	Стоящи D. Tud. 44	3
87 Πολύχαρις	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
88 Πρατοφάνη; Шел. 69	220—180	—	—	Мир. 109—111	—	—	—	—	—	3
89 Πυθогένη; Шел. 69	180—150 Ness. 32	—	—	—	—	—	—	Сап. 592	—	2
90 Πυθώωρος Шел. 70	180—150	—	—	—	—	—	—	Сап. 526, Малочи, 527	Ваиманн. 8 Стоящи Tud. 45 Четъци, Glod. 2538	5
91 Σμυλῖνο; Бад. 39	275—220 Ness. 33	—	—	—	—	—	—	—	—	1
92 Σύμμαχο; Бад. 39	220—180	—	—	—	—	—	—	Сап. 594	Аполония, Лаз. 3, 12	2
93 Σώδαμο; Шел. 70— в края на періода	275—220	—	Тон. 2, 4	—	—	—	—	Сап. 595	—	2
94 Σωκράτης; Шел. 70	150—108	—	Мир. 113	—	—	—	—	—	Кръшани, Соп.—Mus. 3 Стоящи Tud. 46	3
95 Σωσάνης Бад. 39	275—220	—	—	—	—	—	—	Сап. 596, Черна вода, 658, 660*	1. Вагнер, 2 Синое, Сап. 703*	5
96 Σωστράτος; Шел. 71	275—220	—	—	—	—	—	—	—	Сап. 747*	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
97 Σωχάρις Grace— Savv., p. 293	331—275 Ness. 31	Лаз. 2, 56	—	—	—	—	—	—	Сап. 597 Синое, Сап. 593	2
98 Τεσσαμένο; Шел. 72	150—108	—	—	—	—	—	—	—	Стоящи, Tud. 48, 49 Костиница, Дас. 1152*1153*	2
99 Τίμαρχο.	331—275	—	—	Мир. 114; Лаз. 2, 58, 59	—	—	—	Сап. 598, 599	—	7
100 Τιμοσαγόρας; Шел. 73	220—180	—	—	Мир. 115	—	Дас. 730	—	—	Междия, Рорееа, 7, 8 Българово, Лаз. 3, 13 Синое, Сап. 600, 601	7
101 Τιμασίθεος	—	—	—	Лаз. 2, 57	—	Дас. 731	—	—	—	2
102 Τιρόδικος Шел. 74	150—108	—	—	—	—	Call. 7, 24	—	Сап. 602	Кумана, Коп. 4624	3
103 Τιρόθεος Шел. 75	150—108	—	—	Лаз. 2, 60	—	—	—	—	Стоящи, Tud. 50, 51	3
104 Τιμοκλείδης Бад. 38	331—275	—	—	Мир. 116, Лаз., 2, 61 Тон. 2, 7	—	Мир. 93*	—	—	—	4
105 Τιμοκλῆς II Шел. 76	150—108	—	—	Лаз. 2, 62	—	—	—	—	—	1
106 Τιμοστράτος	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
107 Τιμόρροδος Шел. 76	180—150	—	—	—	—	—	Gr.—Bor. 54	—	Вършити, Glod. 115 Синое, Сап. 603	2
108 Φιλόδαμος	220—180	—	—	Лаз. 2, 63	—	—	—	Сап. 529	Синое, —	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Delos 530 109 <i>Φιλοκράτης</i> Grace— Savv., E32 p. 293	108—80	—	—	—	—	—	—	—	Сap. 604 Кабиле, Тап. 12	
110 <i>Φιλωνίδας</i> Grace— Savv., p. 293, n. 1	331—275	—	—	—	—	Gr.—Bor. 55	Сap. 605	—	—	2
111 <i>Φωκίωυ</i> Шел. 77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
112 <i>Χερμοκλής</i> Шел. 77	275—220	—	—	—	Мир. 117	Дас. 733	—	—	—	1
113 <i>Χρυσάτωρ</i> Шел. 77	108—80	—	—	—	—	—	Сap. 606	—	—	1
114 <i>Χρυσόστратос</i> Grace— Savv., p. 301	331—275	—	—	—	—	Gr.—Bor. 56	—	—	—	1
Нечетливя	Ness. 36	Мир. 118 112 Лаз. 2, 64 65, 66, 67 Вн. 5165	—	—	Сall. 1, 4, Gr.—Bor. 57—59	—	Сap. 672, 682—687, 689, 695, 704, 706, 707	—	Кръсани, Glod. 37a Попещи Glod. 79v Синое, Сap. 693 Стоянски, Tud. 33, 35, 52, 55—58 Чюря, Tud. 129 Четъдени, Glod. 253a	47
В с и ч к о	10	69	6	41	26	93	122	367		

б) Родоски спонимо-фабрикански печати

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 "Αγριος+Εύφρωνος Grace— Savv., p. 301, n. 2 Grace, Stamped Wine, p. 141	331—275	—	—	—	—	Дас. 698, 699	—	—	—	3
2 Εύφρανорίδας + "Αξιος Бадальян, 1973, с. 57, табл. I33 Бад. 38	331—275	—	—	—	—	Gr.—Bor. 50	—	—	—	1

В с и ч к о

— — — — — 1 — — — — — 4

в) Родоски фабрикантски печати

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 "Αγαθοκλής Grace— Savv., E4—2 пол. на на III в.	220—180 Шел. 81	—	—	—	—	—	—	—	—	10
2 "Αγάθωυ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
3 "Αγήμευ	—	—	—	—	—	Дас. 742, 743	—	—	—	1
4 "Αγοράναξ	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	Дас. 745	—	—	—	6
5 Αἰνέας	220—180 Шел. 82	—	—	—	—	—	—	—	—	506

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6	Ἀριόγας Бад. 39	220—180 Шел. 83	—	—	—	—	—	Сap. 612, 613	Стоянещи, D. Tud. 68	3
7	Ἀριόγας Шел. 80.	220—180 Бад. 39	—	Мир. 121	—	—	—	Сap. 510, 514	Меджидия Al. Roreca, 2	4
8	Ἀριόγας 84—85	220—180 Шел. 85	—	Тон. 2, 20	—	—	Gr.—Bor. 62	—	—	2
9	Ἀριόγας Калупей	220—180 Шел. 86	—	—	—	Dac. 746	—	—	Изгрев, Ал.—Бал. 1, 9	3
10	Ἀριόγας	331—275 Бад. 38	—	Мир. 169	—	—	—	—	Стоянещи, D. Tud. 70	2
11	Ἀριόγας	220—180 Шел. 87	—	Мир. 122	—	Dac. 747	Gr.—Bor. 63	Сap. 614, 615	Чюря, Tud. 1	7
12	Ἀριόγας; Осмотъчна звезда	220—180 Бад. 39	—	Мир. 123	—	Dac. 708*, 709*	—	—	Синос, Меджидия	4
13	Ἀριόγας	220—200 Шел. 88	—	Мир. 124 Тон. 2, 22	Dac. 748	Gr.—Bor. 64	Сap. 616	В. Търново Ангелов, 2	8	
14	Ἀριόγας	220—180	Ness. 37	—	—	—	—	Байман, 29	2	
15	Ἀριόγας	220—180 Шел. 88	—	Мир. 128	—	—	—	Кокони, Glad. 31a	1	
16	Ἀριόγας	Бад. 39	—	Лаз. 2, 71	—	—	—	Синос, Сap. 512—3 бр.	8	
17	Ἀριόγας	220—180 Шел. 89	—	Тон. 2, 21	—	—	—	Сap. 618, 728*	3	
18	Ἀριόγας	220—180 Шел. 89	—	—	—	—	—	Сap. 619	1	
19	Ἀριόγας Бад. 39	220—180 Шел. 89	—	—	—	Call. 6, 11—13 Dac. 749	—	—	—	4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
20	Ἀριόγας	220—180 Бад. 39	—	Мир. 127	—	—	Gr.—Bor. 65	Сap. 620, 763*, 621— 2 бр. 622	—	7
21	Ἀριόγας; Ἀριόγας	1 пол. III в. Шел. 90	—	Мир. 129	—	—	—	Сap. 623, 624	—	1
22	Ἀριόγας	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	—	—	Зимнич, Tud. 129	2
23	Ἀριόγας	331—275 Бад. 38	—	—	—	—	—	—	—	1
24	Ἀριόγας	180—150 Шел. 91	Ness. 38	—	—	—	—	—	—	4
25	Ἀριόγας	150—108 Шел. 91—92	—	Мир. 131	—	—	—	—	—	3
26	Ἀριόγας	150—108 Шел. 91—92	—	—	—	—	—	—	—	1
27	Ἀριόγας	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	—	—	—	2
28	Ἀριόγας	331—275 Бад. 38	—	—	—	—	—	—	—	2
29	Ἀριόγας	220—180 Бад. 29	—	—	—	—	—	—	—	1
30	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92	—	Мир. 132 133	—	—	—	—	—	19
31	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
32	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
33	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
34	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
35	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
36	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
37	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
38	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
39	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
40	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
41	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
42	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
43	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
44	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
45	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
46	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
47	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
48	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
49	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
50	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
51	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
52	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
53	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
54	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
55	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
56	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
57	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
58	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
59	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
60	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
61	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
62	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
63	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
64	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
65	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
66	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
67	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
68	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
69	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
70	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
71	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
72	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
73	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
74	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
75	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
76	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
77	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
78	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
79	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
80	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
81	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
82	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
83	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
84	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
85	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
86	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
87	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
88	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
89	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
90	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
91	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
92	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
93	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
94	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
95	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
96	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
97	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
98	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
99	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1
100	Ἀριόγας	220—180 Шел. 92—93	—	—	—	—	—	—	—	1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
33	Δαμόφιλος Grise-Savv., E ₁₂	150—108	—	Лаз. 2, 75	—	—	—	—	Чюря, Tud. 10	2
34	Δόδοτο;	220—180 Шел. 94	—	—	—	—	—	—	Стоянеш, Tud. 74—76	3
34a	Διοκλείας	180—150 Бад. 40	—	—	—	—	—	—	Малкоци, Baum, 81	1
35	Διονύσιος	331—275 Шел. 95	Ness. 39	Мир. 136	Мир. 135	—	—	—	Синое, Sap. 732	5
36	Διос	220—180 Шел. 96	—	—	—	Дас. 756	—	—	Синое, Апология, 767* Т. Ив. 3, 771 Рар. 28	10
37	Δίσκος II	220—180 Шел. 97	—	Мир. 137	—	—	—	—	Годени, Glod., 52a	1
38	Δραконτίδα;	150—108 Шел. 97	—	—	—	—	—	—	Меджидия Al. Poreca, 5 С. Добруджа, Baum, 6 Чюря, Tud. 4, 5	1
39	Δωρόθεος	220—180 Шел. 98	—	—	—	Дас. 757	—	—	Гряка, Tud. 120	3
40	Δώρος	108—80 Шел. 98	—	—	—	—	—	—	Костинеш, Дас. 1146*	1
41	Ελλάνιος	—	Лаз. 2, 76	—	—	Дас. 758	—	—	Мошени, Дас. 1176	2
42	Επίγονος Шел. 99—1 пол.— средата на III в.	275—220 Бад. 38	—	—	—	—	—	—	Попени, Glod. 79—с	4
43	Ερμείος	—	—	—	—	—	—	—	Стоянеш, Tud. 78	2
44	Ερмис	180—150 Шел. 99—100	—	—	—	—	—	—	Тървени, Tud. 116	1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
45	Ερμυ	220—180 Бад. 39	—	Мир. 89	—	Дас. 759	—	—	Хаманджия Sap. 630	3
46	Ευκλείτης Кадуцей	170—150 Шел. 100	—	—	—	—	—	—	Стоянеш, Tud. 80, 81	2
47	Εὐτοχος	—	—	—	Мир. 138	—	—	—	—	1
48	Εὐφράτωρ Глава на Хелиос	150—108 Шел. 101	—	Тон. 2, 8*	—	—	—	—	—	1
49	Ζηνόδοτος	1 пол. II в. Шел. 102	—	—	—	—	—	—	Синое, Sap. 632	2
50	Ζήνων I	331—275 Шел. 102	Ness. 40	—	—	Дас. 762	—	—	Диногени	2
51	Ζήνων II	220—180 Шел. 103	—	—	—	—	—	—	Al. Bar. 1	1
52	Νερακλείτης	220—180 Шел. 103	—	Тон. 2, 24	—	—	—	—	Капараш, A. Atan. 2 Мягестия, Glod. 64b	3
53	Νφαιστίων Grise — Savv., E ₁₂	180—150	—	—	—	—	—	—	Син. 633	1
54	Θάλης	—	Ness. 41	—	—	—	—	—	—	1
55	Θеудикос	—	—	—	—	Дас. 719	—	—	—	1
56	Θеудωρος I	331—275	—	Мир. 140	—	—	—	—	—	3
Отделяме го по типа на дръжката, характерна за протородоските амфори.										
57	Θеудωρος II	—	—	Мир. 139	—	—	—	—	Син. 635	2
58	Θеурнастос	180—150 Шел. 103	—	—	—	—	—	—	Налбант, Baum 23*	1
59	Θеωγ	Шел. 104	Ness. 42	—	—	—	—	—	Син. 634*	2
60	Θιζωγ	220—180 Бад. 39	—	—	—	—	—	—	Слашов, Glod. 94	1
61	Θрасидино;	—	—	—	—	—	Gr.—Bor. 68	—	—	1
62	Ίάσω	220—180 Шел. 104	—	Лаз. 2, 78	—	—	—	—	—	1
63	Ιεροκλής	108—80 Бад. 40	—	Лаз. 2, 77	—	—	—	—	Кръсани,	2

Продължение 16

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Grace—Savv., E ₂₄ , Е ₂₄ , 48									
64	Περσέλης Grace—Savv., E ₂	около 300 г.				Dac. 763				1
65	Γέρων	220—180 Шел. 104							Четъци, Glod. 2580-81	2
66	Ψιδας	180—160 Шел. 105					Gr.—Bor. 69		Костинеш, Dac. 1147, 1148	3
67	Grace—Savv., E ₇ — I пол. на II в. Γητοκλής	331—275		Мир. 126		Cant. I, 13			Иезеру, Cop.—Muz. 12	3
68	Γαδωρος	180—150 Шел. 106							Костинеш, Dac. 1149	1
69	Καλλικράτης							Par. 34		1
70	Καλλιστής					Gr.—Bor. 70				1
71	Κάλλων Χερма	150—108							Синое, Cap. 636	1
72	Шел. 107 Κάρπος							Cap. 637—2 бр. Cap. 638		2
73	Κότης	200—180 Шел. 108				Dac. 765				2
74	Κράτων			Лаз. 2, 79						1
75	Κρέων		Ness. 43	Лаз. 2, 80				Cap. 639		3
76	Λύκος Грозд	200—180							Попеши, Glod. 79-b	3
	Шел. 108								Стойнеш, Tud. 83, 84	11
77	Μαρσύας	220—180 Шел. 109	Ness. 44	Мир. 142 Тон. 2, 27		Dac. 766 767 C. 1 con. 2 Call. 7, 3		Cap. 640 641—3 бр. Dac. 1177		2
78	Μενεκρατής	220—180 Шел. 110				Dac. 768				2
79	Μέντωρ		Ness. 48	Тон. 2, 26 Мир. 143						2

Продължение 17

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Grace—Savv., E ₅									
81	Μαχάρις	331—275 Шел. 111		Мир. 298*, 299* Тон. 1, 20		Dac. 769*				4
82	Μάσχος	220—180 Шел. 112		Мир. 144, 145		Dac. 770				3
83	Μουσαζος Грозд	108—80		Мир. 146		Dac. 771				2
84	Νάγης	220—180 Шел. 113		Тон. 2, 29				Cap. 691*, 701*	Канлия, Cop.—Muz., 25	4
85	Grace—Savv., E ₁ —вер. 2 четв. II в. Νιχάγης	220—180 Шел. 113					Gr.—Bor. 71, 72	Cap. 642 P. Alex. XXVI 17		4
86	Νιχарχος	108—80 Шел. 114		Мир. 147				Cap. 643—2 бр.		3
	Grace—Savv., E ₄₆ — ок. 100 г.									
87	Νιχίας	108—80 Бад. 40				Call. 7, 47				2
88	Grace—Savv., E ₃₀					Dac. 772				1
89	Νύστος	180—150 Шел. 114				Dac. 773		Cap. 614	Костинеш, Dac. 1150	3
90	Ξενότυμος			Лаз. 2, 81		Dac. 774			Синое, Cap. 523	3
91	Όλιμπος	220—180 Шел. 115		Мир. 150				Cap. 645	Стойнеш, D. Tud. 88	5
92	Όνείσμος	331—275	Ness. 45	Тон. 2, 30 Мир. 151, 152, 153, 155		Мир. 154 156				7
93	Όνείσμος	200—150 Шел. 115,						Cap. 646		1
	Бад. 40									
94	Παχάρις	Двойна бродна Шел. 116				Dac. 761*				1
95	Πασών	275—220 г. Бад. 39				Dac. 776				1
96	Πανσакхас	331—275 Шел. 116		Мир. 157, Тон. 2, 31 Лаз. 2, 82, 83		Dac. 777	Gr.—Bor. 73	Cap. 647	Неизвестно мест. Бс	11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
97 Πίστος	—	—	—	Мир. 158	—	—	—	—	—	1
98 Παύξευος	—	—	—	—	Мир. 159	—	—	—	—	1
99 Πυθώδωρος	—	—	—	—	—	—	—	Сав. 648	—	1
100 Ρέδωυ Χερма	150—108 Шел. 117	—	—	Лаз. 2, 85	—	—	—	—	—	3
101 Σάμιος	—	—	—	—	Мир. 161	—	—	—	—	1
102 Σαράπτιων	220—180 Шел. 117	—	—	Мир. 160, 162	—	—	—	—	—	1
103 Σθενυίδας	—	—	—	—	—	—	—	Сав. 528*	—	1
първата половина на III в.										
104 Σίριас	220—180 Шел. 117	—	—	Мир. 163	—	—	—	—	—	1
105 Στράτων	108—80? Grace—Savv., Евт—вср. VI период	—	—	—	—	Дас. 781	—	Сав. 650	—	2
106 Σωκράτης	230—180 Шел. 117—118	—	Тон. 2, 35	—	—	—	—	Сав. 649—3 бр.	Костинешци, Дас. 1151	7
107 Σωσικλῆς	Кадуцей 150—108 Шел. 118	—	Лаз. 2, 87	—	—	—	—	—	Синос, В. Търново, Ангелов, 4	2
108 Σώτας I	331—275 Бад. 38	—	Мир. 164	Мир. 165	Сал. 6, 48	—	—	—	Стоянешци, Tud. 93	11
Grace—Savv., p. 292, 294	—	—	—	—	Дас. 782—784, 787—788	—	—	—	Стоянешци, Tud. 91, 92	1
109 Σώτας II	150—108 Шел. 119	—	—	—	Дас. 785	—	—	—	Попеши, Tud. 119	3
Grace—Savv., p. 370	—	—	—	—	789, 786	—	—	—	—	—
110 Σωτήριος	2 пол. на III в.	—	Тон. 2, 10	—	—	—	—	—	—	1
111 Τυρολάης	Шел. 120—	—	—	Лаз. 3, 14	Дас. 790	—	—	—	—	2
една печат от Танакс по формата на Кръжката гроб. пол. на III в.										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
112 Τιμόξευος	220—180 Шел. 120,	—	Лаз. 2, 89	—	—	—	—	—	—	1
113 Τίτω	180—150 Шел. 120	Ness. 46, 47	Вн. 5172	—	Сал. 6, 42	Gr.—Вог. 74	—	—	Четъдещи, Glod. 25—100* 101*	8
114 Φαίσιас	220—180	—	Мир. 166	—	—	—	—	—	—	1
115 Φιλάτιο;	220—180 Шел. 121	—	Лаз. 2, 90	—	—	—	—	Сав. 651	—	5
116 Φίλιππος	Кратер 108—80	—	—	—	Дас. 791	—	—	—	—	2
Бад. 40 Grace—Savv., Евт. 39, 41										
117 Φιλόδαμος;	—	—	—	—	Дас. 793	—	—	—	—	1
118 Φιλοκράτης	220—180 Шел. 121	—	Лаз. 2, 91	—	—	—	—	—	—	1
119 Φιλοστέφανος	108—80 Шел. 121	—	—	—	—	—	—	—	Попеши, Tud. 118	1
120 Φιλτάτος	2 пол. II в.	—	Лаз. 2, 92	—	—	—	—	—	Стоянешци, Tud. 94	2
121 Φιλωγίδα;	—	—	—	—	—	—	—	Сав. 530	Кабиле, Тан. 17*	3
122 Φρασίλας	—	—	—	—	—	Дас. 794	—	—	—	1
123 Χρήσιμος	1 пол. III в.	—	—	—	—	—	—	—	Кабиле, Тан. 13*	1
Шел. 123 — по формата на дръжката Нечетливи:										
	Ness. 50	Мир. 130	—	Дас. 711	—	Сав. 533	—	—	Гюргев, Tud. 123*	25
	Лаз. 2, 84, 86	—	—	738, 744	—	690,	—	—	Кънла, Соп.—Муф. 26	26
	—	—	—	764	—	698, 699,	—	—	Стоянешци, Tud. 69, 71,	77, 79, 82, 85—87
	—	—	—	—	—	708, 709	—	—	Синос, Сав. 692	378

г) Родоски печати само с името на месеца или аниперифии

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Αρχαίμης			Лаз. 2, 96						
2	Δελός							Сар. 667		
3	Θεοφορίος		Ness, 52							
4	Πεδωγείνιος			Мир. 167						
5	Σπυδός							Сар. 652		
6	Χαλκυτόс			Лаз. 2, 98						
7	Глава на Хелиос		Ness, 53	Мир. 176						2
Всичко										8

д) Родоски неопределени печати

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ness, 49, 51	Мир. 101, 168	Мир. 98, 173	Call. 1:21	Gr.-Bor. 60,	Сар. 532, 653—	Албеш, Дас. 1178			
2	54—64	170—172, 174,	Лаз. 3:18	Call. 7:66	75—77	657, 659, 661—	Зимнич, Tud. 128			
3	175, 306	Лаз. 2:88, 93—95, 97				666, 668—671,	Glod. 117d			
4	99, 100—103;	Тон. 2:6, 12, 13;				673—679,	Незеру, Соп. —			
5	Ал.—Бал. 2:3, 5, 7	Вн. 5040, 5155,				688, 696, 697,	Мус., 13			
6	5159, 5162					702, 710, 711	Костиниши, Дас.			
7	5169, 5170						1142, 1154, 1155			
Всичко										115

Албеш, Дас. 1178
Зимнич, Tud. 128
Glod. 117d
Незеру, Соп. —
Мус., 13
Костиниши, Дас.
1142, 1154, 1155
Ман. теле, Лаз.
3: 19, 20
Сев. Добруджа,
Вашиани, 7
Стоиниши, Tud.
23, 34, 36, 54,
59—65
Тресмис,
N. Iop., 5
Цюря, Tud.,
9, 9—bis.
Синос, Сар.
694, 705

Допълнителни печати

№ по-ред	Допълнителен печат	Форма и вид на основния печат. № в Кат.	Публикация	Паралели	Дата
----------	--------------------	---	------------	----------	------

а) Допълнителни печати, поставени отделно от кръглия печат

1	К	Неопределен	Мир. 101	Шелов. Фанагория, № 7	—
2	ПМ	Фабр., № 121	Тан. 17		
3	ПА	Епон., № 69	Миков, с. 174	Шелов. Фанагория, № 38	220—180

б) Допълнителни печати в рамките на основния печат

4	✠	Правоъгълен	Лаз. 2, 79	Бадалянц, 73	331—275
5	Δ	Фабр., № 73	Дас. 785	с. 63, № 17	
6	Е	Правоъгълен	Дас. 786	Бадалянц, 73,	150—108
7	Н	Фабр., № 109	Дас. 786	с. 62, № 2	
8	А.	Правоъгълен	Лаз. 2, 73	Бадалянц, 73	150—108
		Епон., № 46	Дас. 716	с. 62, № 3	220—180
		Кръгъл. Епон.-	Gr.-Bor., 50	Бадалянц, 73	—
		фабр., № 2		с. 62, № 12	331—275

КОРЕКЦИИ И ДОБАВКИ

а) Епонимни печати

№ 2 — У Ал.-Бал. 2, 4 печатът е останал недопълнен. Вж. корекцията у Лаз. 2, с. 30.
№ 8 — Сар. 539 възстановява легендата с титулатурата «Ιερῆος». Струва ми се, че по-вероятното е само с предлога «ἐπί», с което печатът от Истрия се доближава до печата от Одесос у Тон. 2, 16.
№ 9 — У Мир. 119 е останал недопълнен. Възстановяването е безспорно, особено когато се гледа оригиналният печат.
№ 18 — У Tud. 12 и 13 името е под формата 'Αυδροῦς. Безспорна е нуждата от родителите е неоснователно.
№ 29 — У Сар. 729 неправилно допълнен в именител падеж. Безспорно е нуждата от родителите е неоснователно. Най-вероятно е, че тук имаме грешка на печатопредавача, който е изпуснал ρί. Както отбелязва и сам Tudor, епоним 'Αστῶу не е известен сред родоските жреци на Хелиос.

№ 37 — Сап. 552 възстановен под формата $\text{A}[\rho\chi]οκράτης$, което очевидно е неприемливо. Приемането на $\text{A}[\rho\chi]οκράτης$ е направено и въз основа на останалите намерени в Истрия печати с името на същия епоним. Приемането на $\text{A}[\rho\chiοκρ]ά/τε [υς]$ у Сап. 556 е несигурно. Сравни възможността за $\text{A}[\rho\chiοκρ]ά/της$. Но и тук е надделеляло съображението за наличието на печати от същия епоним.

№ 38 — У Чангова печатът е с недопълнена начална А.

№ 46 — Такъв епоним е непознат сред родоските жреци и естествено възбужда съмнение в правилното прочитане на печата. Липсата на илюстрация обаче у Дас. 716 ни лишава от възможността за евентуална корекция.

№ 47 — Печатът правилно е възстановен у Сап. 733, но неоснователно поставен при книдоските.

№ 49 — У Мир. 91 — Εστιαίος .

№ 52 — Възстановяването на името като Εἰκράτης у Сап. 566 предизвиква съмнение у Брашински (ВДИ, 1959, кн. 2, с. 187), който предлага четенето Επὶ Κράτιος . Струва ми се, че в случая е прав Сап. — рисунката показва, че между Π и Ρ има достатъчно място тъкмо за трите букви Εἰκ .

№ 54 — У Мир. 90 името на епонима е възстановено под формата $\text{A}ρ\chi[έ]βουλος$ — непознат сред родоските жреци. Очевидна е възстановката на Ἐχ[έ]βουλος , подказана и от другия печат от Одесос.

№ 56 — Липсата на илюстрация у Дас. 736 не дава възможност за правилно допълване на първия ред от легендата на печата.

№ 65 — Възстановяването на печата от Истрия (Сап. 680) е направено по Брашински, с. 187.

№ 77 — Поставянето на този печат в началото на IV в. пр. н. е. у Дас. 725 очевидно е недоразумение. Срв. за това също и у Шел. 62.

№ 78 — Приемането от нас на Ἐνδοστράτος е направено въз основа на останалите печати от този епоним, които се срещат в Истрия. Възстановката на Сап. 583 под формата Ἐνδρέ[τ]ος е съвсем произволна и очевидно неприемлива.

№ 79 — Мир. 149 поставя печата при фабрикантските. По-приемливо е причисляването на печата към епонимните родоски печати.

Ангелов, 3 — месецът е написан под неправилната форма Πεδάγ[η]τιδος .

№ 80 — У Сап. 681 печатът е невъзстановен.

№ 81 — Приемането на Ἐυοφῶν у Tud. 7 не е съвсем приемливо по ради възможната възстановка Ἐ[υ]οφᾶν[τ]ος — факт, на който е обърнал внимание и Tudor.

№ 85 — Печатът от Истрия (Сап. 746) е неправилно поставен при книдоските амфорни печати.

№ 95 — Печатите у Сап. 660 и 703 — невъзстановени. Поправката у Брашински, с. 187.

№ 96 — Поставянето на печата у Сап. 747 при книдоските очевидно е неоснователно.

№ 99 — И двата печата от Костинещи (Дас. 1152 и 1153) неоснователно са поставени при фабрикантските.

№ 104 — У Мир. 93 и Тон. 2,7 печатите неправилно допълнени под името Ἡερ[α]κλείδας — непознат сред родоските епоними.

б) Епонимно-фабрикантски печати

№ 1 — У Ал. Бал. 2, 2 печатът е останал неразчетен. Допълването е очевидно както от подобния печат у Дас. 693 и 699, така и у V Glase. Stamped Wine Jar Fragment, № 70, датиран в края на IV в. или началото на III в. пр. н. е.

в) Фабрикантски печати

№ 4 — У Сап. 700 — невъзстановен.

№ 5 — У Дас. 701* след името на фабриканта са посочени още много неразбираеми букви. Липсата на илюстрация лишава от възможността за коригиране или допълване. Вероятно тук трябва да търсим само името на месеца?

№ 12 — Печатите у Дас. 708 и 709 по необясними причини са поставени при епонимните печати. Както липсата на предлога ἐπὶ , така и наличието и у двата печата на емблема — осмолъчна звезда, характерна предимно за фабрикантските печати — подсказват, че тук наистина имаме два печата на фабриканта Ἀριστέιδας .

№ 17 — У Сап. 728 поставен при книдоските. Формата на печата и шрифтът подсказват за родоска принадлежност.

№ 20 — У Сап. 763 поставен при печатите от неопределени центрове.

№ 25 — Печатът от Истрия (Сап. 765) поставен при печатите от неопределени центрове.

№ 30 — Ваптан, 27027 е склонен да постави печата при епонимните. Струва ми се, че прочитането му без предлога ἐπὶ е правилно и печатът трябва да се постави тъкмо при фабрикантските печати.

№ 36 — Печатът у Сап. 767. е поставен при неопределените центрове. За родоската му принадлежност вж. и у Брашински, с. 187.

№ 38 — Безспорно печатът от Костинещи (Дас. 1146) трябва да се допълни на Δρακοντίδας .

№ 48 — Тон. 2,8 публикува печата като епонимен, като чете Ἐπ[ι] Φιλ[ί]ππου съвсем произволно върху един кръгъл печат с емблема глава на Хелиос. При внимателно гледане на оригинала не е трудно да се дойде до естественото възстановяване на Ἐφφράτωρ . Вж. по-подробно у Лаз. 2, с. 31—33.

№ 58 — Съмнението на Ваптан за книдоски печат е излишно. Печатът от Налбант е с рядко срещаната, но известна сред родоските печати листовидна форма.

№ 59 — У Сап. 634 фабрикантът прочетен като Θέ[ωρ]ος . Корекцията вж. у Шел, с. 104.

№ 81 — У Мир. 298 и 299 печатите са поставени при неизвестните, а у Дас. 769 името е прочетено неправилно като Μικῶν .

№ 84 — Печатите от Истрия (Сап. 691 и 701), макар и поставени при родоските, са недопълнени.

№ 94 — Печатът у Дас. 761 е прочетен невярно. Вж. корекцията у Шел., с. 16, бел. 23.

№ 103 — Печатът у Сап. 528 е възстановен с непознатото Σθουδα .

№ 113 — Печатът у Call. 6,42 — невъзстановен, у Дас. 735 — също.

а у Glod. 25₁₀₀ и 10₁ поставени при печатите от неустановени центрове.

№ 121 — Тан. 17 тълкува допълнителния печат ПМ като начални

букви на съкратеното име на епонима ΠΜ[αρχος] и съвсем произволно поставя печата при херсонеските.

№ 123 — Печатът непълнен у Тан. 13.

Нечетливи — Възстановката на Tud. 123 за печата от Гюргево на [Τιμάρ]χιδας ни се струва неприемлива.

LES RAPPORTS COMMERCIAUX DE RHODES AVEC LES CITÉS OUEST-PONTIQUES À L'ÉPOQUE HELLÉNISTIQUE

Mihail Lazarov

Résumé

En raison de l'extrême pénurie de données fournies par la littérature de la Grèce ancienne et les monuments épigraphiques, seules les amphores et les timbres amphoriques nous permettent d'étudier l'évolution des relations commerciales de l'île de Rhodes, un des plus grands centres du commerce hellénistique avec les villes du littoral occidental de la Mer Noire.

L'étude a porté sur 872 timbres rhodiens au total dont 371 d'éponymes, 378 de fabricants, 7 seulement avec la marque du mois, 1 anépygraphique et 115 indéterminés, découverts sur le littoral occidental de la Mer Noire et à l'intérieur de l'ancienne Thrace. En se servant des méthodes de datation déjà connues, l'auteur a ordonné les objets dans un tableau chronologique général (tabl. I).

Le schema I, élaboré sur la base du tabl. II, indique l'évolution des importations de Rhodes pour le littoral dans son ensemble aussi bien que pour les villes et régions séparément. On y constate l'ancienneté du commerce de Rhodes avec les cités pontiques — dès le dernier quart du IVe s. av. n. è., époque où son plus actif partenaire est Odessos, la baisse des importations de Rhodes au cours des second et troisième quarts du IIIe s. et l'élévation importante à la fin du IIIe s. et des deux premières décennies du IIe s. av. n. è. Ce dernier fait, caractéristique aussi pour les cités nord-pontiques peut être considéré comme une conséquence découlant de la solution du siège entre Rhodes et Byzantion sur la question des taxes douanières pour marchandises de transit dans les détroits de la Mer Noire.

Le tableau III indique la part des divers centres dans le placement de la totale production de Rhodes, importée dans le littoral ouest-pontique pour la période examinée. Il devient évident que les principaux partenaires de Rhodes étaient Istros, Odessos et Callatis, situés sur le littoral, et les terres situées au nord du Danube, en ce qui concerne l'intérieur du pays.

La comparaison avec les importations de Rhodes dans les cités nord-pontiques, effectuée au tableau V, nous amène à une intéressante constatation: les cadences de l'évolution du commerce de Rhodes, exprimées par le tableau des rapports du nombre des timbres dans chaque groupe, sur la base du nombre total des timbres éponymes datées, découverts dans les deux régions, sont les mêmes pour les deux régions en question. Il devient évident, que la pénétration des Rhodes dans les marchés ponti-

ques a commencé dans les cités ouest-pontiques et s'est progressivement propagée vers le nord.

En ce qui concerne la date du début des importations de Rhodes dans le littoral pontique, et précisément sa partie occidentale, il faut retenir l'année 305/304 av. n. è., ou Lysimaque avait envoyé à Rhodes, assiégé par Demetrios Polyorket, 40 000 unités d'orges et autant de blé — fait qui aurait pu être considéré comme le début d'une activité commerciale de Rhodes avec Thrace et son littoral pontique, fait confirmé par la présence de timbres de Rhodes très anciens.

On y constate une baisse sensible de l'activité commerciale de Rhodes avec les cités nord-pontiques et ouest-pontiques, à la fin du IIe s. et au début de Ier s. av. n. è.

Une considérable partie de la production importée de Rhodes (28,44% de tous les timbres de Rhodes) était placée dans l'intérieur des terres thraces, en passant par les ports ouest-pontiques. Pourtant l'établissement des itinéraires, par lesquels cette production pénétrait dans l'intérieur du pays (au sud et au nord du Danube) ne saurait être effectué que parallèlement avec les voies de transport des autres marchandises du commerce avec les cités ouest-pontiques.

ПРИЛОЖЕНИЯ

М. ЛА.

KEEP
IN ORDERJ~~K~~ - Pap.

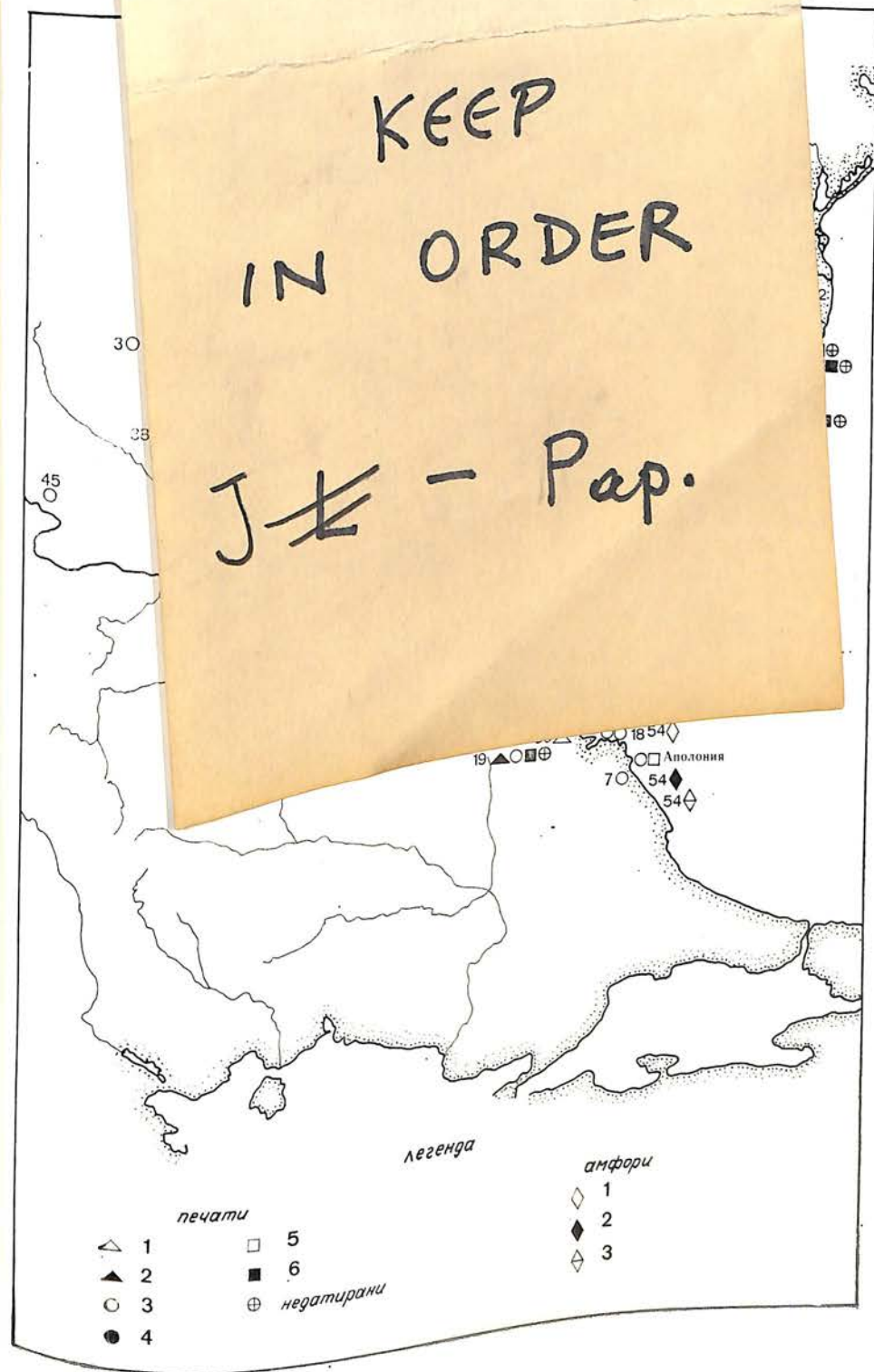
Карта за разпространението на родоските амфори и печати по тракийското крайбрежие на Понта и вътрешността на Тракия
 Carte de la diffusion des amphores et des timbres amphoriques rhodiens sur la côte thrace du Pont et dans l'intérieur de la Thrace

1. Айтос	15. Енисала	С е л и щ а	43. Трезмис
2. Албеш	16. Зимнич	29. Малкочи	44. Тулча
3. Бая де Фьер	17. Изеро	30. Манастир тепе	46. Турну Северин
4. Баду Сьют	18. Изгрев	31. Меджидия	46. Търичене
5. В. Търново	19. Кабиле	32. Мошени	47. Хаманджия
7. Веселие	20. Калараш	33. Мънъстиря	48. Хотинца
8. Върши	21. Канлия	34. Налбант	49. Черна вода
9. Гарбан	22. Караорман	35. Остров	50. Чъстени
10. Годни	23. Кокони	36. Попеш	51. Чюря
11. Гряка	24. Костинеш	37. Провадия	52. Сев. Добруджа
12. Гюргево	25. Кръсан	38. Рунку	53. Бургаско
13. Деветали	26. Кумана	39. Синос	54. Черно море
14. Диногения	27. Късчиоареле	40. Спанцов	
	28. Ловеч	41. Стоянеш	
		42. Тополог	

Печати 1 — I група; 2 — II група; 3 — III група; 4 — IV група; 5 — V група;
 Амфори 1 — I тип; 2 — II тип; 3 — III тип

Легенда към картата

6 — VI група

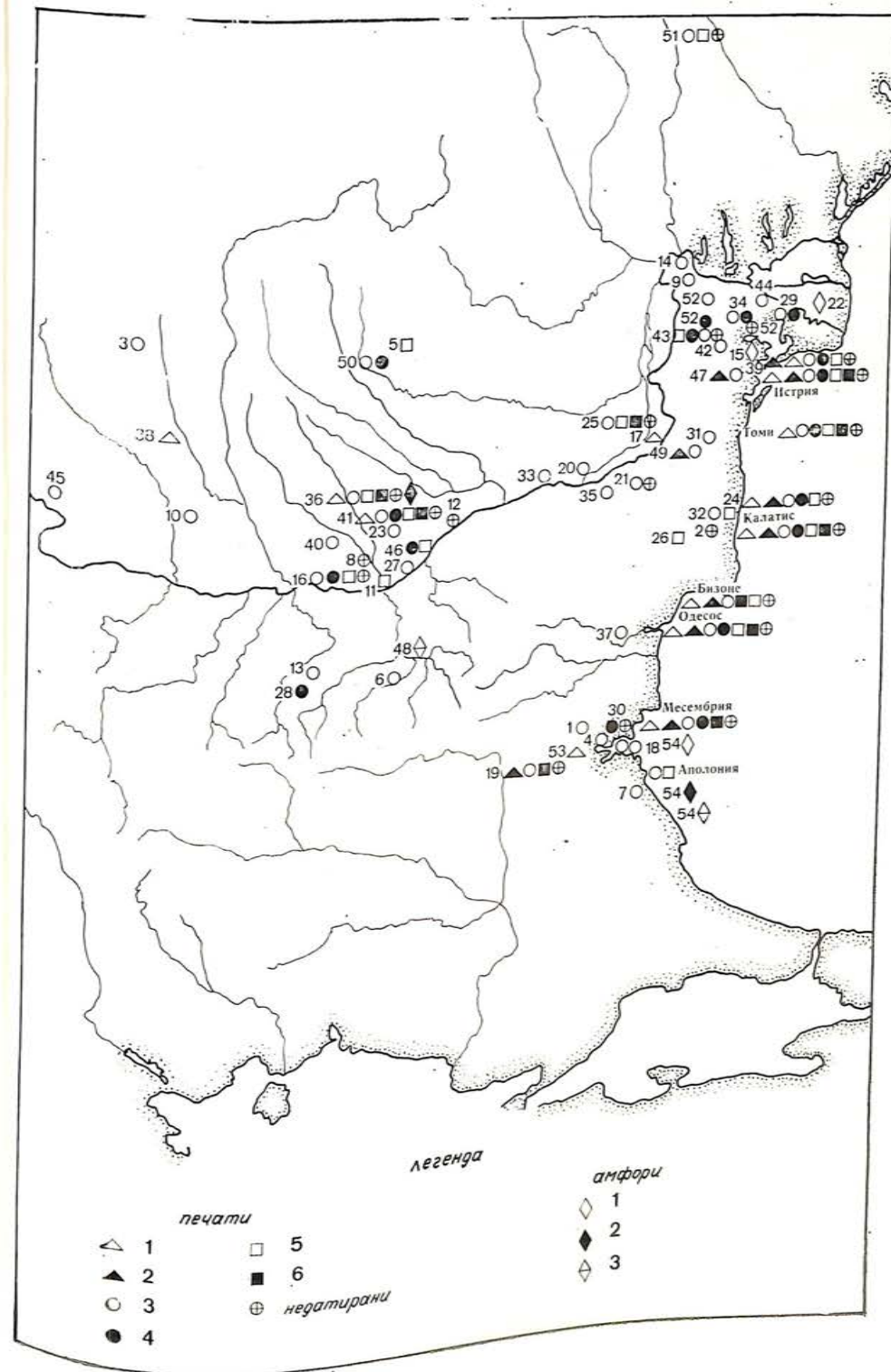
Карта за разпространението на родоските амфори и печати по тракийското крайбрежие на Понта и вътрешността на Тракия
 Carte de la diffusion des amphores et des timbres amphoriques rhodiennes sur la côte thrace du Pont et dans l'intérieur de la Thrace

1. Айтос	15. Енисала	29. Малкочи	43. Трезмис
2. Албеси	16. Зимнич	30. Манастир тепе	44. Тулча
3. Бая де Фьер	17. Изеро	31. Меджидия	46. Турну Северин
4. Българого	18. Изгрев	32. Мошени	46. Търчене
5. Ваду Сьют	19. Кабиле	33. Мънъстиря	47. Хаманджия
6. В. Търново	20. Калараш	34. Налбант	48. Хотинца
7. Веселие	21. Канлия	35. Остров	49. Черна вода
8. Върши	22. Караорман	36. Попеш	50. Чъстени
9. Гарсан	23. Кокони	37. Провадия	51. Чюря
10. Годни	24. Костинеш	38. Рунку	52. Сев. Добруджа
11. Грака	25. Кръсани	39. Синое	53. Бургаско
12. Гюргево	26. Кумпана	40. Спанцов	54. Черно море
13. Деветак	27. Късчиоареле	41. Стоянеш	
14. Диногения	28. Ловеч	42. Тополог	

Селища

Печати 1 — I група; 2 — II група; 3 — III група; 4 — IV група; 5 — V група;
 6 — VI група
 Амфори 1 — I тип; 2 — II тип; 3 — III тип

Легенда към картата

I:		II	
7 3 7 4	Y Y Y		
9 4 7 5	X X X		III
9 9 F F	Д Д	5 7	ор. 1
8 3 3	Б А	7 7	ор. 11
8 8 3 3	Д Д	6	ор. 6
6 3 3	А А	Б Б	ор. 18 18
Э Э			

LAZAROV

VG

27

ИЗВЕСТИЯ
НА НАРОДНИЯ
МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА IX (XXIV)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

TOME IX (XXIV)

1973

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ
Михаил Лазаров, Александър Кузев,
Велко Тонев, Костадин Стоянов,
Александър Минчев — секретар

ИЗВЕСТИЯ
НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ
ВАРНА

Авторски колектив

Редактор *Таня Петрова*
Художник *Беньо Бенев*
Худ. редактор *Иван Кенаров*
Техн. редактор *Георги Иванов*
Коректор *Жулиета Койчева*

Дадена за набор на 10. IV. 1973 г.
Подписана за печат на 30. V. 1973 г.
Излязла от печат на 10. VI. 1973 г.
Печатни коли 21 Формат 71×100/16 Изд. коли 24,93
Темат. № 1240-II-6 Тираж 530 экз. Издат. № 827
Българска, I издание, ведомствено

Държавно издателство — Варна
ДП „Странджата“, гр. Варна
Пор. № 5031/1973 г.

93/09 (05)

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ — ВАРНА
BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL DE VARNA
КНИГА (TOME) IX(XXIV), 1973

1. 8 81

Михаил Лазаров

АНТИЧНИ АМФОРИ (VI — I В. ПР. Н. Е.) ОТ БЪЛГАРСКОТО ЧЕРНОМОРИЕ

МИХАИЛ ЛАЗАРОВ

Сведенията на писмените източници за икономическите връзки на нашите земи в древността са твърде оскъдни. Това повишава в значителна степен ценността на археологическия материал и по-специално на керамиката. Сред нея особено място заемат остроудънните амфори — керамичният амбалаж на древността.

Досега в българската археологическа литература не е правено цялостно изследване върху открития в Древна Тракия и нейното крайбрежие амфорен материал. Отделни публикации, предимно на случайно намерени или открити при археологически разкопки амфорни печати, са правени епизодично. Значително по-добре е изследван този материал по крайбрежието. Пръв К. Шкорпил публикува амфорни печати, намерени по българския бряг на Черно море.¹ След това М. Мирчев направи достояние на науката амфорните печати от Варненския музей, открити предимно във Варна и Каварна.² Малката колекция от печати, намираща се в Бургаския музей, бе публикувана от Ана Алексиева.³ След това последователно в редица статии намериха място амфорните печати, открити при археологическите разкопки на някои обекти по крайбрежието и във вътрешността на страната: от разкопките на нос Чаракман (античния Бизоне),⁴ от Варна (Одесос),⁵ от тракийския Севтополис във вътрешността на Тракия,⁶ случайни находки от Кабиле⁷ и отделни печати

¹ К. Шкорпил, Печати върху амфори от черноморското крайбрежие, ИБАИ, VIII, 1934, стр. 24—43.

² М. Мирчев, Амфорните печати от музея във Варна, С., 1958.

³ А. Алексиева, Амфорни печати от Бургаския музей, ИНМ Бургас, I, 1950, стр. 44—51.

⁴ М. Мирчев, Г. Тончева, Д. Димитров, Бизоне—Карвуна, ИВАД, XIII, 1962, стр. 37 и сл. (печатите са публикувани от Г. Тончева).

⁵ А. Алексиева, Новооткрити амфорни печати във Варна, Археология, IV, 1962, кн. 4, стр. 62—65; Г. Тончева, Керамика от антична яма във Варна, ИНМВ, VIII (XXIII), 1972, стр. 265—267.

⁶ А. Алексиева, Амфорни печати от Копринка, ГНМПл. II, 1950, стр. 185—190; А. Balkanska, Die Handelsbeziehungen von Seutopolis, Acta Antiqua Philippopolitana, Studia Archeologica, Serdicae, 1963, p. 49—58.

⁷ Ж. Попов, Амфорни печати от античния град Кабиле, Археология, IX, 1967, кн. 3, стр. 46—49.

от могилни погребения или други археологически обекти във вътрешността на страната.⁸ Подготвени са за печат и амфорни печати от Несебър⁹ и Созопол.¹⁰

Този немногочислен материал беше използван като основа, за да се правят обобщаващи прегледи на търговските връзки на крайбрежието с останалия презморски свят или вътрешността на страната, използвайки за източник главно¹¹ или предимно¹² амфорните печати. Тъкмо тези опити за обобщаващи прегледи на търговските връзки на крайбрежието показва основните недостатъци в интерпретирането на открития досега материал. На първо място, на амфорните печати се гледа предимно като на епиграфски паметници, откъснати от формата на съда и състава на глината, от която е изработен. Дори има случаи, когато от запазена цяла амфора се публикува само амфорният печат, без да се даде описание на формата на съда.¹³

На второ място, с малки изключения,¹⁴ остава пренебрегнат и непубликуван неподпечатаният амфорен материал, открит предимно по крайбрежието. Неговото значение за изясняване на икономическите връзки на нашите земи в древността се подсилва от няколко обстоятелства. Известно е, че подпечатването на античните амфори започва най-рано в последната четвърт на V в. пр. н. е. Освен това не всички амфори са били подпечатвани. До нас достигат много амфори във фрагментирано състояние, при това в повечето случаи ония части от амфората, върху които не са поставяли печат.

Така цели периоди от историята на нашето крайбрежие, за които и писмените сведения са твърде оскъдни (VI—IV в. пр. н. е.), биха оста-

⁸ Б. Ф и л о в, Куполните гробници при Мезек, ИБАИ, XI, 1937, стр. 74, № 56; И в. В е л к о в, Разкопките около Мезек и гара Свиленград, ИБАИ, XI, 1937, стр. 120, обр. 112; Д. А л а д ж о в, Тракийска гробница при с. Войводово, Археология, VIII, 1966, кн. 4, стр. 53—55, обр. 5; Л. Б о т у ш а р о в а, Куполна гробница при Пловдив, Сб.: Изследвания в памет на Карел Шкорпил, С., 1961, стр. 292, фиг. 17 и 18; М. Ч и ч и к о в а, Тракийска гробница от с. Калояново, Сливенски окръг, ИАИ, XXXI, 1968, стр. 78—79, обр. 32; Д. Д е ч е в, Антични надписи, Сб.: Мадара, I, стр. 166; Ц. Д р е м с и з о в а, В. А н т о н о в а, Принос към най-старата история на Шумен и Шуменското плато, Сб.: Шумен—Коларовград, I, 1960, стр. 7; Г. Т а б а к о в а-Ц а н о в а, Антична керамика от Казанлъшкия музей, Археология, III, 1961, кн. I, стр. 56, обр. 3; Й. Ч а н г о в а, Разкопките на Ловешката крепост, Археология, VIII, 1966, кн. 2, стр. 34, обр. 2; Г. И. К а ц а р о в, Антични паметници из България, ИБАИ, II, 1923/24, стр. 73.

⁹ М. L a z a r o v, Timbres amphoriques de Nessebar, Nessebar, II, sous presse.

¹⁰ М. L a z a r o v, Amphores et timbres amphoriques d'Héraclée Pontique, trouvée à Apollonie Pontique, в сб.: Бешевлиев (под печат) и посочената там литература за амфорни печати, намерени в Созопол.

¹¹ М. G r a m a t o p o l s i G h. P o e n a r u-B o r d e a, Amfore stampilate din Tomis, SCIV, 19, 1968, I, p. 48; i b i d e m, Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja, Dacia, N. S., XIII, 1969, p. 128 et suiv. et p. 134.

¹² Й. Б. Б р а ш и н с к и, За икономическите връзки на гръцките градове от Югозападното Черноморие в предримската епоха, Археология, XII, 1970, кн. 2, стр. 7—18.

¹³ М. М и р ч е в, Амфорните печати, стр. 56, № 267.

¹⁴ Т. И в а н о в, Керамиката от некропола на Аполония, РП, II, 1948, стр. 44; същият, Антична керамика от некропола на Аполония, в сб.: Аполония, С., 1963, стр. 263 и сл.; М. Б а к а л о в а-Д е л и й с к а, Керамични находки от Западното Черноморие, ИАИ, XXIII, 1960, стр. 256; Г. Т о н ч е в а, Керамика от антична яма..., стр. 265 и сл.; същата, Архаични материали от Одесос, ИАИ, XXX, 1967, стр. 169—172; Т. И в а н о в, Тракийски могилни погребения в Одесос и околността му през ранноелинистическата епоха, ИВАД, X, 1956, стр. 94, табл. IV, 3; И в. П а н д а л е е в, Стари селища около Бургас, ИБАИ, IV, 1926/27, стр. 306, обр. 124.

нали извън обсега на изследванията за икономическите връзки на този район в древността, а изводите за по-късния етап на търговията на градовете по Западното Черноморие — непълни.

В последните няколко десетилетия този недостатък в световната археологическа литература започна успешно да се преодолява. Тук на първо място трябва да се поставят усилията на В. Грейс за Средиземноморието¹⁵ и на Б. Н. Граков¹⁶ и И. Б. Зеест¹⁷ за Черноморието. Благодарение усилията на редица учени вече са установени много типове, определени са значителна част от производителните центрове, които не са подпечатвали своите амфори.

Междувременно благодарение на засилената събирателска работа и провежданите подводни археологически изследвания¹⁸ фондовете на нашите крайбрежни музеи се обогатиха значително и с изцяло запазени амфори. Тяхното изследване и включване в научен оборот е вече необходимо. В настоящата работа са използвани всички амфори от периода VI—I в. пр. н. е., намиращи се във фондовете на българските крайбрежни музеи и останали непубликувани досега.¹⁹ Привлечени са и някои публикувани вече съдове главно заради пълнотата на картината или поради обстоятелството, че при първоначалната им публикация не е извършено тяхното определяне или пък то не е съвсем точно. Не са включени амфорните фрагменти, добити при разкопки на някои археологически обекти или подводни проучвания като тия от Несебър, от античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас и др., чието детайлно обработване и интерпретиране не би могло да се извърши сполучливо,

¹⁵ V. G r a c e, Amphoras and the Ancient Wine Trade. Excavation of the Athenian Agora, Princeton, 1963; i b i d e m, Early Thasian Stamped Amphoras, AJA, I—III, 1946, v. L. N. 1, p. 31—38; i b i d e m, Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula, Hesperia, XXXII, 1963, p. 319—334; i b i d e m, Pnyx: Stamped Wine Jar fragments, Hesperia, Supplement, X, 1956, p. 122—189; i b i d e m, Stamped Amphoras handeeds found in 1931—1932, Hesperia, III, N 3, 1934; i b i d e m, Standard Pottery containers of the Ancient Greek World, Hesperia, Supplement, VIII, 1949, p. 175—189; i b i d e m, The Commercial Amphoras from the Antikythera Shipwreck, Transaction of the American Philosophical Society, v. 35 (55), Part 3, June 1965, p. 5 et suiv.; i b i d e m, The die Used for the Amphora Stamps, Hesperia, IV, 1935, p. 421 et suiv.; i b i d e m, The Eponyms Named on the Rhodian amphora Stamps, Hesperia, XXII, N 2, 1953, p. 116—128, Pl. 42, I—III; i b i d e m, The Stamped Amphora Handles, Excavation at Gözlü Kale, Tarsus, t. I, Princeton, 1950, p. 135 et suiv.; i b i d e m, Timbres amphoriques trouvés à Delos, BCH, 76, 1952, p. 525 et suiv.; V. G r a c e et M. T. L e n g e r, Anses d'amphores et tuiles timbrées de Thasos, BCH, 82, 1958, I, p. 413 et suiv.

¹⁶ Б. Н. Г р а к о в, Эллинистические клейма на горлах некоторых эллинистических остродонных амфор, Труды ГИМ, вып. I, М., 1926, стр. 165—205; същият, Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов, М., 1929; същият, Тара и хранение сельскохозяйственных продуктов в классической Греции VI—IV вв., ИГАИМК, 108, 1935, стр. 147 и сл.; същият, Каменское городище на Днепре, МИА, № 36, 1954, стр. 83—95; особен интерес представлява, както може да се съди по публикациите на редица светски изследователи, непубликуваната докторска дисертация на Б. Н. Г р а к о в, Клейменная тара епохи эллинизма как источник для истории производства и торговли, Архив ИА, № 538.

¹⁷ И. Б. З е е с т, Керамическая тара Боспора, МИА № 83, М., 1960, и посочената там литература.

¹⁸ М. Л а з а р о в, Успехи на подводната археология в Черно море, Корабостроене и корабоплаване, 1971, кн. 8, стр. 31—32.

¹⁹ Използвам случая да изкажа най-сърдечна благодарност на колегите Ив. Рафаилов — директор на Археологическия музей в Каварна, М. Димитров — директор на музея в Балчик, и с. Г. Тончева и останалите колеги в музеите по крайбрежието за любезното съдействие по използването на амфорния материал в съответните музеи.

ако се разглежда откъснатото от останалия открит при разкопките материал.

По-голямата част от включените в публикацията амфори са добити случайно, и то предимно от морето при риболов. Само малки групи са открити в археологически комплекси на сушата. Това са предимно амфорите от античната яма в Одесос,²⁰ датирани заедно с останалия материал от края на IV и началото на III в. пр. н. е., и една група амфори, открити при разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас, поставени в ляска и представляващи несъмнено един амфорен склад. Те са от няколко различни типа и комплексното им датироване позволява да се изяснят редица въпроси на датироването на някои видове амфори. Интерес представлява и намирането на три амфори в некропола на селището при «Сладките кладенци» заедно с червенофигурна кана от началото на IV в. пр. н. е., чиято датировка се пренася и върху датата на въпросните амфори.²¹

Значителна група представляват амфорите, открити по време на разкопките в некропола на Аполония през 1946—1949 г.²² За съжаление повечето от амфорите са открити извън гробовете и това затруднява тяхното по-точно датироване. При това редица неточности при посочване на изходните данни и непълното публикуване на всичките амфори²³ намаляват значително стойността на този иначе ценен материал.

При това положение, имайки предвид случайния характер на използвания материал, за датироването му е приет предимно сравнителният метод. Амфорите са подредени по типове, като към съответните видове е привличан и известният досега амфорен материал от вътрешността на Тракия.

Хронологическите рамки VI—I в. пр. н. е. са възприети по няколко съображения. Успехите в изследването на амфорния материал за класическата и елинистическата епоха е по-значителен. Тъкмо за този период са определени редица производствени центрове, постигната е сравнително точна хронология на отделните видове. Освен това VI—I в. пр. н. е. е период, характерен както за западното черноморско крайбрежие, така и за вътрешността на Тракия — от образуването на гръцките градове-колонии от VII в. пр. н. е. до завладяването на крайбрежието от римляните през I в. пр. н. е.

Амфорният материал е подреден по производствени центрове и по видове, като в общи линии е спазван хронологическият принцип. Размерите на амфорите са дадени в отделни сравнителни таблици след всеки тип (само за някои единични екземпляри размерите следват описанието на съответната амфора), което дава възможност да се направят интересни сравнения за съотношението в пропорциите. За обозначаването на различните измерения са използвани букви от латинската азбука, при които:

²⁰ Г. Тончева, *Керамика от антична яма...*, стр. 265 и сл.

²¹ М. Бакалова-Делийска, *цит. съч.*

²² Т. Иванов, *Керамиката от некропола на Аполония; същият, Антична керамика от некропола на Аполония.*

²³ По-голямата част от посочените инвентарни номера у Т. Иванов, *Антична керамика...* не отговарят на съдържанието на инв. номера от инв. книга зее в Бургас амфори, добити от разкопките в Созопол през 1947—1949 г., не са намерили място в публикацията на материала или ако са взети предвид, поставени са под общ № 761, без никакви изходни данни.

H — означава най-голяма височина на съда (при напълно запазените амфори); H₁ — височина на долната част на амфората заедно със столчето до нивото на най-големия диаметър на тялото; H₂ — височина на останалата горна част на амфората; H₃ — височина на шийката; H₄ — височина на дръжките; H₅ — височина на столчето; D — най-голям диаметър на тялото на съда; D₁ — диаметър на устието заедно с венчето; D₂ — вътрешен диаметър на устието; D₃ — диаметър на шийката непосредствено под венчето; D₄ — диаметър на шийката при прехода ѝ към раменете; D₅ — диаметър на столчето в горния му край; D₆ — диаметър на столчето в долния му край; D₇ — диаметър на дръжките (при елипсовидните дръжки — в две измерения).²⁴

Номерацията в каталога се води последователно от 1 до 223. След поредния номер следва названието на града, в чийто музей се съхранява амфората (Бургас — Окръжен исторически музей Бургас, Варна — Археологически музей Варна и т. н.), и инвентарният номер, под който е записана в инвентарните книги. Следва обяснение за местонамирането и обстоятелствата на откриването, указание за литературата, ако е публикувана, и накрая таблицата. В таблиците амфорите носят съответния номер от каталога. По същия начин са обозначени и амфорните печати в табл. XXII, като номерът под съответния печат означава номера на амфората от каталога, на която принадлежи печатът.

1. ХИОСКИ АМФОРИ

Амфорите от о-в Хиос, известен с висококачественото си вино, заемат значителен дял от амфорния фонд на музеите по крайбрежието. Досега в българската археологическа литература не е публикувана цяла хиоска амфора. Отделни фрагменти, отнасящи се към втората половина на VI в. пр. н. е., са известни от разкопки в Одесос.²⁵ Хиоските амфори, които се посочват в настоящата публикация, може да се разделят на няколко типа.

Най-ранният тип (тип А) е представен от големи амфори с височина около 70—72 см и диаметър на тялото 35—36 см, с масивна фуниевидна шийка, заоблено венче, елипсовидни в сечението дръжки и заоблено яйцевидно тяло. Столчето е немного високо, цилиндрично, в долния край разширено, отдолу дълбоко вдлъбнато, наподобяващо поставка (табл. I). Глината е жълтокафява, с неголямо количество примеси от песчинки и варовикови частици.

Този тип амфори се датират от VII в. и първата половина на VI в. пр. н. е.²⁶ Определянето на принадлежността им създава известни затруднения, доколкото биха могли да се посочат няколко центъра, произвеждали амфори с фуниевидно устие. Все пак най-вероятна е тяхната хиоска принадлежност. За това говори както съставът на глината, така и общата форма на амфорите, наподобяващи хиоските от по-късен тип. Известни са и някои видове от типичните за о-в Хиос амфори с издута шийка, които са твърде близки до описваните амфори с фуниевидно устие.

²⁴ Този начин на измерване и обозначение е взимствуван от Н. О. Лейпунска, *Методика класификации амфорного материала*, Археология, Київ, 1971, № 3, стр. 63 и сл. Вж. и посочената там литература по този въпрос.

²⁵ Г. Тончева, *Архаични материали от Одесос*, стр. 170.

²⁶ И. Б. Зеест, *цит. съч.*, стр. 76.

Такива амфори са известни и от българското черноморско крайбрежие (№ 8 в каталога).

Един близък екземпляр на амфорите от тип А се пази в Созополския археологически музей. При него тялото е по-издължено, като раменете са значително по-полегати (№ 1 в каталога). Останалите елементи на съда носят белезите на ранните хиоски амфори. Една рисуванa амфора от същия вид публикува В. Карагеоргиев, произхождаща от о-в Кипър. От Кипър са известни много такива амфори, които се отнасят към хиоското амфорно производство и се датират най-общо през VI в. пр. н. е.²⁷

Вторият тип хиоски амфори (тип Б) са амфорите с издупина в горната част на шийката. Различаваме главно три разновидности. При най-ранните издупината не е така подчертана, а всъщност е само загатната и те наподобяват в много отношения по-ранния тип с фуниевидна шийка (№ 8 в каталога). Датират се във втората половина на VI в. пр. н. е.

Най-разпространените хиоски амфори са тия, които имат характерна издупина непосредствено под устието на шийката. Тя не е много висока (около 9—10 см), със силна издупина, след която следва плавно преминаване към раменете на съда, които са леко наклонени. В много случаи раменете и издупатa шийка са разделени с хоризонтална вдлъбнатина. Устието е с масивно полуцилиндрично венче, свито откъм страната на дръжките, така че е получило почти елипсовидна форма. Понякога присвиането е така направено, че формата на устието е близка до правоъгълник със заоблени ъгли. Дръжките, както и шийката не са много високи, почти елипсовидни в сечението, захванати непосредствено под венча, с характерна извивка нагоре. Тялото е яйцевидно, с най-голям диаметър 31—33 см. Столчето не е много високо, цилиндрично, леко разширено в долната си част, отдолу със сравнително голяма вдлъбнатина, наподобяващо хиоските амфори с фуниевидно устие.

Амфорите от този тип са украсени с линии от червенокафяв лак, обикновено разположени в горната част на съда — под венча и върху шията. Характерна украса за хиоските амфори с издупина на шийката е кръст, нанесен с червенокафяв лак, разположен върху издупатa част на шийката.

Хиоските амфори от тип Б са широко разпространени в цялото Средиземноморие и по бреговете на Черно море. Цели амфори или фрагменти от тях са намирани при археологически разкопки в културни слоеве от втората половина на VI в. и началото на V в. пр. н. е., което дава възможност тези амфори да се датират в същото време.²⁸

В течение на V в. пр. н. е. видът на хиоските амфори се видоизменял. Срещат се пак амфори с издупина на шията, но тя е отделена от раменете на съда посредством ниска тясна шийка. Тялото вече не е яйцевидно, а значително по-стеснено (диаметър 27—30 см), с издигнати рамене. Провдлъбнатината е значително по-конусовидна. Този тип амфори (тип В

²⁷ V. Karageorghis, *Chronique des fouilles à Chypre en 1968*, BCH, 93, (1969), II, p. 448, fig. 25; BCH, 1962, p. 336 et suiv.
²⁸ J. K. Anderson, *Excavations on the Kofina ridge, Chios*, BSA, XLIX, 1954, p. 123 et suiv.

в нашия каталог) се срещат в археологически комплекси през целия V в. пр. н. е.²⁹

Глината е от много добро качество, с характерен светлокафяв цвят. Срещат се бели, непрозрачни примеси.

Нов тип хиоски амфори, отличаващ се значително от описаните досега, е открит при разкопките на атинската агора.³⁰ Шийката е висока, цилиндрична, без характерната за по-ранните типове издупина. Тялото е с конична форма, с подчертана извивка на раменете, с ниско масивно столче. Тези амфори се датират в третата четвърт на V в. пр. н. е. В нашата работа са представени само два екземпляра от този тип (тип Г в каталога).

В по-късно време се отнасят амфорите със значително по-стройни пропорции, с висока цилиндрична шийка, леко пристисната откъм страната на дръжките, с подчертано конусовидно стройно тяло. Раменете са хоризонтални и са отделени от тялото посредством ръб. Дръжките са значително високи. Столчето е във форма на нисък цилиндър, скосено от двете страни, отдолу с характерната за хиоските амфори конусовидна вдлъбнатина.³¹ Този тип, засвидетелствуван също на атинската агора, е особено много разпространен като изображение върху хиоските монети.³² Това е най-късният тип хиоски амфори (тип Д в каталога). Срещат се при археологически разкопки в комплекси, датирани в IV—III в. пр. н. е.³³ Една от публикуваните в настоящата работа амфори (№ 36 в каталога) е намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в амфорен склад заедно с други амфори и трябва да се датира в самото начало на IV в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ХИОСКИТЕ АМФОРИ

А. ХИОСКИ АМФОРИ С ФУНИЕВИДНО УСТИЕ

1. Созопол, инв. № 418, намерена в морето при риболов (табл. I).

Глината е мека, ронлива, розовокафява. Висока цилиндрична шийка, в долната част разширена конусовидно. Дръжките плоски. Отличава се от останалите амфори от този тип с издълженото си тяло. Подобни амфори има от Кипър³⁴ от VI в. пр. н. е.

2. Варна (табл. I).

Липсват половината от устието и част от шийката.

3. Созопол, инв. № 239, намерена в морето при риболов (табл. I).

Изцяло запазена.

4. Созопол, инв. № 225, намерена в морето при риболов (табл. I).

Шийката е отделена от тялото с вдлъбнатина.

5. Бургас, инв. № 1644, намерена в морето в района на Созопол при риболов (табл. I).

6. Бургас, инв. № 1643, намерена в морето в района на Созопол при риболов (табл. I).

7. Несебър, инв. № 330, намерена в морето при риболов (табл. I).

Столчето е много ниско, почти незабележимо.

²⁹ И. Б. Зеев, цит. съч., стр. 74.

³⁰ V. Grace, *Stamped Amphora Handls.*, p. 303, fig. I, 2.

³¹ И. Б. Зеев, *Внутренняя торговля Прикубанья с Фанагории*, МИА, № 19, 1951, стр. 110, рис. I.

³² *Catalogue of the Greek coins in the British Museum. Ionia*, Pl. XXXII.

³³ И. Б. Зеев, *Керамическая тара Боспора*, стр. 77.

³⁴ V. Karageorgis, op. cit.

Сравнителна таблица за размерите на хиоските амфори тип I A

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
1	72,0	44,0	28,0	14,0	15,0	4,0	36,0	13,5	11,0	13,0	11,2	5,7	5,5	3,4/2,5
2	71,5	45,0	26,5	15,0	16,0	—	35,0	13,2	10,3	13,1	11,5	5,8	6,2	3,6/2,4
3	70,0	44,0	26,0	14,0	16,5	5,0	36,0	13,2	10,0	12,7	11,4	5,8	6,1	3,8/2,6
4	72,0	45,0	27,0	13,5	16,0	5,5	36,0	14,2	11,2	13,4	11,8	5,4	5,9	3,8/2,6
5	72,5	42,0	30,5	14,0	16,5	4,5	36,0	13,6	10,8	12,8	11,3	6,4	6,8	3,8/2,7
6	70,5	43,0	27,5	14,0	16,5	3,5	35,5	14,2	11,3	13,8	11,5	5,6	6,2	3,8/2,5
7	70,5	41,0	29,5	15,0	15,5	—	35,5	14,0	11,0	13,5	12,5	—	4,8	3,8/2,5

Б. ХИОСКИ АМФОРИ С ИЗДУТИНА НА ШИЙКАТА. ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА VI — НАЧАЛОТО НА V В. ПР. Н. Е.

8. Созопол, инв. № 412, намерена в морето при риболов (табл. I).

Шийката е с характерната за хиоските амфори издутина, но не е така ярко подчертана, както в по-късните екземпляри. Елипсовидно устие. Плавно преминаване между шийката и полегатите рамене. Липсва столчето.

9. Созопол, инв. № 420, намерена в морето при риболов (табл. I).

Глината мека, бежовокафява. Елипсовидно устие. Столчето е цилиндрично, в долната част издадено навън.

10. Варна, инв. № II 1406, намерена в морето между нос Галата и нос Емине (табл. II).

В долната част на една от дръжките има вдлъбната буква «О». Такова «енглицеско» колело се среща върху амфори от VI, V и IV в. пр. н. е. Едва ли може да се предположи, че това е случайно явление. Най-приемливо е да се сметне, че това е някакво означение. Б. Н. Граков, разглеждайки една хиоска амфора от по-ранния тип, с фуниевидно устие, открита в Олбия, изказва предположението, че това е всъщност гръцката буква «О», което означава началната буква на думата *οἰνοφόρεῖον* или *οἰνοφόρος* — «виноносец» — обяснение на предназначението на съда.³⁵

11. Варна, инв. № II 1408, извадена от морето между нос Галата и нос Емине (табл. II).

Липсва столчето. Шийката под издутината леко присвита.

12. Варна.

Изцяло запазена. Еднаква по форма с № 11.

13. Бургас, инв. № 1636, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. II).

Липсва столчето. В горната част на шийката има вдлъбнат кръг — «О». Върху раменете са разположени отвесно два надписа, издраскани с остър предмет след изпичането на съда. Вторият надпис е написан в обратен ред на първия — отдолу нагоре (обр. 1).

14. Балчик (табл. XXIII).

Запазени са само шийката с едната дръжка и част от раменете на съда, фрагментирани, сега слепени. Ръбът на устието отгоре и външната стена на венчето са покрити с пояс от тъмночервен лак. Широка ивица от същия лак върви и върху началото на дръжките, като след това преминава в тясна ивица върху външната страна на цялата дръжка. Върху издутината на шийката има кръст със същия кафявочервен лак.

15. Несебър, инв. № 1485, намерена в морето, югозападно от провлака между сегашното пристанище и плажа (табл. XXIII).

Запазени са шийката с едната дръжка и част от раменете на съда.

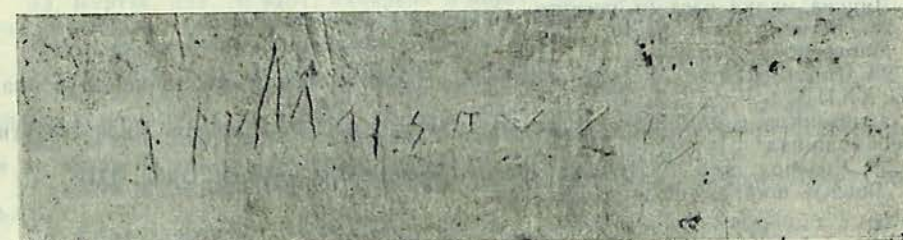
16. Несебър, инв. № 1483, намерена в морето между сегашното пристанище и плажа.

Запазени са шийката с двете дръжки и част от раменете на съда. Напълно еднаква с № 15.

17. Несебър, инв. № 1486, извадена от морето между сегашното пристанище и плажа.

Запазени са само горната половина на шийката и едната дръжка.

³⁵ Б. Н. Г р а к о в, Клеймо на амфоре VI в. до н. э., Нумизматический сборник, II, 1957, стр. 16—18.

Обр. 1.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип I Б

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
8	—	—	24,0	11,0	15,0	—	34,5	11,5 14,0	8,5 10,5	11,2 12,8	10,1	—	—	3,4/2,4
9	70,0	45,0	25,0	10,0	15,0	3,3	31,0	12,5 14,0	8,8 10,5	11,2 12,9	10,0	5,5	6,0	3,5/2,3
10	69,0	45,0	24,0	9,0	14,0	3,2	32,0	11,8 13,2	8,6 10,3	12,0 11,0	10,7	5,4	5,8	3,6/2,5
11	—	—	26,0	10,0	17,0	—	33,0	11,4 14,9	7,6 11,2	10,5 12,2	9,8	—	—	3,7/2,8
12	70,0	49,0	21,0	11,0	17,0	2,8	31,0	10,4 14,6	6,8 10,5	11,0 15,0	12,0	5,4	6,0	3,8/2,9
13	—	—	29,0	9,0	14,0	—	31,0	12,4	9,4	11,6	10,0	—	—	3,5/2,4
14	—	—	—	8,5	16,5	—	—	10,5 12,5	7,5 9,5	9,8 11,7	7,2	—	—	2,4
15	—	—	—	11,0	17,0	—	—	11,4 12,4	7,4 9,0	10,8 11,8	10,0	—	—	3,4/2,3
16	—	—	—	10,0	17,0	—	—	11,4 14,2	8,5 11,5	10,0 13,5	11,0	—	—	3,7/2,8
17	—	—	—	10,0	17,0	—	—	11,6 13,6	8,0 10,5	10,8 13,0	10,0	—	—	3,6/2,4

В. ХИОСКИ АМФОРИ С ИЗДУТИНА И ТЯСНА ШИЙКА — V В. ПР. Н. Е.

18. Варна (табл. II).

Липсва едната дръжка. Шийката под издутината не е така добре изразена, както в по-късните екземпляри.

19. Бургас, инв. № 1594, намерена в Бургас, кв. «Изгрев» (бившето село Атанасово) (табл. II).

Запазена напълно. Шийката под издутината е съвсем къса.

20. Варна, инв. № II 64, намерена в гр. Варна на ул. «Презвитер Козма» през 1932 г. (табл. II).

Липсват едната дръжка и столчето.

21. Несебър, инв. № 1504, намерена в морето при риболов (табл. II).

Липсва едната дръжка. В долната част на тялото — фрагментирана.

22. Варна (табл. II).

Фрагментирана, сега слепена. Липсва едната дръжка. Тялото е значително по-стройно.

23. Несебър, инв. № 416, намерена в морето при риболов (табл. II).

Фрагментирана, сега слепена. Шийката под издутината е твърде висока.

24. Несебър, инв. № 1438, намерена в морето при риболов.

Много добре запазена.

25. Созопол, инв. № 198, намерена в морето при риболов (табл. III).

Висока шийка, издутината не е толкова голяма.

26. Созопол, инв. № 467, намерена в морето при риболов (табл. III).

Глината кафява с виолетови оттенъци. Липсват част от устието и едната дръжка.

27. Варна (табл. III).

Липсва малка част от устието.

28. Балчик, инв. № 46.

Много добре запазена.

29. Несебър, инв. № 1484, извадена от морето между пристанището и плажа (табл. XXIII).

Запазени са само шийката с едната дръжка и част от раменете. Малка издутината и висока шийка.

30. Созопол, инв. № 466, намерена в морето при риболов (табл. III).

Липсват шийката и двете дръжки.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
18	72,0	48,0	24,0	14,0	17,0	3,5	33,0	11,2	7,7	10,5	15,6	5,7	6,3	4,6/3,8
19	73,5	49,0	24,5	16,0	18,0	4,5	31,0	13,5	10,1	13,0	14,3	8,5	11,6	3,8/2,8
20	—	—	22,0	16,5	17,0	—	30,0	12,7	8,5	11,6	12,3	8,3	13,0	3,0/2,8
21	76,0	53,0	23,0	17,5	18,0	3,5	27,5	14,0	10,1	15,0	11,8	8,6	11,0	3,5/2,7
22	75,0	53,0	22,5	15,0	17,0	3,8	29,0	15,0	11,2	14,0	10,5	6,5	10,1	3,8/2,8
23	77,0	49,0	28,0	19,0	20,0	3,5	31,0	14,1	10,1	13,4	10,4	7,0	9,6	4,0/3,0
24	75,0	48,0	27,0	18,0	20,0	4,2	30,0	14,0	10,0	13,0	12,0	8,9	11,2	4,2/3,0
25	78,5	50,0	28,5	20,0	22,0	4,3	30,5	14,0	11,8	13,4	10,5	7,8	10,1	4,1/3,2
26	80,0	52,0	28,0	19,0	22,5	4,1	32,0	13,0	11,0	12,0	10,6	7,7	10,2	4,2/3,3
27	75,0	51,0	24,0	17,0	19,0	5,5	30,0	13,0	11,1	12,3	10,7	7,1	10,0	4,1/3,0
28	76,0	50,0	26,0	17,5	20,0	5,0	30,0	14,8	10,7	14,0	10,8	7,3	10,0	4,2/3,1
29	—	—	—	15,0	22,0	—	—	14,7	10,8	14,0	11,5	8,2	10,6	4,1/3,1
30	—	51,0	—	—	—	4,8	31	14,5	11,2	13,9	—	—	—	—

Г. ХИОСКИ АМФОРИ ОТ ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА V В. ПР. Н. Е.

31. Варна, инв. № II 23, неизвестно местонахождение (табл. III).

Глината мека, розовокафява. Устието елипсовидно. Ниска цилиндрична шийка, разширяваща се надолу. Заоблени рамене, конусовидно тяло, цилиндрично столче, отдолу разширено. Дръжките с елипсовидно сечение.

Размери: H : 55 см, H₁ : 38 см, H₂ : 17 см, H₃ : 14 см, H₄ : 14 см, H₅ : 4 см, D : 23 см, D₁ : 9,8/8 см, D₂ : 7,8/6,0 см, D₃ : 9,3/7,4 см, D₄ : 10,4 см, D₅ : 3,3 см, D₆ : 4,4 см, D₇ : 3,1/1,9 см.

32. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» при архео-

логически разкопки през 1962 г. заедно с цяла група амфори в амфорен склад № 1 (табл. III).

Тъмнокафява глина. Липсва по-голямата част от шийката с дръжките. Издължено яйцевидно тяло със заоблени рамене.

Размери: H₁ : 48 см, H₂ : 5 см, D : 34 см, D₄ : 13,5 см, D₅ : 5,2 см, D₆ : 6,1 см, D₇ : 4,4/3,3 см.

Поставянето на тази амфора към групата на хиоските амфори от третата четвърт на V в. пр. н. е. е сравнително условно — раменете са заоблени, липсва шийката с устието. Столчето обаче е типичното за хиоските амфори с цилиндрично столче, с наклонени навътре стени и отдолу с характерната за хиоските амфори вдлъбнатина.

Д. ХИОСКИ АМФОРИ С ВИСОКА ЦИЛИНДРИЧНА ШИЙКА

33. Бургас, инв. № 2261, намерена в морето при удълбчаване на рибното пристанище в Бургас (в съседство с античното селище при «Сладките кладенци») (табл. III).

Напълно запазена. Тъмнокафява глина.

34. Созопол, инв. № 456, намерена в морето при риболов (табл. III).

Глината кафява, отвътре със сива сърцевина. Редки слюдести примеси. Елипсовидно устие. Шийката висока, цилиндрична, леко разширена нагоре.

35. Бургас, инв. № 650, намерена в Созопол в некропола на античната Апология по време на археологически разкопки през 1948 г. (табл. III).

Глината керемиденокафява, с редки, много ситни бели примеси. Липсва едната дръжка.

36. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в амфорен склад № 1 (табл. IV).

Липсват част от устието и едната дръжка. По средата на тялото две хоризонтални бразди.

37. Несебър, инв. № 1506, намерена близо до античния некропол на града (табл. XXIII).

Глината плътна, светлокафява. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Върху шийката във вдлъбнатата елипса — две египетски букви «А» една под друга.

38. Несебър, инв. № 110.

Бледа червенокафява глина. Напълно запазена.

39. Несебър, инв. № 1507, намерена в района на некропола заедно с № 37 (табл. XXIII).

Светлокафява с керемиден оттенък глина. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва устието.

Сравнителна таблица за размерите на хиоските амфори тип I Д

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
33	74,0	45,0	29,0	24,0	24,0	8,0	28,0	9,8	7,5	9,6	11,0	3,8	4,5	3,0/2,5
34	67,0	42,0	25,0	21,0	21,0	6,5	24,0	10,5	8,3	10,1	9,0	7,0	8,7	3,4/2,4
35	82,0	50,0	32,0	27,0	28,0	12,0	26,0	10,5	8,0	9,9	9,7	7,2	8,8	4,1/2,8
36	74,0	45,0	29,0	23,0	25,0	9,0	27,0	10,7	8,2	10,0	—	—	—	—
37	76,0	45,0	31,0	21,0	23,0	8,0	35,5	12,4	8,6	10,0	13,0	4,8	5,8	4,2/2,9
38	87,0	53,0	34,0	29,0	30,0	9,0	26,0	14,6	11,2	12,6	11,0	9,4	9,0	4,2/2,9
39	—	56,0	—	—	25,0	10,0	34,0	—	—	—	11,0	14,0	4,4	6,4

II. АМФОРИ С КАЧУЛКОВИДНО СТОЛЧЕ

Един особен вид антични амфори, разпространени както в Средиземноморието, така и в Черноморския басейн, се отличават с характерната форма на столчето си. То е с големи размери, конусовидно по форма, наподобяващо малка качулка, прилепена към дъното на тялото. Отдолу

столчето е с вдлъбнатина, която при някои екземпляри е доста чувствителна.

Амфорите са много високи, достигат понякога до 1 м, също така висока шийка — до 34—35 см. Тялото е високо, строго конусовидно, с хоризонтални рамене, отделени с ръб от тялото. Венчето е малко, във форма на заоблен пръстен.

Глината варира от хубавата плътна, кафява, наподобяваща хиоската, до глина с розов оттенък, понякога достигащ до червено.³⁶

Местопроизводството на този вид античен глинен амбалаж е все още неопределено. В. Грейс³⁷ отнася всички амфори с «качулковидно» столче към групата на местното хиоско производство в периода IV—III в. пр. н. е. И. Б. Зеест³⁸ вземайки под внимание разликата в характера на глината, от която са изготвени посочените амфори, изказва предположението за наличието на няколко различни производствени центъра, между които е бил и Хиос.

Напоследък Г. Тончева, публикувайки керамика от една антична яма, открита по време на археологически разкопки в гр. Варна, направи опит да отнесе към амфорното производство на Хераклея Понтийска една група амфори с «качулковидно» столче.³⁹ Основание за това предположение Г. Тончева намира в състава на глината на една от описаните от нея амфори с «качулковидно» столче — «розовочервеникав цвят, примесена изобилно с бели и черни зрънца». Очевидно тук има някакво недоразумение, тъй като амфорите с «качулковидно» столче, намерени във въпросната яма, по нищо не се отличават от известните досега подобни амфори. Глината им е кафява с различни розовочервеникави оттенъци, но чиста от примеси, характерни за хераклейските амфори. Всъщност и самата Г. Тончева е противоречива в основанията си. Тя отнася цялата група «качулковидни» амфори от ямата във Варна към хераклейското производство само въз основа характера на глината на една от всичките амфори (инв. № 4028 — № 44 в нашия каталог), която всъщност не се отличава от другите, като за глината на останалите амфори от този тип изрично отбелязва, че «са изработени от глина с розовочервеникав цвят, измесена изобилно с бели кварцови зрънца»,⁴⁰ което в никакъв случай не е характерно за глината на Хераклея Понтийска.

Амфорите с «качулковидно» столче от българското черноморско крайбрежие не правят изключение от известните досега в археологическата литература типове. Намирани са на различни места по крайбрежието, извадени както от дъното на морето, така също открити и на сушата случайно или при археологически разкопки. Датират се, както всички амфори от този тип, в периода IV—III в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ С «КАЧУЛКОВИДНО» СТОЛЧЕ

40. Созопол, инв. № 243, намерена в морето при риболов (табл. IV).
Глината жълтокафява. Устието елипсовидно. Столчето липсва. Дъното с малка заоблена вдлъбнатина.

³⁶ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 78—79.

³⁷ J. K. Anderson, op. cit., p. 169—170, № 270—273, fig. 9, d — p.

³⁸ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 78—79.

³⁹ Г. Тончева, Керамика от антична яма..., стр. 267.

⁴⁰ Г. Тончева, пак там.

41. Варна, инв. № II 4023, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV).⁴¹
Глината керемиденокафява. Липсва част от шийката, сега реставрирана.
42. Варна, инв. № II 4030, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV).
Липсва едната дръжка, сега реставрирана. Столчето е добре отделено от тялото.
43. Варна, инв. № II 4031, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV).
Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва едната дръжка, сега възстановена изцяло.
44. Варна, инв. № II 4028, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV).
Фрагментирана, сега слепена.
45. Бургас, инв. № 70, намерена в могила край с. Карабунар (сега гр. Грудово), Бургаски окръг (табл. IV).
Остра, хубава, плътна, тъмнокафява глина. Фрагментирана, сега слепена. Липсват по-голямата част от устието и едната дръжка. Столчето не е много добре изразено.
46. Бургас (табл. IV).
Глината в сърцевината сивокафява, по повърхността с жълторозова обмазка. Елипсовидно устие.
47. Варна, инв. № II 4029, намерена в антична яма в гр. Варна. Напълно запазена.
48. Варна, инв. № II 65, намерена в Созопол през 1930 г. (табл. IV).
Остра, тъмнокафява глина. Липсват устието и голяма част от шийката с дръжките.
49. Созопол, инв. № 464, намерена в морето при риболов (табл. V).
Остра, керемиденокафява глина. Липсват шийката с устието и двете дръжки.
50. Созопол, инв. № 469, намерена в морето при риболов.
- Остра, червенокафява глина, по повърхността с жълтокафява обмазка. Липсват горната половина на шийката с устието и двете дръжки. Много дълбока вдлъбнатина на столчето.
51. Варна, инв. № II 4035, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. V).
Фрагментирана, сега слепена. Липсват част от тялото, шийката и двете дръжки. Керемиденокафява глина.
52. Варна, инв. № II 262, намерена в гр. Варна, бул. «Червеноармейски» № 41 (табл. V).
Глината светлокафява. Липсва шийката с двете дръжки.
53. Несебър, инв. № 1454, намерена в морето при риболов (табл. V).
Глината розовокафява. Липсват устието с горната половина на шийката и двете дръжки.
54. Созопол, инв. № 207, намерена в морето при риболов (табл. V).
Мека, розова глина. Дръжките с кръгло сечение. Липсват столчето и долната част на тялото. Вероятно «качулковидна».
55. Бургас, инв. № 659, намерена в Созопол, в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г. (табл. V).
Розова глина. Липсват едната дръжка и долната част на тялото със столчето. Вероятно «качулковидна».
56. Варна, инв. № II 38, неизвестно местонахождение (табл. V).
Остра, керемиденокафява глина. Липсват двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно». Тялото леко присвито в средата.
57. Варна, инв. № II 1379, намерена край гара Разделна (табл. V).
Глината плътна, керемиденокафява. Липсват едната дръжка и столчето.
58. Бургас, инв. № 653, намерена в Созопол в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г.⁴² (табл. V).
Глината мека, розовокафява. Запазени само шийката с двете дръжки и раменете на съда.
59. Созопол, инв. № 476, намерена в морето при риболов (табл. VI).
Остра, розовокафява глина, с бели примеси. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно».
60. Варна, инв. № II 4020, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. VI).
Розовокафява глина. Липсват шийката с двете дръжки и столчето.
61. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в склад за амфори № I (табл. VI).

⁴¹ Г. Тончева, Керамика от антична яма..., табл. IV.

⁴² Т. Иванов, Антична керамика..., стр. 260, № 760.

Плътна, розовокафява глина. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно».

Датира се заедно с останалите амфори от този склад в края на V и началото на IV в. пр. н. е.

62. Бургас, инв. № 1634, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. VI).

Хубава, плътна, кафява глина. Липсват шийката с двете дръжки и столчето.

63. Бургас, инв. № 2356, намерена при сегашното пристанище на Созопол по време на подводни археологически проучвания през 1969 г. (табл. VI).

Плътна, кафява глина, с малко кварцови примеси. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето.

64. Бургас, намерена при разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» в склад на амфори № I.

Кафява глина. Липсва столчето, вероятно «качулковидно».

Края на V — началото на IV в. пр. н. е.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите с «качулковидно» столче (тип II)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
40	—	—	23,0	24,0	29,0	—	34,0	10,0	8,0	9,0	13,0	—	—	4,1/3,2
41	74,0	42,0	32,0	25,0	27,0	6,5	27,5	12,0	10,1	10,9	—	—	—	—
42	90,5	54,0	36,5	32,5	31,0	9,0	36,0	8,5	6,5	8,3	10,4	6,2	3,8	4,2/3,3
43	98,0	57,0	41,0	32,5	34,0	8,0	37,0	11,0	9,0	10,5	—	—	—	—
44	99,0	56,0	43,0	34,0	36,0	8,0	35,0	9,6	7,4	9,0	17,0	7,2	2,6	4,2/3,3
45	76,0	43,0	33,0	28,0	26,0	10,0	29,5	11,6	9,6	11,2	—	—	—	—
46	96,0	55,0	41,0	33,0	35,0	6,0	35,0	11,5	8,9	10,6	16,0	7,2	4,0	3,5/3,2
47	93,5	54,0	39,5	31,5	32,0	8,0	37,0	11,0	8,8	10,5	12,5	7,0	2,7	4,2/3,7
48	—	43,0	—	—	—	6,0	28,0	10,2	8,0	9,8	14,0	7,9	4,7	4,2/3,4
49	—	56,0	—	—	—	7,0	36,0	11,2	9,0	10,8	—	—	—	—
50	—	54,0	—	—	—	6,0	35,0	11,1	8,7	10,7	13,0	7,4	4,8	4,1/3,6
51	—	42,0	—	—	—	5,8	29,0	—	—	—	11,0	5,6	2,3	—
52	—	57,0	—	—	—	7,5	36,0	—	—	—	—	5,8	3,5	—
53	—	54,0	—	—	—	7,8	33,0	—	—	—	12,0	5,7	3,5	—
54	—	—	39,0	31,5	32,5	—	35,0	—	—	—	—	5,8	3,3	—
55	—	—	31,0	25,5	26,0	—	29,0	14,6	7,0	3,9	—	—	—	—
56	—	—	41,5	22,0	—	—	24,0	12,3	6,4	2,4	—	—	—	—
57	—	—	37,0	32,0	35,0	—	38,0	11,0	8,8	10,3	12,0	—	—	3,8/3,4
58	—	—	41,0	34,0	36,0	—	33,5	10,0	8,3	9,7	12,0	—	—	3,4/2,6
59	—	—	—	—	—	—	33,0	9,8	7,9	9,4	10,0	—	—	—
60	—	—	52,0	—	34,0	—	34,5	10,8	8,1	10,1	13,0	—	—	4,4/3,7
61	—	—	—	—	—	—	33,0	11,7	9,1	11,2	—	—	—	—
62	—	—	—	—	—	—	34,0	12,4	10,0	11,8	14,3	—	—	4,3/3,5
63	—	—	—	—	—	—	36,5	—	—	—	—	—	—	—
64	—	—	33,0	26,0	28,0	—	32,0	—	—	—	15,0	—	—	4,2/3,2
								10,5	8,0	9,8	14,5	5,8	—	4,4/3,3
								12,4	9,8	11,5				

III. АРХАИЧНИ АМФОРИ ОТ НЕИЗВЕСТНИ ЦЕНТРОВЕ

A. АМФОРИ СЪС СФЕРИЧНО ТЯЛО И НИСКО СТОЛЧЕ (VI—V в. пр. н. е.)

Отличават се със силно издутото си почти сферично тяло. Раменете са силно заоблени и се сливат с тялото. Шийката е ниска, цилиндрична, рязко отделена от раменете. Венцът е масивен, силно издаден навън във формата на полуцилиндър. Дръжките са ниски, с елипсовидно се-

чение. Столчето е ниско, във форма на пресечен конус, обърнат нагоре. Отдолу — дълбока вдлъбнатина с малък пъпковиден израстък на дъното. При някои екземпляри столчето е по-високо, с почти цилиндрична форма, но вдлъбнатината е същата. Стените на амфорите са тънки и добре изгладени от вътрешната страна.

Глината е светлокафява с различни оттенъци, почти без странични примеси.

Произходът на тези амфори не е определен. И. Б. Зеест въз основа характера на глината ги определя като самоски.⁴³ Срещат се в археологически комплекси от втората половина на VI и началото на V в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ СЪС СФЕРИЧНО ТЯЛО И НИСКО СТОЛЧЕ (ТИП III A)

65. Несебър, инв. № 411, намерена в морето при риболов (табл. VI и XXIII). Кафява глина. В горната част на шийката, на линията на захващането на дръжките — вдлъбната хоризонтална линия. Липсва фрагмент от тялото.

66. Несебър, инв. № 414, намерена в морето при риболов (табл. VI). Тъмнокафява глина. Еднаква по форма с № 65. Венцето по-масивно. Фрагментирана сега слепена. Липсва част от шийката и устието.

67. Несебър, инв. № 1452, намерена в морето при риболов (табл. VI). Мека, розовокафява глина. Еднаква по форма с № 65 и 66.

68. Несебър, инв. № 117, намерена в морето при риболов (табл. VI и XXIII). Жълторозова глина. Еднаква по форма с № 65, 66 и 67, но със значително по-малки размери.

69. Варна, инв. № II 1411, намерена в морето между нос Галата и нос Емине (табл. VII).

Остра, керемиденокафява глина. Липсва по-голямата част от шийката и устието. Тялото е леко издължено в долната си част и стъпва върху високо цилиндрично столче, разширено в долната част. Вдлъбнатината е от същия характер, с умбовиден израстък.

70. Созопол, инв. № 144, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Жълторозова глина. Къси плоски дръжки. Тялото значително по-удължено в долната си част и стъпва върху масивно цилиндрично столче. Близка по форма до № 69.

71. Созопол, инв. № 238, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Мека, червенорозова глина. Напълно еднаква с № 70, но с по-издължени пропорции.

72. Бургас, инв. № 1641, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. VII).

Жълтокафява глина. Отличава се със значително по-широкото си пръстеновидно столче. Върху раменете — графит от два знака, разположени един под друг (обр. 2).

Обр. 2

И. Б. Зеест посочва подобен знак върху този тип амфори, нанесен с червена боя върху раменете на съдовете след изпичането им.⁴⁴

⁴³ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 70.

⁴⁴ И. Б. Зеест, пак там.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип III A

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
65	54,0	32,0	22,0	11,0	11,5	2,0	39,0	13,3	10,2	10,9	10,6	7,3	8,1	3,7/2,2
66	55,0	32,0	23,0	12,0	12,0	2,0	37,0	13,2	10,0	11,3	11,3	5,8	7,0	4,0/2,3
67	57,0	32,0	25,0	12,0	12,0	2,5	38,5	15,0	12,1	13,2				
68	45,0	25,0	20,0	11,0	10,0	2,5	28,5	12,4	9,4	10,0	10,4	4,6	6,0	3,2/1,5
69	61,0	42,0	19,0	10,0	9,5	4,6	39,0	15,1	11,4	13,0	11,5	8,2	9,0	4,2/2,4
70	59,0	39,0	20,0	8,0	8,5	4,0	44,0	13,0	10,4	10,9	11,4	8,0	8,0	4,1/1,6
71	64,0	46,0	18,0	10,0	9,5	4,0	43,0	14,5	11,1	13,0	12,5	7,2	8,3	3,8/2,1
72	58,0	32,0	26,0	11,0	9,5	1,5	43,0	18,0	14,6	14,3	14,0	10,6	12,0	4,2/2,2

Б. АМФОРИ С ИЗДУТО ТЯЛО И ЗАОСТРЕНО СТОЛЧЕ

Амфорите от тази група се обединяват от еднаквата форма на тялото и столчето. Тялото е силно издуто в горната си част, стесняващо се конусовидно надолу, като стъпва върху ниско, заострено надолу столче. Отдолу столчето е равно срязано с малка вдлъбнатина и лека изпъкналост на дъното на съда. Раменете са заоблени, без да се отделят от общата форма на тялото. Шийката е подчертано отделена от тялото, като завършва в горната си част с издут, изпъкнал навън от шийката заоблен венец. Устието е кръгло.

Въз основа на формата на шийката може да се отделят две главни разновидности на тази група: при едните шийката е по-висока, по-стройна и с форма между пресечения конус и точния цилиндър. При някои екземпляри (№ 74 и 75) шийката е подчертано цилиндрична. Вторите имат по-къса, по-широка и по-тромава шийка. Непосредствено под венца минава тесен релефен пръстен.

Дръжките са еднакви и за двете разновидности. Те са масивни, с кръгло сечение. Спускат се право надолу с леко издуване навън в горната част, където правят преди това малка чупка нагоре (табл. XXIII—76).

Глината обикновено е кафява с различни нюанси от светло- или розово- до тъмнокафяво и сиво, обикновено с бели примеси.

Местопроизводството на този тип амфори е също неустановено. И. Б. Зеест описва този тип, като го отбелязва като амфори със «стаканообразни дъна». Типът, описан от Зеест, прилича повече на амфорите от първата разновидност в нашата група — по-стройна и почти цилиндрична шийка.⁴⁵ Отнася ги към типове амфори, разпространени в Боспор през V в. пр. н. е. Според нея формата на този тип керамичен амбалаж е възникнала под влияние на атическите амфори, чиито изображения се срещат често върху рисунките на червенофигурните вази.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП III Б

73. Созопол, инв. № 205, намерена в морето при риболов (табл. VII). Остра, кафява глина. Шийката е висока и цилиндрична. Фрагментирана, сега слепена. Липсват част от устието и малък фрагмент от тялото.

74. Созопол, инв. № 230, намерена в морето при риболов (табл. VII).

⁴⁵ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 74, табл. III₉.

Мека, жълторозова глина. Шийката е висока, почти цилиндрична, леко стесняваща се нагоре. Столчето е отчупено.

75. Бургас, инв. № 1650, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. VII).

Розовокафява глина със сивокафява сърцевина. Запазена само горната половина на тялото с шийката и двете дръжки. Липсва и част от устието. Шийката е висока, цилиндрична, прилична на шийката на № 74.

76. Несебър, инв. № 230, намерена в морето при риболов (табл. VII и XXIII). Глината тъмнокафява, с бели примеси. Шийката тясна, стройна, с форма на пресечен конус.

77. Несебър, инв. № 116, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Глината тъмнокафява, с бели примеси. Еднаква по форма с № 76.

78. Несебър, инв. № 426, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Тъмнокафява глина. Еднаква по форма с № 76 и 77, но шийката по-къса. Липсва част от устието.

79. Созопол, инв. № 451, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Розовокафява глина, с бели примеси. Шийката е висок, подчертан пресечен конус.

80. Созопол, инв. № 475, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Жълтокафява глина. Шийката във форма на подчертан пресечен конус. Устието и едната дръжка фрагментирани, сега слепени. Липсва част от устието.

81. Созопол, инв. № 240, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Остра, кафява глина, по повърхността големи сиви петна. Шийката във форма на пресечен конус.

82. Созопол, инв. № 214, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Розовокафява глина, с бели кварцови примеси. Еднаква по форма с № 81.

83. Созопол, инв. № 421, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Мека, жълторозова глина. Шийката във форма на широк пресечен конус с тромаво изражение. Липсва част от устието.

84. Несебър, инв. № 232, извадена от морето при риболов (табл. VIII).

Сивокафява глина, с бели примеси. Липсват част от шийката и част от устието. Шийката с форма на широк пресечен конус. Столчето много ниско и неподчертано.

85. Бургас, инв. № 1645, намерена в Созопол през 1957 г. в морето при риболов (табл. VIII).

Тъмнокафява глина. Масивна шийка във форма на пресечен конус. Столчето значително по-масивно и по-високо от останалите екземпляри в тази група. В профил обаче не се отличава от другите.

86. Несебър, инв. № 1453, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Некачествена кафява глина, изобилно примесена с бели кварцови зрънца. Шийката във формата на масивен пресечен конус.

87. Несебър, инв. № 1449, намерена в морето при риболов (табл. IX).

Мека, розовокафява глина със ситни бели примеси. Устието на места фрагментирано, сега слепено. Ниска широка шийка във форма на пресечен конус.

88. Бургас (табл. IX).

Жълтокафява глина. Липсват устието и фрагмент от тялото. Висока шийка във форма на пресечен конус. В долната част на шийката, на границата с тялото издълбан още в неизпечената глина монограм: HP.

89. Бургас, инв. № 2359, открита при изкопни работи при строеж на язовир «Камчия» през 1968 г. (табл. IX).

Некачествена, ронлива, керемиденочервена глина, с изобилие от разноцветни примеси. Запазена само горната половина на тялото с двете дръжки. Шийката е подчертана с форма на пресечен конус. Напълно еднаква с описания тип във всички детайли на запазените части. Отличава се рязко от останалите екземпляри с лошото качество на глината и грапавата повърхност, по която липсват всякакви следи от заглаждане или потапяне в ангоба.

90. Несебър, инв. № 427, намерена в морето при риболов (табл. XXIII).

В археологическия музей в Несебър се пази една амфора, която с някои свои белези е близка до гореописания тип. Това са преди всичко масивната шийка във форма на пресечен конус и особено масивните дръжки с характерната извивка в горната си част и кръгло сечение. Тялото е също така издуто, яйцевидно в горната част, спускащо се конусовидно надолу, но значително по-удължено и завършващо с много широко, ниско, почти незабележимо цилиндрично столче, отдолу съвсем леко вдлъб-

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип III Б

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₇
73	66,0	39,0	27,0	16,0	16,5	4,0	37,0	—	—	—	11,0	2,5	3,1
74	—	—	25,0	16,5	16,0	—	35,0	11,4	10,2	10,9	11,0	2,5	3,0
75	—	—	27,5	17,5	16,0	—	37,0	11,4	9,4	10,0	11,5	—	3,2
76	67,5	39,0	28,5	17,0	17,0	4,0	37,5	12,6	10,4	11,0	—	—	—
77	64,0	35,0	29,0	17,5	17,5	4,0	37,0	12,5	9,8	9,2	12,0	3,3	2,9
78	62,5	37,0	25,5	15,0	15,5	4,0	36,5	12,4	11,2	11,9	—	—	—
79	63,0	37,0	26,0	16,0	16,0	4,0	37,0	12,8	10,0	11,8	14,5	4,0	3,0
80	67,0	39,0	28,0	15,5	16,0	4,0	41,0	12,0	9,7	11,0	13,0	3,5	3,1
81	61,0	36,0	25,0	14,0	14,0	3,5	40,0	12,5	10,0	11,4	14,0	3,5	3,2
82	68,0	43,0	25,0	16,0	17,0	3,5	38,0	12,5	10,0	11,8	16,0	4,6	3,3
83	65,0	39,0	26,0	14,0	15,0	3,0	37,0	13,7	10,2	11,6	16,0	3,5	3,2
84	61,0	37,0	24,0	15,0	16,0	—	38,5	—	—	—	15,0	4,5	3,1
85	67,0	42,0	25,0	13,5	14,0	4,5	39,0	13,8	11,0	13,4	17,5	4,2	3,5
86	67,0	41,0	26,0	15,5	14,0	2,0	37,2	13,5	10,6	12,0	15,0	7,0	3,3
87	64,0	37,0	27,0	16,0	17,0	—	39,0	14,0	10,8	12,5	15,5	5,0	3,0
88	66,0	37,0	29,0	16,0	16,0	3,0	39,0	12,3	10,7	11,8	16,0	3,8	3,1
89	—	—	—	14,5	13,5	—	38,5	—	—	—	15,0	4,7	2,8

нато, с умбовидна вдлъбнатина. Глината е некачествена, ролива, охровокафява на цвят.

Размери: H : 72 см, H₁ : 45 см, H₂ : 27 см, H₃ : 12,5 см, H₄ : 12 см, D : 39 см, D₁ : 12,7 см, D₂ : 10 см, D₃ : 11,5 см, D₄ : 16 см, D₅ : 9,4 см, D₇ : 3 см.

В. СИВОГЛИНЕНИ ЛЕСБОСКИ АМФОРИ

Отличават се със сравнително високото си тяло със заоблени рамене, слети с тялото, което е конусовидно, стъпило върху високо конусовидно столче, отдолу плоско срязано, без вдлъбнатина. Шийката е висока, цилиндрична, с лека издупчина в средата. Венчето е полуцилиндрично, плоско срязано отгоре. Дръжките са с кръгло сечение, захванати непосредствено под венчето, в горната част издадени навън, а долу прибрани към шийката. Обикновено шийката е отделена от заоблените рамене с вдлъбнатина.

Разновидност на този тип е една амфора от Варненския музей (№ 91 в каталога), която има по-тромаво, почти цилиндрично тяло, свито конусовидно само в долната си част и завършващо с плоско, цилиндрично столче. Шийката е цилиндрична, също така отделена с вдлъбнатина от раменете на тялото.

Глината е сива, понякога с кафеникави оттенъци. Тя е от много добро качество, с бели слюдести примеси. Повърхността на съдовете е добре изгладена и покрита с хубава обмазка от глина с тъмносив до черен цвят.

Главно по сходството на глината тези амфори се отнасят, макар и с известни резерви, към производството на о-в Лесбос.⁴⁶ На о-в Хиос са намирани в археологически комплекси, датирани в края на VI в. пр. н. е. В Пантикапей са известни от културни слоеве, отнасящи се към

⁴⁶ J. K. Anderson, op. cit., fig. 8, 52—53; V. Grase, Amphoras and the Ancient Wine Trade.

края на VI в. и началото на V в. пр. н. е.⁴⁷ Във Фанагория една сивоглинена амфора от този тип е намерена заедно с хиоски с издупчина на шийката и тасоски амфори от V в. пр. н. е.⁴⁸ И. Б. Зеест посочва редица екземпляри, намерени по Северното Черноморие, датирани от края на VI в. и целия V в. пр. н. е.⁴⁹

В V в. пр. н. е. трябва да се датира и амфората от Варна (№ 91 в каталога) поради обстоятелството, че е намерена заедно с една хиоска амфора с издупчина и тясна шийка под нея (№ 20 в каталога), датирана в V в. пр. н. е. Останалите амфори от този тип, открити по българското черноморско крайбрежие, в известно отношение се отличават от посочените у Зеест форми. Те са по-стройни, с по-издължени пропорции. За тяхното датиране спомага обстоятелството на намирането им. Всичките произхождат от античното селище при «Сладките кладенци». Една част съставляват съдържанието на амфорния склад № I заедно с други амфори от края на V — началото на IV в. пр. н. е. (№ 100—113, 116, 117, 119 и 36, 61, 64 в каталога). Други три амфори са намерени в некропола на античното селище при «Сладките кладенци». С долната част от тялото на една от амфорите (№ 96 в каталога) е била покрита червенофигурна кана, използвана вторично като погребална урна. Издателката на находката датира каната въз основа на нейните стилови белези в IV в. пр. н. е.⁵⁰ Струва ни се, че тази датировка е твърде широка и тя би трябвало да се издигне чак в началото на века или на границата между V и IV в. пр. н. е.

Явно е обаче, че между датата на производството на въпросните амфори и тяхното поставяне в некропола на античното селище е изминало известно време. Все пак можем да предположим, че амфорите от «Сладките кладенци» са едно по-следващо развитие на лесбоските амфори — вероятно втората половина и края на V в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ЛЕСБОСКИТЕ (?) АМФОРИ (ТИП III В)

91. Варна, инв. № II 71, намерена в гр. Варна на ул. «Презвитер Козма» заедно с една хиоска амфора (№ 20 в каталога) (табл. IX).

Тъмносива глина, по повърхността на места кафеникави петна. Липсват горната част от шийката с устието и двете дръжки и фрагмент от тялото. Почти цилиндрично тяло, скосено конусовидно в долната част.

92. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в античен склад на амфори № I (табл. IX).

Сива глина. Висока цилиндрична шийка. Едната дръжка счупена, сега слепена. 93. Бургас, «Сладките кладенци» в античен склад на амфори № I (табл. IX).

Сивокафява глина, повърхността сивожълта, сърцевината тъмносива. Липсва горната половина на шийката с устието и двете дръжки.

94. Бургас, инв. № 1726, намерена в некропола на античното селище при «Сладките кладенци» заедно с № 95 и 96 и червенофигурна кана (табл. IX).⁵¹

⁴⁷ В. Д. Блаватский, Раскопки Пантикапея, КСИМК, XXXVII, 1951, стр. 212.

⁴⁸ М. М. Кобылина, Раскопки Фанагории, КСИМК, XXXVII, 1951, стр. 234.

⁴⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 72—73.

⁵⁰ М. Бакалова-Делийска, цит. съч., стр. 253, обр. 1—6.

⁵¹ М. Бакалова-Делийска, пак там, стр. 256, обр. 7 и 8.

Бежовосива глина. Липсва част от тялото. Върху шията на амфората вдлъбнато кръгче, поставено преди изпичането на съда.⁵² Диаметър 0,1 см.

95. Бургас, инв. № 1727, намерена в некропола на «Сладките кладенци» заедно с № 94 и 96 и червенофигурна кана (табл. IX).

Сивокафява глина, повърхността кафеникава. Липсва шийката с двете дръжки. 96. Бургас, инв. № 1728, намерена в некропола на «Сладките кладенци» заедно с № 94 и 95 и червенофигурна кана. Амфората е използвана като похлупак на каната-урна⁵³ (табл. IX).

Глината сива. По повърхността слой от 1,5 мм тъмнокафява ангоба. Запазена само долната част на тялото, срязана така, за да се използва като похлупак.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип III B

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
91	—	42,0	—	—	—	4,0	38,0	—	—	—	10,6	4,2	3,2	—
92	77,0	47,0	30,0	19,0	21,5	3,0	32,0	11,0	8,6	10,0	10,5	3,4	2,8	—
93	—	43,0	—	—	—	5,0	30,5	—	—	—	9,8	4,0	—	—
94	77,5	47,0	30,5	21,0	23,0	7,0	31,0	10,2	7,0	9,0	9,7	4,2	3,3	—
								11,0	7,8	—	—	—	—	—
95	—	49,0	—	—	—	6,5	—	—	—	—	—	3,5	—	—
96	—	—	—	—	—	6,5	—	—	—	—	—	3,7	—	—

IV. ТАСОСКИ АМФОРИ

Групата на тасоските амфори от фондовете на музеите по крайбрежието е най-многобройна. Това е лесно обяснимо, като се има предвид големият внос на тасоско вино, който се е извършвал в Черноморския басейн от V в. пр. н. е. насетне. Значителният дял на Тасос в търговията с нашето крайбрежие е засвидетелствуван и въз основа на тасоските амфорни печати, открити досега по западния бряг на Черно море.⁵⁴

Достигналите до нас цели амфори може да се разделят на няколко групи главно според формата. Обединителен белег е също така и глината, която варира в широка гама от разцветки, но винаги има в състава си слюдести примеси, понякога твърде едри — характерен белег за глината на тасоските амфори.⁵⁵ Хронологическото подреждане на отделните групи е извършено въз основа на класификацията на В. Грейс и И. Б. Зеест,⁵⁶ като са използвани датирани екземпляри от археологически комплекси, гробници и др. Само три от приведените в настоящия каталог тасоски амфори имат върху дръжката си печат (№ 121, 122 и 145).

Цели тасоски амфори са открити и във вътрешността на нашата страна случайно или по време на археологически разкопки. Някои от тях са датирани въз основа на останалите материали, с които са намерени, или въз основа на печатите, които имат върху дръжките си. Тези екземпляри също са използвани в хронологическото определение на амфорите от крайбрежието. Прави впечатление липсата на амфори от по-ранния тип от вътрешността на страната.

⁵² За предназначението на този вид знаци вж. по-горе, стр. 10, и Б. Н. Гравков, Клеймо на амфоре...

⁵³ М. Бакалова-Делийска, цит. съч., стр. 256.

⁵⁴ M. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar; M. Gramatopolski, Gh. Popenau - Borda, Amphoras Stamps from Callatis... p. 137.

⁵⁵ A. M. Bonet A. Bon, Les timbres amphoriques de Thasos. Etudes Thasiennes, IV, Paris, 1957, p. 14.

⁵⁶ V. Grasse, Early thasian stamped amphoras, p. 31—38; И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 79—88.

За разлика от другите групи амфори, повечето от които произхождат от дъното на морето, голяма част от тасоските амфори от крайбрежието са намерени по време на археологически разкопки на сушата. Това обстоятелство ги прави по-надежден източник за уточняване на търговските връзки на този район с останалия свят през античността.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ

A. ТАСОСКИ АМФОРИ ОТ V В. ПР. Н. Е.

97. Варна, инв. № II 1473, извадена от морето между нос Галата и нос Емине (табл. X).

Мека, розовокафява глина, със ситни бели слюдести примеси. Широко устие с високо, издадено навън конусовидно венче. Ниска шийка във форма на пресечен конус, отделена немного забележимо от полегатите рамене. Дръжките са отвесни, с елипсовидно сечение. В долната част при захващането им за раменете има вдлъбнатина, направена с палец. Масивно конусовидно тяло, с високо столче, дисковидно разширено, отдолу с малка вдлъбнатина.

Този тип амфори е твърде рядък.⁵⁷ Подобна фрагментирана амфора е открита при разкопките на Истрия в гроб заедно с една хиоска амфора и други материали от V в. пр. н. е.⁵⁸

Следващите две амфори, които се отнасят също към най-ранното тасоско производство на още нещепелувани амфори — V в. пр. н. е., — се отличават с високото си конусовидно тяло, със заоблени малки рамене и ниска шийка, която в горната си част е цилиндрична, а долу силно се разширява и плавно преминава в раменете на съда. Венчето е характерното за тасоските амфори от по-късния период — издадено силно навън и скосено надолу и навътре, отделено от шийката с подчертан вдлъбнат ръб. Столчето е високо, цилиндрично, долу разширено и след това скосено навътре. Отдолу има неголяма вдлъбнатина (табл. XXIV).

Подобни амфори са намерени при разкопките във Фанагория през 1948—1949 год. в склад за амфори, който се датира от началото на V в. пр. н. е.⁵⁹

98. Несебър, инв. № 1441, намерена в морето при риболов (табл. XXIV).

Тъмнокафява глина, с бели слюдести примеси.

99. Бургас, инв. № 656, намерена в Созопол в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г.⁶⁰ (табл. X).

Мека, ронлива, жълторозова глина. Липсва по-голямата част от устието.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори тип IV A

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
97	71,0	45,0	26,0	17,0	16,0	4,0	39,0	12,0	8,7	10,1	16,0	4,3	6,1	4,1/2,4
98	66,0	44,0	22,0	13,0	15,0	7,0	29,5	10,4	8,1	9,3	14,0	5,8	6,4	4,3/1,9
99	65,5	43,0	22,5	14,5	13,5	6,5	30,0	—	—	—	15,0	5,0	6,0	4,4/2,2

⁵⁷ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 80—81.

⁵⁸ P. Alexandrescu, Necropola tumulara, Histria, II, 1966, p. 166—168, Pl. 88.

⁵⁹ М. М. Кобылина, цит. съч., стр. 234, рис. 77.

⁶⁰ Описаната у Т. Иванов (Антична керамика от некропола... стр. 259) № 753 амфора не отговаря на посочения инв. № 656.

Б. ТАСОСКИ АМФОРИ ОТ КРАЯ НА V—НАЧАЛОТО НА IV В. ПР. Н. Е.

Към тази група се включват 21 амфори (№ 100—120 в каталога), които се характеризират с издутото в раменете конусовидно тяло. Горната половина на съда (H_2) е значително по-ниска от долната (H_1). Шийката е висока, цилиндрична, силно разширена в долната си част, където преминава плавно в раменете, които са заоблени. Столчето е високо, цилиндрично, силно разширено в долната част, отдолу с характерната за тасоските амфори вдлъбнатина. Тези амфори са близки до тип IV A, но шийката е значително по-висока и по-стройна.

Този тип тасоски амфори е широко засвидетелстван.⁶¹ Зеест описва много екземпляри, които са съпроводени с амфорни печати. Характерна особеност на описаните от Зеест амфори е неизменното съотношение на отделните части на амфорите: ширината на раменете е равна на горната част на съда ($D = H_2$), която е равна на $\frac{2}{5}$ от цялата височина на предмета.⁶²

Амфорите от нашето крайбрежие, отнасящи се към тази група, се отличават от описания от Зеест тип с по-тромавата си форма — съотношението между D и H_2 , посочено у Зеест като равно, в нашите амфори е винаги в полза на D , което ги доближава повече до тип IV A. Всички екземпляри са без печати.

В. Грейс публикува шийка на подобна амфора с печат в три реда без емблема, датирана преди 400 г. пр. н. е.⁶³ Зеест отнася този тип към IV в. пр. н. е. Трябва обаче да се отбележи, че повечето от печатите на този вид амфори са с белези за най-ранния период от амфорното щемпелуване на о-в Тасос и трябва да се отнесат към последната четвърт на V в. и началото на IV в. пр. н. е.⁶⁴

По-голямата част от амфорите от тази група в настоящия каталог са намерени при археологически разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас и заедно с още няколко амфори (№ 36 — хиоска от началото на IV в. пр. н. е., 61 и 64 — «качулковидни» и 92 и 93 — лесбоски (?) от сива глина) съставят съдържанието на един античен амфорен магазин, чието съществуване трябва да се постави в края на V в. — началото на IV в. пр. н. е.

100. Бургас, «Сладките кладенци» в амфорен склад № I (табл. X).
Тъмнокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва част от устието.

101. Бургас, «Сладките кладенци» в амфорен склад № I (табл. X).
Розовокафява глина. Липсва долната част на тялото със столчето. По средата на шийката — вдлъбната хоризонтална линия.

102. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. X).
Светлокафява глина, с изобилие от ситни слюдести примеси. Липсва долната половина на тялото със столчето. Под венчето следи от пояс, нанесен с червена боя.

103. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. X).
Розовокафява глина. Липсва долната половина на тялото. Венчето отделено от шийката с вдлъбната линия.

104. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).
Кафява глина, с бели примеси. Липсва горната половина на шийката с двете дръжки.

⁶¹ A. M. Bon et A. Bon, op. cit., p. 15.

⁶² И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 83—85.

⁶³ V. Grasse, Early thasian stamped amphoras..., fig. 1, 2 et 3; ibidem, Stamped amphora handles..., fig. 5, 1.

⁶⁴ И. Б. Брашинский, Успехи керамической эпиграфики, стр. 300, и посочената там литература.

105. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).
Кафява глина. Запазена много добре. По средата на шийката — вдлъбната линия.

106. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).
Розовокафява глина. Напълно запазена.

107. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I.

Розовокафява глина, със ситни бели слюдести примеси. Напълно запазена.

108. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Розовокафява глина, с бели примеси. Напълно запазена.

109. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Керемиденокафява глина, с изобилие от бели слюдести примеси. Липсват двете дръжки и столчето. Устието елипсовидно.

110. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Жълтокафява глина. Липсва долната част на тялото със столчето. Под венчето добре изразен вдлъбнат хоризонтален пръстен.

111. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Розовокафява глина, с бели слюдести примеси. Липсват част от шийката и устието с едната дръжка и долната част на тялото със столчето.

112. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Светлокафява глина, със ситни бели примеси. Напълно запазена.

113. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Светлокафява глина, със светли слюдести примеси. Липсва долната част на тялото със столчето.

114. Бургас, инв. № 1880, намерена случайно в района на «Сладките кладенци» (табл. XI).
Керемиденокафява глина. Липсва долната половина на тялото със столчето. Венчето е подчертано отделено от шийката с вдлъбната линия.

115. Бургас, инв. № 657, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на разкопки⁶⁵ (табл. XI).
Розовокафява глина. Запазена е само част от тялото.

116. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Виолетовокафява глина, с бели примеси. Липсва горната половина на шийката с двете дръжки.

117. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I.

Розовокафява глина, с бели примеси. Напълно запазена.

118. Бургас, инв. № 815, «Сладките кладенци», случайна находка от 1930 г.⁶⁶ (табл. XII).

Кафява глина. Липсва част от устието.

119. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XII).

Жълтооранжева глина. Липсва столчето. Отличава се от останалите екземпляри с твърде добре изразената си биконична форма. Значително по-тромава и по-широка в раменете от другите екземпляри с биконична форма от края на IV в. пр. н. е.⁶⁷

120. Бургас, инв. № 658, намерена в Созопол в античния некропол на Апология по време на разкопки през 1948 г. (табл. XII).

Светлокафява глина. Липсват част от устието и част от едната дръжка. Еднак-ва с № 119.

В. ТАСОСКИ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ ОТ IV—III В. ПР. Н. Е.

Амфорите от тази група се отличават с по-стройните си пропорции. Венецът е характерният за тасоските амфори, срязан отгоре и издаден навън, но вече не е така масивен, както в предишния тип. Шийката е широк пресечен конус, стените ѝ са почти прави, извити навътре. Тя е напълно слята с раменете. Между раменете и тялото на съда се образува заоблен ръб. Столчето е сложно профилирано и по разширената му част минава широк пояс във формата на гривна. При този тип съотношението между H_2 и D е в полза на H_2 .

⁶⁵ Т. Иванов, Антична керамика..., стр. 259, № 751, табл. 131.

⁶⁶ Ив. Пандалеев, Нови археологически находки в Бургаско, ИБАИ, V, 1928/1929, стр. 325.

⁶⁷ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, табл. VII, 20 д.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори тип IV Б

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
100	68,0	41,0	27,0	16,5	17,0	9,0	33,0	—	—	—	12,5	5,3	7,1	4,1/2,4
101	—	—	28,0	18,0	18,0	—	31,5	11,6	8,2	10,0	12,5	—	—	4,1/2,6
102	—	—	23,0	15,0	17,0	—	31,0	10,6	7,5	9,0	13,0	—	—	4,5/2,6
103	—	—	25,5	16,5	18,0	—	31,0	11,5	8,0	10,0	13,0	—	—	4,2/2,5
104	—	43,0	—	—	—	9,0	31,0	—	—	—	15,0	5,3	6,8	—
105	71,0	43,0	28,0	17,0	18,0	12,0	30,5	11,8	8,0	10,0	12,5	5,4	8,0	4,2/2,4
106	71,0	44,0	27,0	19,0	19,0	12,0	30,5	11,0	7,6	9,4	14,0	5,4	6,8	4,0/2,2
107	70,0	45,0	25,0	17,5	20,0	8,0	30,5	11,4	8,5	9,8	13,0	5,4	7,1	4,4/2,6
108	70,5	45,0	25,5	18,0	20,0	—	30,0	11,4	8,3	9,4	12,0	5,5	7,1	4,3/2,5
109	—	—	25,0	15,0	17,0	—	30,0	10,2	7,0	9,2	11,5	—	—	—
110	—	—	25,0	16,0	17,5	—	30,0	11,8	8,8	9,5	11,0	—	—	4,2/2,4
111	—	—	26,0	18,0	18,0	—	29,5	—	—	—	13,0	—	—	4,3/2,8
112	72,0	46,0	26,0	17,5	17,0	—	29,0	12,3	8,8	10,2	14,0	5,6	7,5	4,5/2,5
113	—	—	24,0	16,5	17,0	—	29,0	11,0	8,4	9,8	13,0	—	—	4,2/2,5
114	—	—	23,0	16,0	17,5	—	29,0	11,8	8,6	9,7	13,5	—	—	4,2/2,4
115	—	—	—	—	—	—	29,0	—	—	—	—	—	—	—
116	—	33,0	—	—	—	5,0	28,0	—	—	—	12,5	4,0	4,8	3,6/2,2
117	70,0	44,0	26,0	18,5	19,5	—	26,0	11,5	8,2	9,3	13,4	5,4	7,2	3,8/2,2
118	65,0	42,0	23,0	17,0	18,0	6,5	25,5	11,0	8,0	9,3	13,0	5,3	7,0	3,6/2,4
119	—	—	27,0	16,5	16,0	—	29,0	11,5	7,0	8,8	12,0	—	—	4,0/2,5
120	70,5	41,0	29,5	18,5	20,0	9,5	28,5	—	—	—	15,0	4,7	7,3	4,4/2,5

Това са най-разпространените тасоски амфори, при това в голямата си част съпроводени с амфорни печати, които се поставят от края на IV в. пр. н. е. и целия III в. пр. н. е. Към тази и следващата група принадлежат и тасоските амфори, открити досега в Тракия.⁶⁸ По-голямата част от тях са открити в тракийски гробници заедно с други материали и се датират в периода от втората половина на IV в. и III в. пр. н. е. Към същото време поставят този тип амфори и останалите изследователи.⁶⁹

Две амфори от Варненския музей имат върху една от дръжките си елипсовиден печат. Останалите амфори от този тип са нещемпелувани.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ ТИП IV В

121. Варна (табл. XII).
Светлокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва устието. Върху едната дръжка елипсовиден печат

Θασ [ων]

риба

---] κς 'Αρφ [---]

Размери на печата: 2,5/2 см (табл. XXII).

⁶⁸ Б. Ф и л о в, Паметници на тракийското изкуство, ИБАД, VI, 1916/18, стр. 13, обр. 13, а и б, и стр. 27, обр. 27; И в. В е л к о в, Могилна гробна находка от Злочене, ИБАИ, VI, 1930/1931, стр. 253, обр. 182; Т и в а н о в, Тракийско могило погребение при с. Скалица, Ямболско, Археология, II, 1960, кн. 2, стр. 45—46; Г. Т а б а к о в а - Ц а н о в а, Антична керамика от Казанлъшкия музей, стр. 60, обр. 5 а, б и в; Ц в. Д р е м с и з о в а - Н е л ч и н о в а, Тракийски могили погребения край с. Кьолмен, Шуменски окръг, ИАИ, XXXII, 1970, стр. 221, табл. I₅ и IV₃; същата, Могилният некропол при с. Браничево (Коларовградско), ИАИ, XXV, 1962, стр. 175 и 185, обр. 16₂; М. Ч и ч и к о в а, цит. съч., стр. 78, обр. 32; Д. А л а д ж о в, цит. съч.

⁶⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Веспора, стр. 85—86.

122. Варна (табл. XII).

Кафява глина, със ситни бели примеси. Липсва столчето. Напълно еднаква по формата си с № 121.

Върху хоризонталната част на едната дръжка елипсовиден печат

Θα [ων]

риба

---] κς 'Αρφ

Размери на печата: 2,5/2 см (табл. XXII).

Двата печата са напълно еднакви. Възстановяването на имената върху тях представлява известна трудност. При това е очевидно, че Αρφ е съкращение, а не впоследствие изтрита дума. Това съкращение се среща върху много тасоски печати с две имена. А. Бон предлага като възможно възстановяване Αρφαν или 'Αρφανδρος.⁷⁰ В. В. Шкорпил публикува един подобен печат и тълкува името като 'Αρφιδας, виждайки една хаста след φ.⁷¹ Бон не приема това четене, имайки предвид, че такава име не е засвидетелствувано върху тасоските печати. При нашия случай е очевидна след φ.

123. Варна (табл. XII).

Розовокафява глина, със ситни бели примеси. Запазено е само тялото със столчето, напълно еднакви с № 121.

124. Варна (табл. XII).

Кафява глина, със ситни бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

125. Созопол, инв. № 414, намерена в морето при риболов (табл. XII).

Остра, кафява глина. Липсват горната част на шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

126. Каварна, инв. № 1643 (табл. XII).

Кафява глина. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

127. Бургас, инв. № 279-а, намерена в Созопол, в сегашното пристанище на града при драгажни работи през 1928 г. (табл. XIII).

Виолетовокафява глина, с изобилие от бели примеси. Липсват по-голямата част от устието с едната дръжка и долната част на тялото със столчето.

128. Балчик.

Липсват едната дръжка и долната половина на тялото.

129. Бургас, намерена в Созопол (табл. XIII).

Виолетовокафява глина, със ситни бели слюести примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

130. Варна, инв. № II 69, неизвестно местонахождение (табл. XIII).

Кафява глина, с бели кварцови примеси. Липсват шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип IV В

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
121	—	43,0	—	—	21,5	5,3	24,5	—	—	—	14,0	5,0	7,0	4,2/2,5
122	—	—	27,0	19,0	21,0	—	27,0	10,3	7,8	9,2	16,0	—	—	4,2/2,7
123	—	43,0	—	—	—	5,2	—	—	—	—	—	5,2	6,6	—
124	—	—	—	—	—	—	26,0	—	—	—	11,5	—	—	—
125	—	—	—	—	—	—	26,0	—	—	—	11,3	—	—	—
126	—	—	—	—	—	—	25,0	—	—	—	12,5	—	—	—
127	—	—	25,5	17,0	19,0	—	22,0	—	—	—	14,5	—	—	3,1/2,0
128	—	—	24,0	16,0	18,0	—	21,0	10,0	7,9	9,0	15,0	—	—	3,2/2,1
129	—	—	—	—	—	—	19,0	—	—	—	13,5	—	—	—
130	—	—	—	—	—	—	29,0	—	—	—	—	—	—	—

⁷⁰ А. М. Вон et A. Вон, op. cit., p. 102.

⁷¹ В. В. Шкорпил, Керамические надписи, приобретенные Керченским музеем древностей в 1901 и 1902 гг., ИАК, II, 1904, стр. 129.

Г. ТАСОСКИ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ ОТ КРАЯ НА III
И НАЧАЛОТО НА II В. ПР. Н. Е.

Един по-късен тип биконически тасоски амфори се характеризира със значително по-удължени пропорции. При голяма част от тях заоблените рамене се издават значително навън, като шийката е с извита навътре стена. Характерна особеност е високото столче, което няма вече гривновидния пояс в разширената си част, както в предходния тип. Зеест датира този тип амфори в края на III в. и началото на II в. пр. н.е.⁷²

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ
ОТ КРАЯ НА III В. И НАЧАЛОТО
НА II В. ПР. Н. Е. (ТИП IV Г)

131. Несебър, инв. № 234, извадена от морето при риболов (табл. XIII). Кафява глина. Шийката е фрагментирана, сега слепена. Раменете са почти полегати, отделени от шийката. Тялото е конусовидно.
132. Несебър, инв. № 1426, намерена в морето при риболов (табл. XXIV). Кафява глина. Напълно еднаква по форма с № 131.
133. Несебър, инв. № 1427, намерена в морето при риболов. Еднаква по форма с № 131 и 132. Венчето по-малко. Липсва столчето.
134. Несебър, инв. № 1457, намерена в морето при риболов. Кафява глина. Същата форма, както у № 131, 132 и 133.
135. Каварна, инв. № 1642 (табл. XIII). Тъмнокафява глина. Липсват по-голямата част от устието и столчето.
136. Каварна, инв. № 280, намерена случайно в надгробна могила около Каварна (табл. XIII). Светлокафява глина. Липсва столчето.
137. Созопол, инв. № 499, намерена в морето при риболов (табл. XIII). Кафява глина, със ситни слюдести примеси. По-голямата част от тялото липсва. Много висока шийка, слята с раменете.
138. Бургас, инв. № 890, намерена в античния некропол на града по време на археологически разкопки през 1949 г. (табл. XIII). Остра, червенокеремидена глина. Липсват част от устието и част от едната дръжка и столчето. Под венца — подчертан ръб, издаден навън.
139. Бургас, инв. № 541-а, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на археологическите разкопки през 1948 г. (табл. XIII). Виолетовокафява глина, с бели примеси. Липсват по-голямата част от устието, едната дръжка и долната половина на тялото със столчето.
140. Бургас, инв. № 499, намерена в Созопол в сегашното пристанище при драгажни работи през 1928 г.⁷³ (табл. XIV). Некачествена керемиденокафява глина с бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки.
141. Варна, инв. № II 3925, намерена в пристанището на Балчик (табл. XIV). Тъмнокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва горната половина на шийката с устието и двете дръжки.
142. Созопол, инв. № 500, намерена в морето при риболов (табл. XIV). Остра, керемиденокафява глина, с бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и столчето. Стените на шийката и на тялото са еднакво конкавни.
143. Бургас, инв. № 541, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на археологическите разкопки през 1948 г. (табл. XIV). Тъмнокафява глина. Липсват част от устието, част от едната дръжка и долната половина на тялото със столчето. Непосредствено под венчето — издаден ръб.
144. Варна, инв. № II 4019, намерена в гр. Варна в антична яма (табл. XIV). Розовокафява глина, със ситни слюдести примеси. Липсва едната дръжка. Под венчето — изпъкнал ръб.

⁷² И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 86.

⁷³ Т. Иванов, Антична керамика. . . , стр. 259, № 757, публикува същата амфора, без да посочва инвентарния ѝ номер, като я поставя сред материалите, открити в некропола. Това е явно грешка.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори тип IV Г

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
131	61,0	34,0	27,0	22,0	22,0	5,0	21,0	9,5	7,0	8,8	13,0	3,8	4,5	3,3/2,0
132	59,0	33,0	26,0	19,0	20,0	5,0	23,0	10,5	7,8	9,2	12,0	3,8	4,3	3,1/2,1
133	—	—	27,5	21,0	22,0	—	21,5	9,0	7,3	8,8	12,0	—	—	3,0/2,1
134	—	—	—	—	—	—	19,5	—	—	—	10,5	—	—	3,2/1,7
135	—	—	22,5	19,0	18,0	—	19,0	—	—	8,5	11,0	—	—	3,4/2,0
136	—	—	25,5	19,0	20,0	—	23,0	10,7	7,6	9,4	10,0	—	—	3,4/2,1
137	—	—	30,0	27,0	27,0	—	19,0	8,5	7,0	8,0	11,4	—	—	3,1/2,2
138	—	—	31,0	26,0	27,0	—	19,5	9,0	7,3	8,7	11,5	—	—	3,0/2,3
139	—	—	24,5	20,0	21,5	—	22,5	—	—	—	13,5	—	—	3,6/2,5
140	—	39,0	—	—	—	13,0	19,0	—	—	—	12,0	4,6	5,7	—
141	—	38,0	—	—	—	—	21,5	—	—	—	13,0	4,4	5,9	—
142	—	—	—	—	—	—	22,0	—	—	—	13,4	—	—	—
143	—	—	27,0	21,0	21,0	—	18,5	9,0	7,0	8,4	12,5	—	—	3,4/2,3
144	62,0	33,0	29,0	21,0	22,0	8,5	21,5	10,0	6,9	9,3	12,0	4,8	5,6	3,3/2,5

Д. ТАСОСКИ АМФОРИ С КОНИЧНО ТЯЛО

Този вид амфори се отличават с конусовидното си тяло, твърде широко в плещите. Шийката е висока, цилиндрична, немного разширена в долната си част. Венчето е заоблено, пръстеновидно. Раменете са полегати и преминават в шийката с елегантна извивка. Столчето е цилиндрично, разширено в долната част, повече прилично на пресечен конус, завършващо дисковидно. Отдолу има характерната за тасоските амфори конусовидна вдлъбнатина.

Амфора от този тип е известна от Елисаветинския могилен некропол с печат на едната дръжка, датирана по останалите материали в гробницата и по характера на печата в III в. пр. н. е.⁷⁴

Към този тип се отнасят три амфори: едната публикувана, сега в сбирката на Археологическия музей в София, а другите две от Варненския археологически музей. И трите амфори произхождат от гр. Варна, намерени отдавна на ул. «Съборна» (сега «Максим Горки») в двора на Девическата гимназия в гробна могила заедно с други материали, които носят дата края на IV или началото на III в. пр. н. е.⁷⁵

Към този тип трябва да поставим и остроудънната глинена амфора, открита в гробницата от Малтепе при Мезек, която има върху една от дръжките си анепиграфен печат: малка остроудънна амфора.⁷⁶ Датира се заедно с многобройните материали от гробницата в средата на IV в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ
С КОНИЧНО ТЯЛО (ТИП IV Д)

145. Варна, инв. № II 1857, намерена в могилата Ешилтепе на ул. «Съборна» («Максим Горки») в гр. Варна (табл. XIV и XXIV). Светлокафява глина. Много добре запазена. Столчето е отделено от тялото посредством вдлъбнат жлеб. Върху едната дръжка има анепиграфен печат с изображение на лира (табл. XXII).⁷⁷

⁷⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 87.

⁷⁵ Т. Иванов, Тракийски могили погребения в Одесос. . . , стр. 94, табл. IV₃.

⁷⁶ Б. Филов, Куполните гробници при Мезек, стр. 74, № 56, обр. 82.

⁷⁷ К. Шкорпил, Печати върху амфори. . . , стр. 40, № 207.

146. Варна, инв. № II 15, намерена в могилен гроб в двора на Девическата гимназия на ул. «Съборна» («Максим Горки») в гр. Варна (табл. XIV).

Мека, розовокафява глина. Липсват част от шийката и едната дръжка. Еднакво по форма с № 145, но дръжките в горния си край са прибрани към шийката. Столчето е ниско, цилиндрично, без характерното разширение в долния си край.

И двете публикации за гробницата от могилата в двора на Девическата гимназия в гр. Варна⁷⁸ посочват две амфори, едната от които е постъпила в Софийския археологически музей. Коя от двете, останали във Варненския музей амфори, е принадлежала на същата гробница, е трудно да се определи поради липса на точна илюстрация. Твърде е възможно в гробницата да е имало три амфори.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори с конично тяло

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
145	75,0	45,0	30,0	21,0	24,5	5,6	37,0	11,0	8,5	10,6	16,0	5,1	6,8	4,9/2,6
146	75,0	44,0	31,0	23,0	25,0	2,5	36,0	—	—	—	15,0	5,1	—	4,6/2,0

V. АМФОРИ С ЧАШКОВИДНО СТОЛЧЕ

Характерна особеност на този тип амфори, отделени от Зеест в отделна група, е много широкото тяло, което е конусовидно, със заоблени стени, и високото цилиндрично столче, силно разширено в долната част, наподобяващо висока чаша. Шийката е немного висока, разширена надолу и плавно съединена с раменете, които са хоризонтални и се съединяват с тялото посредством заоблен ръб. Венчето е издадено навън и в много отношения наподобява това на тасоските амфори от V—IV в. пр. н. е. А. М. Бон поставя този вид към тасоските амфори.⁷⁹

Точното локализиране на амфорите с чашковидно столче и широки рамене все още не е направено. Като се имат предвид редица белези във формата, приближаващи ги до тасоските амфори, както и съставът на глината, най-вероятно е предположението за един център по северната част на Егейско море, разположен близо до Тасос и намиращ се под негово влияние. Датират се обикновено в IV в. пр. н. е., но някои екземпляри, както отбелязва Зеест, се срещат и през III в. пр. н. е.

Амфорите от колекцията на музеите по българското черноморско крайбрежие може да се разделят на две групи. При първата съдове са по-приземисти, с много широко тяло (39—40 см) и сравнително ниска шийка (до 13 см). Характерна е тенденцията за изравняване на D с H₁. При втората разновидност (№ 153 и 154 в каталога) тялото е по-тясно (до 30 см), а шийката е значително по-висока (до 20 см).

Глината, подобно на тасоските амфори, варира в различни разцветки, като в основата преобладава кафявият тон, примесена със ситни бели песъчинки.

Що се отнася до датирането на този вид амфори от българското черноморско крайбрежие, поради случайния характер на откриването на повечето от тях трябва да се приеме най-общо датата IV в. пр. н. е. Едно амфорен склад № I в «Сладките кладенци» — границата между V и IV в. пр. н. е.

⁷⁸ Х. и К. Шкорпил, Могили, Пловдив, 1898, стр. 141; Т. Иванов, Тракийски могилини погребения в Одесос, стр. 94.

⁷⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 88; А. М. Вонет А. Вонет, op. cit., p. 500.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ С ЧАШКОВИДНО СТОЛЧЕ (ТИП V)

147. Бургас, инв. № 1876, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XIV).

Розова глина. Напълно запазена.

148. Бургас, инв. № 2068, намерена в залива на нос Атия при драгажни работи през 1968 г. (табл. XIV).

Сивокафява глина. Напълно запазена.

149. Бургас, инв. № 2260, намерена в Бургас при удълбочителни работи за рибното пристанище през 1968 г. (табл. XV).

Сивокафява глина, повърхността жълтосива. Деформации — при устието и долната част на тялото.

150. Созопол, инв. № 453, намерена в морето при риболов (табл. XV).

Остра, жълтокафява глина. Липсва по-голямата част от устието.

151. Несебър, инв. № 417, издадена от морето при риболов (табл. XV и XXIV).

Светлокафява глина. Липсва част от устието.

152. Бургас, инв. № 2069, намерена в залива на нос Атия при драгажни работи през 1968 г. (табл. XV).

Сивокафява глина. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва столчето.

153. Бургас, инв. № 654, намерена в Созопол в античния некропол при археологически разкопки през 1948 г.⁸⁰ (табл. XV).

Розова глина. Под венчето издаден ръб. Напълно запазена. Датирана във втората половина на IV в. пр. н. е.

154. Бургас, инв. № 651, намерена в Созопол, в античния некропол при археологически разкопки през 1948 г.⁸¹ (табл. XV).

Керемиденкафява глина. Липсва по-голямата част от устието.

155. Бургас, инв. № 1747, намерена в с. Изворище, Бургаско (табл. XV).

Керемиденкафява глина. Липсват част от едната дръжка и столчето.

156. Варна, инв. № II 1463, намерена в пристанището на гр. Варна (табл. XV).

Тъмносивокафява глина, с изобилие от бели кварцови примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки. Много високо столче.

157. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. XV).

Бежовокафява глина, с изобилие от бели кварцови примеси. Липсват шийката и дръжките. Датира се заедно с останалите амфори от амфорния склад на границата на V и IV в. пр. н. е.

158. Созопол, инв. № 496, издадена от морето при риболов (табл. XVI).

Остра, кафява глина, с бели примеси. Липсват шийката и двете дръжки. Много високо столче.

159. Варна, инв. № II 1434 (табл. XVI).

Сивокафява глина, по повърхността кафява ангоба. Липсват горната половина на шийката, двете дръжки и столчето.

Върху долната част на шийката във вдлъбнат малък кръг — релефна буква А. Подобен печат със същата буква посочва Зеест.⁸² Той е разположен върху шийката на една амфора от този тип, намерена в Истрия.

Щемпелуването на тия амфори е твърде рядко и това затруднява тяхното определяне. Д. Б. Шелов отделя печати върху дръжки от този вид амфори в отделна група и посочва тяхното сходство с тасоските амфорни печати.⁸³

VI. ХЕРАКЛЕЙСКИ АМФОРИ

ХераклеЙски амфори по българското черноморско крайбрежие са известни твърде отдавна. Като най-ранно трябва да се приеме съобщението на К. Иречек, който по време на посещението си в Созопол през 1884 г.

⁸⁰ Т. Иванов, Антична керамика, стр. 259, № 752.

⁸¹ Описаната у Т. Иванов, Антична керамика, под № 755 амфора не отговаря на инв. № 651.

⁸² И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 88.

⁸³ Д. Б. Шелов, Керамические клейма из раскопок Фанагории, МИА, № 57, 1956, стр. 153.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип V

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
147	59,0	39,0	20,0	13,0	14,0	9,0	37,0	12,0	8,2	10,0	11,5	5,8	7,8	4,5/2,3
148	63,5	42,0	21,5	14,0	16,5	8,5	39,0	11,0	7,8	10,2	11,5	5,0	8,0	4,3/2,3
149	60,0	40,0	20,0	14,0	13,5	9,0	37,5	12,0	8,5	10,2	13,0	5,5	9,0	4,4/2,4
150	64,0	42,5	21,5	14,0	14,5	9,2	40,0	—	—	—	13,0	5,7	9,2	4,3/2,2
151	59,0	37,0	22,0	13,5	13,0	7,5	39,0	11,8	9,3	10,8	13,5	5,0	7,0	4,0/1,7
152	—	—	24,0	14,0	14,5	—	38,0	12,0	9,0	10,0	12,0	—	—	4,3/2,4
153	64,0	36,0	28,0	19,5	19,0	12,0	30,0	11,8	8,0	10,0	15,0	5,4	7,7	4,0/2,7
154	65,0	36,0	29,0	20,5	20,0	9,5	30,5	—	—	—	16,0	5,4	7,0	3,9/2,6
155	—	36,0	28,5	25,5	26,0	—	36,0	12,0	8,5	10,3	15,3	—	—	4,3/2,8
156	—	42,0	—	—	—	9,0	37,0	—	—	—	12,0	5,0	8,0	—
157	—	40,0	—	—	—	9,0	40,0	—	—	—	12,0	5,8	8,0	—
158	—	37,0	—	—	—	11,2	36,0	—	—	—	—	5,2	7,5	—
159	—	—	—	—	—	—	38,0	—	—	—	13,2	—	—	—

видял около 20 амфори, извадени от некропола на стария град, с печати върху шийките.⁸⁴ По-късно Ж. Сьор отбелязва, че по време на разкопките в некропола на Аполония, извършени от френския консул Дегран, били открити 50 амфори с правоъгълни печати върху шийките.⁸⁵ Разбира се, тия сведения трябва да се приемат твърде резервирано, що се отнася до хераклеиската принадлежност на амфорите, тъй като в това време последните все още не са били обособени в отделна група, а само по краткото описание на Иречек и Сьор, без съответна рисунка, да се отнесат към дадена група е все пак малко или много рискувано.

Хераклеиски амфори и амфорни печати са били открити по време на археологическите разкопки в некропола на Аполония през 1946—1949 г. За съжаление по-голямата част от амфорния материал е открита във отгробовите, което намалява възможността за едно по-точно датироване.⁸⁶ При това и в двете публикации върху керамиката от некропола на Аполония не са описани и определени като хераклеиски цели амфори въпреки тяхното наличие.⁸⁷

Една цяла амфора с печат върху шията, произхождаща пак от Созопол, но открита през 1928 г. по време на драгажни работи в пристанището, публикува А. Алексиева, без да определи типа на амфората, съгласно класификацията на Зеест.⁸⁸ Не посочва цяла хераклеиска амфора и М. Мирчев в своята работа върху амфорните печати от Варненския музей, въпреки че публикува печата върху шията на една напълно запазе-

⁸⁴ К. Иречек, Княжество България, ч. II. Пътвания по България, С., 1899, стр. 767.

⁸⁵ G. Seign, Archéologie thrace, deuxième série, RA, XIX, 1924, p. 330.

⁸⁶ Т. Иванов, Керамиката от некропола на Аполония, стр. 44—45; същият, Антична керамика от некропола..., стр. 257 и 262—263.

⁸⁷ Хераклеиски трябва да бъдат, съдейки по техните печати, описаните под № 3 и 4 изцяло запазени амфори (сега съхранявани в Софийския археологически музей) у Т. Иванов, Керамиката от некропола..., стр. 45, обр. 54е и д; като хераклеиска трябва да се определи и амфората под № 756 у същия, Антична керамика от некропола..., стр. 259, табл. 130. Авторът не е посочил инвентарния номер на амфората, нито къде се пази сега, но очевидно това е амфора № 169 в нашия каталог, която също произхожда от некропола на Аполония и е добила по време на разкопките през 1947 г. Останалите две амфори, които се намират в Софийския музей, не ми бяха достъпни по време на подготовянето на настоящата публикация.

⁸⁸ А. Алексиева, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 46, № 5.

на амфора, като при това посочва хераклеиската принадлежност на печата (№ 177 в нашия каталог).⁸⁹

През последните години в резултат на провежданите разкопки на сушата и главно на засилените подводни археологически проучвания фондовете на нашите крайбрежни музеи се обогатиха значително с хераклеиски амфори. Интересна колекция от цели хераклеиски амфори, по-голямата част от които с печати, публикува наскоро Г. Тончева, произхождащи от една антична яма от Одесос.⁹⁰

Заслужава внимание също така една находка от цели и фрагментирани хераклеиски амфори (17 на брой), извадени от дъното на созополското пристанище по време на подводни археологически проучвания. Върху шийките на 13 от тях е запазен един и същ египетски печат: Εὐκλείου ἐπὶ Αὐδρο или Εὐκλείου ἐπὶ Αὐδρου. Две от амфорите са запазени почти изцяло, а от останалите 15 — само шийките. Както показва еднаквият тип на амфорите, а така също и еднаквият печат, всички амфори са били изготвени в едно време, в една и съща работилница. Очевидно тук имаме наличието на амфорен товар от потънал хераклеиски кораб.⁹¹

Известните досега от българското черноморско крайбрежие хераклеиски амфори в по-голямата си част имат и печат върху шийката. Само върху една от амфорите печатът е разположен върху дръжката (№ 160). Това дава възможност за едно по-детайлно проучване и групиране на хераклеиските амфори от българското черноморско крайбрежие.

Върху амфорите на Хераклея Понтийска в последните години е натрупана значителна литература.⁹² В по-голямата си част тя се отнася предимно за амфорните печати.

Уточняването на хронологията на хераклеиските амфори и хераклеиските амфорни печати все още не е напълно установено. Пръв Б. Н. Граков раздели на две хронологически групи хераклеиските амфорни печати.⁹³ По-късно И. Б. Зеест предложи една класификация на типовете хераклеиски амфори, подредени хронологически.⁹⁴ Напоследък Брашински се опита да групира хераклеиските амфорни печати в пет хронологически групи въз основа особеностите на имената и разположението им в амфорните печати.⁹⁵ Впоследствие върху предложената от Брашински хронологическа схема бяха изказани съмнения, като се изтъкваше обстоятелството, че определените от Брашински хронологи-

⁸⁹ М. Мирчев, Амфорни печати от музея във Варна, стр. 56, № 267.

⁹⁰ Г. Тончева, Керамика от антична яма, стр. 265 и сл.

⁹¹ В настоящия каталог са поставени само двете цели амфори от находката. По-подробно за това откритие и за останалия хераклеиски амфорен материал от Созопол вж. у М. Лазаров, Amphores et timbres amphoriques d'Héraclée Pontique. Прибързано съобщение за тази находка направи И. Б. Брашински. За икономическите връзки..., стр. 8—9, където определя неправилно открития материал на 9 броя, като при това поставя към същия товар и два амфорни печата, чието местонахождение не е известно и в никакъв случай не могат да се припишат на въпросния товар на потъналия хераклеиски кораб (№ 18 и 19 у М. Лазаров, Amphores et timbres amphoriques. . .).

⁹² И. Б. Брашински, Успехи керамической эпиграфики, стр. 303.

⁹³ Б. Н. Граков, Эгипетские клейма на горлах некоторых..., стр. 195 и 196.

⁹⁴ И. Б. Зеест, О типах хераклеиских амфор, КСИИМК, XXII, 1948, стр. 48—52.

⁹⁵ И. Б. Брашински, Керамические клейма Гераклеи Понтийской, НЭ, V, М., 1965, стр. 10—27.

чески признаци са всъщност признаци на разновидностите на печатите.⁹⁶

Засага почти всички изследователи приемат, че началото на щемпелуването на хераклейските амфори трябва да се постави в хронологическите рамки от границата на V—IV в. пр. н. е. докъм средата на III в. пр. н. е., изтъкнато от Граков в неговата встъпителна статия към раздела за хераклейските амфорни печати в ръкописа «Корпус керамических клейм».⁹⁷ Пак там е отбелязано, и това също се приема от изследователите, че за началния етап са характерни печати, несъдържащи предлога «ἐπί».

Амфорните печати с предлога «ἐπί», а също така и кръглите, триъгълните, листовидните и ромбовидните форми са съществували от началото или средата на втората четвърт на IV в. пр. н. е. докъм 330 г. пр. н. е.⁹⁸

В последната работа на В. И. Цехмистренко хронологическите рамки на хераклейските амфорни печати се стесняват до края на IV в. пр. н. е.⁹⁹ Очевидно е, както предлага Цехмистренко, че работата по периодизацията на хераклейските амфорни печати трябва да се предшества от съставянето на хронологически списък на магистратите, както е направено за синопските амфорни печати от Граков.¹⁰⁰

Като се вземат предвид досегашните изследвания на хераклеийските амфори и амфорни печати и въз основа на типовете и съдържанието на амфорните печати върху тях, хераклеийските амфори от българското черноморско крайбрежие може да се разделят на няколко групи.

Първата група се състои от три амфори — двете

Първата група се състои от три амфори — двете добре запазени, а третата е без шийката и двете дръжки (№ 160, 161 и 162). Характеризират се с немного високата шийка, заоблени рамене, отпуснато конусовидно тяло. Столчето е пристиснато в горната част, разширено конусообразно надолу, вдлъбнатина (1 тип по класификацията на Зеест). Две от тях имат английски печати — при № 160 върху дръжката и при № 161 върху шийката. И при двата печата липсва предлогът «ἐπί», характерен за по-късното амфорно производство на Хераклея.

Втората група, състояща се от 5 амфори (№ 163—167), се отличава със сравнително висока цилиндрична шийка, хоризонтални рамене и тежко конусовидно тяло. Столчето е високо, цилиндрично. В радица отношения те приличат на II тип, определен от Зеест — в столчето, хоризонталните рамене, — но се отличават съществено от него с ниската шийка, заобления преход между раменете и тялото и тежкото, отпуснато, макар и конусовидно тяло. Последните белези ги сближават с характерните особености на I група на Зеест. Това ни дава основание да ги определим като един преходен тип между I и II група херакле-
 96 В. И. Цехмистренко, До датувания Гераклеяски...

⁹⁶ В. И. Цехмистренко, До датування Гераклейських глія, Київ, 1972, кн. 5, стр. 24—30; В. И. Пругло, Энглифические Понтийской из Мирмекия, КСИА, 130, 1972, стр. 13, заб. 4.

⁹⁷ Корпус керамических клейм, IOSPE, III. Редина изводи на неопубликована работа са приведени от Й. Б. Брашинский, Гераклея, Гераклея, 1980, стр. 80.

⁹⁸ В. И. П р у г л о, цит. съч., стр. 13.

В. І. Цехмистренко, пак. там., стр. 30

100 В. І. Цехмистренко, пак. там.

ски амфори. И петте амфори от тази група са със запазени енглифични печати, разположени върху шийките на съдовете. Те се състоят от едно име без предлога «ἐλ». Характерът на начертаването на буквите ги поставя в първа хронологическа алфавитна група на Граков.¹⁰¹ По класификацията на Брашински те също трябва да се отнесат към неговата I група.¹⁰²

Третата група хераклејски амфори в нашия каталог, която наброява 18 амфори (не са привлечени откритите при разкопките в некропола на Аполония през 1946 г. цели амфори с печати поради невъзможността да се определи типът им), носи всички белези на II група по класификацията на Зеест: твърде висока цилиндрична шийка, понякога в горния край разширена; раменете, които са почти хоризонтални, са отделени с ръб от тялото, което е стройно, конусовидно, стъпило върху високо ци-
(168—185 в каталога).

Запазените енглифични печати върху шийките на този тип амфори са от три вида: печати с две имена без предлога «ἐπί», печати с две имена с наличието на предлога «ἐπί» и печати, които се състоят само от емблеми.

Четвъртата група амфори (№ 186—188) имат признаците на III тип Зеест: шийките са високи, както на амфорите от II тип, но откъм средата се разширяват значително надолу. Раменете са полегати, почти следат се очертаването на шийката и заоблени. Тялото е конусовидно. И при тях с очертаването на шийката, което впрочем малко затруднява тяхните екземпляра липсва столчето, което впрочем малко затруднява тяхното по-точно определяне.

При едната амфора е запазен единичен палметов печат, а при другата — палметов печат и фактическия променлив елемент «*ἐπί*» (№ 186). Върху шийката на друга амфора (№ 187) е запазен вдлъбнат печат — палмета.

Известно отклонение от последната група е амфора № 189 — шийката е значително по-широка в долната си част и фактически преходът в раменете е незабележим. В замяна на това раменете са отделени с ръб от тялото. То е конусовидно, с леко издуги навън стени. В известно отношение тя наподобява тасоските биконически амфори. Върху шийката е разположен вдлъбнат триъгълен печат. Надпис не личи.

Последната амфора в каталога е хараклейски амфори. Тя носи всичките наречения подражателен (V) тип хераклейски амфори от IV—III в. пр. н. е., но гледи на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е., но гледи на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е., но гледи на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е.

белези на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е., но гледи на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е., но гледи на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е.

тата и разположеният върху шийката англифичен печат я причисляват

амфорно производство.

амфори от българското черноморско край,

Глината на разглежданите амфори от българското черноморско крайбрежие не се отличава от характерната за хераклеийските амфори гли-
на от Граков¹⁰³ — керемиденочервена с жълтеникав отте-
блеж и черни парчета.

Трудно е да се предложи материал предвид състоянието на проучвания хераклеийски амфорен материал. Г. Тончева предлага

101 Б. Н. Граков, Керасин
102 Б. Н. Брашинский, Керасин, клейма некоторых... стр. 169

102 И. Б. Браш. Англифические клейма некоторых... стр. 169.

стр. 22.
103 Б. Н. Г р а к о в, *Экономика*

за откритите в античната яма във Варна амфори дата началото на III в. пр. н. е. Трябва да се отбележи обаче, че тя без основание отнася четири от публикуваните от нея амфори към IV група на Зеест, изтъквайки белези, каквито варненските амфори не притежават. По-голямата част от хераклеийския амфорен материал, произхождащ от античната яма в гр. Варна, е с типичните белези за II тип на Зеест.

Трябва да отбележим, че по-ранните типове по класификацията на Зеест¹⁰⁴ носят печати с белези, характерни за първата хронологическа група на Граков, при това при тях липсва и предлогът «ἐπί».¹⁰⁵ На тази хронологическа схема отговаря и предложеното от Брашински хронологическо подреждане на типовете хераклеийски амфорни печати.¹⁰⁶

КАТАЛОГ НА ХЕРАКЛЕЙСКИТЕ АМФОРИ

160. Варна, инв. № II 3661, намерена в с. Млада гвардия, Варненски окръг (табл. XVI).

Тъмнокафява глина. Липсват столчето и по-голямата част от устието и едната дръжка, сега реставрирани.

Върху запазената дръжка има двуреден енглицен печат без рамка, лошо отпечатан и сега трудно четлив

Αριστο-
κράτης

Размери на печата: 3,3/1,6 см (табл. XXII).

Името 'Αριστοκράτης е известно сред хераклеийските амфорни печати.¹⁰⁷ Печатът със същото име върху дръжка публикува М. Мирчев, като го поставя при неопределените печати.¹⁰⁸

161. Балчик, инв. № 116.

Амфората е напълно запазена.

Върху шийката енглицен печат в два реда, от който се чете

ΔΟ
ΔΟΙ

Печатът е без рамка. Брашински¹⁰⁹ поставя тази амфора в I хронологическа група и я датира в границата на V—IV в. пр. н. е.

162. Созопол, инв. № 495, извадена от морето при риболов (табл. XVI).

Липсва шийката с двете дръжки.

163. Варна, инв. № II 3662, намерена при с. Млада гвардия, Варненски окръг, заедно с амфора № 160 (табл. XVI).

Запазена изцяло. Върху шията в издължена вдлъбната правоъгълна рамка е разположен отвесно енглицен печат в един ред

Κρατῖνο

Името Κρατῖνος е известно сред хераклеийските амфорни печати¹¹⁰ (табл. XXII).

¹⁰⁴ И. Б. Зеест, О типах гераклеийских амфор; с ъ щ а т а, Керамическая та ра Боспора, стр. 100—101, табл. XXII.

¹⁰⁵ Б. Н. Граков, Енглицеският клейма... стр. 175—176.

¹⁰⁶ И. Б. Брашински, Керамическите клейма Гераклеи Понтийской, стр. 22 и сл.

¹⁰⁷ М. Мирчев, Амфорните печати от музея във Варна, № 237—254; V. Сапатагас, Importul amforelor stampilate la Istria, Bucuresti, 1957, № 460 et 461.

¹⁰⁸ М. Мирчев, пак там, № 279; за хераклеийски амфорни печати върху дръжките вж: И. Б. Брашински, Керамическите клейма... стр. 15.

¹⁰⁹ И. Б. Брашински, За икономическите връзки на гръцките градове, стр. 9. Авторът не посочва инвентарния номер на амфората от Балчик, но трябва да се приеме, че става въпрос за същата амфора, която засега е единствената хераклеийска амфора в този музей.

¹¹⁰ Б. Н. Граков, Енглицеският клейма... стр. 189.

164. Варна, инв. № II 4047, намерена в гроб при археологически разкопки в ъгъла на бул. «Червеноармеевски» и ул. «8 ноември» в гр. Варна (табл. XVI).¹¹¹ Липсват столчето и част от устието. Върху шията е разположен отвесно вдлъбнат печат в един ред

Μέννη

Печатът е без рамка. Височина на буквите 1 см (табл. XXII).

За името: Мирчев — № 260 и V. Сапатагас — № 472.

165. Варна, инв. № II 4976, намерена при археологически разкопки на раннохристиянската базилика на ул. «Хан Крум» в гр. Варна през 1972 г. в най-дълбокия културен пласт (табл. XVI).

Фрагментирана, сега слепена и отчасти реставрирана. Липсва столчето. Върху шията — отвесно разположен енглицен печат в един ред

Μέννης

Размери на печата: 3,2/1,2 см (табл. XXII).

166. Каварна, инв. № 1640 (табл. XVI).

Липсва долната част на тялото със столчето. Устието елипсовидно. Върху шията е разположен отвесно енглицен печат в един ред

Μέννη

167. Варна (табл. XVI).

Запазена изцяло, липсва само малък фрагмент от тялото. Върху шията — отвесно разположен печат в два реда

Σεν

ωρος

Печатът е без рамка (табл. XXII).

168. Бургас, инв. № 1646, извадена от морето в района на Созопол при риболов (табл. XVII).

Запазена изцяло — фрагментирана, сега слепена. Устието елипсовидно.

169. Бургас, инв. № 652, намерена в некропола на Аполония по време на разкопките през 1948 г. (табл. XVII).

Липсва долната част на тялото със столчето. Върху шията има отвесен енглицен печат в два реда

Νόσσο

Δεινο

Размери на печата: 4,3/1,6 см. Печатът е без рамка.

За името Νόσσος — Граков, стр. 182 и 190; за Δεινόμυχος — Граков, стр. 187.

170. Бургас, инв. № 279-а, намерена на дъното на созополското пристанище през 1928 г.¹¹²

Амфората е напълно запазена. Върху шията има енглицен печат без рамка в два реда

Διονύσιω

Σιλάγος

За името Διονύσιος — Граков, стр. 187; за Σιλάγος — Граков, стр. 190.

171. Несебър, инв. № 109, извадена от морето при риболов.¹¹³

Амфората е напълно запазена. Върху шията — енглицен печат в два реда

Δαμοφών

ἐπί Σκντα

Размери на печата: 4,3/2,2 см.

172. Созопол, инв. № 236, извадена от морето в района на сегашното пристанище на Созопол по време на леководолазна еспедиция.¹¹⁴

¹¹¹ Г. Тончева, Нови находки и проучвания за Одесос през архаичната епоха, ИПр., XXIV, 1968, кн. 3, стр. 66—70.

¹¹² А. Алексиев, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 46, № 5, табл. V и 6.

¹¹³ М. Лазаров, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹¹⁴ М. Лазаров, Amphores et timbres amphoriques... № 1.

Фрагментирана, сега слепена. Запазена изцяло. Върху шийката — отвесно разположен английски печат в два реда с емблема по средата:

Εὐχλείων
сърцевиден лист
ἐπὶ Ἀνδρο

Размери на печата: 4,7/2,5 см.

173. Созопол, намерена на дъното на созополското пристанище по време на левководозна експедиция.¹¹⁵

Фрагментирана. Липсват едната дръжка и долната част на тялото със столчето. Върху шийката е разположен отвесно английски печат в два реда

Εὐχλείων
сърцевиден лист
ἐπὶ Ἀνδρο

Размери на печата: 4,7/2,5 см.

Амфорните печати при № 172 и 173 носят белезите на II алфаветна група на Граков, но с елементи и на I група.

174. Варна, инв. № II 4027, намерена в антична яма в гр. Варна¹¹⁶ (табл. XVII). Амфората е напълно запазена, липсва малка част от устието. II тип по Зеест (Тончева я поставя неоснователно в IV тип). Върху шийката има английски печат в два реда, от който сега се чете

Ἐπὶ [Δυ]κωνος
----- ωνς

Размери на печата: 5,0/1,5 см (табл. XXII).

На обратната страна на шийката е нанесено с червена боя в лигатура ΕΥ.

175. Варна, инв. № II 4024, намерена в антична яма във Варна¹¹⁷ (табл. XVII). Липсват устието, едната дръжка и столчето. Върху шийката е разположен отвесно английски печат в един ред, над който има дълговидно извита линия. Фрагментиран, липсва горната част. Сега се чете със сигурност само Ἐπὶ -----

176. Варна, инв. № II 875, извадена от морето близо до нос Емине при риболов (табл. XVII).¹¹⁸

Липсва долната част на тялото със столчето, сега неправилно реставрирана. Върху шийката — отвесно разположен английски печат във вдлъбнатата рамка в два реда, сега нечетлив

----- Μ -----
Ἐ[πὶ] -----

Размери на печата: 4,0/1,8 см.

177. Варна, инв. № II 2008, намерена край гр. Варна в канала между езерото и морето¹¹⁹ (табл. XVII).

Амфората е изцяло запазена. Върху шийката е разположено вдлъбнатото изображение на кадудей. Височина на печата: 3,8 см (табл. XXII).

178. Варна, инв. № II 4026, намерена в антична яма в гр. Варна¹²⁰ (табл. XVII). Липсва столчето. По средата на шийката — врязана линия. Върху шийката отвесно разположена вдлъбната бродва. Размери на печата: 3,9/2,0 см (табл. XXII).

179. Созопол, инв. № 485, извадена от морето при риболов (табл. XVII).

Липсват двете дръжки.

180. Бургас, инв. № 1878, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XVII).

Липсват шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

181. Варна (табл. XVIII).

¹¹⁵ М. Лазагов, Amphores et timbres amphoriques. ... № 2.

¹¹⁶ Г. Тончева, Керамика от антична яма. ... стр. 265—266, № 2.

¹¹⁷ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 4, табл. III₅.

¹¹⁸ Г. Тончева, пак там, стр. 267, № 9, табл. III₆.

¹¹⁹ М. Мирчев, Амфорните печати от музея във Варна, стр. 56, № 267, табл. XXIV₅, не дава описание на амфората.

¹²⁰ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 6, табл. IV₃.

Запазено е само тялото със столчето, без раменете на съда.

182. Варна, инв. № II 4018, намерена в антична яма във Варна¹²¹ (табл. XVIII). Фрагментирана, сега слепена. II тип по Зеест, но раменете са заоблени и преходът към шийката не е така добре очертан.

183. Варна, инв. № II 4025, намерена в антична яма във Варна¹²² (табл. XVIII). Напълно еднаква по форма с № 182. Фрагментирана, сега слепена. Липсва столчето, сега неправилно реставрирано. Върху шийката е разположен отвесно английски печат в два реда

Ἐπὶ --- Μ ---

184. Варна, инв. № II 67, намерена в Созопол при неизвестни обстоятелства, вероятно произхожда от колекцията, извадена при драгажни работи в созополското пристанище през 1928 г. (амфората е постъпила във Варненския музей през 1930 г.) (табл. XVIII).

Липсват горната част на шийката с по-голямата част от устието и едната дръжка и столчето. Върху шийката има останки от отвесно разположен английски печат в два реда

Ἐπ[{- -----}]

185. Варна, инв. № II 3926, намерена в пристанището на Балчик (табл. XVIII). Липсват част от устието и едната дръжка.

186. Варна, инв. № II 4021, намерена в антична яма във Варна¹²³ (табл. XVIII). Добре запазена. Липсва столчето. Върху шийката е разположен отвесно английски печат в два реда

Ἀγάθων
ἐπὶ Δυκωνος

Размери на печата: 5/2 см (табл. XXII).

187. Варна, инв. № II 4022, намерена в антична яма във Варна¹²⁴ (табл. XVIII). Липсва столчето. Върху шийката има вдлъбнат печат — палмета.

На обратната страна, върху раменете — монограм, нанесен с червена боя НР. Г. Тончева предполага, че това е монограм с началните букви на името на град Хераклея. Но това може да бъде и цифров знак, а и монограм на лично име.¹²⁵ При това същият монограм, нанесен с червена боя, се среща и върху синопски амфори.¹²⁶

188. Каварна, инв. № 327 (табл. XVIII). По средата на шийката минава широк вдлъбнат жлеб.

Липсва столчето.

189. Бургас, инв. № 655, намерена в Созопол в античния некропол по време на разкопките през 1948 г. (табл. XVIII). Фрагментирана, сега слепена. Липсва столчето. Върху шийката вдлъбнат триъгълен печат, надпис не личи.

190. Бургас, инв. № 503, намерена в пристанището на Созопол при драгажни работи през 1928 г. (табл. XIX). Липсва столчето. Венчето е плоско срязано отгоре, със силно издаден навън ръб. Върху шийката е разположен отвесно двуреден английски печат, сега нечетлив. Печатът е от типа на хераклеяските амфорни печати с две имена и предлога «ἐπὶ».

VII. СИНОПСКИ АМФОРИ

Вносът в синопски амфори по българското черноморско крайбрежие е засвидетелствуван сравнително оскъдно въз основа на астиномни амфорни печати.¹²⁷ В досегашните археологически публикации за край-

¹²¹ Непубликувана у Г. Тончева, Керамика от антична яма.

¹²² Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 5, табл. IV₄.

¹²³ Г. Тончева, пак там, стр. 265, № 1, табл. III₁.

¹²⁴ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 3, табл. III₄.

¹²⁵ Б. Н. Граков, Английските клейма. ... стр. 176, посочва такава лигатура сред амфорните печати от II група.

¹²⁶ Й. Б. Брашински, Амфори из разкопек Елизаветинското могилище в 1959 г., СА, 1961, кн. 3, стр. 181.

¹²⁷ Й. Б. Брашински, За икономическите връзки. ... стр. 9 и сл.

Сравнителна таблица за размерите на хераклеиските амфори (тип VI)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
160	—	—	27,5	19,0	19,5	—	29,0	—	—	—	—	—	—	—
161	68,0	42,0	26,0	19,0	20,0	4,0	28,0	10,0	8,0	—	16,0	—	—	4,2/2,7
162	—	41,0	—	—	—	4,5	27,0	—	—	9,4	16,0	4,0	4,6	4,4/2,8
163	65,0	40,0	25,0	20,5	19,0	5,0	28,0	10,6	8,1	10,0	—	—	—	—
164	—	—	26,5	21,0	20,0	—	25,0	10,2	7,8	9,5	14,0	4,8	5,0	4,5/2,9
165	—	—	26,0	22,5	23,0	—	29,0	10,8	8,1	10,0	14,5	—	—	4,5/2,8
166	—	—	24,0	19,5	19,0	—	25,0	10,7	8,1	10,1	11,3	—	—	5,0/3,0
167	65,0	42,0	23,0	18,5	18,5	5,5	26,0	10,2	7,7	9,6	—	—	—	4,6/2,9
168	65,0	43,0	22,0	19,0	19,0	8,0	24,0	10,7	8,6	10,0	12,0	4,8	4,5	4,5/2,8
169	—	—	26,0	21,0	22,5	—	20,5	10,6	8,5	10,0	12,0	4,5	5,3	3,0/2,2
170	63,0	36,0	27,0	23,0	23,5	7,0	20,5	8,3	5,8	7,7	—	—	—	—
171	62,0	36,0	26,0	24,0	25,0	7,5	20,5	10,4	7,6	9,6	11,0	—	—	4,2/2,6
172	66,0	35,0	29,0	25,0	24,5	5,0	24,0	9,0	6,1	8,4	—	—	—	—
173	—	—	29,0	25,0	24,5	—	24,0	10,2	8,0	9,7	12,5	4,6	5,0	3,9/2,6
174	65,0	35,0	30,0	24,0	23,5	6,5	22,5	8,8	6,7	8,4	—	—	—	—
175	—	—	—	—	24,0	—	22,5	10,0	7,9	9,4	12,4	4,7	5,2	3,8/2,7
176	—	—	28,5	25,0	—	—	24,0	9,5	7,1	8,9	10,1	4,0	4,4	4,1/2,9
177	65,5	38,0	27,5	23,0	22,0	5,0	25,0	9,5	7,1	8,9	10,1	4,0	4,4	4,2/2,9
178	—	—	28,5	24,5	23,5	—	23,0	9,2	7,0	9,0	10,0	4,2	4,5	4,2/2,7
179	68,0	38,0	30,0	22,0	22,5	6,0	25,0	8,3	6,1	8,0	—	—	—	—
180	—	—	—	—	—	—	25,0	9,4	7,3	8,9	12,0	—	—	4,1/2,8
181	—	39,0	—	—	—	6,0	23,0	8,1	6,3	7,6	13,5	—	—	4,0/2,8
182	69,0	39,0	30,0	22,5	24,0	6,5	24,0	9,8	7,4	9,0	15,0	4,3	4,4	3,9/2,3
183	—	—	29,0	25,0	25,0	—	25,0	9,4	7,1	8,8	—	—	—	—
184	—	—	—	—	23,5	—	25,0	10,0	7,0	9,2	11,0	—	—	4,0/2,7
185	70,0	40,0	30,0	26,0	24,0	5,0	27,0	9,1	6,6	8,5	—	—	—	—
186	—	—	31,0	24,0	27,0	—	25,0	10,0	7,2	9,0	11,3	4,4	4,6	—
187	—	—	30,0	22,5	25,0	—	26,0	—	—	—	11,5	—	—	—
188	—	—	31,0	23,5	24,0	—	24,0	10,2	7,6	10,0	—	—	—	—
189	—	—	29,0	19,5	22,0	—	25,0	9,7	7,2	9,0	11,5	4,3	4,5	4,5/2,8
190	—	—	25,5	20,0	22,5	—	19,5	10,5	8,0	9,9	14,0	—	—	4,4/2,7
								9,0	6,7	8,9	—	—	—	—
								10,0	—	—	14,0	—	—	—
								9,3	8,0	9,7	11,0	—	—	4,6/2,9
								10,2	7,2	8,7	—	—	—	4,7/3,0
								8,7	7,8	8,7	—	—	—	4,6/2,8
								8,9	5,8	8,0	12,0	—	—	—
								10,0	6,5	8,4	—	—	—	4,6/3,0
								9,2	7,0	9,5	10,8	—	—	—
								8,0	5,9	8,0	13,0	—	—	4,5/2,4
								—	—	—	—	—	—	4,0/2,6
								—	—	—	—	—	—	3,7/2,7

брежието не са посочени цели синопски амфори.¹²⁸ На наше разположение до този момент има четири амфори, които по характера на глината, формата и астиномния печат върху дръжката на една от амфорите може да се отнесат към синопското амфорно производство.

Въпреки изобилието на литература върху синопските амфорни печати изследванията върху типа на синопските амфори са сравнително оскъдни.¹²⁹ Зеест разграничава няколко типа синопски амфори, които

¹²⁸ М. Lazafov, Timbres amphoriques de Nessebar.
¹²⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 90—91, табл. XIII—XIV, 28—31; Н. В. Анфимов, Мэото-сарматский могильник у станицы Усть-Лабинской, МИА, 23, 1954, стр. 182; рис. 11 и 12; И. Б. Брашинский, Амфоры из раскопок Елизаветинского могильника, стр. 179 и сл.; Г. Д. Белов, Синопская амфора из Херсонеса, СА, 1966, кн. 2, стр. 309—311.

се датират от IV в. — началото на III в. пр. н. е. докъм II в. пр. н. е. и от I в. пр. н. е. до I в. от н. е.¹³⁰

Амфорите от българското черноморско крайбрежие не правят изключение от известните досега типове синопски амфори. Две от тях (№ 191 и 192) се отнасят към по-ранното амфорно производство на Синоп. Другите две (№ 193 и 194) трябва да се поставят в рамките на II в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА СИНОПСКИТЕ АМФОРИ

191. Несебър, инв. № 415, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Липсва част от шийката с устието. Шийката е висока, цилиндрична, долу разширена. Почти хоризонтални, заоблени рамене, високо конусовидно тяло с високо цилиндрично столче, долу леко разширено.

Върху едната дръжка — правоъгълен печат в три реда, трудно четлив

[Πολύ]αρχος
[Αστύ]νόμου

В дясната страна емблема — грозд и клас.

Размери на печата: дължина 6 см.

Възстановяването на името на магистрата представлява известна трудност, до колкото четенето на ρ е несигурно. Астиномът Πολύαρχος е от втора хронологическа група на Граков (270—220 г. пр. н. е.), при това Граков го поставя в числото на последните астиноми в групата.¹³¹ Прочитането на третия ред в печата (името на производителя) е невъзможно. Анфимов публикува подобен печат на Πολύαρχος със същата емблема, при който в третия ред стои името на производителя Γλαυκία.¹³²

Този тип амфори Анфимов поставя сред най-ранните синопски амфори. Несебърската амфора е спомената от Брашински,¹³³ без да прави опит за тълкуване на печата, като я датира към началото на III в. пр. н. е.

192. Несебър, инв. № 420, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Еднаква по тип с № 191. Липсва долната половина на тялото. Шийката е също така висока, цилиндрична, разширена леко в горната част, там, където се захващат дръжките. Устието е с полуцилиндрично венче. Върху дръжките няма печат.

193. Созопол, инв. № 213, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Широко устие, с малко полуцилиндрично венче. Шийката е цилиндрична, значително по-ниска от шийките на предишните екземпляри. Широки плоски дръжки, спускащи се отвесно надолу. Яйцевидно тяло, долу стеснено конусовидно. Ниско цилиндрично столче, в долния край слабо издадено навън. Отдолу малка вдлъбнатина.

Близка до тип 30-а у Зеест.¹³⁴

194. Созопол, инв. № 448, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Липсват горната половина на шийката с устието и двете дръжки. Еднаква по форма с № 193. Столчето по-разширено.

Сравнителна таблица за размерите на синопските амфори (тип VII)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
191	—	45,0	—	—	23,0	—	33,0	—	—	—	15,0	5,4	4,9	4,7/2,7
192	—	—	29,0	22,0	21,5	—	32,0	11,0	8,3	10,0	14,0	—	—	—
193	87,5	63,0	24,5	16,0	16,0	7,0	43,0	13,5	10,8	13,0	17,0	4,3	4,7	4,5/2,7
194	—	61,0	—	—	—	7,0	34,0	—	—	—	17,0	4,8	5,2	—

¹³⁰ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора.

¹³¹ Б. Н. Граков, Древнегреческие керамические клейма... стр. 127.

¹³² Н. В. Анфимов, Синопские остроногие амфоры эллинистической эпохи в Прикубанье, ВДИ, 1951, кн. 1, стр. 112.

¹³³ И. Б. Брашинский, За икономическите връзки... стр. 10.

¹³⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 91, табл. XIII.

VIII. РОДОСКИ АМФОРИ

В противоположност на изобилието от родоски амфорни печати¹³⁵ цели или фрагментирани родоски амфори се срещат твърде рядко. В археологическата литература за нашето черноморско крайбрежие не са публикувани цели родоски амфори.

От открития досега материал, съхраняван в нашите крайбрежни музеи, са запазени само две цели родоски амфори и няколко шийки със запазена едната дръжка с родоски печати. Шийките от родоски амфори са открити в морето непосредствено до Несебър и по съдържанието на печатите върху едната запазена дръжка се отнасят към ранната родоска амфорна продукция — края на IV в. пр. н. е.¹³⁶ На тази датировка не противоречи и формата на запазената дръжка, която е характерна за ранните родоски амфори.¹³⁷

Двете запазени амфори са от различни типове, което личи по формата на тялото, по дръжките и столчето. Глината е характерната за родоските амфори, добре измесена, чиста, с розовокафяв цвят, без каквито и да било забележими примеси. Повърхността на амфорите е с жълтокафява обмазка.

КАТАЛОГ НА РОДОСКИТЕ АМФОРИ

195. Несебър, инв. № 328, намерена в морето при риболов (табл. XIX).

Липсва част от устието. Венчето е полуцилиндрично. Висока цилиндрична шийката, извити нагоре дръжки с елипсоидно сечение, полегати рамене, отделени от шийти върху дръжките липсват.

I тип по Грейс — края на IV в. пр. н. е.

196. Созопол, инв. № 417, намерена в морето при риболов (табл. XIX).

Липсва по-голямата част от устието. Висока цилиндрична шийка с високи дръжки, остро извити в горния си край. Заоблени рамене, конусовидно тяло с издути на-
вън стени. Цилиндрично столче, отдолу леко издуто.

Върху хоризонталната част на дръжките — следи от правоъгълни печати, сега изтрети и нечетливи.

II тип по Грейс — III в. пр. н. е.

Сравнителна таблица за размерите на родоските амфори (тип VIII)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
195	73,0	40,0	33,0	23,5	23,0	4,5	35,0	11,9	9,3	—	13,0	4,5	3,3	3,7/2,7
196	81,0	47,5	33,5	25,0	26,0	5,5	35,0	—	—	—	12,2	4,5	3,8	3,8/2,9

IX. КОСКИ АМФОРИ

Коските амфорни печати са отделени в специална група за първи път от А. Маури,¹³⁸ който ги поставя в хронологическите рамки на III—II в. пр. н. е. Същият описва и формата на коските амфори въз основа

¹³⁵ М. Мирчев, Амфорните печати, стр. 23—38; М. Мирчев, Г. Тончева, Д. Димитров, цит. съч., № 20; А. Балканска, Новооткрити амфорни печати, стр. 62; А. Алексиева, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 47—48, № 6—9; М. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹³⁶ М. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹³⁷ V. Grasse, The Eponyms Named on Rodian Amphora Stamps, p. 116—128, Pl. 42.

¹³⁸ A. Maury, Nuova silloge epigrafica di Rhodi e Cos, Firenze, 1925, p. 246, 248.

на четири амфори, намиращи се в музея в Родос. Впоследствие публикации на коските амфори и амфорни печати и изследванията върху тях се увеличиха,¹³⁹ като бяха детайлизирани някои въпроси с датировката.

Коският амфорен материал от българското черноморско крайбрежие е сравнително оскъден. Досега бяха известни предимно няколко печата: два от Варна¹⁴⁰ и три от Несебър.¹⁴¹ Една фрагментирана коска амфора е намерена при разкопките в некропола на Аполония.¹⁴²

В настоящия момент от българското черноморско крайбрежие освен посочените печати и горна част от коска амфора от Аполония са известни 3 цели коски амфори и една шийка от коска амфора. Те са от два различни типа. Първият тип (№ 197, 198 и 199) се отличава със сравнително невысоката си широка цилиндрична шийка, подчертано отделена от раменете. Венецът е с полуцилиндрична форма. Двойните дръжки (един от характерните белези на коските амфори) са извити и повдигнати нагоре, подобно на ранните родоски амфори. Раменете са полегати, тялото е заоблено, конусовидно, твърде отпуснато. Столчето е ниско, заострено надолу, с изпъкнал пръстен в горната си част. Глината е същата, както на коските амфорни печати — добре омесена, със ситни слюести примеси, с розовокафяв цвят. Повърхността на съдовете е много добре огладена и покрита с жълтозеленикава обмазка, което също е характерен белег на коските амфори.

Вторият тип в нашия каталог е представен от две амфори (№ 200 и 201). Първата от тях е с много висока цилиндрична шийка, присвита в долната си част, там, където се захваща за раменете на съда. Дръжките, също двойни, са значително високи, със същата характерна извивка в горния край, както при по-ранните амфори, но тук тя е значително по-подчертана. Тялото е много високо, издължено, цилиндрично, с издути навън стени, в долната част свито конусовидно и стъпило върху остро столче. Глината е повече кафява, повърхността с жълтозеленикава обмазка.

Другият екземпляр (№ 201) е със значително по-малки размери. Формата е същата, но раменете са отделени от тялото с ръб, а дръжките са значително повече и по-подчертано извити и издигнати нагоре (табл. XXIV). Глината е бледожълтокафява. По форма тази амфора прилича твърде много на описаните от Зеест светлоглинени амфори с двойни дръжки,¹⁴³ известни от Северното Причерноморие.¹⁴⁴ Датират се в периода I в. пр. н. е. — I в. от н. е.

¹³⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 104—107; И. Б. Брашинский, Успехи керамической эпиграфики, стр. 298; същият, Новые зарубежные исследования по керамической эпиграфике, СА, 1966, кн. 2, стр. 332 и сл.

¹⁴⁰ М. Мирчев, Амфорните печати, стр. 56—57, № 269 и 270.

¹⁴¹ М. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹⁴² Т. Иванов, Антична керамика от некропола, стр. 260, № 761, табл. 131—без да определи коската принадлежност на амфората.

¹⁴³ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 109.

¹⁴⁴ Н. В. Афанасов, Мзотские поселения Восточного Приазовья, КСИИМК, XXXIV, 1950, стр. 87, рис. 221.

КАТАЛОГ НА КОСКИТЕ АМФОРИ

197. Созопол, инв. № 228, намерена в морето при риболов (табл. XIX). Запазена изцяло. По средата на тялото има два двойни вдлъбнати пръстена. Между раменете и шийката — релефен остър пръстен.
198. Бургас, инв. № 891, намерена в некропола на Аполония по време на разкопките през 1948 г. вън от гроб¹⁴⁵ (табл. XIX).
- Запазени само шийката с двете дръжки и горната част на тялото. Еднаква по форма с № 197. Датирана от издателя (без да определя принадлежността ѝ към коското амфорно производство) в началото на III в. пр. н. е.
199. Бургас, инв. № 2139, намерена край Поморие през 1967 г. по време на подводна археологическа експедиция (табл. XXIV).
- Запазени са само половината от шийката с едната дръжка и част от раменете на съда.
200. Несебър, инв. № 111, извадена от морето при риболов (табл. XX). Фрагментирана, сега слепена. Формата запазена изцяло. Кафява глина, откъс с жълта обмазка.
201. Варна (табл. XXIV). Бледа жълтокафява глина. Едната дръжка в горния край малко отчупена. Столчето фрагментирано.

Сравнителна таблица за размерите на коските амфори (тип IX)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
197	79,0	55,0	24,0	11,5	16,0	4,0	40,0	12,5	9,8	11,8	10,6	3,6	—	4,6/2,4
198	—	—	—	13,0	16,0	—	—	12,6	10,6	11,4	12,5	—	—	4,2/2,2
199	—	—	—	11,5	12,5	—	—	12,8	9,3	11,7	12,0	—	—	4,1/2,3
200	111,5	75,0	36,5	28,0	29,0	7,0	32,0	11,6	8,5	10,6	12,0	—	2,9	5,2/2,5
201	79,0	49,0	30,0	23,5	27,0	7,0	18,0	9,3	6,4	8,7	9,6	—	2,8	4,4/2,2

X. КНИДОСКИ АМФОРИ

В сбирките на нашите крайбрежни музеи засега има само две амфори, които по състава на глината и главно по формата може да се отнесат към амфорното производство на Книдос.¹⁴⁶

И двете амфори са с еднаква форма: висока и широка цилиндрична шийка със сплеснато венче във формата на срязан на две полуцилиндър. Отвесни плоски дръжки, почти хоризонтални рамене, издуто конусовидно тяло. Столчето — една от характерните особености на книдоските амфори — е конусовидно, високо, на горната част с пръстеновиден израстък. И върху двете амфори липсват печати.¹⁴⁷

Глината е червеникавожълтокафява, тъмносива в разлома. Слаби следи от слюда и песъчинки. Обикновено книдоските амфори се датират в периода III—II в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА КНИДОСКИТЕ АМФОРИ

202. Варна, инв. № II 280, намерена в с. Млада гвардия, Варненски окръг. (табл. XX). Много добре запазена.
203. Созопол, инв. № 212, намерена в морето при риболов (табл. XX). Значително по-големи размери. Шийката се стеснява в горния край.

¹⁴⁵ Т. И в а н о в, Антична керамика. . . стр. 260, № 761.

¹⁴⁶ За формите и типове на книдоските амфори вж: V. G r a c e, Stamped amphora handles. . . р. 304, Pl. I, 6; i b i d e m, Standard pottery containers. . . р. 186, Pl. 19.

¹⁴⁷ Два книдоски амфорни печати е публикувал М. М и р ч е в, Амфорните печати. . . № 231 и 232, и това са засега единствените книдоски амфорни печати от нашите земи.

Сравнителна таблица за размерите на книдоските амфори (тип X)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
202	57,0	34,0	23,0	18,5	16,0	7,0	29,0	11,5	8,8	10,6	13,0	7,0	1,7	3,4/2,0
203	75,5	44,5	31,0	19,0	20,5	9,0	43,0	10,8	8,1	9,8	16,0	8,0	2,5	4,4/2,7

XI. АМФОРИ ОТ НЕИЗВЕСТНИ ЦЕНТРОВЕ

A. АМФОРИ С ШИРОКИ ВЕНЦИ — ТИП СОЛОХА I

Тези амфори, добили името си от Солохинската могила, се отличават много добре по твърде широкия, издаден силно навън и скосен надолу венец, ниската цилиндрична шийка и голямото заоблено тяло. Описани за пръв път от А. П. Манцевич¹⁴⁸ и обозначени като тип Солоха I, тези амфори намират широко място сред публикациите за амфорен материал както от Черноморието, така и от Средиземноморския басейн.¹⁴⁹ Датират се в IV в. пр. н. е. Правят се опити и за определяне на местопроизводството на амфорите тип Солоха I, но все още е трудно да се намери приемливо предположение.¹⁵⁰

За пръв път този тип амфори е засвидетелствуван по българското черноморско крайбрежие по време на разкопките в некропола на Аполония през 1946 г.¹⁵¹ Известните досега материали не дават възможност да се направи заключение за някакъв особено интензивен внос в този вид амфорен амбалаж по западния черноморски бряг. Известни са още една изцяло запазена амфора, намираща се в Каварненския музей, и две шийки на подобен вид амфори — едната пак от разкопките в некропола на Аполония и другата извадена от морето край Несебър.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП СОЛОХА I

204. Каварна, инв. № 85, намерена в морето в района на Каварна (табл. XX и XXIV). Жълтокафява глина. Широкият венец на места е фрагментиран. Столчето отчупено.
205. Бургас, намерена в некропола на Аполония по време на археологически разкопки през 1948 г. вън от гроб. Датирана в края на III в. пр. н. е.¹⁵² (табл. XX). Запазени са шийката с двете дръжки и широкото, скосено надолу венче и част от раменете на съда.
206. Несебър, инв. № 1491, извадена от морето в залива до Несебър, между плажа и пристанището (табл. XXIV). Керемиденокафява глина. Запазена е шийката с едната дръжка.
207. Созопол, извадена от морето при риболов (табл. XX). Запазени са шийката с двете дръжки и част от раменете на съда.

¹⁴⁸ А. П. М а н ц е в и ч, Амфори кургана Солоха, СГЭ, IV, 1947, стр. 3.

¹⁴⁹ И. Б. З е е с т, Керамическая тара Боспора, стр. 91 и сл. и посочената там литература.

¹⁵⁰ И. Б. З е е с т, пак там, стр. 93. Напоследък А. П. М а н ц е в и ч, Об амфорах из кургана Солоха, СГЭ, XXIX, 1968, стр. 48 и сл., отново прави опит да защити своето предположение за теронския произход на този тип амфори.

¹⁵¹ Т. И в а н о в, Керамиката от некропола на Аполония, стр. 44, обр. 52 и 53.

¹⁵² Т. И в а н о в, Антична керамика от некропола. . . стр. 259—260, № 759.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип Солоха I

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
204	—	—	18,0	15,0	14,0	—	34,5	16,5	13,3	12,0	11,2	—	—	4,1/2,7
205	—	—	—	15,0	14,0	—	—	16,0	10,7	11,6	14,0	—	—	4,7/3,0
206	—	—	—	17,0	17,0	—	—	17,8	13,2	13,4	11,6	—	—	4,4/2,9
207	—	—	—	15,0	15,0	—	—	16,0	11,2	12,4	11,0	—	—	4,8/3,1

Б. АМФОРИ С ШИРОКИ ДИСКОВИДНИ ВЕНЦИ

Засега тази група е представена от две фрагментирани амфори от Несебър. В много отношения те приличат на коските амфори — ниска цилиндрична шийка, отделена с изпъкнал ръб от раменете на съда, двойна дръжка. Венчето обаче е издадено навън подобно на амфорите от тип Солоха I, но за разлика от тях в средата има изпъкнал ръб, който го прави дисковидно. За съжаление не са запазени телата на съдовете.

Върху дръжките на амфорите има печати: в малка вдлъбнатина монограми от по една или две букви. Глината е плътна, виолетовокафява, с бели кварцови примеси.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП Х I Б

208. Несебър, инв. № 1077, извадена от морето в залива между пристанището и плажа на Несебър¹⁵³ (табл. XXIV).

Запазена е шийката с двете дръжки и раменете на съда. Двойни дръжки. Върху едната дръжка — правоъгълен печат със заоблени очертания в един ред със съкращение

Πο...

Размери на печата: 1,7/1,2 см (табл. XXII).

Размери: H: 16 см, H₁: 15 см, D₁: 16,6 см, D₂: 10,6 см, D₃: 12 см, D₄: 11,4 см, D₇: 4,3/2,2 см.

209. Несебър, инв. № 1078, извадена от морето между пристанището и плажа на Несебър.

Запазена е шийката с едната плоска дръжка. Върху двойната дръжка има правоъгълен печат в един ред. Запазена е само началната буква от съкращението: Β.

Размери: H₃: 15 см, H₄: 14,5 см, D₁: 17,5 см, D₂: 11,5 см, D₃: 13,2 см, D₄: 12,7 см.

В. АМФОРИ С ВИСОКА ЦИЛИНДРИЧНА ШИЙКА И РАЗШИРЕНО ЦИЛИНДРИЧНО СТОЛЧЕ

210. Бургас, инв. № 1877, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XX).

Розовокафява глина. Висока цилиндрична шийка, отделена от раменете с вдлъбната линия, с масивно пръстеновидно венче. Дръжките са с елипсовидно сечение. Тялото е издуто в раменете, конусовидно, стъпило върху високо цилиндрично столче, в долния край силно разширено, отдолу с немного висока вдлъбнатина.

211. Бургас, инв. № 1879, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XX).

Близка по форма до № 210, но шийката е с по-подчертано конкавни стени, разширена в долната си част. Глината е розовокафява. Тялото е издължено, конусовидно, издуто в раменете, които са заоблени. Високо цилиндрично столче, разширено в долната си част, но по-малко, отколкото при № 210. Отдолу конусовидна вдлъбнатина. Полуцилиндрично венче; елипсовидно устие.

212. Бургас, инв. № 660, намерена в Созопол в античния некропол на Аполо-ния по време на разкопките от 1948 г. (табл. XX).

¹⁵³ M. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

Липсват шийката с устието и двете дръжки. Раменете са наклонени, отделени с ръб от тялото. Последното е високо, конусовидно, с много високо цилиндрично столче, долу силно разширено, с издаден пояс. Отдолу има широка конусовидна вдлъбнатина.

Розовокафява глина, с бели кварцови примеси.

213. Каварна, инв. № 1641 (табл. XX).

Липсва шийката с двете дръжки. Издължено конусовидно тяло с високо цилиндрично столче, долу разширено, сега малко фрагментирано. Отдолу широка вдлъбнатина.

Розовокафява глина.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип Х I В

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
210	76,5	47,0	29,5	20,0	21,5	7,0	32,0	11,4	8,6	10,4	14,0	4,6	6,0	4,3/2,7
211	76,5	46,0	30,5	21,5	21,5	8,0	34,0	10,8	8,0	10,2	13,0	5,2	5,6	4,4/2,4
212	—	58,0	—	—	—	6,0	30,5	—	—	—	14,0	5,0	7,5	—
213	—	43,0	—	—	—	9,0	25,5	—	—	—	13,0	4,2	5,2	—

Този тип амфори се обединяват както от еднакъв състав на глината и еднаквото столче, така също и от сравнително еднаквата форма на останалите части на съда. Редица белези, особено при амфора № 212, ни насочват към амфорите тип Солоха II. Всъщност и при другите екземпляри столчето е с форма, близка до столчето на амфорите тип Солоха II,¹⁵⁴ но значително по-скъсените пропорции, по-ниското тяло, по-големият диаметър при № 210 и 211 правят амфорите от «Сладките кладенци» по-тромави, отколкото познатият тип Солоха II.

Г. ЕДИНИЧНИ АМФОРИ ОТ РАЗЛИЧНИ ПРОИЗВОДСТВЕНИ ЦЕНТРОВЕ

214. Созопол, инв. № 477, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Мека ронлива, жълта глина. Невисока цилиндрична шийка с леко издаден навън венец, отделен от шийката с широка и дълбока вдлъбнатина. Шийката е отделена с ръб от раменете. Широки, плоски, отвесни дръжки, в горния край силно извити и издадени нагоре. Раменете и тялото са слети в едно и представляват издължена сфера. Конусовидно столче във вид на поставка, отдолу с широка вдлъбнатина и умбо-видна издуптина на дъното.

Столчето е твърде близко до столчето на архаичните амфори със сферично тяло и ниско столче (тип III A, особено № 68). Един твърде близък паралел може да се посочи в една амфора, украсена с хоризонтални линии от кафявочерен лак, намерена в Истрия. Подобни амфори са известни и от Марсилия.¹⁵⁵ Амфората от Созополския музей се отличава с по-високата шийка, по-издължените дръжки и столчето, които обаче не правят съществена отликата от посочените екземпляри от Истрия и Марсилия.

VI в. пр. н. е. Малоазийски произход.

Размери: H: 68,5 см, H₁: 41 см, H₂: 27,5 см, H₃: 10 см, H₄: 12 см, H₅: 4 см, D: 42 см, D₁: 12,5/11 см, D₂: 11,6/10 см, D₃: 12,1/10,5 см, D₄: 12 см, D₅: 5,3 см, D₆: 6,8 см, D₇: 3,4/2,8 см.

215. Бургас, инв. № 1662, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. XXI).

Жълторозова глина. Масивно венче във форма на пресечен конус, издадено навън и скосено надолу, като по такъв начин напомня венчето на амфорите тип Солоха I. Висока цилиндрична шийка с масивни високи дръжки, плоски в сечението. Заоблено в раменете конусовидно тяло, стъпило върху нисък цилиндър, под който има полусферично столче.

¹⁵⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 96—97, табл. XVIII и XIX.

¹⁵⁵ S. Dimitriu, Cartierul de locuinte din zona de vest a cetatii in epoca arhaica, Histria, II, p. 102, Pl. 29, № 515.

Размери: Н : 80 см, Н₁ : 45 см, Н₂ : 35 см, Н₃ : 24 см, Н₄ : 23,5 см, Н₅ : 7,5 см, D : 38,5 см, D₁ : 13 см, D₂ : 8,2 см, D₃ : 10,7 см, D₄ : 14 см, D₅ : 5,4 см, D₆ : 7,2 см, D₇ : 5,1/3,1 см.

Две твърде близки по форма амфори са намерени в гроб в Истрия. Отличават се (ако се съди по представените графични реставрации) с по-издугите в раменете тела. Датират се заедно с останалия материал от гробницата от IV в. пр. н. е.¹⁵⁶

216. Бургас, инв. № 1635, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. XXI). Мека, жълторозова глина. Широко устие с масивно венче във вид на гривна. Сравнително висока цилиндрична шийка с плоски дръжки, заловени в горния си край за средата на шийката. Яйцевидно тяло със заоблени рамене, стъпило върху ниско цилиндрично столче, отдолу с вдлъбнатина.

Размери: Н : 65 см, Н₁ : 37 см, Н₂ : 28 см, Н₃ : 16 см, Н₄ : 13 см, Н₅ : 5 см, D : 35 см, D₁ : 13,2/14,2 см, D₂ : 11,8/10,6 см, D₃ : 12,6/11,2 см, D₄ : 12,5 см, D₅ : 5 см, D₇ : 3,6/2,3 см.

Подобна амфора е намерена в гроб в Истрия през 1958 г., датирани в III в. пр. н. е.¹⁵⁷ Еднаква по форма е и амфората от Мумджилар, могила № 2, датирана с цялото погребение от V в. пр. н. е.¹⁵⁸

217. Несебър, инв. № 236, намерена в морето при риболов (табл. XXI). Жълтокафява глина. Липсва едната дръжка. Полуцилиндрично венче, немного висока цилиндрична шийка, разширяваща се надолу. Полегати рамене и издуто конусовидно тяло, с високо столче, прищипнато при захващането за тялото, отдолу издут конус. Дръжката е широка, с плоско сечение.

Под дръжката върху раменете надпис в един ред, издълбан в още неизсъхнала глина (обр. 3).

ΣΥΤΣΧΛΥ

Обр. 3

Размери: Н : 71 см, Н₁ : 44 см, Н₂ : 27 см, Н₃ : 18 см, Н₄ : 17 см, Н₅ : 7 см, D : 42 см, D₁ : 12 см, D₂ : 8,5 см, D₃ : 10,8 см, D₄ : 13,5 см, D₅ : 7 см, D₇ : 4,6/2,5 см.

218. Созопол, инв. № 241, намерена в морето при риболов (табл. XXI). Мека, жълтокафява глина. Висока, масивна, цилиндрична шийка, стесняваща се нагоре. Широко устие с полуцилиндрично венче. Масивни широки дръжки с елипсовидно сечение. Яйцевидно тяло с полегати рамене, стъпило върху високо цилиндрично столче, в долния край леко разширено. Отдолу дълбока конусовидна вдлъбнатина.

Размери: Н : 77,5 см, Н₁ : 52 см, Н₂ : 25,5 см, Н₃ : 19,5 см, Н₄ : 20 см, Н₅ : 7 см, D : 42 см, D₁ : 13,5 см, D₂ : 12,1 см, D₃ : 13 см, D₄ : 16 см, D₅ : 5,6 см, D₆ : 5,2 см, D₇ : 3,9/3,2 см.

219. Созопол, инв. № 486, намерена в морето при риболов (табл. XXI). Жълтокафява глина, с едри примеси. Липсват шийката с устието и двете дръжки. Близка до № 218, но тялото е по-скоро цилиндрично, в долния край свито конусовидно. Столчето е цилиндрично, но по-ниско и значително по-разширено в долния край. Отдолу има вдлъбнатина с умбовиден израстък на дъното.

Размери: Н₁ : 48 см, Н₅ : 5,5 см, D : 37 см, D₄ : 15 см, D₅ : 5,6 см, D₆ : 6 см.

220. Созопол, инв. № 457, намерена в морето при риболов (табл. XXI). Остра, кафява глина. Висока цилиндрична шийка. Устието е с малко, заоблено, пръстеновидно венче. Отвесни плоски дръжки. Почти хоризонтални, заоблени рамене. Издуто в горната част конусовидно тяло, стъпило върху високо столче, в долната част с цилиндрична поставка с конусовидна вдлъбнатина.

Размери: Н : 46 см, Н₁ : 30 см, Н₂ : 16 см, Н₃ : 13 см, Н₄ : 13,5 см, Н₅ : 6 см, D : 26 см, D₁ : 9 см, D₂ : 7,8 см, D₃ : 8,4 см, D₄ : 9 см, D₅ : 4,8 см, D₆ : 5,2 см, D₇ : 4,2/3,1 см.

221. Созопол, инв. № 208, намерена в морето при риболов. Светлочервена глина. Еднаква по форма с № 220.

¹⁵⁶ Р. Alexandrescu, op. cit., p. 184, Pl. 91, XXIX, 6—7.
¹⁵⁷ Р. Alexandrescu, op. cit., p. 231, Pl. 84, т. 6—1.
¹⁵⁸ Г. Фехер, Могилни находки от Мумджилар, ИБАИ, VIII, 1934, стр. 111, обр. 95.

Размери: Н : 44 см, Н₁ : 29 см, Н₂ : 15 см, Н₃ : 12,5 см, Н₄ : 13 см, Н₅ : 6 см, D : 26 см, D₁ : 9 см, D₂ : 7,8 см, D₃ : 8,4 см, D₄ : 9 см, D₅ : 4,7 см, D₆ : 5,3 см, D₇ : 4,2/3,1 см.

222. Бургас, инв. № 322, намерена в пристанището на Созопол при драгажни работи през 1928 г. (табл. XXI).

Керемиденокафява глина, с бели примеси. Липсват част от шийката и част от едната дръжка. Цилиндрична шийка със заоблено полуцилиндрично венче. Дръжките с елипсовидно сечение. Издуто яйцевидно тяло. Ниско цилиндрично столче, в долния край разширено и скосено навътре. Отдолу малка вдлъбнатина.

Размери: Н : 68 см, Н₁ : 41 см, Н₂ : 27 см, Н₃ : 18 см, Н₄ : 18 см, Н₅ : 5 см, D : 35 см, D₄ : 13 см, D₅ : 4,6 см, D₆ : 5,3 см, D₇ : 4,3/2,9 см.

223. Созопол, инв. № 203, намерена в морето при риболов (табл. XXI). Мека, розовокафява глина. Средно висока цилиндрична шийка, разширена в долния край. Устието с издадено навън полуцилиндрично венче. Широки и дебели дръжки със заоблено сечение. Полегати рамене, слети с издълженото конусовидно тяло, с леко издути навън стени. Ниско цилиндрично столче, в долната част силно изпъкнало, с малка умбовидна изпъкналост.

Размери: Н : 71 см, Н₁ : 49 см, Н₂ : 22 см, Н₃ : 15 см, Н₄ : 14 см, Н₅ : 12 см, D : 30 см, D₁ : 11 см, D₂ : 8,5 см, D₃ : 10,2 см, D₄ : 11,7 см, D₅ : 4,8 см, D₆ : 7,3 см, D₇ : 4,0/2,8 см.

По формата си е твърде близка до херсонеските амфори от III тип,¹⁵⁹ средата на IV в. пр. н. е.

Изводите за търговските връзки на градовете по крайбрежието, които могат да се направят въз основа на разгледания в настоящата работа материал, са ограничени поради няколко причини. Повечето от амфорите са открити случайно, и то в морето, и с малки изключения не могат да се свържат с търговията на нито една от крайбрежните гръцки колонии. Освен това не би могло да се правят пълноценни изводи за икономически отношения само въз основа на запазените цели амфори, които са предмет на настоящата работа, без да се имат предвид амфорните печати и наличият фрагментиран амфорен материал. А тяхното привличане би навършило задачите на настоящата публикация и би утежнило и без това широкия обем на работата.

Все пак още отсега на вниманието се налагат някои изводи. На първо място трябва да се отбележи сравнително голямото количество архаични амфори в музеите по българското черноморско крайбрежие. Независимо че в по-голямата си част са извадени случайно от морето, те са останки от товара на потънали кораби, чиято крайна цел най-вероятно е било западното черноморско крайбрежие.

Централно място сред този внос заемат амфорите на о-в Хиос. За пръв път в настоящата работа е установен ранен хиоски внос по нашия черноморски бряг (амфорите тип I A). Както се вижда от каталога, връзките с Хиос продължават неотслабно и през следващите векове и са най-силни през втората половина на VI в. и целия V в. пр. н. е. При това голяма част от амфорите от този период са намерени на сушата. Тези връзки не прекъсват и през следващия IV в. пр. н. е. Ако се потвърди изказаното вече предположение за хиоската принадлежност на амфорите с «качулковидно» столче, то ще се окаже, че и през целия IV в. пр. н. е. Хиос не е загубил търговското си влияние по крайбрежието. Освен това наличието на толкова продължителен внос в хиоски амфори говори за съществуването на една традиция и е явно резултат на пряк контакт между градовете по западния бряг на Понта и о-в Хиос.

¹⁵⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 98, табл. XXI, 39 а.

4. ИНМ — Варна

Интерес представляват и лесбоските амфори. Всички амфори от този тип са намерени на сушата — в античното селище при «Сладките кладенци» и във Варна, което е несъмнено свидетелство за предназначението на лесбоския внос за градовете по западния черноморски бряг и оттам за вътрешността на района. Твърде е вероятно наличието на лесбоски амфори по нашето крайбрежие да е резултат на посредничеството на някой по-значителен търговски център. Уточняването на това посредничество би могло да се извърши след детайлно проучване на политическата и икономическата история на острова в древността и по-специално през V в. пр. н. е., откогато са и намерените по нашето крайбрежие амфори. Това се отнася и за другите по-малки центрове, чиито амфори се намират по българския черноморски бряг.

Огромното значение на Тасос в търговията с бреговете на Древна Тракия, засвидетелствувано вече въз основа на тасоските амфорни печати, намира подкрепа и при разглеждането на амфорите. Нещо повече. Неподпечатаните тасоски амфори говорят за сравнително ранен и в същото време интензивен внос по крайбрежието — от втората половина на V в. пр. н. е. насетне. Разглеждането на по-нататъшното развитие на връзките с о-в Тасос не би могло обаче да бъде успешно, ако не се привече и значителното количество тасоски амфорни печати.

Промяна ще се наложи и във възгледите за хераклеийския внос. Но и тук, както и при тасоските амфори, не би могло да се правят каквито и да било заключения, без да се има предвид цялото количество хераклеийски амфорни печати, открити досега.

За да се извлекат цялостни изводи за интензивността на амфорния внос по крайбрежието, е наложително също така да се направят паралели с открития до този момент амфорен материал във вътрешността на страната. Така ще се набележат центровете и пътищата на проникване на търговията от крайбрежието към вътрешността на Тракия. Такива възможности съществуват и очевидно това трябва да бъде задачата на едно следващо проучване.

AMPHORES ANTIQUES (VI—I^e s. av. n. ère) DU LITTORAL BULGARE DE LA MER NOIRE

Mihail Lazarov

Résumé

L'article porte sur 223 amphores conservées dans les musées du littoral bulgare de la mer Noire qui, à quelques exceptions près, n'ont pas fait jusqu'ici l'objet d'une publication. Les amphores sont classées d'après leurs centres de fabrication et leurs espèces en respectant toutefois dans ses grandes lignes leur chronologie.

Une grande partie des pièces des musées de cette région est constituée par les amphores de l'île de Chios. C'est pour la première fois que l'on établit l'existence de très anciennes importations de l'île de Chios vers le littoral bulgare de la mer Noire (type I A dans le catalogue) dans la première moitié du VIe s. av. n. ère. Les relations avec Chios ont continué aussi aux siècles suivants mais elles étaient le plus intenses pendant la seconde moitié du VIe s. et tout le Ve s. av. n. ère (type I B et B). Chios n'avait pas perdu son influence commerciale sur la côte ni au IVe s. av. n. ère ce qui est attesté par la présence d'amphores de Chios (type I D), ainsi que par les nombreuses amphores à pied en forme de «capuchon» (type II) dont l'origine est probablement Chios ou un centre proche de cette île. Les exportations qui portaient sur une aussi longue période d'amphores de Chios nous permettent de croire à l'existence d'une tradition et il est évident que des relations directes avaient existé entre les villes côtières occidentales du Pont et Chios.

Le nombre d'amphores archaïques de centres encore inconnus (type III A et B) est très important. Indépendamment du fait que la plupart d'entre elles ont été repêchées fortuitement de la mer, il constituent des restes de cargaisons de bateaux coulés, destinées probablement aux ports occidentaux de la mer Noire.

Les amphores de Lesbos sont également très intéressantes (type III B). Elles ont été trouvées surtout sur la côte et montrent indubitablement, que les exportations de Lesbos étaient dirigées vers les villes du littoral occidental de la mer Noire et son arrière pays. Il est fort possible que la présence des amphores de Lesbos sur la côte occidentale de la mer Noire soit due à des importations effectuées par le truchement de centres commerciaux plus importants. C'est certainement le cas des amphores découvertes sur le littoral bulgare de la mer Noire et provenant d'autres petites villes.

L'importance très grandes de Thasos pour les relations commerciales entre cette île et les centres côtiers de la Thrace pendant l'Antiquité, attesté

déjà par les timbres amphoriques de Thasos, trouve un appui et par l'examen des amphores (type IV). L'importation d'amphores thasiennes, qui remonte à la seconde moitié du Ve s. av. n. ère., est encore très intense au IV et IIIe s. av. n. ère. Elle a diminué au IIe s. av. n. ère. L'étude exhaustive de l'évolution des relations commerciales avec l'île de Thasos serait impossible sans que l'on ne tienne compte de l'abondance de timbres amphoriques.

Les amphores d'Héraclée Pontique des musées du littoral (type VI) ont aussi la plupart une estampille sur le col ce qui permet une étude plus détaillée et un système de classification plus facile des amphores d'Héraclée mises au jour sur la côte bulgare de la mer Noire. On a examiné 31 amphores d'Héraclée subdivisées en plusieurs groupes. Le premier groupe (Nos. 160, 161 et 162) correspond au type I de la classification de Zeest. Le second groupe (Nos. 163 à 167) est un type intermédiaire entre le groupe I et II d'après la classification de Zeest. Dans les deux groupes, que nous avons établis, les timbres amphoriques ne portent pas le pronom «ἐπί».

Le troisième groupe comprend 18 amphores (Nos. 168—185) qui ont toutes les traits du type II de Zeest. Les timbres «englyphiques» conservés sur les cols de ce groupe d'amphores sont de trois sortes: timbres à deux noms sans le pronom «ἐπί», sceaux à deux noms avec le pronom «ἐπί» et des timbres qui ne consistent qu'en emblèmes. Le quatrième groupe (Nos. 186—188) a les mêmes traits que le type III de Zeest.

Les amphores conservées de Sinope, Rhodes, Cos et Cnide sont relativement peu nombreuses. Certaines d'entre elles dont le centre de fabrication est inconnu forment un groupe à part.

Ce matériel étudié est d'une importance capitale pour pouvoir préciser les relations économiques de nos terres dans l'Antiquité. Sans ces recherches des périodes entières de l'histoire économique du littoral dans l'Antiquité resteraient dans l'ombre. Grâce aux amphores et aux timbres amphoriques et aux comparaisons avec les amphores découvertes à l'intérieur du pays on peut dégager des conclusions assez complètes sur l'intensité et les destinations des amphores dirigées vers la côte. Ainsi pourra-t-on tracer les centres et les voies de pénétration des échanges entre les ports du littoral avec l'intérieur de la Thrace.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТАБЛИЦЫ

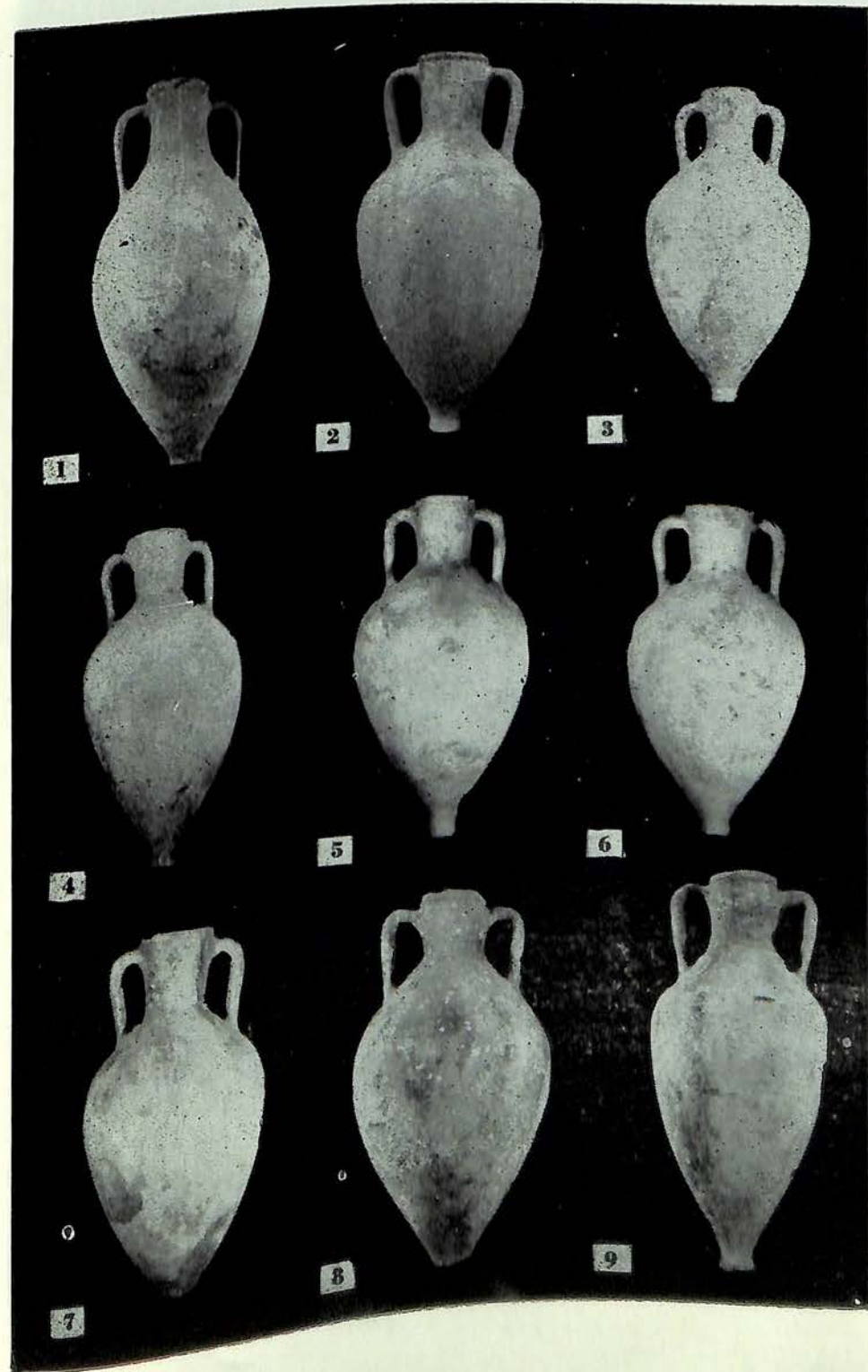

ТАБЛИЦА II (TABLE II)

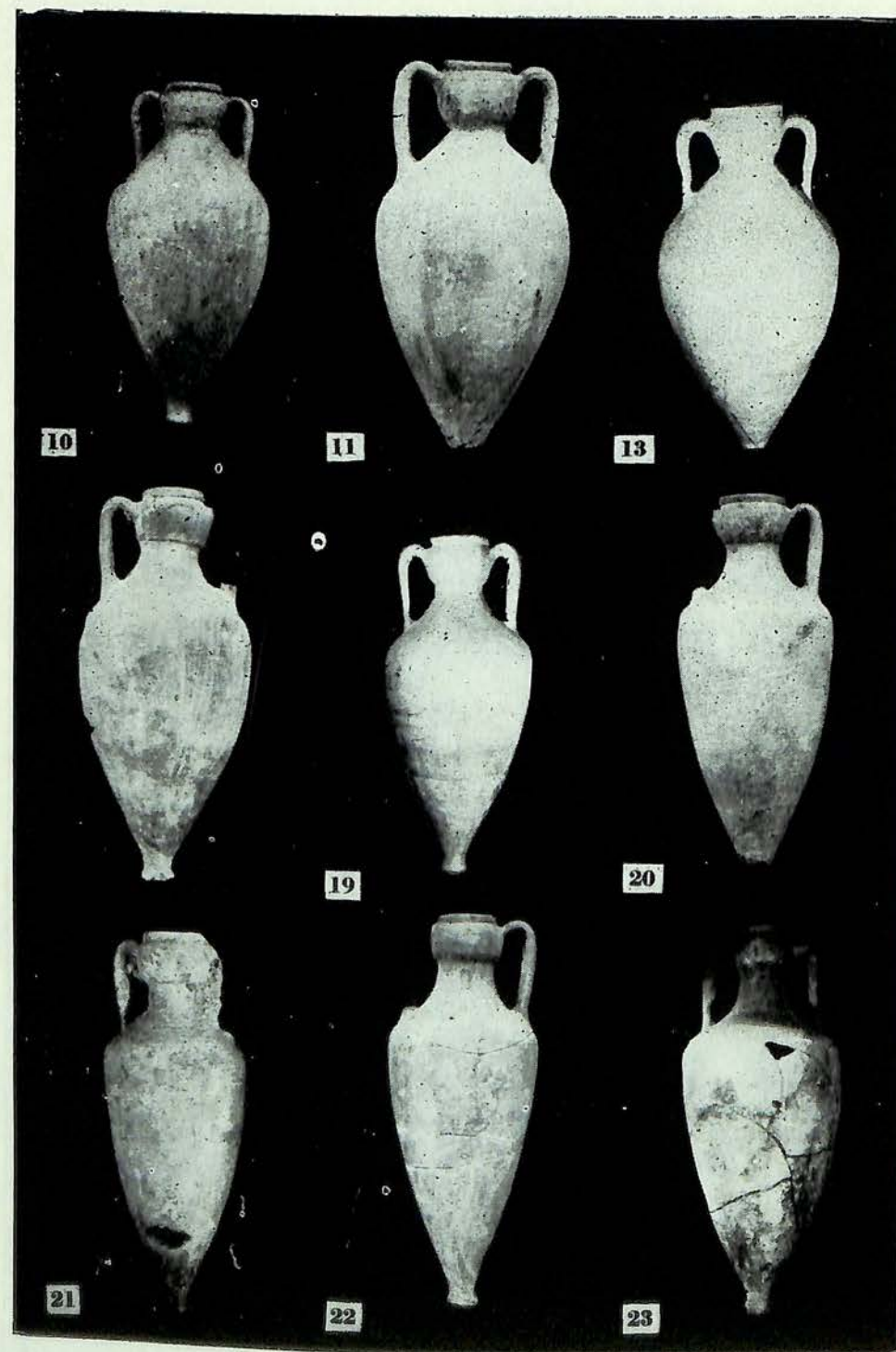

ТАБЛИЦА III (TABLE III)

